

ПОЛИТИКА НАЦИОНАЛНЕ БЕЗБЕДНОСТИ

ПОЛИТИКА НАЦИОНАЛНЕ БЕЗБЕДНОСТИ

The Policy of National Security

Издавач:

Институт за политичке студије

Адреса: Светозара Марковића 36, Београд

Телефон: 011/3349203, 011/3349204, 011/3349205

E-mail: pnb@ips.ac.rs

www.ipsbgd.edu.rs

www.pnbips.edu.rs

За издавача

др Живојин Ђурић, научни саветник

ISSN 2334-959X UDK 351.862/.863(497.11)

DOI: 10.22182/pnb.1612019

Vol. 16. Број 1/2019.

Часопис излази два пута годишње.

Главни и одговорни уредник

проф. др Радослав Гађиновић, научни саветник

Редакција часописа

Дејана Вукасовић Владан Петров

Драгана Коларић Ивана Бодрожкић

Зоран Драгишић Љубиша Деспотовић

Раденко Мутавџић Aurel Gabriel Serban

Eugen Strauti

Савет годишњака

Сима Аврамовић Радован Радиновић

Миле Бјелајац Дарко Танасковић

Миленко Целетовић

Чланови савета из иностранства

Wang Shiquan Бојан Добовшек

Снежана Никодиновска – Стефановска

Секретар редакције

Дејан Бурсаћ

Пословни секретар

Смиљана Пауновић

Слог и штампа

Ситопронт, Житиште

Тираж: 50

.....

Радове објављене у овом часопису није дозвољено прештамповати, било у целини, било у деловима, без изричите сагласности издавача. Оцене изнесене у чланцима лични су ставови њихових писаца и не изражавају мишљење нити уредништва, нити установа у којима су аутори запослени.

ПОЛИТИКА НАЦИОНАЛНЕ БЕЗБЕДНОСТИ

САДРЖАЈ

Уводник.....7-12

Миле Бјелајац

ПРИКРИВАЊЕ И РАЗОТКРИВАЊЕ ПРАВИХ РАЗЛОГА
ЗА РАТ 1999. НА КОСОВУ И МЕТОХИЈИ.....13-36

Бранко П. Крга

САВЕЗНА РЕПУБЛИКА ЈУГОСЛАВИЈА У ОДБРАНИ
ОД АГРЕСИЈЕ НАТО 1999. ГОДИНЕ: НЕКА ИСКУСТВА
И ПОУКЕ.....37-52

Радован Радиновић

СРБИЈА У РАЉАМА ГЕОПОЛИТИКЕ.....53-73

Љубиша Деспотовић

ЗЛОЧИНАЧКА АГРЕСИЈА АТЛАНТИСТА НА СР
ЈУГОСЛАВИЈУ КАО ПРИМЕР АСИМЕТРИЧНОГ РАТА.....75-87

Обрад М. Стевановић

НЕМОРАЛНОСТ АГРЕСИЈЕ ОРГАНИЗАЦИЈЕ
СЕВЕРНОАТЛАНСКОГ САВЕЗА НА САВЕЗНУ
РЕПУБЛИКУ ЈУГОСЛАВИЈУ.....89-111

Борис Кривокапић

НАТО БОМБАРДОВАЊЕ ЈУГОСЛАВИЈЕ 1999. КАО
КЛАСИЧАН СЛУЧАЈ АГРЕСИЈЕ.....113-140

Неђо С. Даниловић, Александра Н. Благојевић Даниловић
АГРЕСИЈА НАТО НА САВЕЗНУ РЕПУБЛИКУ
ЈУГОСЛАВИЈУ – 20 ГОДИНА ПОСЛЕ:
ПОЛИТИКОЛОШКО ПРАВНИ АСПЕКТИ.....141-173

Зоран Јевтовић, Зоран Арацки
ПРОПАГАНДНА МАТРИЦА ГЛОБАЛНИХ МЕДИЈА
У ХИБРИДНИМ РАТОВИМА.....175-201

Миша Стојадиновић
КРИТИЧКА АНАЛИЗА НАТО АГРЕСИЈЕ НАД
СРБИМА У ДЕЛИМА ВОДЕЋИХ СВЕТСКИХ
ИНТЕЛЕКТУАЛАЦА.....203-216

Јасмина Гачић, Марија Мићовић
БОМБАРДОВАЊЕ СРЈ – СУСПЕНДОВАЊЕ
СУВЕРЕНИТЕТА ДРЖАВЕ И СТВАРАЊЕ СТАЊА
ЕКОЛОШКЕ КАТАСТРОФЕ.....217-236

Душан Пророковић
ПРОЦЕС У РАМБУЈЕУ – ПОЛИТИЧКА ПРИПРЕМА
АГРЕСИЈЕ НАТО НА СР ЈУГОСЛАВИЈУ.....237-252

ПРИКАЗ

Зоран Б. Радоњић
ТРЕЋА АРМИЈА 78 ДАНА У ЗАГРЉАЈУ
„МИЛОСРДНОГ АНЂЕЛА“253-262

THE POLICY OF NATIONAL SECURITY

TABLE OF CONTENTS

Foreword.....7-12

Mile Bjelajac

REVEALING AND HIDING DEEPER ROOTS FOR THE
1999 WAR IN KOSOVO.....13-36

Branko Krga

FR YUGOSLAVIA IN DEFENSE FROM NATO
AGRESSION 1999: SOME EXPERIENCES AND LESSONS....37-52

Radovan Radinovic

SERBIA IN JAWS OF GEOPOLITICS.....53-73

Ljubisa Despotovic

ATLANTIST'S CRIMINAL AGGRESSION IN FEDERAL
REPUBLIC OF YUGOSLAVIA AS AN EXAMPLE OF
ASYMMETRIC WAR.....75-87

Obrad M. Stevanovic

IMMORALITY OF NATO AGGRESSION ON FEDERAL
REPUBLIC OF YUGOSLAVIA.....89-111

Boris Krivokapic

NATO BOMBING OF YUGOSLAVIA AS A CLASSIC
CASE OF AGGRESSION.....113-140

<i>Nedjo S. Danilovic, Aleksandra N. Blagojevic Danilovic</i> NATO AGGRESSION ON FEDERAL REPUBLIC OF YUGOSLAVIA – 20 YEARS AFTER: POLITICAL AND LEGAL ASPECTS.....	141-173
<i>Zoran Jevtovic, Zoran Aracki</i> PROPAGANDA MATRIX OF GLOBAL MEDIA IN HYBRID WARS.....	175-201
<i>Misa Stojadinovic</i> CRITICAL ANALYSIS OF NATO AGGRESSION AGAINST SERBS IN WORKS OF WORLD’S LEADING INTELLECTUALS.....	203-216
<i>Jasmina Gacic, Marija Micovic</i> BOMBING OF FEDERAL REPUBLIC OF YUGOSLAVIA – SUSPENDING THE STATE SOVEREIGNTY AND EVOCATION OF THE ECOLOGICAL DISASTER.....	217-236
<i>Dusan Prorokovic</i> THE PROCESS IN RAMBOUILLET – POLITICAL PRETEXT FOR THE NATO AGGRESSION ON THE FEDERAL REPUBLIC OF YUGOSLAVIA.....	237-252
REVIEW	
<i>Zoran B. Radonjic</i> THIRD ARMY IN THE 78-DAY LONG GRASP OF THE MERCIFUL ANGEL.....	253-262

УВОДНИК

Први број часописа *Политика националне безбедности* за 2019. годину, тематски је посвећен двадесетој годишњици агресије НАТО на СРЈ и представља научну анализу агресије, из које се могу уочити врло значајне поуке и предлози драгоцени за истраживаче, као и институције Републике Србије у будућем односу према том највећем виду насиља према једном народу и држави. Агресија је отпочела тзв. дејством са дистанце, по доктрини вишедимензионалних операција (*Full Dimension Operations*), уз употребу крстарећих ракета и авијације. Прави смисао стратегије НАТО у агресији на СРЈ открио је амерички генерал Мајкл Шорт (*Michael Short*) главно командујући ваздухопловним операцијама у нападу на СРЈ: “Не може се добити рат ако не уништимо могућности нормалног живота за већину становништва. Морамо им одузети воду, струју, храну, па чак и здрав ваздух“ говорио је током агресије на СРЈ. Агресија НАТО почела у 19.41 сати 24. марта, а до 04.00 сати 25. марта 1999. године нападнута је из ваздуха цела територија СРЈ. Ничим изазвана агресија Северноатлантског пакта против СР Југославије трајала 78 дана. Савезна Република Југославија је била изложена цивилним разарањима што је незабележено у савременој светској историји. НАТО је непрекидно бомбардовао поред војних циљева цивилне циљеве на целој територији земље, где је нападима НАТО било изложено 200 градова и насеља, када су били угрожени животи и основна људска права целог становништва. У агресији је употребљено око 1200 авиона, од чега 850 борбених, извршено је 26289 летова, а лансирано је око 1000 крстарећих ракета, и око 2900 бомби и пројектила. Такође, процена је да је НАТО на територију СРЈ лансирао од 400.000 до 420.000 пројектила различите врсте, укупне масе око 22.000 тона. Лансирано је око: 350.000 касетних потпројектила "бомбице" БЛУ-91,87. и 108Б; 30.000 - 50.000 комада (граната) муниције са осиромашеним уранијумом, и око 20.000 великих пројектила

(невођене и вођене бомбе и ракете), од којих је око 30% било са прецизним вођењем. При томе је изведено 2300 напада на 995 објеката на које је бачено око 21700 тона најразорнијег експлозива – укључујући и 152 контејнера са 35450 касетних бомби, забрањених међународним конвенцијама.

Напади на електроенергетски систем (хидро и термоелектране, трафо станице, далеководне) графитним, касетним и изузетно разорним термовизуелним бомбама пореметили су снабдевање електричном енергијом и водом на целој територији земље што је драстично нарушило основне услове живота грађана СР Југославије. Тиме су нарочито биле погођене болнице у којима су били нарушени основни услови за лечење болесника, а и сами животи болесника у многим болницама били су угрожени. Три милиона деце било је директно угрожено неселективним бомбардовањем стамбених зграда. Истовремено, око 250 хиљада деце избеглица из бивших југословенских република Хрватске и Босне и Херцеговине која су нашла уточиште у СРЈ још једном је било изложено ужасима рата. Током једанаестонедељне агресије НАТО на СРЈ погинуло је 524 припадника Војске Југославије и 114 припадника Министарства унутрашњих послова Републике Србије. У агресији је уништено 1109 војних објеката, односно 24% од “укупне корисне површине објеката по којима је дејствовано”, а захваљујући врхунској тактици ратовања и маскирања та војна сила уништила је само 18 тенкова, 10 оклопних борбених возила и 13 артиљеријских оруђа. Војска СР Југославије се по мишљењу светских војних стручњака, веома успешно супротставила највећој војној сили света, мада са веома скромном и технолошки застарелом војном техником. Током агресије НАТО на СР Југославију Војска Југославије оборила је непријатељске авионе Ф 16, невидљиви “F 117A”, онеспособила више авиона, хеликоптера и беспилотних летилица НАТО-а. Интензивним и непрекидним бомбардовањем села и градова Косова и Метохије само за неколико дана проузрокована је хуманитарна катастрофа невиђених размера. Скоро 800 000 цивила – углавном жена, деце, старца и изнемоглих лица било је принуђено да напусти Косово и Метохију у страху од бомби, док је 200 000 нашло уточиште у Шумадији, Војводини и осталим регионима у

Републици Србији. Због потпуног уништења индустријских постројења широм земље, више од 600 000 радника је изгубило посао. Као последица тога, више од 2,5 милиона грађана остало је без средстава за задовољавање основних животних потреба. Укупна материјална штета је огромна, а процењује се на око 100 милијарди долара. Преко две хиљаде цивила је убијено, а више од 6000 задобило је озбиљне повреде које су, у великом броју случајева изазвале трајни инвалидитет. Деца чине 30% свих убијених и 40% укупног броја повређених, док је 10% од укупног броја деце из СРЈ (око 300000) претрпело озбиљне психолошке трауме.

У току агресије НАТО агресор је порушио више од 500 мостова, 36 објеката на комуникацијама, онеспособљено је преко 470 км пута и 595 км железничких пруга и 5 аеродрома за цивилни саобраћај. Поред тога, дејствујући по цивилним објектима и инфраструктури, НАТО је уништио или оштетио већи број: ТВ и радио станица, предајника, репетитора, пошта, телефонско-телеграфских станица (Авала, Копаоник, Цер, Ивањица, Чот...). Оштећено је 480 школских објеката. Агресија НАТО је нагло прекинула образовање близу једног милиона ученика и студената у СР Југославији. Више од 480 факултета, школа и објеката за студенте и децу оштећено је или потпуно уништено (25 факултета, 15 виших школа, 100 средњих школа, 320 основних школа, 20 ученичких и студентских домова, као и преко 50 предшколских установа. Током бомбардовања центра Београда, почетком маја и нарочито у периоду од 18. до 20. маја 1999. године, оштећено је 19 дипломатских представништава – амбасада и резиденција. Ни српске богомоље нису биле поштеђене бомбардера НАТО-а, те је током агресије на СРЈ разорено или видно оштећено 23 манастира и 19 цркава. НАТО није бирао своје жртве. Цивили су без сумње били мета НАТО бомбе и жртва агресије. Према званичним државним подацима, НАТО је на људе – цивиле и цивилне објекте извршио 3.381 дејство или 36,75% укупно извршених, што без дилеме показује колико су цивилни и цивилни објекти били изложени ватреним ударима авијације НАТО.

Савремена теорија међународног јавног права дала је јасну дефиницију агресије, такође у Резолуцији Генералне скупштине УН бр. 3314 од 14. 12. 1974. године. Ту се констатује

да никакви разloзи било које природе не могу служити као оправдање за агресију и недвосмислено утврђује да агресија повлачи међународну одговорност, а агресорски рат представља злочин против међународног мира. Поред тога, Статутом Међународног војног суда у Нирнбергу (1945) као злочини против мира утврђени су не само започињање или вођење агресорског рата, већ и његово планирање и припремање. Агресијом на СРЈ учињен је и злочин против цивилног становништва, прописан Женевском конвенцијом из 1949. године и Другим допунским протоколом уз ову Конвенцију о заштити жртава у међународним оружаним сукобима из 1977. године. Рушењем историјских и културних споменика и установа намењених науци, васпитању или хуманитарним циљевима извршено је кривично дело културног геноцида, санкционисано Конвенцијом о заштити културних добара из 1954. године. Овом агресијом НАТО је прекршио и сопствени акт о основању (Северноатлантски уговор из Вашингтона од 4. 4. 1949. године), јер је њиме прописано да је то одбрамбени савез, који делује само ако је нападнута нека од држава чланица тог савеза. Није спорно да СРЈ није напала (нити чак претила нападом), ниједну државу, па тиме ни чланицу НАТО, што је потврда да је по свим нормама међународног права НАТО починио забрањену и ничим изазвану активност.

Актуелни број часописа доноси једанаест радова најугледнијих професора и истраживача који се баве проблематиком права, историје, геополитике, безбедности и политикологије. Научни саветник др Миле Бјелајац, у свом раду „Прикривање и разоткривање правих разлога за рат 1999. на Косову и Метохији“ интерпретира нека мање позната признања самих протагониста како је рат на Балкану 1999. био подстицан и како је пропагандно оправдаван. Веома значајан рад написао је проф. др Бранко Крга под насловом „СРЈ у одбрани агресије НАТО 1999. године“ који даје значајна искуства из тог јуначког отпора најмоћнијој војној сили на планети. Такође, веома су драгоцене поуке које аутор темељито интерпретира у свом раду. Генерал у пензији Радован Радиновић детаљно образлаже своје виђење „Србије у раљама геополитике“, а професор Љубиша Деспотовић веома стручно и са научног аспекта темељито доказује да је „злочиначка агресија на СРЈ

јасан пример асиметричног рата“. Посматрано са аспекта научне интерпретације објективне стварности проф. Обрад Стевановић веома јасно и концизно образлаже „Неморалност агресије организације НАТО на СРЈ“. Такође, проф. Борис Кривокапић веома јасно и уз помоћна правних чињеница и документима доказује да је бомбардовање СРЈ класичан случај агресије, а проф. Неђо Даниловић и доц. Александра Н. Благојевић Даниловић у свом раду детаљно анализирају политиколошко-правни аспект агресије са временске дистанце од 20 година. Проф. Зоран Јевтовић и Зоран Арачки у свом раду доказују да су лажне вести кориштене као део ратне стратегије НАТО. Др Душан Пророковић у свом раду аргументовано на основу чињеница истиче да је „Процес у Рамбујеу - политичка припрема агресије НАТО на СРЈ“. Веома значајан рад написао је др Миша Стојадиновић под насловом „Критичка анализа НАТО агресије над Србима у делима водећих светских интелектуалаца“, а проф. Јасмина Гачић и др Марија Мићовић у свом раду доказују да је агресија уствари представљала суспендовање суверенитета државе и симултано стварање стања еколошке катастрофе у СРЈ.

Дакле, за стручњаке међународног права, који су објективни, НАТО је бомбардујући Југославију, без одобрења Савета безбедности, прекршио Повељу УН, нарочито поглавље VII и починио ратни злочин који никада не застарева. Када је у питању јужна српска покрајина Михаел Гајстингер (*Michael Geistinger*), професор на Институту за међународно право и међународне органе Универзитета у Салцбургу каже: “Косово и Метохија није чланица УН, а још мање држава у смислу међународног права”, па у том смислу СРЈ има право да на основу свог устава спречава насиље на делу своје територије.

Ремзи Кларк (*William Ramsey Clark*), бивши амерички државни тужилац и председник највећег антиратног покрета у САД, у интервјуу Танјугу и РТС-у каже: „Агресијом НАТО, прекршени су сви темељни и принципи који су успостављени с циљем да штите живот на планети. Ради се, такође, о систематском кршењу међународног права у смислу разарања УН, јер су земље НАТО преотеле овлашћења УН да би могле да се понашају како им је воља у војним агресијама“. Дакле, након ове научне анализе у часопису *Политика националне*

безбедности бр. 1/2019, може се закључити да је НАТО извршио агресију на СРЈ и починио ратни злочин који никада не застарева. С друге стране, ово је упозорење да је најважнији приоритет у изградњи националне безбедности Републике Србије, укључујући и Републику Српску, изградња система националне безбедности који ће омогућити успостављање савремене стратегије одвраћања и узвраћања, као и да је неопходно да се консензусом дефинише витални национални интерес у домену стратегије безбедности, који мора бити јавно прокламован, јер је то вишегенерацијски задатак и представља заштиту и изградњу безбедности и очување суверенитета и националног интегритета отаџбине.

*Главни и одговорни уредник
проф. др Радослав Гаћиновић*

Миле Бјелајац*

Институт за новију историју Србије, Београд

ПРИКРИВАЊЕ И РАЗОТКРИВАЊЕ ПРАВИХ РАЗЛОГА ЗА РАТ 1999. НА КОСОВУ И МЕТОХИЈИ

Сажетак

У овом раду аутор износи нека мање позната признања самих протагониста како је рат на Балкану 1999. био подстицан и како је пропагандно оправдаван. Трагови пропаганде трају и данас, као и прикривање. У протеклих двадесет година многи учесници, аналитичари и историчари савремених догађаја и процеса све више истичу неодрживост клишеа који су из политике били преточени у глобалне медије задужене да правдају пред јавношћу неминовност ратног решења. У раду се у светлу искустава у свету после 1999. године указује да је случај СР Југославије и Косова само једна од етапа у провођењу доктрина новог светског поретка. Насилно се стварају нове геополитичке реалности које се кроз различите врсте притисака покушавају наметнути међународној заједници.

Кључне речи: НАТО интервенција 1999, Југославија, Косово

Сведоци смо насилног стварања „нових геополитичких реалности“ и потом, деценијски дугих напора да се таква реалност међународно санкционише. Створени су преседани против некадашњих принципа међународног права, Хелсиншког акта 1975, повеље ОУН. Сведоци смо, по потреби,

* Контакт: mile.bjelajac@gmail.com

режирања унутрашњих проблема у појединим државама, а потом активног мешања на страни предодређених клијената. Економским уценама, политичким притисцима, претњама, и тероризмом, или „завртањем руке“ у жаргону светских кабинета, државе се присиљавају да напуштају некада успостављене принципе међународног права и односа. Живимо у свету где ни проказивање „теоретичара завере“ не може да сакрије да су на делу многе доктрине развијане у време хладног рата и доктрине за постхладноратовско време. Сведоци смо да се воде конвенционални ратови на многим просторима па и европском, активности стратешког и тактичког одвраћања, специјалне операције и сукоби ниског интензитета (LIC), операције за наметање мира и мировне мисије, наметнуте хуманитарне интервенције, насилне обојене револуције, хибридни ратови. Живимо у свету где се води борба за реалне стратешке и економске интересе са карактеристикама познатим још од 19. века. Овоме треба додати потребу великих сила да повремено демонстрирају уверљивост своје војне силе, тј. да потврде свој кредибилитет велике силе. Место тог доказивања је на, процењено, најслабијој карици. Тамо где ће кредибилитет бити потврђен и демонстриран уз најмање губитака макар и по цену прикривања. Није случајно да се управо рат на Косову рекламира као успешна кампања са „нула губитака“.

Постоји још једна, готово аутономна, опасност по мир коју је 1959. одлазећи амерички председник Двајт Ајзенхауер назвао – војноиндустријски комплекс. Он, мада војник, генерал, упозорио је да тај фактор угрожава демократске вредности код куће и мир у свету. Ми смо сведоци да је био у праву. Пратимо активно лобирање и притиске на администрацију да се повећава буџет из године у годину, да се европски савезници притисну и увере да морају да повећају издвајања за наоружање изнад два посто (па чак до три) од бруто националног дохотка.¹

1) Berthélémy Courmont, Darko Ribnikar, *Les guerres asymétriques. Conflits d'hier et d'aujourd'hui, terrorisme et nouvelles menaces*, Institut de relations internationales et stratégiques, Presses universitaires de France, Paris 2002, 101-106.

ЦИЉЕВИ ГЛОБАЛНЕ ПОЛИТИКЕ СУ ДАЛЕКО ОД ОНИХ ЈАВНО ПРОКЛАМОВАНИХ

Како властитој и светској јавности „продати такав рат“? Ако се послужимо речима Жана Брикмона, најбоље га је умотати у неки узвишени мотив – бригу за људе, угрожене мањине, људска права, демократију. Његовим речима, то је употреба људских права да се прода рат или како га он означава хуманитарни империјализам.²

У овом контексту итекако је била важна улога глобалних медија. О медијским манипулацијама, двоструким мерилима или просто о прећуткивању чињеница, многи су писали, студије су објављене.³ Сведок са терена Косова, француски пуковник Жак Огар ће написати да је имао истинско гађење према дезинформацијама које су владале на Западу, иако су касније људи постајали све свеснији размера вашингтонске манипулације.⁴

Ти гласови су годинама били глас вапијућег у пустињи, све до недавно када је председник Доналд Трамп употребио реч „*fake media*“, после које нема натраг у поклањању апсолутног поверења овим медијима. Такође створени су многи нови глобални медији, друштвене мреже, твитер и сл. Важна карика у разумевању формирања јавног мњења изнутра и према вани су циљано формиране тзв. невладине организације као филијале звучних међународних института који су де факто

2) Jean Brickmont, *Humanitarian Imperialism: Using Human Rights to Sell the War*, New York 2006; David N. Gibbs, *First Do Not Harm, Humanitarian Intervention and the Destruction of Yugoslavia*, Vanderbilt University Press, Nashville 2009 (Prevod: Dejvid Gibs, *Humanitarno razaranje Jugoslavije*, Sremski Karlovci - Novi Sad, 2010, s.22); Diana Johnston, *Fools' Crusade, Yugoslavia, NATO and Western Delusions*, Pluto Press, London 2002 (prevod: Dajana Džonston, *Suludi krstaši. Jugoslavija, NATO i obmane Zapada*, Izdavački grafički atelje „M“, Beograd, 2005.

3) Babak Bahador, *The CNN Effect in Action. How the News Media Pushed the West toward War in Kosovo*, Palgrave Macmillan, 2007; Steven Livingston, „Media Coverage of the War: An Empirical Assessment“, u: A. Schanabel, R. Thakur (eds.), *Kosovo and the Challenge of Humanitarian Intervention: Selective Indignation, Acollective Action, and International Citizenship*, United Nations University Press, Tokyo 2000; Слободан Вуковић, Срби у наративу Запада. „Хуманитарна“ НАТО интервенција, Књига 1-2, Институт друштвених наука – Издавачка књижарница Зорана Стојановића, Београд Нови Сад 2018; Слободан Вуковић, Етика западних медија, Институт друштвених наука – Издавачка књижарница Зорана Стојановића, Београд-Нови Сад 2014.

4) Jacques Hogard, *l'Europe est mort a Priština*, Hugo & Cie, Paris 2014 (prevod: Žak Ogar, *Evropa je skončala u Prištini. Rat na Kosovu – proleće-letu 1999*, Xenia-Metella, 2014, s. 74). Огар упућује и на књиге Serge Halimi, et Dominique Vidal, *L'opinion ça se qui travaille* i knjigu Xavier Raufer, *La mafia albanaise*.

само трансмисија државних институција и фондова. И о овоме је писано.⁵

Шта је био стварни циљ рата иза реторике политичара и медија. Речима главног актера агресије на СР Југославију, тада главнокомандујућег НАТО генерала Веслија Кларка: „Милошевић, говорећи отворено, никад није стварно схватио да овај рат није стриктно био везан за Косово. То, коначно, није био ни конфликт због етничког чишћења. То је била битка за будућност НАТО, битка за кредибилитет Сједињених Држава као силе у међународним односима“.⁶

О потреби доказивања кредибилитета САД говорио је и убеђивао делегацију америчких Срба сам председник Клинтон 4. априла 1999. Албанце је поменуо само у првој реченици приликом сусрета.⁷

У Рамбујеу је „летвица била намерно подигнута превисоко“ како би дошло до бомбардовања. Џејмс Цатрас пише да је у Рамбујеу једном броју новинара, само за оријентацију, то, баш тим речима саопштено „како Срби не би могли да прихвате (захтеве). Њима треба мало бомбардовања и то ће и добити.“⁸

5) Слободан Наумовић, „Отпор“ као постмодерни Фауст: друштвени покрет новог типа, традиција посвећеног реформизма и „изборна револуција у Србији“, Филозофија и друштво, 3/2006, с. 147-194; Исти, „Да ли је Фауст био „Отпораш“?“ О субјективистичком објективизму и објективистичком субјективизму у интерпретацији (пост)модерних друштвених и политичких покрета“, Филозофија и друштво 3/2007, с.117-148. Извори које је користио аутор бацају светло на познате и мање познате институције трансмисије администрације као што су NED, NDI, IRI, USAID, USIP, Freedom House, Open Society, CANVAS, AEI, ICNC.

6) Aleksandar Pavković, „Humanitarian Intervention i National Conflicts: A Few Problems“, u: Aleksandar Jokić (ed.) *Lessons from Kosovo: The Dangerous of Humanitarian Intervention*, Broadview Press 2003, s.76, footnote 12. Павковић наводи: „In the latter interview, General Wesley Clark described the reasons for waging the war against Yugoslavia as follows: ‘Because what Milosevic . . . never really understood was this wasn’t conflict strictly about Kosovo. It wasn’t even conflict ultimately, about ethnic conflict cleansing. It was a battle about the future of NATO, about credibility of United States as a force in world affairs. And longer it went on the more clearly the nations in the West would see those issues’“. Наведено је према интервјуу генерала Дејвиду Мартину на CBS News 15. маја 2000. (<<http://cbsnews/htdocs/pdf/clark.pdf>>); Bosko Dukanac, *Dans le Collimateur de l’OTAN, La face cachée de l’agression contre la Yougoslavie le 24 Mars 1999*, Paris, 2009, стр. 9, 156; М. Бјелајац, Дипломатија и војска, Србија и Југославија 1901-1999, Медија центар, Академија за дипломатију и безбедност, Београд 2010, с. 300. У нашој књизи Дипломатија и војска навели смо Дуканчев извод.

7) Обрад Кесић, аналитичар из Вашингтона у јавном предавању на Академији за дипломатију и безбедност у Београду 16. септембра 2010. подсетио је на ову посету Срба Клинтону (види: М. Бјелајац, Дипломатија и војска, с.300, напомена 42)

8) James George Jatras, „NATO’s Myths and Bogus Justifications for Intervention“, in: Ted Galen Carpenter (ed.), *NATO’s Empty Victory. Postmortem on the Balkan War*, CATO Institute,

Хенри Кисинџер је према *Daily Telegraph* – у од 28. јуна 1999. оценио да је „Текст из Рамбујеа, који је обавезивао Србију да призна НАТО трупе широм Југославије, била провокација, изговор за почетак бомбардовања. Документ из Рамбујеа био је такав да га ниједан Србин није могао прихватити.“⁹ Једанаест година после агресије, немачки дневник *Süddeutsche Zeitung*, 11. маја 2010. ће објавити да је конференција у Рамбујеу организована да би НАТО-у дала „леgitимитет за дуго планирани војни напад“.¹⁰ Ове наведене чињенице су постале опште место у озбиљним анализама.¹¹

Џон Норис, шеф за везе помоћника државног секретара Строба Талбота, у својој књизи из 2005. године, наводи још неке од разлога, далеко од некадашњих јавних прокламација о разлозима за рат: „То је био отпор Југославије ширењу трендова политичких и економских реформи, а не невоље косовских Албанаца. То најбоље објашњава рат НАТО. Милошевић је био проблем за трансатлантску заједницу предуго, тако да су Сједињене Државе осећале да ће он једино реаговати на војни притисак ... Он је изазвао основне НАТО вредности и његове саме егзистенције“¹² Другим речима земља се одупирала економском подчињавању и НАТО притиску и то је ваљало сломити.

Све то данас знамо, као и за иступања америчких представника на конференцији у Братислави априла 2000. године када је објашњавано да је рат против Савезне Републике Југославије вођен како би се исправила грешка генерала

Washington D.C. 2000, s.22: „I have it in good authority that one senior administration official told the media (off the record, of course) at Rambouillet: 'We intentionally set the bar too high for the Serbes to comply. They need some bombing and that's what they are going to get'“.

9) С. Вуковић, Срби у наративу Запада. „Хуманитарна“ НАТО интервенција, Књига 1, с.358-359, нап.90.

10) С. Вуковић, н.д. књ.1, с. 359, нап.91.

11) Предраг Симић, Пут у Рамбује, Косовска криза 1995-2000, Неа, Београд 2000. Аутор је био директан учесник конференције у Рамбујеу; Гавро Перазић, Рамбује или рат, Међународно-правна дилема, НИЦ Војска, Београд 2001.

12) John Norris, *Collision Course. NATO, Russia and Kosovo*, Praeger, Westport Connecticut, London 2005, s. XXIII: „It was Yugoslavia's resistance to the broader trends of political and economic reform – not the plight of Kosovar Albanians – that best explains NATO's war. Milosevic had been a burr in the side of the transatlantic community for so long that the United States felt that he would only respond to military pressure. Slobodan Milosevic (...) challenged the very value of NATO's continued existence.“; Ово признање користи и С. Вуковић, нав. дело 359. У напомени погрешно наводи страну XIII, уместо XXIII како је у оригиналу.

Ајзенхауера који је после рата повукао војску са Балкана, а она се тамо мора вратити из стратешких разлога. У публикацијама се више пута цитирао меморандум који је немачки политичар Вили Вимер 2- маја 2000. упутио канцелару Шредеру. У том документу који је настао после састанка земаља НАТО у Братислави у априлу 2000, износе се поред наведене и друге оцене и поруке САД из којих се види права позадина захтева у Рамбујеу и агресије. Циљ је био успостављање трајне контроле територија Србије, одвајање Косова и стационирање властитих снага: „Србију треба трајно држати изван европског развоја“. Вимер наводи да су САД од савезника тражиле да се „што је могуће брже изврши међународно признање независне државе Косово.“¹³

Колико се рат желео сведочи и шеф посматрачке мисије Европске Заједнице на Косову (*European Community Monitoring Mission – ЕСММ*), немачки амбасадор Дитмар Хартвиг. Мисија једнако бројна као и Вокерова (ОЕБС) слала је потпуно супротне извештаје. Сведочили су слично УНХЦР-у да је ОВК та која врши терор и провоцира, тера Србе у избеглиштво, а да се југословенске снаге држе крајње суздржано желећи да се очува споразум Милошевић-Холбрук из октобра 1998. Представници ове мисије били су пре Вокера у Рачку и главни су сведоци касније Вокерове манипулације. Како год, западне владе нису користиле извештаје Хартвигове мисије и управо су давале за јавност супротне тврдње. Амбасадори и особље на терену су једино могли да закључе да се није желео мир већ рат. Били су довољно искусни да то закључе. У свом писму канцеларки Ангели Меркел 26. октобра 2007. године у коме сугерише да Немачка не призна припремано проглашење независности Косова, навео је следеће:

„Ни у једном извештају између краја новембра 1998. и евакуације непосредно пред избијање рата не помиње се да су Срби вршили веће или систематске злочине над Албанцима, нити се макар у једном једином случају говори о геноциду, или

13) М. Бјелајац, Дипломатија и војска, с. 300-301, и напомена 43: *Актуелна питања спољне политике*, Београдски форум за свет равноправних, Београд, 2007, стр. 73–77; Ж. Јовановић, Агресија НАТО – десет година пре и после, стр. 31–32; Ж. Јовановић, *1244 кључ мира у Европи. Прилог праву Србије на Косово и Метохију*, СКЗ и Београдски форум за свет равноправних, Београд 2018, с. 822-824; Вили Вимер је био члан Бундестага, члан Спољнополитичког одбора Бундестага, портпарол ЦДУ, потпредседник Парламентарне скупштине ОЕБС-а и др.

инцидентима /злочинима који су слични геноциду ... Насупрот томе, стално се понављало да , с обзиром на све учесталије нападе ОВК на српске извршне власти, њихове безбедносне и снаге реда показују изванредну уздржаност и дисциплину. Јасан и стално постављан циљ српске администрације био је – да се што прецизније придржава одредаба споразума Милошевић – Холбрук и тако међународној заједници не пружи разлог за интервенцију ... Сходно томе, до 20. марта 1999. није било повода за војну интервенцију, те су тако све мере међународне заједнице које тамо уследиле биле нелегитимне“¹⁴

Хартвига је нарочито узбуђивала чињеница да је његова земља још у време рата у Босни, подржавала америчку политику независног Косова.

Поменимо да је и француски амбасадор Келер, помоћних Вокера, жестоко оптужио свог шефа да је поступцима намерно припремао и изазивао рат. Пуковник Огар бележи своја сећања на повлачење мисије ОСЦЕ са Косова када је одлука о нападу већ пала:

„Последња возила Верификационе мисије напуштају Косово 20. марта у 11:00 часова... У једном од тих возила, згромљен седео је амбасадор Габријел Келер (други човек Верификационе мисије, који се сукобио са шефом Вилијамом Вокером, америчким дипломатом кога је с правом оптуживао да у свакој прилици подржавао интересе ОВК). Келер је знао боље од свих да мисија ОЕБС на Косову није имала другог циља до да припреми рат који су желели НАТО, Сједињене Државе и Европска унија“.¹⁵

О деловању Вокера сведочили су поред Хартвива и Огара, многи западни цивилни и војни актери. Професор Ленард Коен, наводи сведочења канадског капетана из састава Верификационе мисије, да „амбасадор Вокер није радио само за ОЕБС“. Канађанин је за Би-Би-Си марта 2000. изјавио да је

14) Писма Д. Хартвива у фотокопијама на српском и немачком оригиналу и белешку амбасадора СР Југославије у Берлину о разговору са Хартвивом, добио сам љубазношћу господина Живадина Јовановића, у то време министра иностраних послова. Јовановић је користио ова писма у изводима у неколико својих чланака. У најскорије време и у књизи *1244 кључ мира у Европи. Прилог праву Србије на Косово и Метохију*, СКЗ и Београдски форум за свет равноправних, Београд 2018.

15) Ж. Огар, н.д. 46.

Вокер био део америчке политике да се демонизује Милошевић, српска администрација и давање подршке УЧК/ОВК.¹⁶

У току прикривања стварних мотива за покретање НАТО рата против СР Југославије, заобилажени су и други службени обавештајни документи које је у поседу имала немачка влада о ситуацији на Косову. Ови документи, као и Хартвигови, су потврђивали да нема „етничког чишћења“ на Косову у месецима пре агресије. Поставља се оправдано питање - зашто се лагало са највишег нивоа? На пример, немачки министар Јошка Фишер (*Joschka Fischer*), правдајући НАТО интервенцију стављао је „хуманитарну катастрофу“ у први план, без обзира на службене извештаје. Наведимо неколико:

„Чак и на Косову, не могу се потврдити експлицитни прогони етничких Албанаца. Источно Косово још увек није обухваћено оружаним сукобима. Што се тиче јавног живота у градовима као што су Приштина, Урошевац, Гњилане и др, у току целог периода конфликта, наставили су да живе нормалним животом. Акције снага безбедности нису биле уперене против косовских Албанаца као дефинисане етничке групе, већ против војних противника ОВК (КЛА) и њихових претпостављених подржавалаца“. Или „после споразума са српским руководством крајем 1998. безбедносна ситуација и услови живота албанске популације су се видно поправили ... Посебно у већим местима јавни живот се од тада вратио у релативну нормалу.“¹⁷

Роланд Кит (*Roland Keith*) директор испоставе Верификационе мисије ОЕБС на Косову, који је тамо боравио до 20. марта 1999, извештавао је да је највећи узрочник насиља на Косову ОВК/КЛА:

„По мом доласку (на Косово) рат је еволуирао у сукоб средњег интензитета, заседе, прекидање критично важних комуникација, киднаповање припадника снага сигурности од стране ОВК/КЛА. То је изазвало значајно повећање губитака

16) Lenard J. Cohen, *Serpent in the Bosom. The Rise and Fall of Slobodan Milošević*, Westview Press 2001, 259, 296, nap.13; M. Bjelajac, *Diplomatija i vojska*, 301-2, nap.45.

17) Michael Chossudovsky, „NATO's War of Agression against Yugoslavia“, *Global research*, March 28, 2016 s.6/21 (<http://www.globalresearch.ca/natos-war-of-aggression-against-yugoslavia-2/5517027>). Vidi nap. 28. Наводи су према: „Status Raport of the German Foreign Office, November 18, 1998“ to the Upper Administrative Court at Munster, February 24, 1999.

на страни државних снага и одговор тих снага. Током марта, терор и контра-терористичке акције. Почетком марта овај терор и анти-терористичке акције операције су довеле до тога да становници многа села напуштају и одлазе у друга села градове или брда да се склоне. (... у ориг.). Ситуација је била кристално јасна да провокације КЈА, којима сам лично био сведок, заседама, патролама изазвале жртве и губитке. То је било чисто и јасно кршење претходног споразума из октобра и резолуције ОУН 1199. (...) Ја нисам био сведок нити сам имао иједног сазнања о тзв. „етничком чишћењу“, а сигурно ни догађаја „геноцидне политике“ док сам ја био са Верификационом мисијом која је евакуисана 20. марта (...) НАТО бомбардовање од 24. марта је очито резултирало узурпирању људских права и значјном хуманитарном катастрофом и неких 600.000 косовских Албанаца који су напустили провинцију или били протерани. Ово се, какогод, није догодило пре 20. марта, тако, ја бих приписао хуманитарну катастрофу директно или индиректно НАТО ваздушном бомбардовању и резултатима анти-терористичке кампање“¹⁸

Ова запажања потпуно се подударaju са оперативном грађом бригада и самог штаба Приштинског корпуса и Треће армије за период од краја 1998. до марта 1999.¹⁹

Данас знамо да је у лето 1998. јавно призната сарадња ОВК и западних служби, а да је та сарадња по питању снабдевања и обуке трајала још од 1996. године. Такође знамо, да је у време конференције у Дејтону, Албанцима послата порука да ће Косово добити независност.

О дубљој позадини креирања доктрина новог светског пројекта и њиховој примени шира публика је могла да се обавести на страницама часописа *The American Spectator* (јун, 1999). У марту 1999. је један од вишедеценијских експерата

18) Исто, с. 6-7/21. Наведено према: Roland Keith, „Failure of Diplomacy, Returning OSCE Human Rights Monitor Officers. A View From the Ground in Kosovo“, *The Democrat*, May 1999.

19) Небојша Павковић, Мирис барута и смрти на Косову и Метохији 1998 године. Најважнији догађаји из дневника команданта Приштинског корпуса генерал-потпуковника Небојше Павковића, Анаграм студио, 2017; Исти, Трећа Армија седамдесет осам дана у загрљају „Милосрдног анђела“, Ратни дневник команданта Треће армије Војске Југославије, књ.1, Београд 2017; Драгана Марковић (приредила) Приштински корпус. Сведочења ратних команданта 1998-1999, Медија центар „Одбрана“, Београд 2018; Генерал Ђошан Милош, Од агресије до трибунала, треће издање, 2010.

за Балкан Томас Хадсон (*Thomas Hudson*) поднео оставку на државну службу. Тада је био на служби у Тузли. Човек који је учествовао у креирању доктрина за нови светски поредак после хладног рата, Томас Хадсон, тврдио је да Мортон Абрамовиц, Медлин Олбрајт, Ричард Холбрук и Леон Фуерт нису били заинтересовани за очување Југославије како је било саветовано на састанку групе 1995. године. Хадсон је признао да није одмах схватио да су прво троје били водећи заговорници нове и радикалне употребе војних интервенција широм света, те да су за своје ставове придобили председничког кандидата Била Клинтона. Све је почело још у време када је Клинтон још био гувернер Арканзаса. Горе поменута група је под окриљем Карнагијеве фондације (*Carnegie Endowment for International Peace*) припремала нову доктрину спољне политике после Хладног рата. „Иронично“, сведочи Хадсон, „институција посвећена међународном миру поставила је сцену за Клинтонovu политику интервенционизма у Сомалији, Хаитију, Босни и Косову.“ Управо је амбасадор Абрамовиц који је стајао на челу ове институције од 1991. до 1997. формирао доктрину „Промена нашег пута: Улога Америке у новом свету“ (*Changing Our Ways: America's Role in the New World*). Ту је уграђен корен интервенционизма који је демонстриран 1999: „Нови принцип међународних односа: уништавање или расељавање група људи унутар једне државе може оправдати међународну интервенцију“. Још оштрије предложено је да се Сједињене Државе „ослањају на НАТО и ОСЦЕ у решавању проблема сигурности у Европи и инсистирају на војној интервенцији под хуманитарном маском.“ Надаље, сугерисано је да први удар под америчким лидерством је оправдан, не само у случају одбране САД, већ за наметање решења у другим земљама. Потпуно се укида значај националне суверености у корист међународне интервенције. Ова доктрина била је прихваћена од Клинтона, и како се сећа Томас Хадсон, шездесет дана после његовог првог говора отпочели су немири на Косову.²⁰

Други важан допринос Абрамовица и његовог тима у разради нове доктрине била је публикација у издању Националне задужбине за демократију (НЕРД) под називом „Самоопредељење у новом светском поретку“. Овде је још

20) John B. Roberts II, „Roots of Allied Forces“, *The American Spectator*, June 1999.

више изоштрана нова војна доктрина. У овој публикацији су разрађени критеријуми за доношење одлука администрације када треба подржати сепаратистичке етничке групе које теже независности и када у том циљу треба тражити употребу војне силе. У тој новој перспективи чак и ОУН може затражити превентивне нападе. Дакле уместо дотадашњег одржавања мира, ОУН може тражити акцију наметања мира.: „Војна акција може бити затражена када захтев за самоопредељење (сецесију) повуче окидач оружаног сукоба који отвара хуманитарну кризу“.²¹ Тако је принцип немешања у унутрашње ствари држава стављен „ad acta“. Дакле ако је неко желео да на међународној сцени прогура свој геополитички интерес биће довољно да на терену има своје „прокси“ снаге које ће изазвати кризу и дати изговор за интервенцију.

Подсетимо на овом месту да је Раџу Томас правилно уочио, а није једини, да је управо признање унилатералне сецесије или обећање да ће им бити призната независност, као у случају Словеније, Хрватске и Косова, подстакло насиље. Обећавање вањске помоћи охрабрило је Албанце Косова да провоцирају српске снаге сигурности, а потом поднете жртве и повреде људских права представе као разлог за војну интервенцију.²²

У сведочењу Томаса Хадсона, као и у циркуларном е-маилу његове оставке, он истиче да је Косово у Дејтону остављено по страни за наредну етапу, а Милошевић у уверењу да САД поштују суверенитет СР Југославије над Косовом. Казује да је Мортон Абрамовиц 1997. са чела НЕД прешао у Савет за иностране послове (*Council on Foreign Relations*). У јануару је објавио колумну у *Wall Street Journal* где је обзнанио ту драстичну промену политике према Косову. Абрамовиц је гласно изговорио да је „време да се подржи пуна независност Косова“. Истакнуо је и опцију бомбардовања Србије, збацивања Милошевића, наоружавање и обуку ОВК/КЛИА и претварање Косова у НАТО протекторат уз коришћење копнених трупа. Није требало дуго чекати, ОВК/КЛИА је од

21) Morton H. Halperin & David J. Scheffer with Patricia L. Small, *Self-Determination in the New World Order*, Carnegie Endowment Book, Washington D.C. 1992.

22) Raju G. C. Thomas, „Making War, Peace, and History“, u: Raju G.C. Thomas (ed.), *Yugoslavia Unrevealed. Sovereignty, Self-Determination, Intervention*, Lexington Books, New York, Oxford 2003, s.34

новембра 1997 до фебруара 1998. повећала своје активности на терену. Хадсон се није слагао са таквом политиком. Није се слагао са кршењем обећања Холбрука у Дејтону, није се слагао са новом агресивном улогом НАТО. Сматрао је да је потребан мандат ОУН и декларација рата од стране Конгреса. Још увек је сматрао да је било могуће дипломатско решење.²³

Рат се просто желео из свих поменутих разлога, а највише као преседан у међународним односима неопходан за даље акције у свету. Дакле, оставити ОУН по страни и одлучивати по властитом нахођењу о „претњама“ миру. На овом пројекту није радила само једна држава. Речима Медлин Олбрајт: „НАТО интервенција представљала (је) само први важан корак ка успостављању нових обичајних норми међународног права, према којима хуманитарна интервенција може бити допуштена без одобрења Савета безбедности“.²⁴ Извршилац овог посла, генерал Весли Кларк ће потврдити дуготрајну симбиозу ово двоје: „Она је велика дама. Ми смо били заједно кроз целу нашу војну каријеру. Била ми је партнер, пријатељ, саветник, тренер, љубав.“²⁵

Још један компетентан сведок, командант снага КФОР на Косову, генерал Фабио Мини, сведочи да је „хуманитарни рат“ на Косову био резултат низа рационалних и логичких мишљења која су покренуле емотивне манипулације. „Он је скоро савршен резултат кампање психолошког рата коју су водили наши креатори политике (...) Од почетка је било јасно да Милошевић не представља претњу по међународну безбедност, већ да користи методе свог претходника Тита у покушају да сачува мозаик који се распадао (...) Било је јасно да су Америка и Велика Британија донеле одлуку о отцепљењу Косова још у време када се Босна одвојила. (...) (О)вај рат у трајању од 78 дана називан је на све могуће начине осим рата који ће омогућити драстично решење. Жао ми је (...) да је решеност КФОРа да сачува права свих инструментализована и да је више од 300.000 војника, који су мислили да учествују

23) John B. Roberts II, „Roots of Allied Forces“, *The American Spectator*, June 1999.

24) С. Вуковић, н.д. књ.1, с.38 (наведено према: Бјукенен, А, „Од Нирнберга до Косова: моралност незаконите реформе међународног права“, у: Хуманитарне војне интервенције, Службени гласник, Београд 2008, с.204)

25) Интервју генерала Кларка са Деном Радером (CBS's Dan Rather, Prime time Interview, Exclusive: General) 19 novembar 2003.

у процесу стабилизације и успостављања мира, послужило само да се купи време и потроши новац за насилно решење које је било унапред планирано и које не решава ништа. Жао ми је што се наша војна упорност у томе да бранимо права свих данас своди на одбрану права једне стране на штету друге.²⁶

Строуб Талбот, помоћник државног секретара Медлин Олбрајт, ће 2005. године, одговарајућу „многим коментаторима и политичким лидерима који се питају да ли НАТО треба да оде у часну пензију, завршавајући своју изворну сврху“, написати - НЕ. У свом ширем одговору управо разоткрива скривену позадину кампање 1999. и њен дугорочни значај, тачније смишљену намеру да се по истом моделу настави даље:

„НАТО је први пут кренуо у рат нападајући режим који је брутализовао националну мањину ... (али) ... Милошевић јесте у затвору Хашког суда, али његова сорта предаторских тирана није истребљена. Рат ће се наставити ако је то потребно, с времена на време као део ширег напора да се зауставе агресије и крволочност диктатора, успостави ред насупрот хаосу, уопште да се одбране интереси и наметну опште норме на остварењу – међународне заједнице“²⁷

Ово је управо супротно од онога у шта су лидери Сједињених Држава, и део европских, покушали да убеду свет у априлу 2000. године - да је Косово изузетак и да се убудуће неће излазити из оквира УН.²⁸

Француски историчар и геополитички аналитичар Алексис Труд, скреће нашу пажњу на анализе Џејмса Курта, стручњака за геостратегију који у својој књизи потврђује много од претходно наведеног. Према Курту, тај „први рат у ери модернизације“ нема директне везе са српском покрајином, а хуманитарни изговор подржан је само у неким интелектуалним и медијским срединама. Курт сматра да „на Косову, као и на другим странама, Сједињене Државе повезују

26) Исповест команданта НАТО, Фабио Мини: „Смета ми само лицемерје према Косову“, Политика, 8. јун 2007. s.10. Пренето из: „Il Manifesto“, Рим. Интервју водио Томазо ди Франческо.

27) Предговор у књизи: John Norris, *Collision Course. NATO, Russia and Kosovo*, s.IX

28) Живорад Јовановић, *1244, кључ мира у Европи*, Прилог 11, с.822-824. Писмо потпредседника Парламентарне скупштине ОЕБС Willy Wimmer-a, савезном канцелару Gerhard Schreder-u, Берлин, 2. мај 2000.

економске и безбедносне циљеве, инструментализујући међународне организације“. Србија, на раскршћу геостратешких праваца морала је бити потчињена. „Требало је, дакле, осигурати контролу Србије, чак и по цену трајне економске дестабилизације и пада Милошевићевог режима.“²⁹

ПРАВДАЊЕ АКТЕРА У МЕМОАРИМА И МЕДИЈСКИМ НАСТУПИМА

Прави циљеви рата су како током његове припреме, трајања и експлоатисања резултата успешно „продати“ јавности. Саучесници су збуњени, успешно „купљени“ медијском причом да су подржали рат племенитих циљева. Но, не сви.

Јавности је сугерисано да је албански револт избио када је Косову укинута аутономија 1989. године, и када је Косово било изложено бруталној репресији Милошевићевог режима. Војна интервенција „међународне заједнице“ је наводно отпочела када су сва дипломатска средства била исцрпљена. Косово је била последња епизода агресија коју је водио екстремни српски национализам оркестриран од Слободана Милошевића у циљу етнички чисте Велике Србије. Почело је са агресијом на Словенију, потом Хрватску, онда на Босну и коначно Косово.

У једном зборнику радова САТО института у Вашингтону, Џејмс Џатрас је у под помало ироничним насловом – „НАТО-ова Алиса у земљи чуда – интерпретација“. Ту је прегнантно побројао све те стандардне клишее који су пратили ондашње догађаје, хашке оптужнице српским лидерима, па, ми смо сведоци, истрајавају и приликом обележавања 20 година од НАТО кампање кроз речи некадашњег портпарола НАТО Џејми Шеа и других актера.

„НАТО верзија“ пише Џатрас „иде некако овако: Криза на Косову је једноставно последња епизода агресивног похода екстремног српског национализма, оркестрирана од југословенског председника Слободана Милошевића, који је желео да створи етнички чисту Велику Србију. Та агресија –

29) Aleksis Trud, *Geopolitika Srbije*, Službeni glasnik, Beograd 2007, s.145, 217 (u orig: Alexis Troude *Géopolitique de la Serbie*, Paris 2006); Kurth James, *First war of the Global era: Kosovo and US Grand Strategy*, Boulder, New York 2001.

прво на Словенију, потом Хрватску, онда на Босну – и коначно је дошла до Косова, углавном зато што су Запад, посебно НАТО, одбили да му се супротставе“

„Пре 1989, казује НАТО митологија, Косово је било у миру у систему аутономије која је албанској етничкој мањини дозвољавала висок степен самоуправе. Тај *status quo* је поремећен када су Срби опозвали косовску аутономију те иницирали систем апартхејда и етничке дискриминације. После десет година опресије, косовски Албанци су се суочили са припреманим планом геноцида, сличног оном који су Срби већ починили у Босни. Подизање ОВК/КЈА било је неизбежан одговор на ту претњу. Сједињене Државе и међународна заједница су већ били исцрпели сва дипломатска средства за решавање кризе, што су понудили Србима у Рамбујеу, али ... они су то одбили. У складу с тим, НАТО није имао другог избора него да војно одговори, тачније изврши ваздушне ударе, и приведе Србе, као што је то учинио у Босни, за мировни сто. Кампања у пролеће 1999 била је уперена против Милошевића и његовог безбедносног апарата, а не против српског народа.“ Тако, се то, у кратко, представља од стране НАТО званичника и државника, али проблем је у томе што та слика тешко да може да одговара стварности и комплексној слици.³⁰

У мемоарима Медлин Олбрајт све наводно почиње од 1989. када је Албанцима укинута аутономија коју су уживали од 1974. Тада су им укинута политичка и економска права. Милошевић је свуда распоредио полицију, затворио школе. Ни помена о 1981. години и реаговању Југославије. Преговори у Рамбујеу су у њеној интерпретацији били у најбољој намери. Каже да је убеђивала Милана Милутиновића, председника Србије, да ће НАТО на терену штитити Србе и њихова људска права. У њеној интерпретацији Тачи јесте био проблематичан, али су сви прихватили да их саветује тим на челу са Мортоном Абрамовицем „њеним дугогодишњим пријатељем бившим амбасадором, дивним адвокатом људских права“. Рат 1999. се није могао избећи, пише она, после масакра у Рачку и Милошевићеве тврдње да су тамо убијени терористи, што је њу утврдило у одлучности да испоручи ултиматум, јер није

30) J.G. Jatras, „NATO'S Alice in the wonderland interpretation“, u: *NATO's Empty Victory*, s.21-22

довољно Албанцима помоћи да се њихове патње открију свету. Сами верификатори (Вокер) нису могли спречити масакре.³¹

Председник Клинтон је у мемоарима, као и Олбрајтова, доследан у својој некадашњој пропаганди. Срби су, пише, у лето 1998. нападали на наоружане и ненаоружане Косоваре, 300.000 је напустило своје куће. У октобру 1998. је НАТО морао да запрети Србима ако не дозволе долазак посматрача који ће надгледати спровођење резолуције ОУН. Интервенција је била одложена. Ствари су се мало смириле, али онда су у јануару 1999. Срби поново кренули са злочинима убијања невиних. Но, добром вољом Запада, још једном је дата прилика дипломатији, али председник пише да није био оптимиста. Стране у конфликту су биле јако удаљене. „САД и НАТО су хтеле да Косово има политичку аутономију коју је према Уставу Југославије уживало између 1974-1989. Клинтон је потом у објави рата навео да је Милошевић укинуо уставна права Албанцима да говоре својим језиком, да имају своје школе, вршио је злочине, спаљивао села, да је само у последњих пет недеља пре избијања рата протерано је 60.000 од 250.000 укупно. Рат, казује Клинтон, треба да покаже Милошевићу да смо озбиљни у намери да зауставимо његову нову рунду етничког чишћења и спречимо још крвавију офанзиву против невиних цивила.³² Нигде ни трага о плановима његове и других земаља из прве половине 1990-их да се Косову да независност. Нигде ни трага о војним активностима на обуци и припреми ОВК, нигде преговора са македонском владом 1997. о стационирању трупа НАТО и другим припремама.³³

У својим мемоарима главнокомандујући Весли Кларк покушава још једном да оправдање за све грешке и трагику рата остави српској страни у наслеђе. Он примећује да се многим чинило да је НАТО на погрешној страни. Наводи ехо тога и у речима француских генерала. Инсистира да се радило

31) Madeleine Albright, *Madam Secretary*, Miramax Book, New York 2003, 500-518; О злоупотреби и наличју Вокеровог извештаја види шире: Илија Симић, Истина о Рачку, Чигоја штампа, Београд 2007. Ради се о зборнику службених докумената укључујући и рад са финским патолозима.

32) Bill Clinton, *My Life*, Hutchinson, London 2004, s.850-851.

33) О заглавању хронологије дешавања на Косову и Југославији види прегледно: М. Бјелајац, Г. Кривокапић-Јовић, Прилози из научне критике - Српска историографија и свет, ИНИС, Београд 2011, поглавље: „Контроверзе о савременој историји Косова“, с. 279-329.

о хуманитарној интервенцији пре свега – „Етничко чишћење које су спроводили Срби отпочело је пре почетка ваздушне кампање“. Тиме је „решио“ крупну дилему која је постојала у светској јавности да је тек НАТО нападом створена прилика Србима за кампању етничког чишћења коју су правдали НАТО ударима.³⁴ Ни речи о рапортима УНХЦР-а о 90 етнички очишћених српских села од октобра 1998. до јануара 1999,³⁵ ни речи о циљаним дејствима ОВК и свему ономе што су посматрачи бележили на терену. Ни речи о генералу Виљему Вокеру и његовим активностима.

Годину-две касније, крајем 2003. године у интервјуу за ЦБС пред одлазак у Хаг да сведочи у процесу Слободану Милошевићу, поновиће тврдње из мемоара, а потпуно ће оставити по страни своја рана сведочења из 2001. године која смо претходно наводили. Новинар Ден Радр бележи да је Кларк чврсто био убеђен да су САД требале да интервенишу трупима у том „геноцидном грађанском рату“. И ту је кривио Србе за рат у Босни:

„То није био стварни рат, То је био рат против ненаоружаног народа, и ја нисам могао поднети мисао да Сједињене Државе стоје по страни и дозвољавају да се то дешава. У лето 1998, док сам био командант, почео је нови круг етничког чишћења. Неких 300 до 400.000 косовских Албанаца било је протерано из својих домова. Када имате посла са људским животима и стварима као што су ове, знате има људи који поводом овога кажу да ми немамо интерес у томе. Да има нафте тамо ми би то зауставили. Дакле, ми треба да се пре боримо за нафту него за људске животе? Ја не мислим тако ... ја сам емотиван поводом ових ствари. Када можеш да учиниш добро, онда требаш да га учиниш.“³⁶

34) Генерал без обзира на већ објављене изворе из Вашингтона (2001) и у својим мемоарима остаје доследан идеолошком правдању кампање против Југославије: General Wesley Clark, *Waging Modern War, Bosnia, Kosovo and Future of Combat*, Public Affairs, 2002 (српски превод: Весли К. Кларк, Модерно ратовање, Босна, Косово и будућност оружане борбе, Самиздат Б 92, Београд 2003, с.469).

35) М. Бјелајац, Г. Кривокапић Јовић, н.д.328

36) Интервју генерала Кларка са Деном Радером (CBS's Dan Rather, Prime time Interview, Exclusive: General) 19. новембар 2003.

ПОСЛЕДИЦЕ УСПОСТАВЉЕНОГ ПРЕСЕДАНА

Ништа боље не одређује стварни контекст припреме и праксе мешања у југословенску кризу него све касније интервенције које је Алијанса спроводила на северу Африке, Блиском Истоку, Заливу, просторима бившег СССР.

Од значаја за праћене је произвођење хуманитарних криза уз помоћ прокси снага које се по потреби промовишу у „борце за слободу“, оптуживање „злих диктатора“ за хуманитарне кризе, јавно прозивање проблематичних држава против којих ће се повести рат („Rogue States“). Често се користи инверзија значења стандардне терминологије. Инвазија, суспензија суверенитета и постављање марионетских режима назива се „увођењем демократије“ и „демократских вредности“.

Сваки облик отпора за очување државног и економског суверенитета се показује. Користе се притисци преко ММФ, Светске банке, разни облици економских санкција. Погоршана ситуација се онда у глобалним медијима презентује као чиста воља злих, локалних лидера. Активности се одвијају и на унутрашњем плану држава које се дефинишу као „проблематичне“ и којима следују „спонтане“ револуције различитих боја.

У недостатку хуманитарних разлога посеже се тероризмом који ваља истребити где год се појави. Производи се страх код властитога становништва који служи повратно за свеопшту контролу приватности, стални надзор и одузимање (одрицање) од некада достигнутих грађанских права зарад сигурности.

Посебно, у балканском случају забрињава, редефиниција појма геноцид. Холокауст и утврђени геноцид током Првог и Другог светског народа, односно колонијалних времена, сада се релативизује из практичних разлога. Чак сразмерно мањи ратни злочини проглашавају се геноцидом. Или се, у исто време врши ревизија историје и заташкавање, односно дељење жртава на оне вредне пажње и оне које су безвредне. Земљама клијентима великих сила дозвољено је поступање које би за неке друге народе и лидере, када би и у мањем обиму починили такво нешто – следиле бомбе, специјални

судови и слично.³⁷ Тиранском платформом је на пример било предвиђено да се због извршеног геноцида над Албанцима од 1912. до 1956. не може признати право македонској и српској држави на просторе насељене овим народом. Није непознато да се повремено јављају гласови да Републику Српску треба укинути као геноцидну творевину. Сребренички мит је двоструко функционалан, и у редефиницији геноцида и у оправдавању „хуманитарне интервенције“.

ЛИТЕРАТУРА

- Актуелна питања спољне политике*, Београдски форум за свет равноправних, Београд, 2007
- Albright Madeleine, *Madam Secretary*, Miramax Book, New York, 2003.
- Bahador Babak, *The CNN Effect in Action. How the News Media Pushed the West toward War in Kosovo*, Palgrave Macmillan, 2007.
- Бјелајац Миле, Дипломатија и војска. Србија и Југославија 1901-1999, Медија центар Одбрана, Београд, 2010.
- Bjelajac Mile, Krivokapić-Jović Gordana, *Prilozi iz naučne kritike - Srpska istoriografija i svet*, INIS, Beograd, 2011.
- Brickmont Jean, *Humanitarian Imperialism: Using Human Rights to Sell the War*, New York, 2006.
- Вуковић Слободан, Етика западних медија, Институт друштвених наука – Издавачка књижарница Зорана Стојановића, Београд, Нови Сад 2014.
- Вуковић Слободан, Срби у наративу Запада. „Хуманитарна“ НАТО интервенција, Књига 1-2, Институт друштвених наука – Издавачка књижарница Зорана Стојановића, Београд, Нови Сад, 2018.

37) Види детаљније: Edvard S. Herman, Dejvid Piterson, *Politika genocida*, Beograd 2010. (Edward S. Herman, David Peterson, *The Politics of Genocide*, Monthly Review Press, 2010; Alan J. Kuperman, „Transnational Causes of Genocide, or How the West Exacerbates Ethnic Conflict“, u: Raju G.C. Thomas (ed.), *Yugoslavia Unrevealed. Sovereignty, Self-Determination, Intervention*, Lexington Books, New York, Oxford 2003, s.55-86.

- Gibbs David N., *First Do Not Harm, Humanitarian Intervention and the Destruction of Yugoslavia*, Vanderbilt University Press, Hashville, 2009.
- Gibs Dejvid, *Humanitarno razaranje Jugoslavije*, Sremski Karlovci - Novi Sad, 2010.
- Dukanac Bosko, *Dans le Collimateur de l'OTAN, La face cachée de l'agression contre la Yougoslavie le 24 Mars 1999*, Paris, 2009.
- Ђошан Милош, Од агресије до трибунала, треће издање, Београд, 2010.
- Jatras James George, „NATO’s Myths and Bogus Justifications for Intervention“, in: Ted Galen Carpenter (ed.), *NATO’s Empty Victory. Postmortem on the Balkan War*, CATO Institute, Washington D.C. 2000.
- Јовановић Живорад, *1244 кључ мира у Европи. Прилог праву Србије на Косову и Метохију*, СКЗ, Београдски форум за свет равноправних, Београд, 2018.
- Johnston Diana, *Fools’ Crusade, Yugoslavia, NATO and Western Delusions*, Pluto Press, London, 2002.
- Klark Vesli K. *Moderno ratovanje, Bosna, Kosovo i budućnost oružane borbe*, Samizdat B 92, Beograd, 2003.
- Kuperman Alan J., „Transnational Causes of Genocide, or How the West Exacerbates Ethnic Conflict“, u: Raju G.C. Thomas (ed.), *Yugoslavia Unrevealed. Sovereignty, Self-Determination, Intervention*, Lexington Books, New York, Oxford, 2003.
- Kurth James, *First war of the Global era: Kosovo and US Grand Strategy*, Boulder, New York, 2001.
- Livingston Steven, „Media Coverage of the War: An Empirical Assessment“, u: A. Schanabel, R. Thakur (eds.), *Kosovo and the Challenge of Humanitarian Intervention: Selective Indignation, Acollective Action, and International Cityzenship*, Unitted Nations University Press, Tokyo, 2000.
- Марковић Драгана (приредила), Приштински корпус. Сведочења ратних команданата 1998-1999, Медија центар Одбрана, Београд, 2018.

- Naumović Slobodan, „Da li je Faust bio „Otporaš“?“, O subjektivističkom objektivizmu i objektivističkom subjektivizmu u interpretaciji (post) modernih društvenih i političkih pokreta“, *Filozofija i društvo*, 3/2007.
- Naumović Slobodan, „Otpor“ kao postmoderni Faust: društveni pokret novog tipa, tradicija posvećenog reformizma i „izborna revolucija u Srbiji“, *Filozofija i društvo*, 3/2006.
- Norris John *Collision Course. NATO, Russia and Kosovo*, Praeger, Westport Connecticut, London, 2005.
- Ogar Žak, *Evropa je skončala u Prištini. Rat na Kosovu – proleće-letno 1999*, Xenia-Metella, 2014.
- Pavković Aleksandar, „Humanitarian Intervention in National Conflicts: A Few Problems“, u: Aleksandar Jokić (ed.) *Lessons from Kosovo: The Dangerous of Humanitarian Intervention*, Broadview Press, 2003.
- Pavković Nebojša, *Miris baruta i smrti na Kosovu i Metohiji 1998 godine. Najvažniji događaji iz dnevnika komandanta Prištinskog korpusa general-potpukovnika Nebojše Pavkovića*, Anagram studio, 2017.
- Павковић Небојша, Трећа армија седамдесет осам дана у загрљају „Милосрдног анђела“, Ратни дневник команданта Треће армије Војске Југославије, књ.1, Београд, 2017.
- Перaziћ Гавро, Рамбује или рат, Међународно-правна дилема, НИЦ Војска, Београд, 2001.
- Raju G. C. Thomas, „Making War, Peace, and History“, u: Raju G. C. Thomas (ed.), *Yugoslavia Unrevealed. Sovereignty, Self-Determination, Intervention*, Lexington Books, New York, Oxford, 2003.
- Roberts John B. II, „Roots of Allied Forces“, *The American Spectator*, June 1999.
- Симић Илија, Истина о Рачку, Чигоја штампа, Београд, 2007.
- Симић Предраг, Пут у Рамбује, Косовска криза 1995-2000, НЕА, Београд, 2000.

- Troude Alexis, *Géopolitique de la Serbie*, Paris, 2006.
- Trud Aleksis, *Geopolitika Srbije*, Službeni glasnik, Beograd, 2007.
- Halperin Morton H. & Scheffer David J. with Small, Patricia L. *Self-Determination in the New World Order*, Carnegie Endowment Book, Washington D.C., 1992.
- Herman Edvard S., Piterson Dejvid, *Politika genocida*, Beograd, 2010.
- Herman Edward S., Peterson David, *The Politics of Genocide*, Monthly Review Press, 2010.
- Hogard Jacques, *l'Europe est mort a Priština*, Hugo & Cie, Paris, 2014.
- Clark Wesley, *Waging Modern War, Bosnia, Kosovo and Future of Combat*, Public Affairs, 2002.
- Clinton Bill, *My Life*, Hutchinson, London, 2004.
- Courmont Berthélémy, Ribnikar Darko, *Les guerres asymétriques. Conflits d'hier et d'aujourd'hui, terrorisme et nouvelles menaces*, Institut de relations internationales et stratégiques, Presses universitaires de France, Paris, 2002.
- Cohen Lenard J, *Serpent in the Bosom. The Rise and Fall of Slobodan Milošević*, Westview Press, 2001.
- Chossudovsky Michael, „NATO's War of Agression against Yugoslavia“, *Global research*, March 28, 2016. (<http://www.globalresearch.ca/natos-war-of-agression-against-yugoslavia-2/5517027>).
- Džonston Dajana, *Suludi krstaši. Jugoslavija, NATO i obmane Zapada*, Izdavački grafički atelje „M“, Beograd, 2005.

Mile Bjelajac

REVEALING AND HIDING DEEPER ROOTS FOR THE 1999 WAR IN KOSOVO

Resume

Still now, twenty years after the tragic events, we are witnessing two opposite approaches in the academic field as well as in the media or in the political arena in regards to justification of NATO aggression on Yugoslavia in 1999. Yugoslav crisis certainly has produced partisanship in the explanations of the causes for the wars that finally ended up in NATO intervention 1999 disguised as “humanitarian intervention”. The advocates of intervention embrace cliché or myth that still goes something like this: The crisis in Kosovo was the latest episode in the aggressive drive by Serbian nationalism led by than President Slobodan Milosevic. At that latest point western decision makers, so called “international community”, finally decided to stand against further perpetuation of his “ethnic cleansing” and “genocide” policy. The very core of that mythology is the claim that prior to 1989 Kosovo was at peace under the system of autonomy that allowed Albanian minority self-rule, but then they had been deprived of it by dictator Milosevic. So, in the words of Secretary Madelaine Albright and US President Bill Clinton in their memoires: “The United States and NATO wanted Kosovo to have political autonomy it had enjoyed under the Yugoslav constitution between 1974 and 1989, until Milosevic took it away”. Besides, they claim that huge ethnic cleansing underwent in Kosovo province before the intervention, consequently “the humanitarians” could not stand aside any more. There was no mention in this kind of explanation of the strategic and geopolitical goals, creating precedents for the future interventions without approval of the OUN, redefinition of the new NATO role in the New World etc. Even in the words of General Wesley Clark, one of the highest protagonist and advocate of aggression stood the opposite: “What Milosevic never really understood was this wasn’t conflict strictly about Kosovo. It wasn’t even conflict, ultimately, about ethnic cleansing. It was battle about the future of NATO, about

credibility of United States as a force in world affairs. And longer it went on, the more clearly the nations in the West would see those issues.” Consequently, it was lawless aggression, not authorized by Security Council of OUN. Enormous human suffering was inflicted and Yugoslavia was dismembered and “Balkanized”. US and newly emerged unified Germany championed secession of Kosovo ever since the war in Bosnia. At Dayton Miliosevic was left with understanding that the U.S. respected Yugoslavia’s integrity and sovereignty over its province. In reality, according to insiders and creators of the new doctrines, embedded in Carnegie Endowment for Democracy led by Morton Abramowitz, witnessed that in 1995 Abramowitz, Albright, Holbrook and Fuerth were not interested in preserving Yugoslavia and pushed for secession and full independence of Kosovo, arming and training of KLA and turning Kosovo into the protectorate of NATO through the use of ground forces. It was announced by Abramowitz in January 1997 in Wall Street Journal. Many observers in the field prior to the war and after, high diplomats and army officers went out with their testimonies that profoundly question main stream justification for the war. Among other things there are unified in opinion that there was no humanitarian crisis before the war. They also point out important role of William Walker, head of Kosovo Verification Mission who acted partially in favor of KLA and demonized Yugoslav authorities in order to enable pretext for the intervention. At Rambouillet, the bar was set deliberately too high for the Serbs to comply. “They need some bombing, and that’s what they are going to get”.

Keywords: NATO intervention 1999, Yugoslavia, Kosovo

* Овај рад је примљен 10. априла 2019. године, а прихваћен за штампу на састанку Редакције, 19. априла 2019. године.

Бранко П. Крга*

Генерал-пуковник Војске Југославије у пензији

САВЕЗНА РЕПУБЛИКА ЈУГОСЛАВИЈА У ОДБРАНИ ОД АГРЕСИЈЕ НАТО 1999. ГОДИНЕ: НЕКА ИСКУСТВА И ПОУКЕ

Сажетак

Предмет овог рада се односи на настојање да се одбрана Савезне Републике Југославије од агресије НАТО 1999. године анализира са становишта искустава и поука. Циљ истраживања јесте да се сагледају све повољне и отежавајуће чињенице из времена одбране од агресије НАТО, како би то могло да послужи адекватнијем приступу безбедности и одбрани земље у савременим и будућим условима. У току израде овог текста примећиване су стандардне методе, као што су анализа, синтеза, историјски метод, а у одређеном смислу и моделовање, односно, трагање за начином да се избегну проблеми са којима смо се суочавали током протеклог рата. Истраживање је показало да је ова тема неопходна барем из два разлога. Прво, наша земља се 1999. године нашла у готово јединственом положају – да се, без поузданог савезника, брани од агресије деветнаест чланица НАТО. Друго, Србија је јединствена и по томе што је од 1912. до 1999. године била принуђена да брани своју територију и елементарне интересе просечно сваких седамнаест година, што није случај ни са једном земљом или народом у Европи, па и шире.

Кључне речи: *Савезна Република Југославија, Србија, агресија, НАТО, рат, 1999. година, искуства, поуке*

* Контакт: branko.krga@fdb.edu.rs

Поводом двадесете годишњице агресије НАТО на СР Југославију (у даљем тексту: Југославија), у домаћој и светској јавности било је доста расправа, написано је много књига, научних радова, припремљени су многи прилози у електронским и писаним медијима. Оправдано је што та проблематика закупља пажњу домаће и стане стручне и опште јавности, јер се по многим параметрима ради о готово јединственом случају. Приступи у анализи тих догађаја су различити. Највећи део анализа и осврта домаћих аутора осуђује агресију НАТО, мада има и оних који покушавају да минимизирају тај погрешан чин, а сасвим мали број појединаца чак осуђује нашу земљу зато што је била нападнута. У анализама и освртима страних аутора све је више оних који реалније оцењују тај догађај, мада је још увек знатан део њих то квалификују као „хуманитарну операцију“. При анализи ове агресије неопходно је да се што више јављају непосредни актери тог догађаја, јер је и у овом случају присутан покушај ревизије историје. Поред анализе самих догађаја уочи, током и непосредно после рата, заслужује пажњу и разматрање суштине тог догађаја, односно, трагање за одговором на онтолошко питање – који је стварни разлог за предузимање тог чина. У оквиру тога, поред подсећања на ток догађаја и конкретне случајеве, чини се да би било значајно да се размотри и тема: Савезна Република Југославија у одбрани од агресије НАТО 1999. године: нека искуства и поуке. Ова тема ће се разрадити кроз следеће четири целине: (1) Нека искуства и поуке из предратног периода; (2) Нека искуства и поуке из ратног периода; (3) Нека искуства и поуке из послератног периода; и на крају, (4) Нека општа искуства и поуке.

НЕКА ИСКУСТВА И ПОУКЕ ИЗ ПРЕДРАТНОГ ПЕРИОДА

Агресија на Југославију се дуго припремала. На то указују многе изјаве, али и практични потези структура НАТО, као што су: детаљно снимање потенцијалних циљева, уношење елемената у вођене ракете знатно раније од марта 1999. године, извођење командно–штабних вежби у које је био укључиван и наш простор, разрада разних планова употребе оружаних

снага, подршка формирању, обуци, опремању и борбеном ангажовању наоружаних група Албанаца итд. Сигурно је да се са припремом агресије није почело после неуспелих преговора у Рамбуеју и Паризу, или сукоба у селу Рачак.

На вишегодишње припреме за агресију указују и следећи ставови: Бомбардовање је било помињано већ од 1991. године. Тако бивши министар спољних послова Владислав Јовановић износи да му је тадашњи амерички амбасадор у Београду Ворен Зимерман запретио да, „ако дође до оружаног насиља на Косову за то ће бити оптужена Србија, а затим и бомбардована“.

Интересантно запажање о односима САД према, Југославији са краја преговора у Дејтону 1995. године, изнео је Момир Булатовић: „Милошевић се обратио државном секретару. То је, по мом мишљењу, била круна нашег боравка овде, као и свих наредних дешавања... Подсетио је да су наше земље увек биле на истој страни у великим поремећајима као што су били светски ратови. Сувише смо ми мали и слаби да бисмо се даље сукобљавали, или макар не разумевали са Америком. Уосталом, то наш народ не жели, јер се тако никада није ни осећао, ни понашао... Сада када је мир на прагу, реците нам који су услови, шта треба да урадимо да остваримо добре односе са Сједињеним Америчким Државама... Пружио му је празан лист папира и рекао да напише услове које наша земља треба да испуни, зарад остварења овог циља... Ворен Кристофер је све пажљиво о одмерено слушао. Онда је погледао онај празан лист папира, одгурнуо га у нашем правцу и рекао: „Ви, изгледа, још увек нисте све схватили. Нема посебних услова које ћемо вам задати а ви их испунити. Потребно је да увек, на сваком месту и сваким поводом урадите оно што се од вас очекује...“¹

Познати немачки политичар Вили Вимер је изнео: „Косово као држава је било планирано од краја осамдесетих и његова једина сврха је да буде амерички носач авиона на земљи“.² Поред тога, позната је и његова изјава после састанка у Братислави 2000. године када је нагласио да је смисао рата НАТО против Југославије „исправљање грешака са краја Другог светског рата“.

1) Момир Булатовић: *Правила ћутања*, Народна књига – Алфа, Београд, 2004, стр. 220.

2) Вили Вимер: *Новости*, Београд, 25.02.2019, стр. 11.

У трагању за разлозима рата, професор Мирољуб Јевтић наводи да се узме у обзир и однос САД према исламу. У том смислу констатује: „Да би парирали нерасположењу ислама, САД и ЕУ у сукобу других немуслимана и муслимана подржавају муслимане, да докажу да нису против ислама. Босна и Косово и Метохија су идеални примери. То су најсекуларизованији муслимани. За њих Запад мисли да су пример како се може бити муслиман и имати секуларну државу. Помоћи њима значи показати исламу да нису против њега и друго да ће такав ‘секуларизовани’ ислам бити пример осталим муслиманима како се може чувати вера, а градити држава уклопљена у западне токове. Као карактеристична нека послужи изјава тадашњег потпредседника САД Џозефа Бајдена. Он је рекао да „КиМ треба дати независност, јер ће то бити пример за исламски свет. Тако ће муслимани видети како су САД помогле да Косово и Метохија буде пример мултиетничке демократије”.³ Другом приликом исти аутор наводи да се као разлози за агресију помињу: прво, то што нас сматрају „малим Русима“; друго, што Космет садржи велика богатства; и треће, што су Албанци дали Американцима базу Бондстил. Пошто је навео да сва та три момента нису кључна, констатује : „То је – ислам“.⁴

„Политика САД у југоисточној Европи током протекле две деценије ишла је на руку тежњама наводно прозападних муслиманских заједница дуж географске линије која води из Турске на северозапад ка централној Европи. Та се политика заснивала на очекивањима да ће задовољење муслиманских амбиција на секундарном попришту Балкана побољшати положај САД у исламском свету као целини. Ова политика није никада дала резултате, али неуспех само подстиче њене заговорнике да удвоструче своје напоре. Бивши државни подсекретар САД Николас Бернс тако је изјавио пре више од једне деценије, 18. фебруара 2008, дан после једностраног проглашења независности: „Косово ће бити држава са огромном муслиманском већином... Сматрамо да је веома позитиван корак што је данас створена ова муслиманска држава, држава са огромном муслиманском већином... Мислимо да ће бити стабилна држава“⁵

3) Мирољуб Јевтић, „Косовски жетон“, *Политика* (<http://www.politika.rs/rubrike/Sta-da-se-radi/Kosovski-zeton.sr.html>), 10.07.2014.

4) Дневни лист *Политика*, од 5. фебруара 2019, стр. 23.

5) Срђа Трифковић: „Зелена трансверзала угрожава Србе са обе стране Дрине“, часопис

„Јавна изјава конгресмена Тома Лантоша, председавајућег Комитета за спољне односе Представничког дома САД, сведочи о политичким разлозима агресије на Србе: „Само да подсетимо муслиманске владе у свету да је ово још један пример да је влада САД предводник у стварању државе са муслиманском већином у самом срцу Европе....САД су стамене у стварању државе са муслиманском већином у самом срцу Европе“⁶

Професор Ратко Марковић, шеф југословенске делегације на преговорима у Рамбујеу (од 6. до 23. фебруара 1999. године), недвосмислено тврди да је тај догађај био „фаза у спровођењу пре њега донесене одлуке да се агресијом на Србију Косово од ње одвоји, а да се у Србији збаци с власти С. Милошевић... Да је ова одлука донесена пре Рамбујеа види се и по томе што Запад мења разлоге за агресију на Србију, зависно од тога који од њих у конкретной ситуацији делује убедљивије. Једном је то Рачак, други пут је то Рамбује“.⁷

Тзв. ОВК се на Западу третира као терористичка организација. Међутим, до промене је дошло после сусрета Ричарда Холбрука са вођама тзв. ОВК 24. јуна 1998. године у Јунику. Позадину те промене уочава Живадин Јовановић, тадашњи министар спољних послова, који цитира британског војног аташеа Џона Кросланда током сведочења у Хагу, када је констатовао: „Бил Клинтон, Ричард Холбрук и Мадлен Олбрајт су одлучили да промене режим у Београду и да ОВК треба да буде оруђе за постизање тог циља. Имајући то у виду, све резерве које сам ја или било ко други имао против ОВК, постале су бесмислене. Став међународне заједнице у Рамбујеу 1999. године био је усклађен са том политиком“.⁸

Некадашњи командант УНПРОФОР-а у БиХ Луис Мекензи каже да је агресија НАТО на Србију 1999. године била огромна грешка Алијансе: “То што се догађало на Косову 1998. и 1999. године био је интерни обрачун ваших легитимних снага безбедности са терористима које је америчка пи-ар компанија

Геополитика, број 107, 2018, стр. 70.

6) Симић Вишеслав: „Отимање имовине у присуству УН“, *Геополитика* број 88, Београд, 2015, стр. 13.

7) Дневни лист „Политика“ од 10. фебруара 2019. године, стр. 1.

8) Живадин Јовановић: *1244 кључ мира у Европи*, Београдски форум за свет равноправних, Српска књижевна задруга, Београд, 2018, стр. 35.

из терористичких униформи преоденула у борце за слободу. Иста та агенција претходно се увежбала ратујући за потребе босанске владе против Срба. Та 1999. била је година када је НАТО славио 50 година постојања, а није имао непријатеља ни на видику. Ваша земља је зато бомбардована - рекао је Мекензи за „Новости“.⁹

О југословенској кризи више пута се оглашавао познати амерички интелектуалац Ноам Чомски. Тако је о разлозима агресије НАТО констатовао: „Неки нагађају који су стварни разлози за НАТО бомбардовање. Угледни војни историчар Ендрју Баћевић одбацује приче о хуманитарној интервенцији и тврди да је бомбардовање Србије, заједно с интервенцијом у Босни, предузето зарад осигурања ‘кохезије НАТО-а и кредибилитета америчке моћи’ и ‘одржавања примата Америке’ у Европи. Други угледни аналитичар, Мајкл Линд, пише да је ‘главни стратегијски циљ рата на Косову било упућивање охрабрења Немачкој, да она не развије одбрамбену политику независну од НАТО алијансе у којој доминирају Сједињене Државе». Ниједан од ова два аутора не износи никакву основу за ове закључке. Доказ, међутим, постоји, и то долази с највишег нивоа Клинтонове администрације. Строуб Талбот, који је за време рата био задужен за дипломатију, написао је предговор за књигу о рату свог колеге Џона Нориса. Талбот пише како би они који желе да сазнају ‘како су догађаји изгледали и какви су се чинили у то време нама који смо били умешани’ у тај рат, требало би да прочитају Норисову причу написану с ‘непосредношћу какву може пружити само неко ко је био очевидац највећег дела догађаја, ко је опширно разговарао с учесницима док су им сећања још била свежа и ко је имао приступа већини дипломатске архиве’. Норис каже да ‘одупирање Југославије ширим трендовима политичких и привредних реформи – а не муке косовских Албанаца – најбоље објашњава рат НАТО-а’. На основу опширних документованих информација које постоје на Западу већ је одраније јасно да ‘муке косовских Албанаца’ нису могле бити мотив за НАТО бомбардовање. Но занимљиво је чути с највишег нивоа да је стварни разлог бомбардовања било то што је Југославија била

9) Лист *Правда*: <http://www.pravda.rs/2019/3/10/bivsi-general-unprofora-nato-agresija-je-bila-najveca-greska-a-ovo-su-razlozi-zbog-kojih-je-srbija-bombardovana/> (10.03.2019).

последњи европски бастион који је одолевао политичким и економским програмима Клинтонове администрације и њених савезника. Није потребно ни рећи да је и ово важно откривење такође искључено из канона¹⁰.

У трагању за разлозима напада НАТО на СРЈ, заслужује пажњу и изјава познатог економисте Србије Младена Ковачевића, која гласи: „Високо котирани амерички политичар. главни преговарач са Слободаном Милошевићем Строуб Талбот написао је да бомбардовање СРЈ, односно Србије, није било последица онога што се дешавало на Косову и Метохији, већ зато што никако нису успели да га убеди да прихвати либерални модел реформи који су прихватиле све суседне земље“¹¹.

Из тог сложеног и тешког периода, могу се уочити нека искуства и поуке.

За земље са ограниченим одбрамбеним потенцијалима, каква је Србија, веома је важно да се на време пронађе савезник који је вољан и у могућности да, прво, одвраћа потенцијалне агресоре, и друго, ако то не буде могуће, да одлучујуће подржи одбрану земље. Показало се да је тражење помоћи непосредно пред рат или када агресија отпочне, најчешће неуспешно.

Припреме за одбрану треба да буду свестране. Дипломатија има веома значајну улогу, али она није свемоћна, ради чега је неопходан интегрални приступ том изузетно важном питању. То значи да је неопходно ангажовати економију, медије, науку, културу, а пре свега, елементе система безбедности. Веома је значајна и унутрашња политичка консолидација. У Југославији 1999. године је било дивних примера јединственог наступа већине фактора у земљи, али и таквог реаговања које није доприносило одвраћању од агресије. Тужна је чињеница да су неки унутрашњи фактори у агресији НАТО видели шансу да остваре поједине своје политичке амбиције. За земље са ограниченим потенцијалима за одбрану, каква је и Србија, од изузетног је значаја да јединство и морал народа буду снажни фактори одвраћања од агресије или чинилац одбране уколико се она ипак догоди.

10) Ноам Чомски: *Југославија, мир, рат и распад*, Самиздат, Београд, 2018, стр. 191.

11) Млађен Ковачевић, Интервју за *Новости*, од 26.10.2014. године, стр. 3.

НЕКА ИСКУСТВА И ПОУКЕ ИЗ РАТНОГ ПЕРИОДА

Основно обележје ратног периода било је изразито асиметричан однос снага.¹² И поред тога што је Савет НАТО 22. марта 1999. године донео политичку одлуку о агресији, а генерални секретар Хавијер Солана је 23. марта пренео овлашћење на генерала Весли Кларка да отпочне дејства, он је ипак чекао коначно наређење из САД. „...Вашингтон је позвао у пет сати и тридесет један минут после подне. На вези је био Хју Шелтон који ми је пренео коначно наређење врха америчке националне команде...“¹³

Председник Посланичког дома чешке скупштине Вацлав Клаус, раније председник Чешке, окривио је НАТО за егзодус Албанаца, рекавши „да су они са Косова и Метохије почели да беже тек с првим НАТО бомбама и да та ‘кључна чињеница’ показује да нема говора о наводном примарном циљу НАТО да спречи масовни избеглички талас“.¹⁴

Увек је добро да се Војска припрема за рат по одговарајућим начелима, али је исто тако важно ситуационо реаговање, у коме долази до изражаја интуиција, односно способност великог броја официра, војника и цивила, да се сналазе и заштите у веома различитим борбеним, временским и просторним условима. Обарање америчког бомбардера Ф-117А доказује да никада не треба признати немоћ, без обзира на технолошку супериорност противника. Борбена дејства су изузетно тежак амбијент, али то је истовремено прилика за испољавање разних облика појединачних и групних јунаштава, што је битна претпоставка за успешну одбрану од агресије.

Свака борбена дејства у неком тренутку морају да престану и да се приступи политичком решавању проблема. Наш случај је поучан јер се стално јављају различите оцене о томе када је требало прекинути рат. Једни тврде да је то требало учинити знатно раније; други сматрају да би било добро да је рат настављен, јер би НАТО, наводно, убрзо одустао од напада; трећи мисле да је рат прекинут на време. Јасно је да

12) О односу снага детаљније: Спасоје Смиљанић: *Агресија НАТО*, С. Смиљанић, Београд, 2009.

13) Весли Кларк, *Модерно ратовање*, Самиздат Б-92, Београд, 2003, стр. 223.

14) Недељник *Време*, https://www.vreme.com/arhiva_html/vb5/3.html (30.3.2019).

би било најбоље да рата није ни било, а када је већ почео, да је обустављен у рекордно кратком времену.

У 20. веку Србија се по други пут суочила са проблемом покретања војске са сопствене територије. Познато је како се то завршило у Првом светском рату, док није до краја јасно какве ће коначне последице имати такав потез предузет 1999. године. У сваком случају, то је критичан период рата, јер са покретањем војске, по правилу, долази до исељавања становништва, са огромним проблемима и потенцијалним последицама.

НЕКА ИСКУСТВА И ПОУКЕ ИЗ ПОСЛЕРАТНОГ ПЕРИОДА

Већ је наглашено да је после рата 1999. године било много различитих оцена о том догађају.

Живадин Јовановић, бивши министар спољних послова, примећује и један од разлога за агресију, а то је: „Медлин Олбрајт, генерал Весли Кларк и низ других високих представника америчке администрације дошли су у посед акција и сувласништва најпрофитабилнијих компанија на Косову и Метохији, као што су мобилни оператери и рудници“.¹⁵

„Џорџ Сорос је много пута изразио жељу да купи руднике Трепча, у чему му је конкурент војвода Мајкл од Кента...А Медлин Олбрајт је одмах била у најужој конкуренцији за мобилну телефонију и интернет на Косову и Метохији. Весли Кларк, објављено је на Западу после окупације, „тражи лиценцу да истражи косовске резерве угља које би користио за производњу синтетичког горива за аутомобиле и авионе“¹⁶

Руски књижевник и нобеловац Александар Солжењџин изјавио је да је НАТО агресијом на Србију згазио повељу УН и „читавом свету и следећем веку наметнуо древни закон - закон џунгле: онај ко је силан, у свему је у праву“, упозоривши: „Пред очима човечанства уништава се прекрасна земља и цивилизоване владе томе аплаудирају“.¹⁷

15) Исто, стр. 614.

16) Симић Вишеслав: „Отимање имовине у присуству УН“, *Геополитика*, број 88, Београд, 2015, стр. 13.

17) Поргал *Нова српска политичка мисао*: <http://www.nspm.rs/hronika/na-danasnji-dan-sol>

Очигледно је да са престанком рата 1999. године нису нестали проблеми. Показало се да је веома важно да се инсистира на реализацији онога што је било договорено и дефинисано у Војно-техничком споразуму и Резолуцији 1244, па и у Бриселском споразуму. Свако попуштање се не цени као добра намера, већ слабост Србије, што само иницира нове захтеве за уступцима.

НЕКА ОПШТА ИСКУСТВА И ПОУКЕ

За двадесетак година после агресије НАТО на СРЈ, било је много „мудровања“ о томе шта се заиста догодило у пролеће те 1999. године.

Већина ратова завршава са мање – више јасним исходом о томе које је победник а ко поражена страна. Када је у питању агресија НАТО на СРЈ 1999. године, с обзиром на однос снага, готово је неукусно говорити о категоријама победника и поражених. При том су карактеристична два прилаза. С једне стране, на јавној сцени Србије појединци острашћени политичким амбицијама говоре о томе да је „Србија изазвала и изгубила четири рата“. С друге стране, у бројним контактима са страним представницима земаља које су учествовале у агресији, готово да нема изјава о томе да су они победили. Поштена анализа овог рата би показала да су у њему, у ствари, сви претрпели штету, највише Србија и њен део Косово и Метохија, али штете су имале и земље НАТО (да се израчунају трошкови и губици тих земаља видело се да би се и њима више исплатило да су учествовале у мирном а не ратном расплету те кризе).

Свест о потреби избегавања рата треба да полази од сазнања о геополитичким, геостратегијским, економским, еколошким, здравственим, психолошким и другим последицама, не само по страну која је објекат агресије, већ и знатно шире.

Овај рат, као и многи други, био је експеримент у геополитичком војностратегичком, економском, медијском и другим аспектима.

zenjicin-izjavio-da-je-nato-agresijom-na-srbiju-zgazio-povelju-un-i-citavom-svetu-nametnuo-zakon-dzungle.html (18.02.2019)

Агресија НАТО на Југославију је показала да такав чин, који се одиграо на релативно ограниченом простору, има вишеструке негативне последице, којих су посебно значајне две. Као прво, дошло је до нарушавања односа великих сила. И друго, створен је својеврсни модел за нове војне интервенције, које су се одвијале у многим земљама.

Они који су учествовали или подржавали тај несрећни чин агресије НАТО на Југославију, настоје да одговорност за ту „кампању“ пребаце на Београд. Интересантно је да се у њиховим анализама наша земља окривљује за реаговање против екстремиста и терориста на Космету, али и онда када је била жртва агресије. То је веома важно искуство и поука, које упућује на закључак да се заиста треба чувати отпочињања оружаних сукоба, колико год је то могуће.¹⁸

На општа искуства и поуке указује и неколико карактеристичних цитата:

„Рат против Југославије 1999. године је био илегалан. За решење конфликта се мора инсистирати на изворној Резолуцији СБ УН 1244, онако како је написана 1999.“¹⁹

Оливер Ричмонд, професор међународних односа са Универзитета Манчестер, изнео је: „НАТО интервенција на Косову је необјашњива, са становишта поштовања устројства територијалног суверенитета државе – кључне премисе, али и ограничења глобалног геополитичког поретка грађеног након Другог светског рата. Косово је притом промашај политике међународног интервенционизма, који враћа на сцену многа стара питања и проблеме. Држава не може постојати за себе, мора бити уграђена у регионални поредак сагласности, консензуса и легитимности. У противном, постојаће јасне противуречности око питања идентитета, разумевања историје... На одређени начин, иронија је да косовски Албанци теже повратку на рецепт старе геополитике о креирању националних држава, уместо остварењу регионалних поравнања. Али, кад погледате глобално окружење и шта је у понуди на ‘тржишту’ међународно признатих формација, једино држава обезбеђује вечна права и статус у глобалној заједници.

18) О разним последицама косовско – метохијске кризе, детаљније: Радослав Гаџиновић, *Отимање Косова и Метохије*, НИЦ „Војска“, Београд, 2004.

19) Вили Вимер, исто, стр. 11.

С друге стране, ако покушате да разумете НАТО интервенцију на Косову са становишта либералних теорија грађења мира с хуманитарним дејствовањима – које су бујале деведесетих година прошлог века на Западу – онда је та интервенција објашњива. На Косову су дејствовала два међусобно сукобљена система разумевања функционисања глобалног поретка. У решавању Косова, примењен је сличан модел као и у случају других конфликта проистеклих из процеса разбијања Југославије. Уз сву примењену дипломатију, мировне преговоре и мировне операције, крајњи резултат било је настојање да се сукоби разреше ослонцем на државе – носиоце нових политичких и законодавних решења, али без економске компоненте. Такав концепт осуђен је, по мом мишљењу, на пропаст. Како год да било, трговинске, транспортне, привредне и друге везе морају се опет и изнова градити, уз све преиспитивање идентитета и односа према просперитету и стабилности. То је све много једноставније у регионалном контексту. Може звучати наивно, али како се нико није сетио могућности поновног стварања Југославије – у контексту нове реалности 21. века?²⁰

Интересантно питање поставља и Вили Вимер: „Како уопште даље да судимо о миротворној снази међународног права – показао нам је НАТО рат против СР Југославије којим је прослављен НАТО јубилеј. Њиме је требало да се демонстрира као успешан нови светски поредак у складу са интересима САД. За ту сврху сахрањена је не само идеја Хелсиншке конференције већ и целокупан међународно-правни поредак“.²¹

Бивши амбасадор САД у СРЈ Вилијам Монтгомери, у специјалној емисији РТС (11. марта 2007), на годишњицу смрти Слободана Милошевића, признаје: “Агресија на Србију имала је за циљ да Косово постане самостална држава”.

„У односу према Русији одиграва се исти сценарио који је био примењен у Југославији и Ираку. Није Буш узалуд назвао Југославију моделом“.²²

20) Оливер Ричмонд: *Политика е - издања*, Београд, 3.5.2018, стр. 1.

21) Портал *Факти*: <http://fakti.org/globotpor/quo-vadis-orbi/vimer-rat-je-blizi-nego-ikada-ranije-povratak-krima-rusiji-bar-ga-je-odlozio>

22) Татјана Грачова, *Света Русија против Хазарије*, Света Русија, Београд, 2009, стр. 65.

Професор Миломир Степић читави проблем везан за косовско-метохијску кризу тумачи на следећи начин: „Косовско – метохијско питање тумачено је и као демократско и као демографско, и као историјско и као актуелно, и као етничко и као економско, и као социјално и као цивилизацијско, и као верско и као идеолошко, и као политичко и као правно, и као ресурсни и као развојно – а оно је, у ствари, увек било доминантно геополитичко“.²³

Интересантну оцену износи и генерал Смиљанић: „Заборавити агресију НАТО и одустати од борбе за српско Косово и Метохију био би највећи грех савремених генерација српског народа“.²⁴

Изнети цитати сугеришу барем следећа искуства и поуке:

Пошто је недвосмислено да је агресија НАТО на СРЈ 1999. године била, најблаже речено, грешка, то значи да је и све оно што је настало као последица тог чина, погрешно. То се односи, пре свега на покушаје стварања независне државе Косово.

Увек је добро ако се неком проблему приступа реално. Међутим, реалност није непромењива категорија, на што указује и проф. Степић: „У постмодерним условима ‘убрзања историје’ раније успостављене ‘реалности’ надмоћи, интереса, утицајних сфера, територија и граница све брже насилно или мирнодопски нестају и уступају место новим ‘реалностима’ (примери Авганистана, Ирака, Египта, Алжира, Туниса, Либије...). Има ли нешто променљивије од геополитичких реалности на Балкану?“²⁵ Ово јасно указује да може доћи и до нове реалности која би више одговарала интересима Србије. Али, то се неће догодити само од себе, већ нас историја учи да је за то потребно много напора, знања и стрпљења.

Агресија НАТО на Југославију 1999. године, догађаји после тога времена, као и актуелна ситуација, показују да је рат, на жалост, и даље реална опција. Иако је за већину човечанства рат највеће зло, стално опстају и они фактори који у рату

23) Миломир Степић, *Косово и Метохија – постмодерни геополитички експеримент*, Институт за политичке студије, Београд, 2012, стр. 7.

24) Спасоје Смиљанић: *Агресија НАТО*, С. Смиљанић, Београд, 2009, стр. 483.

25) Исто, стр. 203.

виде добар бизнис и прилику да остваре неке друге себичне интересе. Та чињеница императивно намеће обавезу мањим земљама да стално наглашено воде рачуна о својој одбрани и безбедности. Поред припрема за одбрану од класичне оружане силе, у последње време да сцени су и други облици ратова, као што су: хибридни, асиметрични, мрежни, информациони, прихотрони, медијски итд.

За мање ванблоковске земље, каква је била Југославија, а сада Србија, веома је важно да разуме геополитички контекст у коме реализује своју одбрану и безбедност, као и да располаже са релевантним обавештајним подацима. То треба да омогући утврђивање реалног геополитичког кода који би показао какве земља има предности али и недостатке у односу на потенцијалне противнике. Ако би још, поред постојеће Стратегије националне безбедности, постојала и кровна Национална стратегија, полазећи од чињеница дефинисаних у тим документима, државни функционери и команданти могли би лакше да доносе реалне одлуке.

Веома битно искуство и поука огледа се и у томе да се унутрашњи проблеми, као што је било Косово и Метохија, покушавају решавати политичким средствима. При томе се мора водити рачуна да увек постоје чиниоци који желе да спровоцирају оружане сукобе, да своје грехе припишу другом, да се прикажу као жртве и да тако добију страну помоћ. То је у расплету југословенске кризе, на жалост, виђено више пута. Зато је од суштинског значаја онемогућити да се „откачи спирала насиља“. Зауставити такав процес је веома тешко и, по правилу, негативно се одражава на државу која жели да легитимним средствима очува своју територију, суверенитет и независност.

ЛИТЕРАТУРА

Булатовић Момир, *Правила ћутања*, Народна књига – Алфа, Београд, 2004.

Геополитика, часопис, Београд.

Грачова Татјана, *Света Русија против Хазарије*, Света Русија, Београд, 2009.

Јовановић Живадин, *1244 кључ мира у Европи*, Београдски форум за свет равноправних, Српска књижевна задруга, Београд, 2018.

Кларк Весли, *Модерно ратовање*, Самиздат Б-92, Београд, 2003.

Крга Бранко, Данијела Бјеља, „Интегрални приступ решавању косовско-метохијске кризе“, Зборник радова *Дипломатија и безбедност*, ФДБ, Београд.

Новости, дневни лист, Београд

Политика, е – издања, Београд

Смиљанић Спасоје, *Агресија НАТО – Ратно ваздухопловство и противваздушна одбрана у одбрани отаџбине*, С. Смиљанић, Београд, 2009.

Степић Миломир, *Косово и Метохија – постмодерни геополитички експеримент*, Институт за политичке студије, Београд, 2012.

Чомски Ноам, *Југославија, мир, рат и распад*, Самиздат, Београд, 2018.

Branko Krga

**FR YUGOSLAVIA IN DEFENSE
FROM NATO AGRESSION 1999: SOME
EXPERIENCES AND LESSONS**

Resume

This research has shown that the NATO aggression in Yugoslavia provides the opportunity for many experiences and lessons. It is necessary to continue with the research of the various aspects of this conflict, for two main reasons: firstly, to prevent the forgery of history; and secondly, to come up with important new experiences and lessons for the future. It seems that special attention should be paid to the following issues: the exact qualification of the war, the identification of the most important causes of the conflict, the identification of losses in human and material resources, the overview of political, economic and security consequences for Serbia, the eventual launching of an initiative to determine accountability for that war, indicating how to set up the provisions of the Military Technical Agreement, Resolution 1244, the Consultative Opinion of the International Court of Justice, and the Brussels Agreement, and how, in the state interests, engage all the potentials of our society that can contribute to a more successful resolution of this great problem.

Keywords: *Federal Republic of Yugoslavia, Serbia, aggression, NATO, war, 1999, experiences, lessons*

* Овај рад је примљен 6. априла 2019. године, а прихваћен за штампу на састанку Редакције, 19. априла 2019. године.

Радован Радиновић*

Генерал Војске Југославије у пензији

СРБИЈА У РАЉАМА ГЕОПОЛИТИКЕ

Сажетак

У прилогу се разматра положај Србије у оквиру непрекидне геополитичке игре атлантистичке таласократске и евроазијске телуроократске геополитике. У тој игри посебно место заузима Косово и Метохија и противречан државно-политички статус тог дела Србије. На једној страни је опредељење атлантистичке стратегије да је независност Косова као друге албанске државе на Балкану готова ствар и да то произилази из пораза Србије у агресији НАТО 1999. године и бројних признања те независности од стране већине чланица Европске уније и бројних других земаља које следе америчку политику. На другој страни, стоји опредељење Србије да се ради о делу њене државне територије, који јој је привремено одузет и стављен под протекторатом УН. У том свом опредељењу и настојању да сачува тај део своје територије, Србија има подршку великог броја земаља и народа света, у чему предњаче велике силе – Русија и Кина, али и светска организација преко своје Резолуције 1244 која Србији гарантује суверенитет над тим делом њене државне територије. Да би Србија прихватила Косовску независност, атлантисти јој нуде могућност чланства у ЕУ, али јој то нико не гарантује. Неопходно је и да Србија хармонизује своју спољну политику са политиком ЕУ, а познато је да ЕУ и нема своје аутентичне спољне политике, већ се она креира и диктира из Вашингтона као центра атлантизма. И тако,

* Контакт: beoforum@gmail.com

једног дана Србија ће се наћи пред избором да за рачун варљиве наде и веровања у чланство ЕУ, које јој иначе нико не може са сигурношћу гарантовати, да се одрекне КиМ као свог родног места и својих осведочених пријатеља и савезника, као што су Русија и Кина. Како ће се у свему томе Србија снаћи и да ли ће одолети уценама и претњама, остаје да се види.

Кључне речи: *геополитика, балкански геополитички чвор, оружана агресија НАТО, Резолуција 1244, статус КиМ, паневропски стратешки коридори, окупација КиМ*

Написани су томови књига о природи, суштини, односно о узроцима кризе у српско-албанским односима у дугој историји тих односа, а што је кулминирало крајем прошог века сепаратистичком побуном косметских Албанаца и оружаном агресијом НАТО, предвођеном Сједињеним Америчким Државама и њиховим европским сателитима. Агресија је подржала оружану побуну Албанаца која је имала за циљ државно осамостаљивање Косова од Србије. Повод, односно изговор за агресију је било, наводно, насиље српске државе према етничким Албанцима, односно ускраћивање основних људских и демократских права Албанаца од стране те државе. И тако испада да је суштина косметског питања, као другог имена за међуетнички сукоб Албанаца и Срба, нарушавање основних демократских права Албанаца на КиМ од стране српске државе. Последишно, када та демократска права буду гарантована, престаће, наводно, да постоје кризни потенцијали који су доводили до сукоба између српске државе, на једној страни, која је, опет наводно, та права кршила, и албанске заједнице које је била изложена антидемократској репресији, на другој страни.

Наравно, ништа од тога није тачно. Нити су на КиМ била угрожена људска и етничка права албанске мањинске заједнице, нити су Запад, односно НАТО, као војна алијанса Запада и САД као предводнице западне цивилизације, кренули у оружану агресију на Србију да би заштитили људска и демократска права косовских Албанаца. Њихов циљ је био да остваре своје геополитичке интересе. Зато се и косметско

питање у контексту агресије Запада према Србији може и мора разумети једино као изразито значајно геополитичко питање. То ће рећи да су за оружану агресију Запада на Србију, били од пресудног значаја геополитички интереси, а не демократија и људска права. А ти интереси се могу разумети вишезначно: (1) какав се значај придаје Балкану као простору између светова; (2) какав значај има Србија у контексту настојања западне таласократске геополитике да у потпуности завлада Балканом као грудобраном за њену експанзију на Исток; (3) какав значај има Косово и Метохија као својеврсна балканска тврђава у стабилизацији западне геополитике у њеној даљној офанзиви на Исток; (4) колико су вредна природна богатства Косова и Метохије за специфичне, пре свега тзв. космичке индустрије Запада односно Америке, итд.

Тек када се у обзир узму сви наведени аспекти Западне геополитике, долази се до закључка да је управо геополитика одиграла пресудну улогу у покретању оружане агресије на Србију и да иста та геополитика и данас има пресудан утицај на „игре“ које се воде око коначног решења статуса КиМ. Циљ Запада и САД је да КиМ буде изузето из државног устројства Србије и постане самостална држава, са свим последицама које такво решење неминовно подразумева за државни и правно-политички статус Србије. У том настојању Запада да се КиМ изузме из државно-правног система Србије и на том делу српске територије успостави друга албанска држава, са перспективом уласка у састав „Велике Албаније“, улогу „шаргарепе“ игра никада неостварива очекивања чланства Србије у Европској унији, а улогу „штапа“ претња новим сукобима и нестабилностима које би неминовно угрозиле, ако не и онемогућиле, развој и опоравак Србије. Намера САД и Запада су очите: вестернизовати Србију увођењем у ЕУ и НАТО, у потпуности отклонити сваки руски утицај на Србију, што би водило у радикалну промену геополитичке и цивилизацијске парадигме Србије под претњом потпуног заустављања сваке врсте развоја и напредовања. У тој игри ангажоване су стране агентуре и цео блок тзв. невладиних организација унутар Србије, које делују против српских националних и државних интереса. Неке од њих су новоформиране, како би се прерушиле и исказале свој нови пожељнији идентитет,

а неке су од раније постојале као ригидне антидржавне и антinationалне организације. Од наведених изазова, пред којима ће се неминовно наћи у скорој будућности, Србија није у стању да се сама, сопственим снагама, одбрани. Потребна јој је помоћ нарочито Русије и Кине, најпре зато што је Србија објект притиска и деструкције од стране САД и Запада, управо зато да би се онемогућио сваки утицај Русије и Кине на Европу.

Пре него што се упустимо у даљу анализу положаја Србије и КиМ у оквиру нових геополитичких надметања главних центара моћи, ваљало би претходно прихватити основно значење геополитике и то онако како је дефинишу стручњаци који уживају неспоран научни кредибилитет. Ту свакако спада, пре свих, проф. др Миломир Степић. Он са правом тврди да је геополитика сложеница, настала од грчких речи геа* земља и политика* вештина владања, управљања градом, државом па и светом. У суштини, овде се ради о својеврсном споју, међудејству, односно међусобном утицају просторно-географских чинилаца и политике као процеса и односа управљања различитим политичким ентитетима.¹ У прецизирању савременог значења геополитике Степић упозорава на опасност од архаичног схватања тзв. географичности геополитике. Он указује на то да се географичност геополитике не исцрпљује у физичко географским чиниоцима, већ да геополитика подразумева читав низ друштвено географских чинилаца, као што су просторни аспекти становништва, насеља, економија, култура и деловања тих чинилаца на политичке процесе и појаве и то са становишта конкретних променљивих циљева и интереса. А ти циљеви и интереси нису доминантно територијални, већ и економско-финансијски, идеолошки, војно-безбедносни, религијско-цивилизацијски итд. Носиоци, односно субјекти тих интереса и циљева нису само државе, него и наддржавни, субдржавни и недржавни субјекти и актери², али и државе, и то оне најмоћније, у чему оне свакако предњаче.

1) Види: М. Степић, „Геополитика, идеје, теорије, концепције“, Београд, Институт за политичке студије, Београд, 2016. године, стр.15.

2) М. Степић, „Од (нео)класичних ка постмодерним геополитичким постулатима“, у Зборнику *Свет и нове геополитичке парадигме*, Институт за политичке студије, Београд, 2017, стр. 20.

БАЛКАНСКИ „ГЕОПОЛИТИЧКИ ЧВОР“ У НОВИМ ОКОЛНОСТИМА

Укрштање интереса ванбалканских и великих сила на Балкану добило је фигуративно име „геополитички чвор“. Тако га је „крстио“ професор Јова Илић у једном свом ауторском тексту из 1994. године који је био посвећен увек актуелном проблему решавања српског националног питања у склопу геополитичких особености Балканског полуострва.³ Сматрамо да тај фигуративни назив за геополитичке односе и сукобе великих сила на Балкану и њихов утицај на нашу судбину и судбину осталих балканских народа и држава је примерен суштини тих односа и процеса данас и у будуће, па ћемо се и ми у овом прилогу служити тим именом.

Нема потребе посебно доказивати да балканским „геополитичким чвором“ данас доминира атлантистичка таласократска геополитика, која је у потпуности подређена америчким глобалним стратешким интересима. Уосталом, то се у потпуности уклапа у ону геополитичку визију коју је формулисао Џорџ Кенан давне 1945. године. Тада је он написао следеће: „Ми (САД – Р.Р.) поседујемо 50% светског богатства, а само 6.3% светског становништва. Зато је наш задатак да у будућности задржимо наш положај у истој несразмери. Да би смо то остварили морамо се оканити сваке сентименталности и илузија. Морамо престати да мислимо на људска права, побољшање животног стандарда, и ширење демократије“.⁴ Ове Кенанове речи најбоље потврђују ону нашу тезу са почетка овог прилога да ни агресија НАТО на нашу земљу није била мотивисана заштитом Албанаца на КиМ од наводног насиља српске државе, већ су у томе пресудну улогу одиграли амерички глобални интереси.

Преобликовање балканског „геополитичког чвора“ и његово радикално окретање ка атлантистичкој страни света почело је разбијањем СФРЈ. У том процесу Запад је подржао све политичке и државне пројекте који су имали изразито

3) Наведено према М. Степић, *Косово и Метохија постмодерни геополитички експеримент*, Институт за политичке студије, Београд, 2012, стр. 17.

4) Волфанг Рихтер: „НАТО ратови за свет неравноправних“, у Зборнику *Сумрак Запада*, Београдски форум за свет равноправних, Београд, 2009, стр. 241.

антисрпски карактер. Иако су се европске силе и САД вербално залагале за опстанак Југославије, фактички су све учиниле да та држава нестане и да се на њеној територији формирају нове мале државице настројене антисрпски и вољне да уђу у војне и политичке савезе под окриљем Запада и САД. Свет је застрашиван „Великом Србијом“, а на очиглед света подржани су сви други тзв. великодржавни пројекти (Албанија, Хрватска и сл.) који су могли настати једино као антисрпски. Последице тога данас су очигледне: масовни прогони српског народ из Хрватске, БиХ, са КиМ, брисање Срба – држављана Словеније, потпуна политичка обесправљеност Срба у Црној Гори, свеопшта сатанизација српског народа и његових политичких и интелектуалних елита, дуговремена изолација и санкције које су опустошиле нашу земљу у сваком погледу и трајно онемогућиле њен развој, радикална редукација српског етничког простора. Што је најгоре, Србији и српском народу је наметнута свеукупна кривица за разбијање заједничке државе, иако ју је управо он стварао својим жртвама из два светска рата. На основу те измишљене и наметнуте кривице за серију грађанских ратова и за оружану агресију НАТО, комплетно државно, политичко, војно и полицијско руководство свих српских земаља, укључујући председника матичне државе, изведено је пред међународни *ad hoc* трибунал и осуђено на доживотне и дугогодишње робије, док су припадници других народа суђени и осуђивани само у мери у којој је то било нужно да би се прикрила права природа тог суда.

Које су то нове околности које балкански „геополитички чвор“ данас чина битно другачијим од времена тзв. биполарног светског поретка? Најпре, у време биполаризма и строге поделе интересних сфера један део Балкана (Румунија и Бугарска, а повремено и Албанија), била је у интересној сфери СССР-а и Варшавски уговор, а други – јужнији (Грчка и Турски део Југоисточног Балкана) припадао је западној, тј. америчкој интересној сфери, док је СФРЈ била формално несврстана, односно није припада ни једној од те две интересне сфере. Због значаја геостратегијског положаја СФРЈ, њене величине и утицаја на унутарбалканске односе, ни једна од две супер силе није смела дозволити да друга страна ту земљу преузме у своју интересну сферу. Зато је међу њима постојала прећутна

сагласност да се тај вид тзв. политичке и војне неутралности СФРЈ прихвати из простог разлога што би, за случај да било која страна у том погледу оствари пресудни утицај, равнотежа снага на том важном делу Европе и света била би нарушена, а последице тога непредвидиве. Зато је једна од првих последица пада биполарног светског претка било разбијање СФРЈ и њено усисавање у Западну (атлантистичку) сферу утицаја. Сви делови те некадашње државе су жељно пристали да се подвргну утицају Запада и да уђу у ту интересну сферу, укључујући ЕУ и НАТО, изузев Србије и српских ентитета ван Србије. Управо је то био основни разлог насилног односа САД-а на челу Запада према Србији и српском народу, 90тих година прошлог и током прве две деценије овог века. Такав однос се наставља и даље, све дотле док се српски отпор уласку у НАТО и друге западне асоцијације коначно не сломи и Србија пристане да се нађе у интересној свери Запада. Како то имплицира радикалну промену геополитичке и цивилизацијске парадигме Србије и српског народа, томе треба очекивати даље отпоре, а какве би то последице по Србију могло да има, остаје да се види. Косметско питање ту има посебну улогу и значај, о чему ће бити речи у наредним деловима овог прилога.

Супротно атлантистичкој, у суштини експанзивној америчкој таласократској геополитици, евроазијска телуроократска геополитика је знатно редукована, ако не и потпуно компромитована, а њена моћ и утицај готово не приметна у данашњем балканском „геополитичком чвору“. Практично не постоји ни нокат тла који би се могао означити као физичка везаност Балкана за евроазијско геополитичко тло. Све граничне просторе према руском, европском делу Евроазије, почев од Балтика на северу, преко Пољске, Мађарске, Румуније и Бугарске на истоку, до Турске на југоистоку. Посебан симболички али и фактички значај тој насилној свеукупној дестабилизацији Балкана даје скорашњи пример Северне Македоније. Свуда су елементи моћи атлантизма, НАТО и америчке војне базе. Једина оаза која је истина озбиљно конатаминирана евроамеричким, односно атлантистичким утицајем, али не и потпуно освојена је територија Србије. На њеној територији базирају стране окупационе војне снаге (на КиМ и у бази „Бондстил“), који битно нарушавају њену

независност и угрожавају опстанак. Евроазијска телурукратска геополитика, ако претендује на било какав директна утицај на европска збивања, односно ако намерава да буде други озбиљан пол геополитике светке моћи, она мора наћи начина да буде присутна на том малом, али значајном делу балканског „геополитичког чвора“. Утицај евроазијске геополитике на Балкану до данас је углавном персонификовала Русија. У будуће ће јој се све више и снажније придруживати све моћнија Кина својом новом експанзивном стратегијом названом „Појас и пут“. Без издашније подршке Русије и Кине, Србија неће бити у стању да одбрани своју антинато позицију, нарочито не у околностима веома агресивне пронатовске и проаталнатистичке пропаганде, претњи, уцена, притисака и конкретних подривачких радњи споља и изнутра Србије. Да би уопште опстала макар, и привидно као самостални шраф у средишту балканског „геополитичког чвора“, Србији ће бити потреба подршка сваке врсте, или ће у противном бити коначно угашена и последња лампица која светли у потпуном мраку атлантистичких сателита на Балкану. У томе кључну улогу има питање КиМ. Од тога како се буде решило питање статуса КиМ и српских националних и државних интереса на КиМ, зависиће и утицај евроазијске геополитике у њеним сударима са векторима атланске геополитике на све четири стране света у балканском „геополитичком чвору“.

Место и улога Турске у балканској геополитици током историје била је веома запажена. Од времена када је Турска постала поуздани члан НАТО на његовом југоисточном крилу, та улога је сведена оно што је диктирала Америка. Но, у новије време, посебно од када су односи САД и Турске до извесне време захладнели, Турска покушава да своје место на Балкану моделује и у неоосманском кључу, уз нешто присније односе са Русијом, што САД не гледају са симпатијама. Ту су свакако могућа нова бројна изненађења.

Да се не би закључило да из локалпатриотских разлога некритички увеличавамо значај и улогу Балкана и балканског „геополитичког чвора“, устврдићемо да тај значај знатно надилази величину тога простора и фактичку моћ појединих држава које у том чвору партиципирају. У модерним временима Балкану се одричу цивилизацијске вредности. Нарцисоидна

Европа сматра да цивилизација завршава негде испод Беча, а да су јужно од тога варвари. Данас та граница иде нешто даље на југ и поклапа се са новим границама ЕУ.⁵ Тој предрасуди о нецивилизованој природи Балкана, умногоме доприноси стално мешање великих сила у унутар балканске односе, што резултује геополитичком расцепканошћу и сталним тензијама и сукобима. Отуда се Балкан карактерише као зона конфликта, аспирација и утицаја великих сила, о чему је више било речи на предходним страницама овог прилога. Насупрот становишту које у негативни цивилизацијски контекст ставља Балкан, постоје мишљења која изузетно високо вреднују и тај простор и његов цивилизацијски и геополитички утицај. Та мишљења Балкану придају епитете који га високо вреднују на цивилизацијској и геополитичкој лествици: „капија Европе“, „запад истоку и исток западу“, „прва Европа“, „зона додира цивилизације“, „вериге света“, „пупак планете“ итд.⁶ Стално мешање великих сила у унутарбалканске односе један је од узрока напетости и сукоба како између главних и регионалних сила, тако и између балканских држава, етничких заједница и религија и народа који живе на Балкану. Није случајно тај простор фигуративно назван „буретом барута“. Сталне тензије и сукоби на овом делу света довели су до још једне предрасуде која тврди да се Балканцима не сме препустити Балкан, јер они као нецивилизовани варвари нису у стању да сами реше унутрашње трзавице и сукобе, већ то мора бити мисија Западних сила које су као наводно цивилизоване једино у стању да европеизују Балкан. У противном, Балкан ће балканизовати Европу, што је иначе синоним за ендемску нестабилност подручја са сталним сукобима који се по правилу преливају у Европу. Управо је то изговор којим се правда стално мешање европског Запада у међубалканске односе, настојећи и најчешће успевајући да од балканских народа и држава створе клијенте за остварење њихових стратешких интереса који су по правилу против балканских народа и њихових држава.

Иако Европа и Запад Балкан сматрају подручјем непревазиђених сукоба, верских и етничких тензија, они том делу света посвећују изузетну пажњу. При томе пре свега

5) Борис Над, у недељнику *Печат*, број 505, Београд, 2018, стр. 46.

6) Бранислав Матић, „Живети на веригама света“, у *Тајна Балкана*, СКЦ, Београд, 1994, стр. 7-14.

имају у виду улогу моста или копче Балкана ка другим веома битним геополитичким просторима као што су Медитеран, Север Африке, Блиски и Средњи Исток, Црно море и даље ка Кавкаском базену итд. Контрола Балкана индиректно омогућава прилазе ка наведеним просторима где Запад одувек има виталне геополитичке циљеве и аспирације. Управо у тој функцији је могуће разумети и одлуку Европске комисије из 1977. године (Хелсинки), да Балкан премрежи тзв. Европским стратешким коридорима. Од укупно 10 паневропских стратешких коридора, Европска комисија је њих половину трасирала преко Балкана и то: коридор 4 од Централне Европе ка Румунији и Бугарској, коридор 5 од Централне Европе ка Северном и Средњем Јадрану, коридор 7 дуж тока Дунава, коридор 8 од Црног мора до Отранта и коридор 10 тзв. панонско-егејским стратегијским правцем и то у два крака: северним од Будимпеште ка Београду и даље Моравско-вардарском долином ка Средоземљу и западним од Љубљане ка Београду, Нишу, Софији, Истанбулу и даље. Ова чињеница несумњиво говори о томе да ЕУ цени да је за њену политику, економију и стратегију простор Балкана од изузетне важности, па зато нема потребе тврдити да су велике силе маргинализоване Балкан зато што се светско стратешко средиште сели на Исток. Тачно је да се то средиште помера на Исток али је такође тачно да ни Балкан није изгубио свој геополитички значај. У тој чињеници треба трагати за новим изазовима и за решењима која те изазове могу ставити под контролу и избећи њихове разорне последице.

КИМ У БАЛКАНСКОМ „ГЕОПОЛИТИЧКОМ ЧВОРУ“

На простору Косова и Метохије, рачунајући његов шире схваћено ободни део (Рашко-полимска област), формирана је прва српска средњовековна држава. На КиМ се налазе најважнија света места Србије која битно одређују српски национални и цивилизацијски идентитет. Та чињеница наглашено одређује значај Косова и Метохије за државно-правни, културно-цивилзацијски, а тиме и укупни вредносни идентитет Косова и Метохије за наш народ и државу. Престони град Старе Србије налазио се у Призрену.

Иако строго географски мерећи, КиМ данас није централни део српског етничког простора, па би се по тој основи могло рећи да оно нити игра, нити би могло да одигра улогу Пијемонта, односно улогу гравитационог језгра која обједињује, увезује, држи на окупу остатак државног простора Србије. Стицајем историјских и превасходно политичких околности КиМ се данас налази на периферији Србије. Но, оно и на том месту има улогу средишњег простора државе.⁷ Ово, како из геополитичких, тако и из симболичких и вредносних разлога.

Суштина вредносних разлога садржи се у томе што је КиМ центар наше духовности, што је главна карика нашег цивилизацијског и националног идентитета. У средишту свега је косовски завет о нужности жртвовања за „крст часни и слободу златну“, при чему крст није само или није претежно религијски, већ идентитетски симбол, а слобода златна није само слобода она физичка, већ небеска слобода, слобода од сваке принуде и редукције човека и човечности у његовој хуманистичкој пуноћи. Отуда и жртвовање за небеску слободу је највиши вид патриотизма. Без КиМ и без свега што нам тај део државе значи, ми Срби се сводимо на гомилу индивидуа, пука без идентитета, пуштеног да тумара по беспућима света који није његов и у којем му вредности и моделе понашања одређују други а не он сам, на основу својих корена и заветних вредности и веровања. Дакле, КиМ је заветна, света српска земља која нема цену и која нема заменских протввредности ни у једном виду материјалне и нематеријалне природе.

Косово и Метохија има бројна минерална богатства, што тај део Србије чини веома атрактивним простором за глобалне силе. Поред милијарди тона угља које поседује у природним ресурсима руда, Космет располаже и са веома вредним ресурсима ретких а тражених руда попут бора којег има само на 5 локација у свету.⁸ Косметска рудна богатства обилују и рудама као што су никл, цинк, бакар, жива, сребро, злато, бизмут и друге, па и оне које се користе за израду свемирских летелица. Рудна богатства КиМ само у угљу, гасу и металима

7) Више о томе види: М. Степић, *Косово и Метохија постмодерни геополитички експеримент*, стр. 25-42.

8) Борис Над, *Печат*, бр. 505, 2018.

процењујем се на око 500 милијарди долара. У једном од својих извештаја ЦИА је навела да територија Косова и Метохије вреди 2,5 пута више од остатка Србије. Ови подаци несумњиво говоре о томе да КиМ располаже вредним залихама природних ресурса и рудног блага, које га високо котирају на лествици значајних земаља на Балкану, па и даље, чиме се делимично могу објаснити и разумети све израженије притисци западни сила, пре свих САД и Велике Британије, да над КиМ успоставе своју доминацију и дугорочно контролу.

За глобалну доминацију, којој иначе константно теже велике силе, Косово и Метохија има превасходно геополитички и геостратешки значај. Исто онако како је Балкан „меки трбух“ Европе, тако је КиМ „меки трбух“ Балкана а посебно Србије. Такав утисак се стиче на први поглед на географску карту Србије. Веома се лако и сликовито запажа да се простор КиМ увлачи целом својом просторном дужином од око 100 км на Север ка Рашкој области и на исток ка Јужном Поморављу. На тај начин, за случај губитка КиМ, читавих 100 км сужава се тзв. стратешка дубина Србије на Балканском стратегијском правцу (Софија – Ниш – Приштина – Тирана – Отранска врата). Без простора КиМ дубина државног простора Србије на том стратегијском правцу се своди на око стотинак километара, што се поклапа са дужином операцијске зоне једног корпуса копнене војске. Тако мала дубина простора, стабилност стратегијске одбране државе на том стратегијском правцу чини веома рањивом. Томе треба додати и чињеницу да се губитком простора КиМ и његовом све извеснијом припајању тзв. „Великој Албанији“, та изразито непријатељска државна творевина у настајању, толико приближава за Србију витално важном стратешком коридору 10 на његовом Јужноморавском краку, да би до његовог прекидања могло доћи веома лако и веома брзо. Тима би Србији била прекинута веза ка Средњомљу преко Северне Македоније и ка Црном мору преко Бугарске. У ширем смислу, простор КиМ се може фигуративно квалификовати као евроазијски мост са којег се успешно контролишу готово сви коридори који воде ка Црном мору, Кавказу, Блиском и Средњем Истоку, Средоземљу и Северној Африци.⁹ Практично, простор КиМ је одскачна даска, полазни

9) М. Степић „КиМ клин НАТО у Балканско језгро“ у књизи *Косово и Метохија постмодерни*

положај за наступање НАТО ка Црном мору и Кавкасским границама Русије.

Управо у том, превасходно геополитичком кључу, треба разумети и америчко-албанско савезништво током оружане агресије НАТО-а на нашу земљу 1999. године и америчко антисрпско становиште током прве две деценије овога века, што је кулминирало најпре потпуним протеривањем сваког садржаја и облика државности Србије на КиМ, а потом и потпуним спонзорисањем самопроглашене независности те друге албанске државе на Балкану.

Имајући у виду напред речено, било би логично поставити питање зашто су САД, НАТО и Запад готово у целини у протеклим деценијама изразитијих балканских криза за савезнике изабрали албански фактор, који је малобројан и лоше геополитички позициониран, а не српски фактор који је био распоређен по целом Балкану од Јадрана до Дунава и од Дунава до Вардара. Питање би се могло поставити и зашто су Америка и Запад одлучили да по сваку цену ослабе српски фактор и да на његов рачун подрже све великодржавне пројекте, што је довело до разбијања Југославије, а кулминацију доживело у агресији 1999, која је резултовала окупацијом и отимањем КиМ, као интегралног дела Србија и до насилног успостављања друге албанске државе на Балкану. Одговор на ово широко формулисано питање може се наћи у крилу геополитике. Српски фактор је у очима Запада и посебно у хегемонистичкој стратегији САД препознат као брана антирусској стратегији САД, односно као посредник руске стратегије ка Балкану и ка Европи. Тај фактор је требало ослабити. Главна улога у том настојању је намењена Албанцима. Но, Албанска држава је скрајнута на крајњи запад Балкана и без одговарајуће стратешке дубине, па је тај хендикеп било могуће компензовати једино ако се у игру укључе и косметски Албанци. Најпре подршком њиховим сепаратистичким циљевима, а потом и оружаном агресијом на Србију и државним осамостаљивањем КиМ од Србије. Када се та квази држава учврсти и када се увеже у албански фактор у целини, тај фактор ће ојачати и демографски и просторно, са неопходном стратешком дубином и тако постати поуздан

чинио америчке стратегије глобалне доминације, пре свега у односу на Русију и против њених стратешких интереса. И тако долазимо до коначног разлога, односно узрока за оружану агресију НАТО-а на СРЈ и Србију 1999. године, којој ћемо посветити неколико наредних реченица овог прилога.

АГРЕСИЈА – МАЛИ РАТ ВЕЛИКИХ ЦИЉЕВА

Собзиром на то да је овај број часописа посвећен 20-то годишњици оружане агресије НАТО на СРЈ и Србију, те да ће у прилозима овог броја бити довољно речи о разним аспектима тог злочиначког чина, нема потреба овде улазити у детаљне дескрипције свега што се тада и овде догађало. Остаћемо само доследно на трагу наслова, а то је указати на глобални геополитички аспект агресије као средства у покушају да се балкански „геополитички чвор“ дефинитивно уреди у складу са дугорочно гледаним глобалним стратегијским интересима Запада, односно Америке. Пре тога, усуђујемо се, без детаљног образлагања, устврдити да је агресија помало имала и обележја злочина из страсти, а не само из пуких геополитичких интереса. На извештајан начин о томе говори и начин извршења агресије, односно намерно и циљано рушење мостова на Дунаву, који нису имали никаквог војно-оперативног споја с битком за Косово и Метохију. О томе говори и намерно гађање градова касетним бомбама, што значи да је убијање недужних цивила била намера, а не колатерална штета. О томе говори и употреба осиромашеног уранијума, графитних бомби и разних врста геофизичког оружја, гађање складишта хемијских материјала и др. што је циљано водило у девастацију животне средине. Неки су то са правом квалификовали ако екоцид. Главни стратешки циљ агресије, а то је војна окупација КиМ, био је достижан и без тог неселективног разарања целе Србије, па се мере које је НАТО предузимао изнад тих циљева морају окарактерисати и као освета из мржње. А мржња је исијавала из скоро сваке изјаве челника НАТО током агресије и након њеног завршетка. Тиме је Запад остао доследан себи да нам није опростио ни светске ратове, ни улогу у уређивању светских односа у другој половини 20-тог века, нити нас сматра неодвојивим делом европске цивилизације. Чини нам се да је то довољан разлог

за властито преиспитивање и шта нам је даље чинити и да ли смо у избору националних приоритета данас на правом путу или у заблуди. Изгледа нам да што више желимо и чинимо да се приближимо Европи, она нам (намерно) све више и све даље измиче.

Оставимо емоције на страну јер оне никада нису поуздан савезник рационалном одлучивању, а вратимо се агресији и њеном разумевању у геополитичком кључу. Оружана агресија НАТО на СРЈ је била тзв. мали рат (по захваћеном простору), али рат који је вођен са глобалним ратним циљевима.¹⁰ Ти циљеви¹¹ се могу уопштено сврстати у неколико група и то:

- 1) свеукупна ревитализација НАТО као војне и војно-политичке алијансе Запада, превасходно САД. Требало је уверити свет да је НАТО неопходан и даље, упркос нестанку Варшавског уговора и СССР-а, нарочито пред 50-ту годишњицу његовог оснивања. Рedefинисати оперативну доктрину алијансе од дефанзивне до офанзивне и то тако да постане средство хегемонистичке политике САД и њихове стратегије глобалне доминације;
- 2) инаугурисати стратегију глобалног интервенционизма мимо и против организације УН, и то увек када САД процене да су угрожени њихови глобални стратешки интереси. А подручја националних интереса САД су и буквално свака тачка на планети Земљи, о чему иначе сведоче америчке војне базе које су расуте по целом свету. Томе треба да служи и неконтролисано ширење НАТО на Исток ка границама Русије, али и сулуде идеје да се у алијансу увуку и неке земље Латинске Америке, земље из непосредног суседства Русије, као што су Украјина и Грузија, а сутра можда и неке из Азије и Африке;
- 3) У сваком погледу: материјалном, финансијском, војном, просторном, па и моралном, ослабити српски

10) Ж. Јовановић, *1244 кључ мира у Европи*, Београд, Српска књижевна задруга и Београдски форум за свет равноправних, 2018. стр. 233-245

11) Срђа Трифковић „Косово и доктрина глобалне доминације, геостратешке импликације напада НАТО на Србију 1999. године“ у Зборнику *Сумрак Запада*, Београдски форум за свет равноправних, БГД, 2009, стр. 194-156

фактор у оквиру балканског „геополитичког чвора“, такво и толико да он не буде у стању да убудуће игра било какву озбиљну улогу, како у унутарбалканским односима, тако превасходно као евентуални посредник и ослонац руских геополитичких интереса у Европи и на Балкану. У том контексту најпре физички отети територију Космета и на том делу створити другу албанску државу, а потом створити услове и подржати нова прекомпоновања и редукције српског етничког простора, пре свега на оним деловима Србије на којима од раније постоје одговарајући кризни потенцијали. Ту је свакако била урачуната и насилна смена владајућег режима и довођења нове послушничке гарнитуре која ће прихватити статус поражене стране у ратном сукобу за КиМ и по тој снови се одрећи тог дела државне територије Србије. Такође, од нове владајуће гарнитуре ће се тражити да прихвати кривицу за агресију и да на тај начин амнестира НАТО и Запад од сваке одговорности за последице агресије. На том и таквом трагу прихваћања кривице, Србија ће бити у обавези да Хашком трибуналу изручи целокупно државно, политичко, полицијско и војно руководство, укључујући и председника државе. Њиховим драконским казнама кривица Србије је и судски, односно кривично оверена;

- 4) Агресија на Србију 1999. године је на делу показала шта могу очекивати друге земље и народи ако се усуде да на било који начин угрозе америчке националне интересе. По моделу агресије на Србију, изведене су тзв. обојене револуције свргавања непожељних режима у Ираку, Либији, Сирији, а прети се Ирану, Венецуели, Северној Кореји итд. Истом том обојеном револуцијом данас се прети и Србији да би се присилила да прихвати отимање Косова и Метохије. Последица те нове обојене револуције била би насилно свргавање с власти постојеће гарнитуре и довођење нове, која би била спремна да се због власти одрекне дела државне територије.

Може се рећи да је од времена агресија на СРЈ и Србију до данас Америка прешла пут од најпожељније, да не кажемо највољеније, до најмрскије државе на планети. Не само зато што свет не воли силнике, већ и зато што је америчко управљење светом протеклих неколико деценија испуњено неподношљивом количином лицемерја, ароганције, насиља и елементарног гажење права на живот, уз дивљачко рушење и разарање цивилизација древних народа, почев Авганистана преко Ирака, Либије, Сирије, до нашег Косова и Метохије данас, а сутра можда и негде другде.

Поред бројних и тешких последица како по националне и државне интересе Србије, живот и опстанак нашег народа, тако по свет и светске односе, највидљивија и најтежа последица по Србију настала из ове „хуманитарне интервенције“, свакако је отимање Косова и Метохије, његова војна окупација и успостављање нове албанске државе. Агресија је завршена Резолуцијом 1244 СБ УН којом се гарантује територијална целовитост Србије и њен државни суверенитет над тим делом своје територије. Резолуцијом се предвиђа решење статуса КиМ по принципима највишег степена политичке аутономије. Резолуцијом је предвиђено враћање избеглица и елемената државности Србије на КиМ, као што су царине и органи и делови полиције и војске. Рекло би се не довољно, али и та бројка од неколико стотина (до хиљаду) војника и полицајаца на граничним прелазима и око српских светиња био би веома упечатљив знак суверенитета државе над КиМ.¹²

Поставља се питање зашто доведене (од стране агресора) власти Србије никада нису поставиле захтев НАТО-у односно СБ да се те одредбе Резолуције 1244 реализују у пракси? На то питање нема одговора осим да то нису хтеле, зато што је то били цена њиховог доласка и опстанка на власти. Након тога је уследио нови погром српског становништва и рушење црква и манастира и имовине преосталих Срба марта 2004. године, а потом и нелегално проглашавање независности те квази државе 2008. године. Без обзиран на масовно признања од стране Запада и њихових поданика, за пуну независност

12) Види текст „Резолуција 1244“ у књизи Ж. Јовановић *1244 кључ мира у Европи*, Српска књижевна задруга и Београдски форум за свет равноправних, Београд, 2018. Прилог 10, стр. 813-822.

косовске-албанске државе неопходна је сагласност наше државе, која им је изгледа била обећана од стране власти инсталиране петооктобарским превратом. Но, та власт је отишла на сметлиште историје, а дошла је нова која нерадо пристаје не то обећање и тражи нешто опипљиво за узврат.

За САД и Запад, за агресора на Србију и за окупатора дела наше државне територије косовска независност је готова ствар. Остаје да се приволи Србија да на то пристане. У ту сврху упомоћ је позвана Европска унија, која је Србији обећала чланство, али тек када испуни одређене услове, а услов свих услова је прихватање независности те квази државе. Та у суштини преварна радња се умотава у фино паковање под називом „свеобухватни правно обавезујући споразум Србије и Косова о међусобним односима“. Шта тај споразум треба да садржи то, наводно, нико не зна. Потпуно смо сигурни да то јако добро знају они који спонзоришу косовску независност. Само чекају тренутак да то обзнане. И без тога се зна да би потписом испод текста тог споразума Србија фактички прихватила независност те самопроглашене државе, јер се такви споразуми склапају само између независних држава. Како је тај споразум услов за наводни пријем Србије у ЕУ, поставља се питање да ли је чланство у ЕУ довољан добитак за губитак Косова и Метохије, под условом да чланства уопште буде с обзиром на стање ЕУ и њен суштински однос према Србији. Наш одговор је негативан. Обећани пријем у ЕУ, а не фактички пријем јер је он на дугом штапу, је сувише ситна „шаргарепица“ за тако велики губитак дела територије који смо назвали родним местом нашег народа и државе. Дакле, по нашем мишљењу не постоји ништа за узврат што се може очекивати од тог свеобухватног споразума, а што би могло да компензује тако огроман и ненадокнадив губитак какав несумњиво представља губитак КиМ.

Када је реч о нашем чланству у ЕУ, ту се поставља још једно питање а оно гласи да ли је тај уступак довољан за пријем у чланство или се ту крије још један у суштини геополитички услов. Мишљења смо да се ту ради о захтеву за прекидање односа стратешког партнерства и искреног пријатељства са Русијом. Европска унија то захтева тако што пред Србијом као кандидатом поставља услов хармонизације

спољне политке са политиком Уније. ЕУ нема своју спољну политку. Она се креира у Вашингтону. Један од угаоних каменова спољне политике САД и ЕУ је изразито антируско становиште. Грми се на сва звона о наводној опасности од руске агресије и руске империјалне стратегије и чини се све да се онемогући и заустави било какав руски утицај према Европи и према Балкану. Пристајање Србије да заигра у том ригидном антируском колу ушло би у историју нечувеног бешчашћа. Сигурни смо да Србија на то нити сме, нити хоће пристати. А то значи да од чланства у ЕУ неће бити ништа. Питамо се зар то није довољан разлог да Србија поразмисли о потреби редифинисања српских стратешких приоритета. Односно, зар то није довољан разлог да Србија напусти илузију о безалтернативном опредељењу за чланство ЕУ и одличи се о повратку истинским пријатељствима и поузданим савезништвима, као што су Русија и Кина.

И тако, наставља се геополитичко надметање атлантизма и евроазије око самог језгра балканског „геополитичког чвора“, а то је КиМ. Притисци и уцене које ће ускоро уследити Србија неће бити у стању, као што смо то већ рекли, да сама истрпи. Требаће јој и мудрости и одважности, али и помоћи осведочених пријатеља. Надамо се да ће та помоћ и уследити, и то када она буде неопходне, те да ће Србија уз помоћ истинских пријатеља успети да се одбрани.

ЛИТЕРАТУРА

Јовановић Живадин, *1244 кључ мира у Европи*, Српска књижевна задруга и Београдски форум за свет равноправних, Београд, 2018.

Кршљанин Владимир, *Србија и Русија*, Центар академске речи, Шабац, 2018.

Матић Бранислав, „Живети на веригама Европе“, у зборнику *Тајна Балкана*, издање СКЦ, Београд, 1994.

Над Борис, недељник *Печат*, бр. 505. 2018.

- Рихтер Волфанг, „НАТО ратови за свет неравноправних“, у зборнику *Сумрак запада*, Београдски форум за свет равноправних, Београд, 2009.
- Степић Миломир, *Геополитика, идеје, теорије, концепције*, Институт за политичке студије, Београд, 2016.
- Степић Миломир, *Косово и Метхија: постмодерни геополитички експеримент*, Институт за политичке студије, Београд, 2012.
- Степић Миломир, „Од (нео)класичних ка постмодерним геополитичким постулатима“, у Зборнику *Свет и нове геополитичке парадигме*, Институт за политичке студије, Београд, 2017.
- Трфиковић Срђа „Косово и доктрина глобалне доминације – геостратешке импликације напада НАТО на Србију 1999“, у зборнику *Сумрак Запада*, Београдски форум за свет равноправних, Београд, 2009.

Radovan Radinovic

SERBIA IN JAWS OF GEOPOLITICS

Resume

The article discusses the position of Serbia in the framework of the continuous game of geopolitics of the atlantist thalassocratic and Eurasian telurocataic logic. In this game, Kosovo and Metohija occupy a special place. On the one hand, it is the determination of the Atlantic strategy that the independence of Kosovo as the other Albanian state in the Balkans is a matter of course and that this stems from the defeat of Serbia in the NATO aggression in 1999 and the numerous recognitions of that independence by the majority of the members of the European Union and many other countries following US policy. On the other hand, Serbia's determination is that it is a part of its state, which has been temporarily seized and placed under the UN protectorate. In this determination and effort to preserve this part of its territory, Serbia has the support of a large number of countries and nations of the world, in which the major powers - Russia and China, and the United Nations - through its Resolution 1244 guaranteeing sovereignty over this part of its state territories. In order for Serbia to accept the Kosovo independence, the Atlantists will offer the possibility of EU membership, but nobody guarantees it. It is also necessary that Serbia harmonizes its foreign policy with EU policy, and it is well known that the EU does not have its own authentic foreign policy, but it is created and dictated from Washington as the center of Atlanticism. And so, one day Serbia will be faced with the choice that for the sake of a haphazard hope and belief in the EU membership, which no one can guarantee with certainty, to renounce KiM as its birthplace and its established friends and allies, such as Russia and China. Will Serbia succeed and whether it will resist blackmail and threats, it remains to be seen.

Keywords: *geopolitics, Balkans geopolitical know, NATO aggression, 1244 resoultion, status of Kosovo, pan-european strategic corridors, occupation of Kosovo*

* Овај рад је примљен 17. априла 2019. године, а прихваћен за штампу на састанку Редакције, 19. априла 2019. године.

Љубиша Деспотовић*

Институт за политичке студије, Београд

ЗЛОЧИНАЧКА АГРЕСИЈА АТЛАНТИСТА НА СР ЈУГОСЛАВИЈУ КАО ПРИМЕР АСИМЕТРИЧНОГ РАТА

Сажетак

У уводу рада анализираћемо карактер агресије на СР Југославију и империјалне интересе који иза ње стоје. У наставку ћемо се фокусирати на однос између употребе дисиметричних и асиметричних средстава у међународним односима. Дисиметричне надмоћи Атлантиста демонстриране у бруталној агресији према СР Југославији и креативној употреби асиметричних средстава наше стране као одговора на испољену агресију, те цивилна, војна, инфраструктурна и економска разарања наше земље. У раду ћемо на крају дати кратак коментар употребљених асиметричних одговора наше земље и њихов учинак, као и побројати последице наведене агресије НАТО пакта, земаља ЕУ и САД.

Кључне речи: *Агресија, атлатизам, СР Југославија, дисиметрија, асиметрија*

* Контакт: despotlj@stcable.net

Отворена и вишеструка агресија¹ САД и НАТО пакта на нашу земљу, која је учињена без мандата Света безбедности УН,² и која је отпочела таласом злочиначког бомбардовања 24. марта 1999. године, била је до тада у модерној европској историји незабележени преседан бруталне војне одмазде према једном непокорном народу који је одбио да прихвати злочиначки диктат атлантиста скројен у Рамбујеу. У својој основној суштину осим што је била незаконита, злочиначка и насилна западна агресија је исијавала бахатос Атлантиста осيونих у својој дисиметричној моћи наспрам остатка света. Сигурна у војну и политичку надмоћ, брутална у наметању својих геополитичких приоритета на Балкану,³ није ни слутила да ће једна мала санкцијама истрошена и осиромашена земља испољити тако жилав отпор агресији, креативно користећи расположиве мере из репертоара асиметричног одговора. „Агресија се не може оправдати било каквим разлозима, јер је једино Савет безбедности позван и овлашћен да процењује да ли нека ситуација представља претњу миру, нарушавање мира или агресију. Агресија се, такође, не може маскирати „правом на самопомоћ” или „правом на превентивни рат”, јер су те категорије из давних времена, оне су укинуте и не постоје у правном поретку УН. Први пут је једна суверена држава – СРЈ војно нападнута од стране НАТО на својој територији, а да није повредила права или границе једне друге државе. Први пут НАТО започиње конфликт без одобрења УН и први пут је рат објављен „у име права мешања” и то у Европи. Операција НАТО није само правно неоснована, она је исто толико апсурдна колико опасна.”⁴

1) Она је по Р. Радиновићу имала више различитих аспеката: „културно-историјских, цивилизацијских, економских, политичких и геополитичких, еколошких, војних и геостратешких итд.” Р. Радиновић, „Агресија на Југославију”, у зборнику, *Агресија НАТО на Југославију, седам година после*, уредио С. Стојановић, Београдски форум за свет равноправних, Београд, 2006. стр.57.

2) Том агресијом погажени су најважнији инструменти међународне безбедности. Повеља УН члан 53., Финални акт из Хелсинија, Бечка конвенција из 1980, па и сам конститутивни уговор којим је успостављен НАТО, као искључиво одбрамбени савез, и наравно многи други документи који регулишу систем међународне безбедности. види у Г. Перезић, (2001) *Рамбује или рат*, Ниш Војска, Београд

3) Види: Љ. Деспотовић, (2017) „Геополитичка судбина Косова и Метохије - између евроатланске окупације и пројекта велике Албаније”, у *Политика националне безбедности*, бр. 2. ИПС, Београд, стр. 35.

4) „Резултат пропагандне кампање — оружана агресија против европске државе и фактичко отуђивање дела територије употребом војне силе. Управо је те 1999. године НАТО сахранио

Политичке власти у Србији већ годинама у назад систематски избегавају да ову силецијску агресију назову правим именом а поготово да нагласе њен малигни карактер, као и исход рата - *окупацију наше земље*.⁵ Избегавају да конотирају њене последице,⁶ како са аспекта разарања привредне и саобраћајне инфраструктуре, злочина према цивилном становништву, војним губицима, еколошким загађењем, порастом здравствене патологије и др.⁷ Нарочито ако се зна да је западни агресор „погађао путничке возове, пешаке на мостовима, цивиле на пијацама и болеснике у болницама,” цинично то називајући колатералном штетом.⁸ Сада је потпуно јасно да је злочиначка и нецивилизована агресија била мотивисана примарно постизањем политичких циљева (тзв. *Хагелова доктрина* из марта 1999. године усвојена у Сенату којом се легализује употреба оружане силе у свргавању страних влада и демонстрирана одмах на примеру рушења „диктатора” Слободана Милошевића *као доказ максиме да су законите само оне власти које служе америчким империјалним интересима* и профитима незаситим финансијско-привредним елитама атлантиста). Такође, агресија на нашу земљу вођена је потребом кажњавања једног непокорног народа, али и идејом да се на делу проигра *доктрина новог интервенционизма* чија ће каснија „легализација” бити објављена у форми тзв. *Бушове доктрине* (усвојена 10. октобра 2002. године у америчком

међународно право у Европи” нагласила је Марија Захарова, портпарол Министарства иностраних послова Руске Федерације, *Спутњик Србија*, електронско издање, 1 март 2019.

5) „Окупација Косова и Метохије је последица нелегитимне оружане агресије Запада и њу не признајемо као трајно решење, нити као основу за било какве преговоре о евентуалном издавању Косова и Метохије из састава Србије.” Р. Радиновић, „Агресија на Југославију”, у зборнику *Агресија НАТО на Југославију, седам година после*, уредио С. Стојановић, Београдски форум за свет равноправних, Београд, 2006. стр. 63.

6) види М. Марковић, „Смисао и последице агресије НАТО на Југославију”, у зборнику, *Агресија НАТО на Југославију, седам година после*, уредио С. Стојановић, Београдски форум за свет равноправних, Београд, 2006. стр. 25. Такође и у зборнику радова, *Агресија НАТО, узроци, карактер и последице кризе на Косову и Метохији*, Клуб генерала и адмирала Војске Србије, Београд, 2008.

7) „Srpsko stanovništvo pouzdano zna zašto za njega ulazak u NATO ne dolazi u obzir. Bombardovanje zemlje visokotoksičnim, radioaktivnim uranom, zajedno sa svim posledicama po zdravlje ljudi, životinja i ekološki sistem, svakako je jedan od ključnih razloga. Nasilno, uz ogromne ljudske i materijalne žrtve, jedna država je, na pragu 21. veka, unazadna: mnogobrojna radna mesta u industrijskim granama su preko noći ugašena, čitave generacije visokokvalifikovanih mladih su otišle.” Др Рудолф Хензел, „НАТО починио геноцид над Србијом 1999”. *Вечерње новости*, интернет издање, 24.2.2019.

8) види у *Година без пролећа*, (2000) ЛДИЈ, Ветерник, приредио Милорад М. Дробац

Сенату) у којој се истиче америчко право да без сагласности Савета безбедности ОУН-а или својих савезника, потпуно *унилатерално* а тобож превентивно интервенишу било где у свету где процене да су наводно угрожени њихови национални интереси.⁹

Све горе наведено служило је као доктринарни параван за хегемонистичку политику и агресивно наметање својих интереса те кажњавање нација и држава које се томе супротставе, а Срби су се супротставили покушајима насилног отимања КиМ као легитимног дела своје државне територије. Реч је дакле, о својеврсној *геополитици деструкције* као доминантном обележју такве врсте геополитичког понашања у међународним односима. Сажета у глобалистичком концепту геополитике деструкције, она би се могла одредити као добро планиран идеолошко-политички концепт (кондензован у тријади појмова: *глобализам, глобализација, нови светски поредак*) потчињавања света интересима САД-а и атлантистичке геополитичке парадигме, реализован кроз процесе делимичне или потпуне девастације државних, националних, идентитетских, институционалних, економских, културних, научних, образовних, војних, рели-гијско-конфесионалних и територијалних капацитета нација које су означене као мета њиховог разорног деловања. Понекад су читави региони или пан-простори били изложени свирепом дејству концепта геополитике деструкције. Овакав доктринарно-идеолошки концепт наметао се прво у форми прикривеног облика „пријатељске глобализације” и утеривања у стандарде неолибералне форме економске размене (пљачке), а у случају његовог одбијања или пружања превеликог отпора државе-субјекти оспоравања таквих „правила игре” егземпларно су кажњаване агресивним облицима политичких и економских санкција, па на крају и мерама бруталне војне одмазде.¹⁰

Свака геополитичка хегемонија (империја) у историји као што је то атлантистичка настала након Другог светског рата а особито после рушења Берлинског зида, настојала је

9) види у С. Стојановић, (2006) „Агресија НАТО на Југославију и „нови светски поредак””, у *Агресија НАТО на Југославију, седам година после*, уредио С. Стојановић, Београдски форум за свет равноправних, Београд, 2006. стр.30.

10) Љ. Деспотовић (2015) *Геополитика деструкције*, Каирос, Сремски Карловци, стр. 65.

да постигне апсолутну превласт како у тврдој тако и у меким облицима моћи, односно да успостави што већу дисиметрију у дизбалансу моћи у односу на своје геополитичке такмаце, а особито у војним, економским, медијским и технолошким пољима, који би јој за дуже време гарантовале запоседнути статус глобалне силе. Атлантистички војно-политички блок предвођен Вашингтоном успео је у великој мери у својој базичној намери да успостави управо такав облик диспропорције моћи, и настала дисиметрија је постала двоструког карактера: прво, она није била успостављена само према идеолошки, економски, технолошки и геополитички пораженом противнику, и друго, већ и према својим наводним атланским савезницима, којима је низом конкретних мера наметнуто лидерство и стављено до знања да су објекти а не субјекти у новом поретку светске моћи.¹¹

Новоуспостављена хегемонија Вашингтона гарантовала му је вишедеценијску доминацију,¹² као што то и јесте био случај све до пре неколико година када су се Русија и Кина избориле за статус великих геополитичких играча, и глобалних војно-економских сила које озбиљно оспоравају америчку доминацију и наметнути униполарни поредак у међународним односима. Француски антиглобалиста и интелектуалац од интегритета Ерве Живен у својој књизи „*Западни зид није пао*”, веома јасно наговештава долазак мултиполарности и краја једне вишедеценијске хегемоније кроз синтагму „готово је са америчком хиперсилом”. Ерве Живен стога истиче: „Стратешки умор. Војна исцрпљеност. Растућа изолација. Претеће одсуство ангажовања. Крај хиперсиле (према речима

11) *Атлантистичка хегемонија* наметнула је Западној Европи позицију „окупационе зоне” која је стављена у службу њених интереса, без обзира на којој страни ратних ровова су „новопечени савезници” Вашингтона били у Другом светском рату (Немачка или Француска нпр.) Привиди досадашњег савезништва и партнерства су се врло лако дали разазнати чим би се у постојећу слику „пријатељских односа” укључила сериознија геополитичка анализа. Вазална позиција европских нација скривана је иза геополитичког пројекта Европске уније, а војно старатељство и надзор иза наводног партнерства у оквирима НАТО пакта и америчких војних база. Љ. Деспотовић, З. Јевтовић, 2019. *Геополитика медија*, Каирос, Сремски Карловци, стр. 110

12) З. Бжежински је то јасно маркирао ставом да је САД неприкосновена сила која апсолутно доминира у четири кључне области: војној, економској, технолошкој и културној, и да јој ни једна друга сила у тим пољима узетим заједно не може оспорити примат. Тај супериоран статус САД у том периоду модерне историје прокоментарисао је и њен тадашњи председник Бил Клинтон када је констатовао да није ни слутио да ће нови светски поредак доћи тако брзо. Б. Курмон, Д. Рибникар, 2003, *Асиметрични ратови*, НиЦ Војска, Београд, стр. 58.

Ибера Ведрина којима је описао геополитичку ситуацију крајем деведесетих година). Ови изрази само су неки од многобројних који говоре исту ствар: хиперсила није оно што је некад била. Наступиће америчко стратешко повлачење. Америка више неће бити у могућности да интервенише свуда у свету, да ствара и разара државе. Доћи ће време релативних сила. Наступиће мултиполарни свет”, и коначно долази време када ће независност европских нација бити на дневном реду.¹³

НАТО АГРЕСИЈА НА СРЈ - ДИСИМЕТРИЈА И АСИМЕТРИЈА

Природа саме дисиметрије у међународним односима није садржана само у пуком нарушавању замишљене симетрије равноправног односа суверених држава без обзира на њихову величину и снагу коју би им требало да гарантује поредак међународног права, већ у правцу сваковрсног претеривања, а пре свега у намери да се обезбеди апсолутна и неупитна доминација. У томе и јесте њена суштинска разлика у односу на асиметрију која се у делу литературе кодира као „оружје сиромашних”. *Дисиметрија* настаје као по правилу као последица планираних и пројектованих циљева моћи док је *асиметрија* углавном последица нежељене позиције сиромаштва, оскудице и хроничног недостатка базичних ресурса многих држава којима би загарантовали какав такав капацитет моћи малим земљама или другим међународним субјектима. Зато се често констатује да је репертоар асиметричних одговора респектабилним капацитетима исуфицијентних држава, или других недржавних субјеката (МВО, НВО, друштвених покрета, па чак и радикалних верских и политичких покрета) ствар њихове изнудице а не жељене позиције у међународном поретку моћи.

Разлика настаје углавном у домену коришћења расположивих ресурса и средстава као облика асиметричних одговора брутално испољеној дисиметрији моћи великих. Не треба да чуди што велики део међународних субјеката данас

13) Поменута књига *Западни зид није пао*, француског публицисте Ерве Живена требало би да буде објављена до краја марта месеца ове године од стране новосадског издавача „Нова Европа”.

против САД и њених сателита, користе углавном тероризам, као једино средство одмазде. „Шта преостаје малим и неразвијеним земљама које нису спремне да клекну пред америчком застрашујућом претњом. Ништа осим тероризма. Дакле, парадоксално али тачно, сама Америка својом империјалном политиком и стратегијом неприкосновеног господара света производи тероризам као свог највећег непријатеља.”¹⁴

„Са стратегијског становишта симетрија се поима као борба равноправних противника, дисиметрија као настојање једног од њих да стекне квалитативну и/или квантитативну предност, док асиметрија одговара обрнутом поступку, а то је да се искористе све слабости супарника и нанесе му се што већа штета.”¹⁵ Стога се појам дисиметрије готово увек повезује са осмишљеном стратегијом државе а асиметрија у последњих неколико деценија нарочито у великом броју случајева са недржавним актерима као учесницима међународних конфликта. Зато се сматра да је асиметрија као по правилу „оружје сиромашних”, којим они покушавају да узврате ударац и прилагоде избор средстава као облик „одмазде” за претрпљене губитке и штету.” И што је дисиметрија израженија, то су асиметрична средства бројнија и тиме ефикаснија.” (исто, 20.) Стога се стратегија и тактика борбе против дисиметрије најчешће налази у пољу избегавања директне конфронтације и оружаног сукоба, и тражење начина да се креативношћу, лукавством и неочекиваним и неконвенционалним решењима нанесу озбиљни губици снажнијој страни или пак своја сачува од великих и разорних последица бруталних напада моћније стране. Историјски посматрано асиметрија се везује за дефанзивне одговоре моћнијој страни. „Досегавши ниво моћи без преседана коришћењем дисиметрије у свим доменима, САД су навукле на себе истовремено антипатију оних који сматрају су искључени из новог светског поретка и који америчко друштво и вредности које оно пропагира држе одговорним за своје тескобе.”¹⁶

Агресија НАТО пакта, на СР Југославију представља школски пример потпуне диспропорције моћи, и асиметричног

14) Р. Радиновић, 2006:64

15) Курмон Б., Рибникар Д., 2003:18.

16) Исто,стр. 60.

рата.¹⁷ Ова асиметрија је била апсолутна, како са аспекта пројектоване и ангажоване војне силе, технике и тактике ратовања, медијске преминације и ратне пропаганде, економских притисака и финансијских блокада, као и других коришћених средстава који су били у потпуној несразмери у корист стране која је вршила незакониту агресију. А све у циљу реализације геополитичке трансгресије на југоистоку Балкана и постизања потпуне међународно доминације, те наметања и потврђивања свог неприкосновеног вођства.¹⁸ „Никада у историји ратовања у једном рату није успостављен тако и толико неравноправан однос војних и свих других снага и моћи као што је био случај у агресији НАТО на Југославију... Тај злочиначки карактер агресије посебно се огледа у чињеници да жртва агресије није била у стању да нанесе било какву озбиљнију штету агресору, осим да избегава ударе и прекомерне губитке.”¹⁹

Ова агресија показала је такође да је и *стратегија одвраћања и одмазде* у описаним условима била потпуно обесмишљена јер је диспропорција моћи била толико изражена да држава жртва агресије није била у могућности да је примени. Стога је у праву колега Радиновић када констатује да САД своје агресивне коалиције склапају готово увек против оних земаља које немају никаквих могућности да им запрете, односно да агресору нанесу респектабилне губитке. Отуда таква осиноност, бруталност и цинизам. Чак је и расипање ресурса доказ за то, по мишљењу Davida Hackwortha, ово је био најскупљи рат у америчкој историји ако се као критеријум узме „цена плаћена за сваки уништени килограм противникове опреме”. Процене западних аутора се крећу између четири и осам милијарди

17) „У оквиру НАТО снага налазе се армије из 19 досадашњих чланица овога војног савеза са 650.000 војника и огромним арсеналом оружја... САД има војне базе или мање или веће војне ефикасности у 141 земљи света. На тај начин спроведена је планетарна глобализација војне силе...”, В. Мићковић (2006) „НАТО - стуб насилне глобализације и војни ослонац „РАХ АМЕРИКАНА” у *Агресија НАТО на Југославију, седам година после*, уредио С. Стојановић, Београдски форум за свет равноправних, Београд, стр.44.

18) „У случају агресије на нашу земљу, изрежирали су тзв. хуманитарни катастрофу на Космету. Тада су уствари, први пут изашли из тзв. своје зоне деловања - да би заузели ново стратешки важно чвориште, какво је територија Космета... главни циљ НАТО био је да се заузме територија Космета и да се тамо створи америчка војна база. Тако је убрзано изграђена база „Бондстил” као стратешки мостобран према источним просторима Блиског и Средњег истока и другим азијским просторима.” В. Мићковић, исто, стр. 46.

19) Р. Радиновић, 2006:57.

долара за десет недеља војне капање. „Андре Димулен наводи податке банке „Леман и браћа” који говоре да су се „трошкови ваздушних удара и збрињавања избеглица попели на око 15 милијарди долара, или 0,1 % укупног унутрашњег бруто производа земаља чланица НАТОа.”²⁰

Акт оружане агресије на СР Југославију извођен путем бомбардовања из ваздуха и са велике дистанце, био је типичан пример асиметричног рата, а његова доминантна карактеристика је да је то био „рат без битке”. Изузимајући повремени копнени битке наших граничара (нпр. карауле Кошаре и Паштрик) са злочинцима ОВК или страних НАТО плаћеника, директног копнено оружаног сукоба са регуларним војним формацијама атлантиста није било. Није их било јер је сам агресор избегавао директну војну конфронтацију између осталих разлога јер је проценио да би у таквом оружаном сукобу са нашом војском трпео неприхватљиво велике губитке које не би био у стању да оправда пред властитим јавим мњењем. Определио се стога за њих сигурнију и прихватљивију опцију, сталног бомбардовања са дистанце, радикализујући војну кампању против наше земље, и у квантитативном и у квалитативном смислу, све љући што жртва одолева и пркоси мерама свога асиметричног одговора. Са војних циљева све чешће и све жешће су се усмеравали и нападали цивилне циљеве, економску и саобраћајну инфраструктуру, укључујући чак и болнице, школе, медијске куће и сл. „На примеру Југославије показала се суштинска војна ограниченост савременог глобализма. НАТО се није усудио да предузме територијалну инвазију Југославије, справом очекујући одлучан отпор и превелике жртве. То је била цена коју агресор није могао да плати. Тиме је откривена могућност спаса за мале земље, одлучне у одбрани своје слободе и независности.”²¹

Асиметричан одговор наше стране био је колико разноврстан и изнуђен толико и креативан и ефикасан, чиме је у великој мери предупредио бројне жртве у људству и знатно умањио велику материјалну штету поготово у војној техници, оружјима и оруђима. Репертоар наших мера био је заиста импресиван: од разних облика дислокација јединица

20) Курмон Б., Рибникар Д. 2003:76.

21) М. Марковић, 2006:22.

и технике (позиционо, функционално, временско и морално дислоцирање) па затим употреба мамаца помоћу којих су успешно доводили у заблуду НАТО авијацију поготово што је она авио ударе изводила са великих висина и тиме упркос све напредне војне технологије и технике врло често промашивала планиране циљеве, појачавајући тзв. колатералну штету на цивилној инфра-структури и броју изгинулог или повређеног становништва. Па све до успешног коришћења властите расположиве војне технике и наоружања најчешће застарелог и технолошког нивоа из шездесетих година двадесетог века, али веома умешно и са изненађујуће респектабилним резултатима. „Југословенске снаге су током рата на Косову демонстрирале сву способност асиметрије да се надмеће са најјачим војним савезима, доказујући тако да ниједан учесник није толико моћан да би потпуно био безбедан.”²²

ЗАКЉУЧАК

Као што то је то често бивало у историји, историјски актери нису били у стању да извуку вредне поуке за своју будућност упркос трагичној судбини нација и држава које су се сукобљавале. Нису то знали да ураде ни „поражени”, а поготово „победиоци”. Први вођени наутаживом потребом за „осветом” а други „опијени” похлепом да што пре своју надмоћ наплате новим територијама, новцем, ресурсима ... Слично се десило и после ове срамне и злочиначке атлантистичке кампање бомбардовања и окупације наше земље. Осiooni и бахати у својој моћи посегнули су за успостављањем још веће дисиметрије захтевајући више новца за нове војне инвестиције и улагања сматрајући да постојећа диспропорција моћи није довољна и да је треба појачати у корист сопствене хегемоније. „Уместо да настоји да разуме суштину претње, америчка политичка елита одлучује се за ову прилику уједињена, на још одлучније кораке у правцу продубљивања дисиметрије.”²³ А наша политичка елита још увек одбија да на веродостојан начин проговори о бројним последицама НАТО агресије од којих је најпогубнија окупација КиМ-а као базичног идентитетског дела наше државне територије.²⁴

22) Курмон Б., Рибникар Д. 2003:98.

23) Исто: 107.

24) Види: Група аутора, (2008) Агресија НАТО, узроци, карактер и последице кризе на

ЛИТЕРАТУРА

- Гаџиновић Р, Томић М., „Агресија НАТО-а на СРЈ је злочин који се не заборавља”, *Култура полиса*, бр.38. Нови Сад, 2019.
- Група аутора, *Агресија НАТО, узроци, карактер и последице кризе на Косову и Метохији*, Клуб генерала и адмирала Војске Србије, Београд, 2008.
- Деспотовић, Љ., *Геополитика деструкције*, Каирос, Сремски Карловци, 2015.
- Деспотовић Љ., „Геополитичка судбина Косова и Метохије - између евроатланске окупације и пројекта велике Албаније”, *Политика националне безбедности*, 2/2017. ИПС, Београд, 2017.
- Деспотовић Љ., Јевтовић З., *Геополитика медија*, Каирос, Сремски Карловци, 2019.
- Дробац М. (прир.), *Година без пролећа*, ЛДИЈ, Ветерник, 2000.
- Курмон Б., Рибникар Д., *Асиметрични ратови*, НиЦ Војска, Београд, 2003.
- Марковић М., „Смисао и последице агресије НАТО на Југославију”, у зборнику *Агресија НАТО на Југославију, седам година после*, уредио С. Стојановић, Београдски форум за свет равноправних, Београд, 2006.
- Мићовић В., „НАТО - стуб насилне глобализације и војни ослонац „РАХ АМЕРИКАНА””, у *Агресија НАТО на Југославију, седам година после*, уредио С. Стојановић, Београдски форум за свет равноправних, Београд, 2006.
- Перацић Г., *Рамбује или рат*, Ниц Војска, Београд, 2001.
- Радиновић Р., „Агресија на Југославију”, у зборнику *Агресија НАТО на Југославију, седам година после*, уредио С. Стојановић, Београдски форум за свет равноправних, Београд, 2006.

Стојановић С., „Агресија НАТО на Југославију и „нови светски поредак””, у *Агресија НАТО на Југославију, седам година после*, уредио С. Стојановић, Београдски форум за свет равноправних, Београд, 2006.

Ljubisa Despotovic

**ATLANTISTS' CRIMINAL AGGRESSION IN FEDERAL
REPUBLIC OF YUGOSLAVIA AS AN EXAMPLE OF
ASYMMETRIC WAR**

Resume

The open and multiple aggression of the US and NATO pact to our country which was done without the mandate of the UN Security Council and which began with the wave of a crime bombing on March 24, 1999 was, until then, an unprecedented brutal military retaliation in the modern European history, against disobedient people that refused to accept criminal dictation of an atlantists in Rambouillet. In its basic essence, being a criminal and violent Western aggression, the arrogance of the Atlantis in its dissymmetric power versus the rest of the world emanated. Sure of its military and political supremacy, brutal in imposing its geopolitical priorities in the Balkans it did not think that a small and sanctioned and impoverished country would exhibit such a tough resistance to aggression creatively using the available measures from the asymmetric response repertoire. Every geopolitical hegemony (empire) in history, such as the Atlantic that arose after the demolition of the Berlin Wall, sought to achieve absolute dominance, in both hard and soft forms of power, in relation to its geopolitical competitors especially in military, economic, media and technological fields which would guarantee the possession of a global force status. The Atlantean military-political block succeeded to a large extent in its basic intention to establish such a form of disproportion of power and the resulting dysmetry became of dual character. It was not only established for the ideologically, economically, technologically and geopolitically defeated opponent but also according to their alleged allies which have imposed a number of concrete measures on leadership and have been made aware that they are not subjects but objects in the newly established geopolitical hegemony.

Keywords: *aggression, Atlantism, Federal Republic of Yugoslavia, dissymmetry, asymmetry*

* Овај рад је примљен 14. априла 2019. године, а прихваћен за штампу на састанку Редакције, 19. априла 2019. године.

Обрад М. Стевановић*

Криминалистичко-полицијски универзитет

НЕМОРАЛНОСТ АГРЕСИЈЕ ОРГАНИЗАЦИЈЕ СЕВЕРНОАТЛАНТСКОГ САВЕЗА НА САВЕЗНУ РЕПУБЛИКУ ЈУГОСЛАВИЈУ**

Сажетак

Кривично-правна квалификација агресије (агресорског рата) као злочина против мира, а тиме и њена противправност, општепознате су и неспорне чињенице. Највероватније због тога, (не)моралност агресије као врсте сложеног геополитичког насиља скоро да и није била предмет научних истраживања. Полазећи од тога, у раду су презентовани резултати истраживања спроведеног са циљем да се, анализом расположивих садржаја, утврди да ли насиље које су оружане снаге држава чланица НАТО користиле у агресији на СРЈ, 1999. године, поред неспорне противправности, карактерише и неморалност као типично терористичко обележје. Резултатима тако усмереног истраживања који су приказани у овом раду, неморалност тог насиља потврђена је неспорним индиковањем изостанка моралности (праведности, етичности, легитимности), како његовог циља тако и средства за остварење тог циља. Као основни индикатор којим се доказује неморалност циља, у раду је описана противречност између декларативних и стварних циљева агресије, док су као основни индикатори неморалности

* Контакт: obradms@gmail.com

** Рад је резултат истраживања у оквиру научноистраживачког пројекта под називом *Косово и Метохија између националног идентитета и евроинтеграција* који финансира Министарство просвете, науке и технолошког развоја Републике Србије (пројекат бр.: ИИИИ 47023; циклус истраж.: 2011-2019. година).

средства описани: 1) претежна усмереност ваздухопловних напада на цивиле и 2) савезништво оружаних снага НАТО са терористичком ОБК у њеним неморалним нападима на цивиле пре, током и после агресије.

Кључне речи: НАТО, агресија, насиље, противправност, неморалност, циљ, средство

ПРОТИВПРАВНОСТ АГРЕСИЈЕ НАТО НА САВЕЗНУ РЕПУБЛИКУ ЈУГОСЛАВИЈУ

Противправност агресије (агресорског рата) као злочина против мира, доказива је сама по себи. Такав став о агресији као забрањеном акту према међународном праву, имплицитно али неспорно, произилази и из одредаба Повеље ОУН, према којима је дозвољив само одбрамбени рат или слична акција оружаних снага која би се спровела по одобрењу Савета безбедности УН, али само ради одржања или успостављања међународног мира и безбедности.¹ Такав став је доказив и чињеницом, да је највећи број држава у свом кривичноправном законодавству, предвидео постојање кривичног дела агресивног рата као једног од најтежих кривичних дела.²

Према Резолуцији Генералне скупштине УН број 3314 из 1974. године „првоотпочињање употребе оружане силе од једне државе противно Повељи представља *prima facie* доказ извршења акта агресије“. Према члану 3 те Резолуције, акт агресије, независно од постојања ратног стања, поред осталог, представља и: 1) инвазија или напад оружаних снага једне државе на територију друге државе, 2) бомбардовање територије неке државе од стране оружаних снага друге државе или употреба ма ког оружја од стране једне државе против територије друге државе; 3) напад оружаних снага једне државе на копнене, поморске или ваздухопловне снаге, поморску или ваздушну флоту друге државе. Сагласно одредбама те Резолуције: 1) никакви разлози се не могу користити као

1) Повеља УН, http://www.tuzilastvorz.org.rs/upload/Regulation/Document__sr/2016-05/povelja_un_lat.pdf, чл. 42. Приступљено 10.04.2019.

2) Видети: Кривични законик, *Сл. гласник РС*, бр. 85/2005, 88/2005 - испр., 107/2005 - испр., 72/2009, 111/2009, 121/2012, 104/2013, 108/2014 и 94/2016), чл. 386.

оправдање за агресију, 2) агресија увек повлачи међународну одговорност, док 3) агресорски рат увек представља злочин против међународног мира.

Полазећи од тога, јасно је да ваздухопловни напади оружаних снага држава чланица Организације северноатлантског савеза (у даљем тексту: НАТО) на Савезну Републику Југославију (у даљем тексту: СРЈ), који су изведени у периоду од 24. марта до 10. јуна 1999. године представљају војну агресију, према међународном праву. У том периоду, оружане снаге 19 земаља чланица НАТО, без одобрења Савета безбедности УН, бомбардовале су територију суверене државе и чланице УН која пре тога није војно напала ни једну државу, никоме није објавила рат, нити је окупирала део територије било које државе. Сагласно томе, борећи се против агресије, оружане снаге СРЈ водиле су одбрамбени рат против оружаних снага држава чланица НАТО савеза, у складу са Повељом УН. Упркос свему томе, нико од званичника НАТО није одговарао пред Међународним кривичним судом за кривично дело агресорског рата, односно за злочин против мира почињен агресијом држава чланица НАТО на СРЈ. Та чињеница, међутим, само потврђује раније познату чињеницу да после суђења немачким фашистима у Нирнбергу и јапанским милитаристима и Токију, нико није одговарао за то исто кривично дело.

Један од могућих разлога за то налази се и у чињеници да Савет безбедности УН после Другог светског рата, никада није званично утврдио постојање агресије, сагласно свом овлашћењу из главе VII Повеље УН. Други разлог, свакако, произилази из тога што државе агресори, због међународне забране агресије, увек покушавају да агресивни рат прикажу као „превентивни одбрамбени рат“ или, у последње време, као „хуманитарну интервенцију“. Трећи, можда и најзначајнији, разлог представља чињеница да Римским статутом којим је основан Међународни кривични суд за злочине против мира, није прихваћена дефиниција агресије из Резолуције УН број 3314, нити су утврђени њена друга дефиниција и услови под којима ће тај суд бити надлежан за злочине против мира.

Користећи се другонаведеним разлогом, чак и не оспоравајући чињеницу да су ваздухопловни напади на СРЈ

нелегални (противправни), државе чланице НАТО савеза су те нападе прогласиле легитимном (праведном, моралном) „хуманитарном интервенцијом“. Трагање за одговором на питање, да ли је та „интервенција“, упркос неспорној противправности, и заиста била морална или је суштински била и противправна и неморална (нелегитимна), биће предмет анализе у наставку овог рада. У тој анализи користиће се критеријуми којима се традиционално доказује праведности ратовања. Први од њих је критеријум праведности циља или праведности започињања рата (праведност рата – *jus ad bellum*), а други критеријум праведности средства или начина вођења рата (праведност у рату – *jus in bello*).

НЕМОРАЛНОСТ ЦИЉЕВА АГРЕСИЈЕ НАТО НА СРЈ

Да би се моралност или праведност циљева који су водили НАТО савез у агресију на СРЈ могла потврдити или оспорити, неопходно је, најпре, те циљеве идентификовати и краће описати. Упркос другачијем очекивању, идентификовање стварних циљева НАТО агресије на СРЈ није једноставно, пре свега због чињенице да су ти циљеви у веома агресивној медијско-пропагандној подршци агресији маскирани лажним циљевима декларативне и служили су само као изговор за агресију. Вођени том стратегијом, тадашњи највиши званичници САД и НАТО су, најчешће, као основни разлог бомбардовања Србије истицали наводно „спречавање хуманитарне катастрофе на Косову“.

Тако је генерални секретар НАТО Хавијар Солана непосредно пре агресије, 23. марта, изјавио да су кључни разлози за агресију у томе, што је СРЈ, наводно, „одбила захтеве међународне заједнице: 1) да прихвати прелазно политичко решење за Косово из Рамбуџеа; 2) да у потпуности поштује ограничења војске и полиције утврђена споразумима од 25. октобра 1998. године и 3) да прекине интензивну и непримерену употребу силе на Косову“. У истој изјави, он је, поред осталог, истакао и следеће: „Ми морамо прекинути примену силе и привести крају хуманитарну катастрофу која је сада на Косову. Ми морамо зауставити ауторитарни режим

да врши репресије над сопственим народом у Европи, на крају XX века“.³

Из цитиране изјаве Хавијара Солане могу се препознати два кључна разлога за агресију: 1) заустављање „хуманитарне катастрофе“ на Косову и Метохији и 2) заустављање „ауторитарног режима“ Слободана Милошевића у СРЈ.⁴ У свом документу под називом „Циљеви и интереси САД и НАТО на Косову“, од 26. марта 1999. године, амерички Стејт департмент, на нешто другачији начин формулише интересе који су гонили НАТО и САД у рат на против СРЈ, наводећи, поред осталог, следеће: „Имамо три јака интереса у сукобу који је избио на Косову: 1) да спречимо хуманитарну катастрофу; 2) да очувамо стабилност у том кључном региону Европе и 3) да одржимо кредибилитет НАТО“.⁵

Развој безбедносне и хуманитарне ситуације на Косову и Метохији пре, током и после НАТО агресије на СРЈ, последице агресије и понашање САД, НАТО и међународних безбедносних снага на Косову и Метохији после агресије, без сумње су показали да прокламовани циљеви нису били и стварни циљеви агресије. То се посебно односи на кључни прокламовани циљ који је формулисан као „заустављање хуманитарне катастрофе“, која пре агресије суштински није постојала, већ се само претпостављала и злоупотребљавала као изговор за предстојећу агресију, а која је стварно настала тек када је бомбардовање почело.⁶

Како је време пролазило, постајало је све јасније да су стварни циљеви агресије битно различити од јавно прокламованих. Време је потврдило да су најзначајнији од њих, свакако, били: 1) насилно обарање тада актуелне власти у СРЈ и РС, 2) учвршћивање пољуљаног кредибилитета⁷ и идентитета НАТО, 3) насилно распоређивање снага Алијансе на Косово и Метохију и 4) помоћ албанским екстремистима да

3) Обрад Стевановић, *Кумановски споразум*, Криминалистичко-полицијска академија, Београд, 2015, стр. 51.

4) Исто

5) П. Пеан, *Косово*, Службени гласник, Београд, 2013, стр. 29.

6) Обрад Стевановић, *Кумановски споразум*, исто, стр. 51- 52.

7) Видети: Весли Кларк, *Модерно ратовање*, Самиздат Б92, Београд, 2003, стр. 166, 167, 195.

терористичким насиљем на територији суверене и међународно признате државе створе „независну државу Косово“.⁸

Потврђујући, имплицитно али јасно, први од наведена четири циља и искључујући „заштиту угрожених Албанаца“ као један од тих циљева, блиски сарадник Строуба Талбота, Џон Норис, подвлачи следеће: „НАТО рат се најбоље објашњава отпором Југославије ширим трендовима политичких и економских реформи – а не тешким положајем косовских Албанаца.“⁹ Становиште Нориса, скоро дословно, потврђује и Чомски према чијем истраживању се: „Из највиших ешалона Клинтонове администрације данас признаје да главни разлог за ово бомбардовање није било „страдање косовских Албанаца“, што је уосталом било уочљиво и одмах на основу обимне документације – већ „отпор Југославије ширим трендовима политичких и економских реформи“, што су шифре за неолиберални програм Вашингтона“.¹⁰

Према критеријуму моралности или „праведности циља“, рат је допустив (моралан, правичан, легитиман) само ако је неопходан, односно ако не постоје бољи начини да се обезбеди мир или оствари други легитимни циљ, односно ако постоји праведна ствар за коју се треба борити, праведна власт која води људе у борбу и праведна намера у борби.¹¹ Полазећи од тих индикатора допустивости рата, кључно питање на које се у овом одељку рада тражи одговор је: Да ли се претходно идентификована четири кључна и стварна циљева агресије НАТО на СРЈ могу сматрати моралним? Одговор на то питање чини се, већ на први поглед, негативним.

Обарање актуелне и легално изабране власти у сувереној и међународно признатој држави, коју је тада персонификовао председник СРЈ Слободан Милошевић, не може се ни у ком случају сматрати циљем који би агресију НАТО учинио морално оправданом (допустивом, правичном, легитимном). На то указују бројне чињенице. На самом почетку преговора

8) Обрад Стевановић, *Кумановски споразум*, исто, стр. 51- 52.

9) Недељне информативне новине (НИН), Београд, 19.03.2009.

10) Ноам Чомски, *Интервенције*, Рубикон, Нови Сад и Беокњига, Београд, 2009, стр 178.

11) Džesika Stern: *Ekstremni teroristi*, Aleksandrija Press, Beograd, 2004, стр. 24; Обрад Стевановић, „Противправност као терористичко обележје насиља албанских екстремиста на Косову и Метохији“, *Политика националне безбедности*, Институт за политичке студије, Београд, бр. 1/2016, стр. 41.

у Рамбујеу, 6. фебруара 1999. године постало је јасно да је у америчкој званичној политици дефинитивно преовладао линија државног секретара Медлин Олбрајт, према којој је председник СРЈ Слободан Милошевић главни проблем, због чега га треба изоловати, запрети му силом и принудити га да прихвати услове које намеће америчка администрација.¹² Подизање оптужнице против председника СРЈ Слободана Милошевића за ратне злочине пред Хашким трибуналом, без озбиљних доказа и пре завршетка бомбардовања, показује да је његова демонизација била неопходна да би се наставили ваздушни напади.¹³

Мада су обележавања 50. годишњице од оснивања НАТО савеза и, учвршћивање његовог кредибилитета и идентитета, сами по себи, морални (легитимни) циљеви, покретање и вођење агресивног рата као главног средства за њихово остварење, чини те циљеве крајње неморалним. Неморалност насилног распоређивања НАТО снага на Косово и Метохију, након неуспешног покушаја у Рамбујеу да се те снаге распореде на територију целе СРЈ, ради војнобезбедносне контроле тог и ширег геопростора, толико је очигледна да је није потребно посебно доказивати. Оружана подршка коју је НАТО алијанса пружала албанским екстремистима, да неморалним терористичким насиљем на територији суверене и међународно признате државе створе самопроглашену „Републику Косово“, такође се, ни на који начин, не може морално оправдати.

Неморалност та четири стварна циља НАТО доказива је чињеницом да су они у директној супротности са одредбама низа међународних и националних докумената. Најзначајније од тих одредаба свакако су: 1) одредбе Повеље ОУН којима су нормативно регулисани прихватљиви односи између држава, укључујући посебно одредбе о циљевима¹⁴ и принципима¹⁵ те организације и о поштовању суверенитета и територијалног интегритета држава, 2) одредбе Завршног

12) М. Лекић, *Мој рат против рата*, Службени гласник РС, Београд, 2007, стр 33; Обрад Стевановић, *Кумановски споразум*, исто, стр. 47-48.

13) Ноам Чомски, *Нови милитаристички хуманизам*, Филип Вишњић, Београд, 2000, стр. 112.

14) Видети: Повеља УН, исто, чл. 1.

15) Исто, чл. 2.

документа из Хелсинкија о непромењивости међународних граница; 3) одредбе Резолуције СБ УН број 1244; 4) одредбе Устава Републике Србије и 5) одредбе других међународних докумената, којима се гарантује суверенитет и територијални интегритет држава и Републике Србије, којима се државе обавезују на уздржавање од промена етничке структуре становништва на својим територијама¹⁶ и којима се забрањује организовање, помагање или толерисање субверзивних или терористичких делатности уперених против друге државе.¹⁷

Доминантност насиља као средства у остваривању наведена четири неморална циља наводе и на још један важан и, само на први поглед, нелогичан закључак. Чини се, наиме, да су НАТО планери, насиље и агресивни рат против СРЈ, подигли са нивоа средства на ниво циља. Они су желели рат и решавање проблема ратом, а не другим ненасилним средствима. Њима је, за остваривање сопствених дугорочних геополитичких циљева на Балкану, требао рат а не мир. Због тога су у Рамбујеу пред СРЈ поставили неприхватљиве услове и понудили споразум који нико разуман не би прихватио. Многи се слажу да је у Рамбујеу на делу била мање дипломатија као вештина преговарања ради постизања споразума прихватљивог за обе стране, а много више дипломатија као вештина да се до споразума не дође.¹⁸

Сматра се да је текст споразума био срочен тако да сигурно буде одбијен. Тешко је замислити да би било која земља прихватила такве услове, изузев у облику безусловне предаје. „Текст из Рамбујеа, (...) био је провокација. То је био изговор за отпочињање бомбардовања. ...он је био такав да га ни један Србин не би прихватио. Овај ужасан дипломатски документ никада није требало да буде презентирани на такав начин“ – само су неке од више сличних оцена Хенрија Кисинџера о том документу.¹⁹ На истом становишту је и Џорџ Кени, професионални амерички дипломата. Говорећи о америчкој тактици у Рамбујеу, он је рекао: „Намерно смо

16) Обрад Стевановић, „Противправност као терористичко обележје насиља...“, исто, стр. 42.

17) Обрад Стевановић, *Посебности албанског тероризма на Косову и Метохији*, докторска дисертација, Факултет безбедности Универзитета у Београду, Београд, 2008, стр. 248.

18) М. Лекић, исто, стр 35.

19) Живадин Јовановић, *Косовско огледало*, Београдски форум за свет равноправних, Београд, 2006, стр. 140.

подигли лествицу високо како Срби не би могли да је прескоче и дају сагласност²⁰. Чак је и Клинтон накнадно признао да су САД у Рамбујеу погрешиле. „Можда смо отишли предалеко. Да сам ја био у Милошевићевим ципелама, и ја бих одбио такав споразум“²¹.

Након што је југословенско-српска делегација одбила да потпише ултимативни текст споразума који је подразумевао формално признавање окупације Србије и који је наметнут по принципу „узми или остави“ – „све или ништа“, преговори у Рамбујеу су завршени неуспехом 19. марта 1999. године.²² Тако су фингирани масакр у Рачку и очекивани неуспех преговора у Рамбујеу, искоришћени као повод за раније планирану агресију НАТО на СРЈ која је, без одлуке СБ УН, трајала од 24. марта до 10. јуна 1999. године.

НЕМОРАЛНОСТ СРЕДСТВА КОРИШЋЕНИХ У АГРЕСИЈИ НАТО НА СРЈ

Чак и да се претпостави да је циљ агресије НАТО снага на СРЈ био и законит и моралан, за сумарну оцену моралности те агресије неопходно је одговорити на питање: може ли моралан циљ оправдати неморално средство? За разлику од моралне традиције консеквенцијализма за коју су важне само последице сваког чина, а правилан је сваки поступак, у свакој ситуацији, који ће произвести најбољи укупан исход, деонтолошки етички системи, подразумевају да је вредност сваког акта, садржана је у самом том акту, а поступак је сам по себи, или добар или лош.²³ Потврђујући такво становиште, и теорија и пракса ратова указују на то да је могуће из праведних (моралних) разлога кренути у рат, али га онда водити на неправедан (неморалан) начин, као што је могуће кренути у рат из неморалних мотива, али га онда водити у складу са законима рата.

Према том приступу, никакав легитимни (морални, оправдани) циљ не може легитимизовати (оправдати, учинити моралним) коришћење неморалних (неоправданих)

20) Исто, стр. 141.

21) Обрад Кесић, *Голи живот*, Хепи телевизија, Београд, 21.01.2015.

22) Х. Рауфер, *Албанска мафија*, Форум за безбедност и демократију, Београд, 2005, стр. 138.

23) Džesika Stern: *Ekstremni teroristi*, исто, стр. 25-26.

средстава.²⁴ То суштински значи да је намерно коришћење насиља против недужних људи (убијање цивила у оружаном сукобу) увек неприхватљиво, а тиме и неморално, без обзира на прихватљивост (моралну уверљивост) његових узрока, крајњих циљева и консеквенци. С тим у вези, Катарина Томашевски истиче: „Колико је, на пример, идеја ослобођења позитивна, толико је идеја насиља против недужних људи неприхватљива и за њу се увек морају пронаћи легалне и легитимне алтернативе.“²⁵

Суштина неморалности таквог насиља можда се најбоље може разумети схватањем појма “општечовечанског морала” који, према професору Радомиру Лукићу, обухвата релативно мали број норми које се углавном односе на поштовање људске личности и достојанства без обзира на нацију, веру или расу и на поштовање једнакости свих људи. Према њему те норме се „такође тичу међународних односа, посебно сукоба, и пре свега ратова, као и још неких мање важних појава”.²⁶

Полазећи од тога, кључни индикатори неморалности (неправедности) средства у агресији НАТО снага против СРЈ, свакако су: 1) подржавање терористичке организације – самозване „Ослободилачке војске Косова“ (у даљем тексту: ОВК), а тиме и њеног насиља претежно усмереног против цивила и 2) претежна усмереност сопствених ваздухопловних напада против цивила и цивилних објеката.²⁷

САВЕЗНИШТВО НАТО И ОВК У АГРЕСИЈИ НА СРЈ

Бројни теоријски извори јасно и недвосмислено указују на то да је неморалност или морална неприхватљивост насиља једно од кључних конститутивних својстава тероризма. Тако схваћена неморалност насиља карактерисала је бројне

24) Упоредити са: Обрад Стевановић, „Противправност као терористичко обележје...“, исто, стр. 44.

25) Катарина Томашевски, *Изазов тероризма*, Младост, Београд, 1983, стр. 11, 13-15, 25-26; Shristopher C. Harmon, *Terorizam danas*, Golden Marketing, Zagreb, 2002, стр. 8.

26) Радомир Лукић, *Социологија морала*, издање Сабрана дела, Завод за уџбенике, Београд, 1995, стр 417.

27) Наравно, постоје и други индикатори неморалности агресије НАТО на СРЈ, али они у овом раду неће бити анализирани, због његовог ограниченог обима. Најзначајнији од њих, свакако је коришћење неселективних средстава (касетних бомби и пројектила са осиромашеним уранијумом).

терористичке кампање током друге половине прошлог и на самом почетку овог века. У највећем броју тих кампања терористи нису правили разлику између кривих и невиних, умешаних и неумешаних, цивила и бораца.²⁸

Следећи веома сличну стратегију, и албански екстремисти су своју више година дугу насилну кампању на Косову и Метохији, с краја прошлог века, претежно усмерили против цивила, недужних или у сукоб неумешаних грађана, који су били најчешће мете и жртве њихових оружаних и других насилних напада. Такав закључак јасно произилази из статистичких података Министарства унутрашњих послова Републике Србије, према којима су, од укупно 7.883 насилна напада на људе, албански екстремисти током 1998. и 1999. године, напали војнике у 573 (7,27%), полицајце у 1.967 (24,95%), а цивиле у 5.343 (67,78%) случаја (табела 1 и графикон 1).²⁹

Табела 1: Преглед насилних напада албанских екстремиста на КиМ

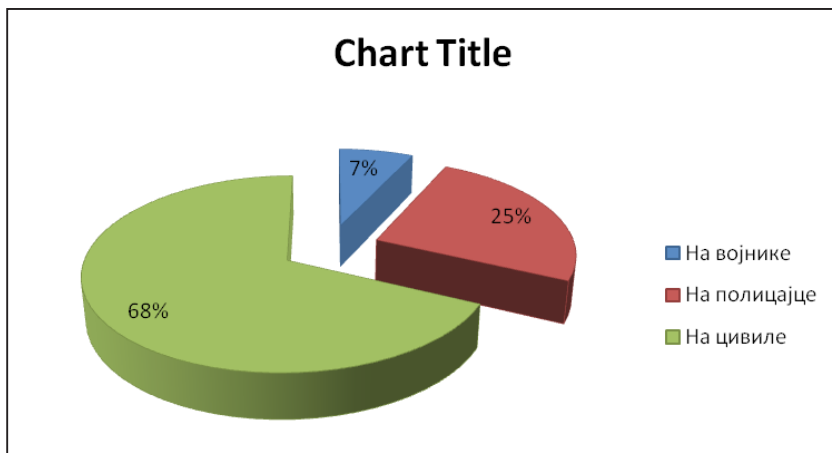
Тер. напади	1998.	1999.	Укупно	
На војнике	391	182	573	7,27%
На полицајце	1.225	742	1.967	24,95%
На цивиле	775	4.568	5.343	67,78%
Укупно	2.391	5.492	7.883	100%

Извор: Обрада аутора

28) Džesika Stern: *Ekstremni teroristi*, исто, стр. 15. Катарина Томашевски, исто, стр. 213, 297; Shristopher C. Harmon, исто, стр. 13, 214; Д. Јаковљевић, *Тероризам с гледишта кривичног права*, Сл. лист СРЈ, Београд, 1997, стр. 46-47; Р. Wilkinson *Terorizam protiv demokracije*, Golden Marketing, Zagreb, 2002, стр. 20.

29) Обрад Стевановић, „Неморалност као конститутивно обележја насиља албанских екстремиста на Косову и Метохији“, *Политичко насиље* (ур. и прир. Драги Маликовић, Урош Шуваковић, Обрад Стевановић), Филозофски факултет Универзитета у Приштини, Косовска Митровица, 2011, стр. 247.

Графикон 1: Структура насилних напада албанских екстремиста на КиМ, током 1998. и 1999. године

Извор: Обрада аутора

У тим нападима (изведеним током 1998. и 1999. године), албански екстремисти су убили 1.996 лица, од чега 358 (17,93%) војника, 298 (14,93%) полицајаца и 1.340 (67,14%) цивила (табела 2 и графикон 2).³⁰

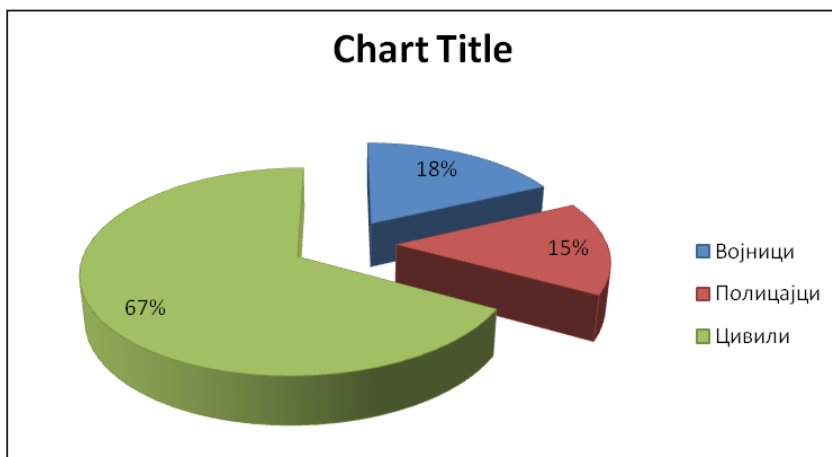
Табела 2: Преглед убијених лица у нападима албанских екстремиста на КиМ

Убијени	1998.	1999.	Укупно	
Војници	38	320	358	17,93%
Полицајци	118	180	298	14,93%
Цивили	210	1.130	1.340	67,14%
Укупно	366	1.630	2.241	100%

Извор: Обрада аутора

30) Детаљније о томе, у: Обрад Стевановић, *Посебности албанског тероризма на Косову и Метохији*, исто, стр. 41-51 и 325-334.

Графикон 2: Структура убијених лица у нападима албанских екстремиста на КиМ, на током 1998. и 1999. године

Извор: Обрада аутора

Као што је из наведених података очигледно, и мете и жртве непосредних оружаных и других насилних напада албанских екстремиста много чешће су били цивили као обични недужни грађани Косова и Метохије, него припадници српских и југословенских снага безбедности. Према тим подацима, цивили су – у односу на војнике и полицајце, били и мете и жртве у више од две трећине тих напада.

Поред више од хиљаду убијених цивила, више од пет хиљада оружаных и других напада албанских екстремиста имали су за последицу и њихове отмице и њихово телесно повређивање, злостављање и подвргавање различитим облицима претњи, изнуда и уцена. О томе најбоље говоре примери свирепог и суровог поступања албанских екстремиста са отетим цивилима, чији су лешевы пронађени 27. августа у селу Клечка и 08. септембра 1998. године у каналу Радоњићког језера.³¹ Стотине хиљада прогнаних и расељених лица са Косова и Метохије, као хиљаде уништених домаћинстава (кућа), културно-историјских и верских објеката, споменика културе, као и стотине уништених инфраструктурних и

31) Обрад Стевановић, „Неморалност као конститутивно обележја насиља...“, исто, стр. 248-249.

других објеката цивилне намене, такође су неспорни докази усмерености насиља албанских екстремиста против цивила.³²

Таква усмереност насиља екстремиста ОВК, као неспорна чињеница, недвосмислено указује на његову неморалност као једно од најзначајнијих својстава терористичког насиља. Чак и да је ОВК заиста била ослободилачка организација и да се борила за легитимне ослободилачке циљеве, такви њени оружани напади на цивиле, не би се могли квалификовати друкчије него као противзаконити и неморални терористички акти.³³ Упркос томе, неке од најутицајнијих земаља света и њихови савези (НАТО), помагали су (подржавали, подстрекавали, толерисали) такве акте албанских екстремиста. О томе уверљиво говоре бројни и неспорни докази.

Када је маја 1998. године у Вашингтону примљена делегација косметских Албанаца (Ругова, Букоши, Агани), тадашња државна секретарка САД Медлин Олбрајт је нагласила: „Природно је, на жалост, да се губе животи у оваквим ситуацијама. Реализација ваших циљева, биће тешка без великог крвопролића“. Већ сутра, у кругу мојих најближих сарадника, урадићу све могуће да вам се помогне и обећавам вам да ћете убрзо видети и резултате“.³⁴ Та порука значила је, суштински, опредељење САД да власт у Србији и СРЈ руши бомбардовањем и подршком ОВК, упркос њеном терористичком карактеру, о којем се знало све.³⁵ Такво опредељење САД постало је очигледно већ 24. јуна, када Ричард Холбрук, седећи на поду у једној приватној кући, у селу Јуник код Дечана, разговара са командантима ОВК.

Нескривена подршка снагама ОВК касније је потврђена и у раду Мисије ОЕБС за верификацију на Косову и Метохији (КВМ). Под руководством пензионисаног генерала америчке војске Вилијама Вокера, та мисија је предузела низ активности са циљем да војно поражену, разбијену и дезорганизовану ОВК, спасе од потпуног уништења, да је поново консолидује и ојача, да јој издејствује статус преговарачке стране у решавању

32) Исто, стр. 249.

33) Обрад Стевановић, „Противправност као терористичко обележје насиља...“, исто, стр. 44.

34) Зоран Стијовић, *Космет – моје сведочење*, издање аутора, Београд, 2007, стр. 88-90.

35) Обрад Стевановић, *Посебности албанског тероризма на Косову и Метохији*, исто, стр. 269.

косметског проблема³⁶ и да је припреми за подршку НАТО агресији. Инсценирањем „масакра цивила“ у селу Рачак код Урошевца, 15. јануара 1999. године, Вилијам Вокер, „проналази“ повод за агресију НАТО на СРЈ, који ће бити додатно ојачан 19. марта исте године, када је делегација албанских екстремиста потписала, а делегација СРЈ и РС одбила да потпише неприхватљив ултимативни „Споразум из Рамбујеа“.³⁷

Очекивани исход преговора у Рамбујеу, отворио је врата раније планираној агресији НАТО на Србију и СРЈ, која је без одлуке Савета безбедности УН отпочела 24. марта и трајала до 10. јуна 1999. године – када је обустављена, након закључења Војнотехничког споразума у Куманову од 09. јуна и доношења Резолуције СБ УН број 1244 од 10. јуна 1999. године. Распоређивањем међународних снага (КФОР и УНМИК) на територију Косова и Метохије (након што су са те територије РС повучене српске и југословенске снаге безбедности), страдање Срба и других неалбанаца није заустављено. Одмах по доласку на Косово и Метохију, делови снага КФОР из земаља чланица НАТО учиниле су нескривено транспарентном своју наклоњеност и блискост терористима ОВК, а затим и толерантност према њиховом насиљу, које је узроковало наставак егзодуса Срба и других неалбанаца са Косова и Метохије.³⁸

Из наведених чињеница јасно произилази закључак да је савезништво САД и НАТО са албанским екстремистима постојало пре, током и после агресије НАТО на СРЈ и РС. Такву врсту савезништва потврдио је и Франк Тилуфо који је, према транскрипту америчког Конгреса из децембра 2000. године изјавио: „Насупрот чињеницама које су илустровале терористички карактер ОВК и њених активности, према којима свака држава има право и обавезу да предузме све расположиве мере сузбијања, САД су половином 1998. године јавно стале на страну ОВК, постале њен заштитник, а са почетком агресије НАТО и њен савезник“.³⁹

36) Живадин Јовановић, *Косовско огледало*, исто, стр. 60.

37) Обрад Стевановић, *Посебности албанског тероризма на Косову и Метохији*, исто, стр. 266-267.

38) Исто, 267-268.

39) Живадин Јовановић, *Косовско огледало*, исто, стр. 66.

Савезништво и идентичност циљева и интереса америчке администрације и терористичке ОВК још директније је потврдио утицајни амерички сенатор Џозеф Либерман, када је у априлу 1999. године, изјавио да се „САД и ОВК боре за исте вредности и принципе. Борити се за ОВК значи борити се за људска права и америчке вредности“.⁴⁰ Нешто касније, генерал Мекензи отворено изјављује „да је НАТО био ваздушна подршка ОВК.“⁴¹ Такво савезништво не скрива ни Весли Кларк када, поводом плана активности за 03. јун 1999. године изјављује: „Наставили смо да процењујемо кампању на основу 4 мере успешности: избегавање губитака авиона, штета нанетих српској војсци и полицији на Косову, минимизирања колатералне штете и *одржавања албанске кохезије*“.⁴²

Савезништвом са ОВК, НАТО је спречио њен потпуни слом и 1998. и 1999. године. Без иностране војне помоћи ОВК би свакако остала маргинална и изолована криминална и насилна група албанских екстремиста.⁴³ Поступајући тако, НАТО је умишљајно подржавао и неморалан политички циљ и тероризам ОВК као неморално политичко средство за остваривање тог неморалног политичког циља. Због тога се дипломатска, обавештајна, материјална, војна и друге врсте помоћи и подршке коју су државе чланице НАТО пружале терористичкој ОВК, ни у ком случају, не могу сматрати моралним. Напротив.

ПРЕТЕЖНА УСМЕРЕНОСТ ВАЗДУХОПЛОВНИХ НАПАДА ПРОТИВ ЦИВИЛА

Непоштовање људског живота, свакако је једно од темељних обележја и савременог тероризма и агресије. Ипак, за разлику од терориста који, директно и прорачунато, усмеравају своје насилне акте против недужних и неумешаних особа, понашајући се на тај начин противно обичајима ратовања и опште прихваћеним правилима међународног ратног и хуманитарног права, од оружаних снага у међународном

40) Исто, стр. 141-142.

41) Исто.

42) Весли Кларк, *Модерно ратовање*, Самиздат Б92, Београд, 2003, стр. 382.

43) Обрад Стевановић, *Посебности албанског тероризма на Косову и Метохији*, исто, стр. 352.

оружаном сукобу се очекује да те обичаје и правила доследно поштују, чак и када тај сукоб последица агресије. Док терористи теже да лако доступним средствима нападају, пре свега, лаке или меке цивилне мете, са циљем застрашивања шире популације непосредно ненападнутих људи и слабљења њиховог поверења у способност владе да их заштити, од оружаних снага у сукобу очекује се да своје насиље усмеравају искључиво против војника – бораца, односно припадника регуларних владиних оружаних снага, уз посвећеност тражењу начина да се избегне угрожавање невиних људи неукључених у оружени сукоб.⁴⁴

То што је за терористе нормално, од оружаних снага озбиљних држава, посебно од оних које себе сматрају демократским, не би се могло очекивати. Упркос томе што се оне, декларативно боре против таквог насиља терориста, неке од њих су склоне да се користе истом стратегијом. Док терористи такву стратегију признају као своју и преузимају одговорност за последице својих насилних аката против цивила, државе сличне акте својих оружаних снага најчешће проглашавају колатералном штетом. На тај начин оне своје насилне акте против цивила покушавају да поставе у оквир међународног права, чак и када је очигледно није могуће.

Не спорећи општеприхваћено становиште према којем се у већини случајева признаје доктрина праведног рата без којег се, на пример, не би могла зауставити међународна агресија, данас се не спори ни становиште према којем употреба силе као средства у таквим ратовима мора бити морална и законита. То подразумева да се такви – законити ратови воде између оружаних снага зараћених страна, а не између оружаних снага и цивила. Очекује се, наиме, да се војник бори против других војника а не војник против цивила. О томе, да у НАТО агресији на СРЈ таква очекивања нису потврђена, најуверљивије говоре упоредни подаци о броју војника, полицајаца и цивила који су убијени агресији НАТО на СРЈ.

Упркос томе што званични подаци о жртвама агресије НАТО на СРЈ још увек нису прецизно утврђени, скоро је неспорно да је у нападима ваздухопловних снага чланица

44) Обрад Стевановић, „Неморалност као конститутивно обележја насиља...“, исто, стр. 253.

НАТО,⁴⁵ убијено најмање 269 припадника војске, 21 припадник полиције и 468 цивила.⁴⁶ Према тим подацима (табела 3 и графикон 3), број убијених цивила у нападима НАТО (61,74%), скоро је два пута већи од броја убијених војника (35,49%) и полицајаца (2,77%). Тако висок проценат убијених цивила, јасно указује на претежну или на значајну усмереност ваздухопловних напада НАТО против цивила, а тиме и на њихову неморалност.

Табела 3: Преглед броја убијених лица у нападима НАТО током агресије на СРЈ

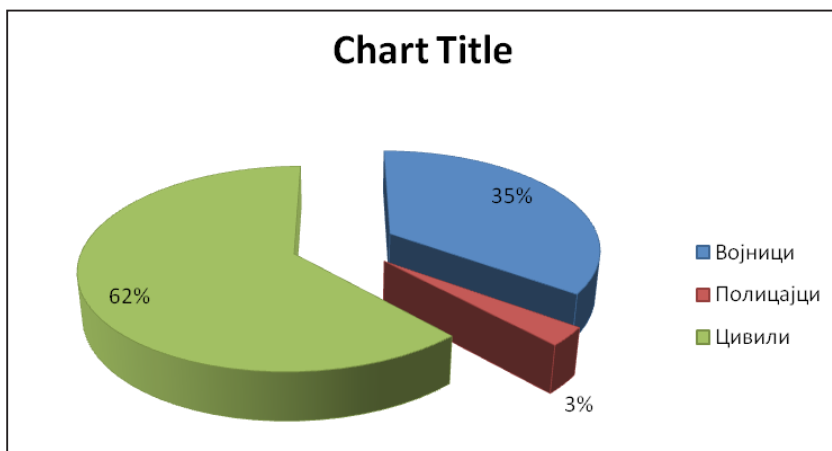
Убијени	Број	%
Војници	269	35,49
Полицајци	21	2,77
Цивили	468	61,74
Укупно	758	100

Извор: Обрада аутора

45) Према неким подацима, пилоти НАТО су извршили укупно 37.464 лета, од чега 14.006 летова имало карактер офанзивних мисија (П. Пеан, *Косово*, исто, стр. 120). У бомбардовању СРЈ доминантно су учествовали авиони ратног ваздухопловства САД, а у мањем обиму и авиони других чланица НАТО. Тако је, на пример, у ноћи између 29. и 30. априла 1999. године, торањ на Авали срушен ракетама испаљеним из авиона Ф16 америчке производње којим су управљали пилоти ратног ваздухопловства Турске (Наведено према сведочењу и службеним белешкама Јовице Плавшића, контролора радио емисија у тадашњем Савезном министарству за телекомуникације).

46) Павле Булатовић (предс. Изд. одбора), *Јунаци отаџбине – Спомен књига*, НИЦ „Војска“ – ВИЗ, Београд, 2000; Обрад Стевановић, *Кумановски споразум*, исто, стр. 21.

Графикон 3: Структура убијених лица у ваздухопловним нападима НАТО током агресије на СРЈ

Извор: Обрада аутора

Посебно карактеристични примери за то су познати ваздухопловни напади Алијансе: на колоне интерно расељених Албанаца који су се враћали својим кућама, у Меји (14. априла) и Кориши (13. маја); на градска језгра у Алексинцу (05. априла), Призрену (28. априла) и Нишу (07. маја); на путнички воз на мосту у Грделичкој клисури (12. априла); на аутобус на мосту у селу Лужане код Подујева (31. маја); на зграду Радио-телевизије Србије (РТС) у Београду (23. априла); као и напади на школе, дечије установе, споменике културе, новосадске и друге мостове и на преносне системе електропривреде Србије.⁴⁷

Како се број теже и лакше рањених (повређених) и несталих у оружаним сукобима, убичајено процењује најмање двоструко већим од броја погинулих лица, реалним могу сматрати процене према којима је, током 78 дана агресије, у савезничким нападима НАТО и ОВК страдало (убијено, рањено, киднаповано) око 4.000 грађана Србије, пре свега цивила. Поред ненадокнадиве штете у људским животима и здрављу људи, тим нападима НАТО причињена је и огромна материјална штета тешким разарањем мостова, пруга, путева,

47) Обрад Стевановић, *Кумановски споразум*, исто, стр. 22.

електропривредних и петрохемијских објеката и постројења, насеља, здравствених, образовних и дечијих установа, као и споменика културе.⁴⁸

Упркос томе што је НАТО такве нападе правдао циничном формулацијом „колатерална штета“, што обично терористи не чине, њихову умушљајност и прорачунатост потврдио је бивши државни тужилац САД, Ремзи Кларк, истакавши да је: „Циљ агресора био, да се униште објекти кључни за економски опстанак и живот људи.“⁴⁹ И генерал Мајкл Шорт, главнокомандујући НАТО авијације, противећи се оправданим оптужбама због цивилних жртава, потврдио је да су цивилне жртве биле део НАТО плана: „...ако немамо стомака за колатералну штету и (...) за ненамерне губитке цивила, престаћемо да постојимо као Савез.“⁵⁰

НАТО очигледно „није видео“ противречност у томе што се – с једне стране, декларативно борио за „права Албанаца“ и што је – са друге стране, ракетирао колоне албанских цивила и пројектилама са осиромашеним уранијумом дугорочно контаминирао њихов животни простор. Чак и да је Србија заиста била деспотија и тиранија и да се циљ НАТО агресије због тога може квалификовати као правичан (етичан, легитиман), његови неселективни напади и њихова усмереност против цивила не могу их чинити легитимним и моралним. Напротив, мора их чинити неморалним.

ЛИТЕРАТУРА

Антонић Слободан, *Још није готово: Милошевић*, Вукотић медиа, Београд, 2015.

Булатовић, Павле (предс. Изд. одбора), *Јунаци отаџбине – Спомен књига*, НИЦ „Војска“ – ВИЗ, Београд, 2000.

Јаковљевић Д., *Тероризам с гледишта кривичног права*, Сл. лист СРЈ, Београд, 1997.

48) Исто, 21-23.

49) Милан Мијалковски, *Модел заштите ВЈ од тероризма*, докторска дисертација, Војна академија Војске Југославије, Београд, 1999, стр. 95; Обрад Стевановић, „Неморалност као конститутивно обележје насиља исто, стр. 250.

50) Слободан Антонић, *Још није готово: Милошевић*, Вукотић медиа, Београд, 2015, стр. 294.

- Јовановић Живадин, *Косовско огледало*, Београдски форум за свет равноправних, Београд, 2006.
- Кесић Обрад, *Голи живот*, Хепи телевизија, Београд, 21.01.2015.
- Кларк Весли, *Модерно ратовање*, Самиздат Б92, Београд, 2003.
- Кривични законик, *Сл. гласник РС*, бр. 85/2005, 88/2005 - испр., 107/2005 - испр., 72/2009, 111/2009, 121/2012, 104/2013, 108/2014 и 94/2016.
- Лекић Миодраг, *Мој рат против рата*, Службени гласник РС, Београд, 2007.
- Лукић Радомир, *Социологија морала*, издање Сабрана дела, Завод за уџбенике, Београд, 1995.
- Мијалковски Милан, *Модел заштите ВЈ од тероризма*, докторска дисертација, Војна академија Војске Југославије, Београд, 1999.
- НИН*, Недељне информативне новине, Београд, 19.03.2009.
- Пеан Пјер, *Косово*, Службени гласник, Београд, 2013.
- Повеља УН, http://www.tuzilastvorz.org.rs/upload/Regulation/Document__sr/2016-05/povelja_un_lat.pdf. Приступљено 10.04.2019.
- Рауфер Х. *Албанска мафија*, Форум за безбедност и демократију, Београд, 2005.
- Стевановић Обрад, „Неморалност као конститутивно обележја насиља албанских екстремиста на Косову и Метохији“, *Политичко насиље* (ур. и прир. Маликовић Драги, Шуваковић Урош, Стевановић Обрад) Филозофски факултет Универзитета у Приштини, Косовска Митровица, 2011, стр. 241-257.
- Стевановић Обрад, „Противправност као терористичко обележје насиља албанских екстремиста на Косову и Метохији“, *Политика националне безбедности*, Институт за политичке студије, Београд, бр. 1/2016.

- Стевановић Обрад, *Кумановски споразум*, Криминалистичко-полицијска академија, Београд, 2015.
- Стевановић Обрад: „Заstraшивање и страх као терористичка обележја насиља албанских екстремиста на Косову и Метохији“, *Супротстављање савременим облицима криминалитета – анализа стања, европски стандарди и мере унапређења*, том 1, Криминалистичко-полицијска академија, Београд, 2015.
- Стевановић Обрад: *Посебности албанског тероризма на Косову и Метохији*, докторска дисертација, Факултет безбедности, Београд, 2008.
- Стевановић Обрад: Терористичка обележја насиља албанских екстремиста на Косову и Метохији, у: *Насиље у Србији – узроци, облици, последице и друштвене реакције*, том 1, Криминалистичко-полицијска академија, Београд, 2014, стр. 210-221.
- Stern Džesika, *Ekstremni teroristi*, Aleksandrija Press, Beograd, 2004.
- Стијовић Зоран, *Космет – моје сведочење*, издање аутора, Београд, 2007.
- Томашевски Катарина, *Изазов тероризма*, Младост, Београд, 1983.
- Устав Републике Србије*, „Сл. Гласник РС“, бр. 98/2006.
- Harmon, Christopher, *Terorizam danas*, Golden Marketing, Zagreb, 2002.
- Чомски Ноам, *Интервенције*. Рубикон, Нови Сад и Беокиња, Београд, 2009.
- Чомски Ноам, *Нови милитаристички хуманизам*, Филип Вишњић, Београд, 2000.
- Wilkinson P., *Terorizam protiv demokracije*, Golden Marketing, Zagreb, 2002.

Obrad M. Stevanovic**IMMORALITY OF NATO AGGRESSION ON
FEDERAL REPUBLIC OF YUGOSLAVIA****Resume**

The legal qualification of aggression as a crime against peace, and therefore its unlawfulness, are commonly known and indisputable facts. Probably because of this, the morality of aggression as a kind of complex geopolitical violence was seldom a subject of scientific research. Starting from this, the paper presents the results of the research conducted with the goal of determining whether the violence used by the NATO armed forces in the aggression against the FRY in 1999, in addition to undisputed unlawfulness, were characterized by immorality. In the search for answers to this question, criteria have been used which traditionally demonstrate the fairness of war, ie: 1) the criterion of fairness of the goal or the premeditation of the commencement of war (jus ad bellum fairness) and 2) the criterion of fairness of the means or methods of warfare (fairness in war - jus in bello). The results of the so-directed research shown in this paper, the immorality of this violence was confirmed by the indisputable indication of the lack of morality (justice, ethics, legitimacy) of its goal and the lack of morality of the means to achieve that goal. As a basic indicator that demonstrated the immorality of the goal, the paper describes the contradiction between the proclaimed and actual goals of NATO aggression on the FRY. The results of the research showed that „stopping the humanitarian catastrophe in Kosovo“ - as the most important proclaimed goal, was not the real goal of aggression, but, with the acceptance of the ultimatum from Rambouillet, it served only as an excuse for aggression. On the other hand, as the main indicators of the immorality of the means used in the NATO aggression against the FRY, the following are identified and described: 1) the predominant orientation of air strikes against civilians and 2) the NATO alliance with the terrorist KLA in its immoral attacks on civilians before, during and after aggression.

Keywords: NATO, aggression, violence, unlawfulness, immorality, goals, means

* Овај рад је примљен 28. марта 2019. године, а прихваћен за штампу на састанку Редакције, 19. априла 2019. године.

Борис Кривоканић*

*Пословни и правни факултет Универзитета
„Унион – Никола Тесла“, Београд*

НАТО БОМБАРДОВАЊЕ ЈУГОСЛАВИЈЕ 1999. КАО КЛАСИЧАН СЛУЧАЈ АГРЕСИЈЕ

Сажетак

Аутор подсећа на три познате дефиниције агресије у међународном праву. Прва, она из Статута Нирнбершког суда (1945) односила се на злочине против мира а не агресију као такву и није била довољно прецизна, те не одговара савременим условима. Друга, она из Резолуције 3314 (1974) Генералне скупштине УН, није правно обавезујућа, али су њена решења прерасла у опште обичајно међународно право, што значи да су обавезна за све. Трећа, она из новог чл. 8bis Римског статута након допуна из Кампале (2010) не може се применити да би се ретроактивно засновала надлежност Међународног кривичног суда, али је подобна да се према њој оцењује када постоји агресија. Аутор указује на карактеристике дефиниција агресије из Резолуције и Римског статута, а затим полазећи од тих дефиниција даје анализу рата који је НАТО водио против Југославије. У оквиру посебних одељака, уз навођење релевантних одредби Резолуције и Римског статута и чињеничног стања конкретног случаја, размотрена су следећа питања: општа дефиниција агресије, начин на који су дефинисани акти агресије, претпоставка да је на делу агресија, питање борбе за национално ослобођење као могућег изузетка, решење према којем никакви разлози не могу служити као оправдање за агресију. Аутор констатује

* Контакт: krivokanicboris@yahoo.com.

да је напад НАТО-а на Југославију био класичан случај агресије и да га треба увек тако и називати.

Кључне речи: *агресија, НАТО, Југославија, дефиниција, међународно право*

Темом НАТО бомбардовања Југославије бавили смо се у низу радова. Прво у књизи која је изашла те исте, 1999. године,¹ а затим и неколико чланака у часописима и зборницима објављеним у Југославији одн. Србији, Шпанији и Русији.²

У њима смо обрадили разне аспекте тог догађаја. Између осталог смо: истакли који су били прокламовани, а који стварни циљеви напада; доказали да су тиме тешко прекршени сами темељи међународног права, али и конкретни уговори и други важни међународни документи; указали на конкретне одредбе устава и закона чланица НАТО савеза и других држава које су оне прекршиле учествујући у нападу; истакли непосредне (људске жртве, разарања, материјална штета) и дугорочне последице (по здравље људи, животну средину, односе у свету и међународно право итд.); дали свој суд са временске дистанце и у светлу нових догађаја и чињеница; итд.³ Читаоца кога то занима, упућујемо на те радове.

Овде ћемо се вратити првом и основном питању - квалификацији напада НАТО-а на Југославију, са циљем да се он смести у релевантне међународноправне оквире и тиме заувек стави тачка на то о чему се ту заправо радило.

Разлог за враћање овом проблему је чињеница да је још у време бомбардовања било оних који су настојали да га оправдају и прикажу као правно дозвољен акт. Стога су у политичким говорима, документима, научним и новинарским

1) Krivokapić, 1999a.

2) Krivokapić, 1999b, 93-115; Krivokapić, 2000a, 207-240; Krivokapić, 2000b, 113-126; Krivokapić, 85-112; Krivokapić, 2000d, 5-33; Krivokapić, 2014, 353-371; Krivokapić, 2016, 232-255.

3) Сагледавањем са дистанце од 20 година проблема легалитета и легитимитета НАТО напада на Југославију и последица које је он изазвао (отимање и пљачка Косова, окупација, организовани криминал, етничко чишћење и други злочини албанских екстремиста, трговина људским органима, уништавање природе, пораст рака услед употребе муниције са осиримашеним уранијумом, последице по међународне односе и међународно право, охрабривање сепаратистичких покрета и тероризма итд.) бавили смо се у новом раду који је пред изласком из штампе. Krivokapić, 2019.

чланцима итд. за тај догађај коришћени еуфемизми, што значи неки други, блажи изрази који су сугерисали да се ради о нечему другом, а не о агресији.

И у наше време, након пуне две деценије, неки, посебно на Западу, упорно избегавају да признају да се радило о агресији, тврдећи да је у питању било нешто што у најмању руку није било незаконито. Чак и они међу њима који признају да је бомбардовањем прекршено међународно право, покушавају да створе привид да је реч о мањој незаконитости, о нечему што је у „сивој зони”, на самој ивици да буде законито,⁴ о нечему што, истина, није било законито, али је било исправно⁵, о томе да је „интервенција била неопходна да би се спречио геноцид”,⁶ итд.

У складу с тим, баш као и 1999, и данас повремено можемо чути да су у питању били „бомбардовање”, „акција”, „кампања”, „ангажовање”, „интервенција”, „операција”, „конфликт”, „криза”, „инцидент” и слично, а у најбољем случају „рат за Косово” или „рат на Косову”.⁷ Просто је невероватно колико се разних термина користи. Све само не „агресија”.

Овај рад има за циљ да покаже да је рат против Југославије био класичан случај агресије. А ако је тако, онда нипошто не може бити мањи преступ, а посебно не може бити „исправан”. Напротив, реч је о најтежем облику кршења основног принципа међународног права о забрани употребе силе и претње силом у међународним односима и, с друге стране, о најтежем међународном кривичном делу које повлачи индивидуалну кривична одговорност.⁸

4) „Само танка црвена линија одваја акцију НАТО-а на Косову од тога да буде међународно законита”. Simma, 1999, 22.

5) То је 14 година после бомбардовања изјавила Мадлена Албрајт, која је 1999. била државни секретар САД и једна од оних који су се ватрено залагали за напад на Југославију. Higgins, 2013.

6) То је 2014, поводом 15 година бомбардовања изјавио генерални секретар НАТО, Андрес Фог Расмунсен. Танјуг, 2014.

7) Били смо у искушењу да наведено конкретне примере радова где се користе поменути термини, али смо одустали јер би то непотребно оптеретило текст. Читалац ће их и сам без тешкоћа наћи, посебно у англосаксонској литератури.

8) Премда многи сматрају да је најтеже међународно кривично дело геноцид, још гора је аресија – не само што је злочин сама по себи, већ по природи ствари провоцира вршење других дела. Између осталог, ратни злочини могу бити извршени само у рату. Стога није случајно што су још у Статуту Нирибершког суда злочини против мира стављени на прво место, испред ратних злочина и злочина против човечности (тада геноцид још није био

Овде ћемо се стога фокусирати на то да ли је и зашто је НАТО напад био агресија. Да бисмо то утврдили поћи ћемо од начина на који је агресија дефинисана у међународном праву и упоредити то са чињеничним стањем. Премда смо то да је реч о агресији већ доказивали у неким ранијим радовима, овде ћемо се тиме бавити много темељније.

ДЕФИНИЦИЈЕ АГРЕСИЈЕ

Све, па и агресија, може се дефинисати од стране разних субјеката, из разних углова. Са становишта међународног права, а овде се једино оно пита, битне су три дефиниције.

1. Статут Нирнбершког суда (1945). - Прва која долази у обзир је дефиниција злочина против мира из Статута Међународног војног суда, који је у Нирнбергу судио најтежим злочинцима нацистичке Немачке.⁹ Она, међутим, није најпогоднија за оцену бомбардовања Југославије, и то из неколико разлога.

Дата је у специфичним околностима (завршетак Другог светског рата) за посебне потребе (суђење у Нирнбергу злочинцима поражене стране) и од стране само три велике силе победнице. Нити је била резултат сагласности читаве међународне заједнице, или макар већине држава, нити су њене амбиције биле да има универзалну важност или буде мерило за будуће случајеве.¹⁰ И коначно, премда би се њеном применом бомбардовање Југославије 1999. морало квалификовати као злочин против мира, она је далеко од савршенства у смислу да је истовремено и преширока и недовољно прецизна.¹¹

дефинисан као посебно дело, већ је обухваћен злочинима против човечности).

9) Детаљно о тој дефиницији и, посебно, суђењима која су после Другог светског рата на основу ње одржана Нирнбергу, пред савезничким трибуналима у Немачкој (на основу Закона бр. 10 Савезничког контролног савета) и Токију, у: *Historical Review of Developments Relating to Aggression*, 2003, 1-224.

10) Уосталом, не рачунајући процесе који су после Другог светског рата вођени у Немачкој и Јапану (у Токију је суђено јапанским политичарима и војним команданатима) никада није примењена на неке нове случајеве, премда је их је у наредним годинама било много.

11) Злочини против мира су у чл. 6/2/a Статут Нирнбершког суда дефинисани као „планирање, припремање, започињање или вођење агресорског рата или рата којим се крше међународни уговори, споразуми или гаранције, или учествовање у неком заједничком плану или завери за извршење ма ког од горе наведених дела”.

2. Резолуција 3314 (1974). – Премда забрањује не само употребу силе, већ и претњу силом у међународним односима, истиче да је циљ УН сузбијање агресије и предвиђа у ту сврху колективне мере које одређује Савет безбедности (чл. 1/1, 2/4 и 39) Повеља УН не даје дефиницију нити критеријуме по којима се може утврдити да је на делу агресија.

Они су зато дати у Резолуцији Генералне скупштине УН 3314 (1974) „Дефиниција агресије”¹² (у даљем тексту: Резолуција). Усвојена је са циљем да Савету безбедности пружи критеријуме који ће му помоћи да, када томе има места, утврди постојање претње миру, повреде мира или агресије и на тој основи да препоруке или одлучи о мерама које ће предузети да би се одржали или васпоставили међународни мир и безбедност.¹³

Премда, као сви такви акти Генералне скупштине, није правно обавезујућа за државе, Резолуција има велику политичку и моралну снагу, јер представља једну врсту одраза светског јавног мњења односно сагласности свих чланица УН (усвојена је консензусом) око тога шта је и када постоји агресија. Са много разлога може се тврдити да су њена решења у међувремену прерасла у опште (универзално) обичајно међународно право, што значи да су обавезна за све.¹⁴

Ово чини да је она подобна да буде мерило за оцену тога да ли у конкретном случају постоји агресија. Ако је добра за Генералну скупштину и Савет безбедности УН, добра је и за сврху ове наше анализе.

3. Римски статут (1998) након измена и допуна из Кампале (2010). – Изворни текст Римског статута из 1998. предвидео је агресију, као кривично дело из надлежности Међународног кривичног суда, али је није дефинисао, оставивши да се то учини накнадно. Дефиниција је усвојена тек 2010. на конференцији држава чланица у Кампали, која је Римски статут допунила новим чланом 8bis.¹⁵

12) *Definition of Aggression*, United Nations General Assembly, Twenty-ninth session, 142-144, [www.un.org/en/ga/search/view_doc.asp?symbol=A/RES/3314\(XXIX\)](http://www.un.org/en/ga/search/view_doc.asp?symbol=A/RES/3314(XXIX)), 26.1.2019.

13) То је потврђено у ставу 2 преамбуле „Дефиниције агресије” која чини саставни део Резолуције 3314. *Definition of Aggression*, United Nations General Assembly, Twenty-ninth session, 142-144, [www.un.org/en/ga/search/view_doc.asp?symbol=A/RES/3314\(XXIX\)](http://www.un.org/en/ga/search/view_doc.asp?symbol=A/RES/3314(XXIX)), 26.1.2019.

14) Кривокапић, 2012, 35-81.

15) *Rome Statute of the International Criminal Court*, The Hague 2011, icc-cpi.int/NR/rdonlyres/ADD16852-AEE9-4757-ABE7-9CDC7CF02886/283503/RomeStatutEng1.pdf, 26.1.2019.

Ова дефиниција има много сличности са оном из Резолуције, на коју се, уосталом, ослања, па и непосредно позива.¹⁶ Па ипак, постоје и важне разлике које се тичу тога ко је и са којим циљем усвојио дефиницију, који је њен домаћај итд., а могу се запазити и неке разлике у самом начину дефинисања.

За разлику од Резолуције коју је усвојила Генерална скупштина, консензусом свих чланица УН, дефиниција из чл. 8bis Римског статута дело је много ужег круга држава – само чланица Међународног кривичног суда, па и то само оних међу њима које су ратификовале измене и допуне из Кампале.¹⁷

Дефиниција из Резолуције усвојена је да би се олакшао рад Савета безбедности на очувању светског мира, с тим да је одлука остала у рукама Савета безбедности - он може одлучити да и непоменути акти представљају агресију, одн. напротив, може закључити да из неког разлога у конкретном случају који се уклапа у Резолуцијом утврђене оквире, није у питању агресија. За разлику од тога, дефиниција из Римског статута донета је да би Међународни кривични суд могао да суди појединцима за злочин агресије и у принципу не предвиђа никаква посебна решења везана за улогу Савета безбедности, који сем права да иницира поступак и права да тражи његово одлагање,¹⁸ нема никаква овлашћења везана за сам рад Суда и коначну одлуку (пресуду). Он, посебно, не може ни да мења дефиницију из члана 8bis Римског статута, ни да одлучује о томе да ли је у датом случају реч о агресији – то је посао Суда.

Када је реч о домаћају, дефиниција из Резолуције сама по себи није правно обавезујућа, премда су њена решења обавезна као део општег међународног права. Другачије је са

16) У ставу 2 члана 8bis Римског статута, непосредно пре навођења конкретних случајева (примера) аката агресије стоји: „Било који од следећих аката, без обзира на објаву рата, биће, у складу са Резолуцијом Генералне скупштине 3314 (XXIX) од 14. децембра 1974, окarakterисан као акт агресије...”.

17) Чланице Римског статута су 123 државе, од којих су до 26.1.2019. њих 37 ратификовале измене и допуне из Кампале. Rome Statute of the International Criminal Court, UN Treaty Collection, [https://treaties.un.org/Pages/ViewDetails.aspx?src=TREATY&mtdsg_no=XVIII-10&chapter=18&clang=_en;Amendment to Article 8 of the Rome Statute of the International Criminal Court, UN Treaty Collection, https://treaties.un.org/pages/ViewDetails.aspx?src=TREATY&mtdsg_no=XVIII-10-a&chapter=18&clang=_en](https://treaties.un.org/Pages/ViewDetails.aspx?src=TREATY&mtdsg_no=XVIII-10&chapter=18&clang=_en;Amendment%20to%20Article%208%20of%20the%20Rome%20Statute%20of%20the%20International%20Criminal%20Court,%20UN%20Treaty%20Collection,%20https://treaties.un.org/pages/ViewDetails.aspx?src=TREATY&mtdsg_no=XVIII-10-a&chapter=18&clang=_en), 26.1.2019.

18) Он има право да иницира поступак код Суда, упућујући тужиоцу случај и право да затражи одлагање истраге или кривичног гоњења у периоду од 12 месеци, са могућношћу понављања таквог захтева.

дефиницијом из чл. 8bis – она је правно обавезна, али само за државе које су ратификовале измене и допуне Римског статута из Кампале као, разуме се, и за сам Међународни кривични суд.¹⁹

Постоје и одређене разлике које се тичу самог начина на који је дефинисана агресија. О њима ће бити речи касније.

Оно што је овде битно је чињеница да је и дефиниција из чл. 8bis Римског статута подобна да буде правни основ за оцену да ли је у конкретном случају у питању агресија.²⁰

Тачно је да се домашај одредби из тог члана у принципу не може ширити на државе које нису ратификовале Римски статут и његове измене и допуне, а посебно да се не може ширити на догађаје из прошлости, оне који су настали пре ступања тих одредби на снагу. Међутим, то је тако ако се мисли на остварење јурисдикције Суда или, просто речено, на примену Статута и односног члана за кривично гоњење конкретних лица. И то је тако не зато што дефиниција сама по себи није подобна да буде примењена, већ зато што Римски статут везује само државе која га изричито прихвате, па и то од утврђеног датума, и што у међународном праву, а посебно у међународном кривичном праву, нема ретроактивног важења прописа.

Међутим, када је реч о њеној подобности да одрази шта се у наше време сматра агресијом, дефиниција је и те како интересантна. Дакле, премда се не може користити за изрицање санкција за догађаје од пре ступања на снагу односних одредби, она се са пуним правом може користити за квалификацију догађаја из прошлости, бар када је реч о онима после Другог светског рата.²¹ То важи и за критични догађај – напад НАТО савеза на Југославију.

Осврнућемо се на још један занимљив моменат. Строго узев, дефиниција из чл. 8bis је искључиво у функцији утврђивања индивидуалне кривичне одговорност учинилаца, ту нема ништа спорно. Међутим, чињеница је и да ако су

19) О активацији надлежности Суда за злочин агресије: Крећ, 2018, 1-17.

20) Неки аутори су оспорили ту дефиницију, тврдећи да је недовољно прецизна. Glennon, 2010, 71-114. За критику таквих ставова види Trahan, 2012, 907-969.

21) Зато што је 1945. усвојена Повеља УН која забрањује силу у међународним односима.

та лица високи државни функционери чији се акти могу приписати држави, отвара се и питање одговорности државе – наравно не пред кривичним судом.²² Дакле, из тога што је неко проглашен одговорним за агресију (а то се врши на бази одредбе из чл. 8bis) може се закључити да је постојала агресија. Другим речима, дефиницију и критеријуме из поменутог члана можемо користити и изван поступка пред Међународним кривичним судом, као мерило за утврђивање да ли се у датим случају ради о агресији.

НАТО БОМБАРДОВАЊЕ 1999. У СВЕТЛУ ДЕФИНИЦИЈЕ АГРЕСИЈЕ

Да би се утврдило да се у случају бомбардовања Југославије 1999. радило о агресији морало би се доказати да тај догађај одговара оквирима који су дефинисани неком прихваћеном међународноправном дефиницијом.

Као што је већ истакнуто, једине две релевантне дефиниције агресије су оне из Резолуције и чл. 8bis Римског статута (у даљем тексту: Римски статут).

Стога ћемо овде у најкраћим цртама изнети њихова решења и дати оцену, упоредивши их са чињеничним стањем.

Општа дефиниција

1. Резолуција. - Општа дефиниција агресије дата је у чл. 1/1 Резолуције, где је утврђено: „Агресија је употреба оружане силе једне државе против суверенитета, територијалног интегритета или политичке независности друге државе или на било који начин који није у сагласности са Повељом Уједињених нација, како то проистиче из ове Дефиниције.”²³

2. Римски статут. – Општа дефиниција из Римског статута је двосложна и састоји се од дефинисања агресије као планирања, припремања, започињања или извршења акта агресије, а уз то и од дефинисања самог акта агресије.²⁴

22) Akande, Tzanakopoulos, 2017, 33.

23) Још једном ваља подсетити да Повеља дозвољава употребу силе само ради самоодбране или у случају колективних мера које предузимају УН против агресора.

24) Дефиниција из чл. 8bis нашла је одраз и у измењеним и допуњеним Елементима злочина,

Наиме, чл. 8bis/1 злочин агресије одређује као: „Планирање, припрема, започињање или извршење, од стране лица које је у позицији да спроведе ефективну контролу и нареди политичку или војну акцију државе, акта агресије који, по свом карактеру, озбиљности и снази представља очигледну повреду Повеље УН”.

То је прецизнија дефиниција од оне из Резолуције, јер обухвата не само употребу оружане силе (започињање и извршење акта агресије) већ и претходне радње (планирање и припрема акта агресије). Такође, док Резолуција говори о употреби оружане силе од стране *једне државе*, дефиниција из чл. 8bis Римског статута захтева да су у питању радње „лица које је у позицији да спроведе ефективну контролу и нареди политичку или војну акцију државе”. Ова разлика је разумљива када се има у виду да се Резолуција бави међудржавним односима и треба да олакша реакцију Савета безбедности, док је сврха дефиниције из Римског статута да омогући вођење кривичног поступка на бази индивидуалне кривичне одговорности.

Након, што на описани начин одређује *злочин агресије*, Римски статут у наредном ставу (чл. 8bis/2) даје општу дефиницију *акта агресије* – и ту скоро дословце понавља Резолуцију, прецизирајући да је акт агресије: „употреба оружане силе једне државе против суверенитета, територијалног интегритета или политичке независности друге државе, или на било који други начин који није у сагласности са Повељом Уједињених нација”.

3. Оцена. - Ослањајући се на ове опште дефиницију, морамо да закључимо да је напад на Југославију 1999. несумњиво био агресије, пошто се радило о употреби силе против суверенитета, територијалног интегритета и политичке независности земље, што је све, разуме се противно Повељи УН. Такође, поменута употреба силе по природи ствари подразумевала и планирање и припремање напада.

који представљају допуну Статута у смислу прецизирања бића Статутом предвиђених кривичних дела. Елементе је 2002. усвојила Скупштина држава чланица, а затим их је, 2010. у Кампали допунила. Ammendments to the Elements of Crimes, Resolution RC/Res.6, 2010, Annex II, Ammendments to the Elements of Crimes, https://asp.icc-cpi.int/iccdocs/asp_docs/Resolutions/RC-Res.6-ENG.pdf, 26.1.2019.

Акти агресије

1. Резолуција. - Да би ствари још више појаснила, Резолуција даје примере аката агресије. Она у чл. 3. прецизира да: „сваки од ниже набројаних аката, без обзира да ли је рат објављен или није, представља агресију, узимајући у обзир и у складу са одредбама члана 2:²⁵

„а) инвазија или напад оружаних снага једне државе на територију друге државе, или свака војна окупација, макар и привремена, која произађе из такве инвазије или напада, или анексија територије или дела територије друге државе употребом силе;

б) бомбардовање територије неке државе од стране оружаних снага друге државе или употреба ма ког оружја од стране једне државе против територије друге државе;

с) блокада лука или обала једне државе од стране оружаних снага друге државе;

д) напад оружаних снага једне државе на копнене, поморске или ваздухопловне снаге, поморску или ваздушну флоту друге државе;

е) употреба оружаних снага једне државе, које се с пристанком земље пријема налазе на територији ове последње, противно условима предвиђеним у споразуму или остајање тих снага на територији земље пријема и после истека споразума;

ф) радња једне државе која своју територију стави на располагање другој држави да би је ова искористила за извршење акта агресије против треће државе;

г) упућивање од стране, односно у име једне државе оружаних банди, група, нерегуларних војника или плаћеника, који против друге државе врше акте оружане силе толико озбиљно да се изједначују са горе побројаним актима, односно значајно учешће једне државе у томе”.

Према томе, међу овим актима наведени су примери непосредне, директне (бомбардовање, блокада, напад и др.)

25) Чл. 2 даје за право Савету безбедности да одлучи да су околности датог случаја такве да не би било оправдано да се закључи да је у питању акт агресије.

али и посредне, индиректне агресије (злоупотреба војних база у иностранству, помагање у агресији, слање нерегуларних трупа).

Како се путем набрајања не могу обухватити сви видови агресије, Резолуција у чл. 4. прецизира да листа набројаних аката није потпуна, те да Савет безбедности може одлучити да и други акти представљају агресију у смислу одредаба Повеље УН.

У Резолуцији се (чл. 5) констатује да разлози било које природе не могу служити као оправдање за агресију и недвосмислено се утврђује да агресија повлачи међународну одговорност, а агресорски рат представља злочин против међународног мира.

2. Римски статут. – Чл. 8bis/2 наводи: „Било који од следећих аката, без обзира на објаву рата, биће, у складу са Резолуцијом Генералне скупштине 3314 (XXIX) од 14. децембра 1974, окарактерисан као акт агресије: ...”. Затим следи понављање од речи до речи примера аката агресије из чл. 3 Резолуције.

На тај начин, Римски статут не само да садржи у потпуности исто решење као Резолуција, већ се на њу и изричито позива.

3. Оцена. – Наведени акти агресије дати су са идејом да се лакше препозна када постоји агресија. Они су, дакле, једна врста примера и уједно индикатора.

Да би постојала агресија, довољно је утврдити постојање самог једног од наведених аката, па макар извршеног само једном. Нема захтева да се акт понавља више пута, да траје одређено време и слично. То значи да агресија постоји и ако се изврши само једно бомбардовање, само један напад на оружане снаге односне земље итд.²⁶

У конкретном случају, напад на Југославију непрекидно је трајао 79 дана.

26) Онај ко тврди да ти јединични акти нису агресија, морао би пружити ваљане доказе за то. О томе би се нпр. могло разговарати у случају напада једног војног ваздухоплова на ваздухоплов или брод друге земље који је прошао без тежих последица; у случају гранатирања или ракетирања територије друге државе које је било малог обима и прошло без озбиљних последица (посебно у случају ненамерог гранатирања или ракетирања које је последица грешке или самоопаљења) итд.

Када је реч о томе који су акти агресије извршени, може се приметити да су на делу били сви, осим оних из тачке „е” (употреба оружаних снага које су већ на територији друге државе или њихово остајање по истеку споразума) и то из простог разлога што тада ниједна страна сила није имала на територији Југославије своју војну базу или неке друге оружане снаге.²⁷

Све друго је постојало, с тим да се једним делом радило о непосредној (тачке „а-d”) а у осталом делу о посредној агресији (тачке „f-g”).

Акте непосредне агресије извршиле су све државе чланице НАТО (њих 19)²⁸ већ самим учешћем у планирању и припреми напада на Југославију. Додатно, њих 13 су и непосредно учествовале и у започињању и извршењу аката агресије из тачака „а-d”.²⁹

Не може бити спорно да су НАТО снаге извршиле многобројне нападе на територију Југославије (тачка „а”), блокаду њених лука, обала и ваздушног простора (тачка „с”) и нападе на њене оружане снаге – ратне ваздухоплове, јединице на терену итд. (тачка „d”).

Између осталог, 9.4.1999. снаге ОВК, НАТО и Албаније напале су реон карауле Кошаре на југословенско-албанској граници, са циљем упада ка Косову. Због малог броја војника који су је бранили, нападачи су заузели караулу и премда су спречени да изврше дубљи продор, тиме су окупирали део територије Југославије.

27) Полазећи од дефиниције аката агресије из чл. 8bis Римског статута, Гленон иде по тачкама, па закључује да би многе америчке интервенције из прошлости представљале агресију, као што су оне у: Камбоџи 1970, Доминиканској Републици 1965, Гренади 1983, Панами 1989, Авганистану 2001, Ираку 2003. итд. Glennon, 2010, 90-96. Он признаје да би и напад НАТО савеза на Југославију представљао агресију, али га (стр. 92) помиње само у вези са тачком „b” (бомбардовање) што је погрешно. У том сукобу јесу доминирали бомбардовање и ракетирање, али је било и других аката агресије, укључујући и покушаје инвазије (пешадијских продора) из Албаније и Македоније и привремену окупацију дела територије.

28) САД, Уједињено Краљевство, Француска, Немачка, Италија, Турска, Канада, Шпанија, Португал, Холандија, Норвешка, Белгија, Данска, Исланд, Чешка, Пољска, Мађарска, Луксембург, Грчка.

29) САД, Уједињено Краљевство, Француска, Немачка, Италија, Турска, Канада, Шпанија, Португал, Холандија, Норвешка, Белгија и Данска.

Копнени напад покушан је и на Паштрику, 26.5.1999. и то са територија Албаније и Македоније.³⁰ Премда су и ту у једном тренутку запосели део територије Југославије, нападачи су претрпели велике губитке и почетком јуна су одбачени на почетне положаје. О интензитету борби говори податак да су ОВК, Албанија и НАТО имали око 1.400 мртвих и 500 рањених (на страни Југославије било је 87 погинулих и око 300 рањених).

Посебна карактеристика рата који је НАТО водио против Југославије била је свакодневно бомбардовање и ракетирање читаве земље. За 79 дана НАТО је извео 10.484 борбених летова и избацио 23.614 бомби и пројектила.³¹

По другим изворима, НАТО је извршио 2.300 ваздушних удара на 995 објеката широм земље, избацивши из 1.150 борбених авиона око 420.000 пројектила укупне масе 22.000 тона. Лансирао је и 1.300 крстарећих ракета и изручио 37.000 касетних бомби. Тиме је уништено је или оштећено 25.000 стамбених објеката; онеспособљено 470 км путева и 595 км пруга: оштећено је 14 аеродрома, 19 болница, 20 домова здравља, 18 дечјих вртића, 69 школа, 176 споменика културе; разорено је 38 и оштећена су 44 моста. Материјална штета се процењује на између 30 и 100 милијарди америчких долара.³²

Најтеже су, разуме се људске жртве. Премда се тачан број не зна, углавном се говори о око 2.500 погинулих (од тога око 1.500 цивила) и око 12.000 рањених и осакаћених (од тога око 6.000 цивила).³³

Премда није у непосредној вези са самом квалификацијом сукоба у смислу да ли је на делу била агресија или не, мора се поменути и то да је НАТО извршио бројне ратне злочине, међу којима и велики број напада на цивиле и цивилне објекте.³⁴

30) У обавештајним и извиђачким операцијама, као људство за навођење и слично деловали су припадници америчке ЦИА, док су у копненим борбеним дејствима уз припаднике ОВК учествовали и војници Албаније, Велике Британије и Норвешке, а у ваздушним ударима и других НАТО држава.

31) Fenrick, 2001, 489.

32) RTS, TANJUG, 2018.

33) RTS, 2015; RTS, TANJUG 2018.

34) Преглед злочина извршених од стране НАТО снага, са тачно наведеним описом, местом, датумом, бројем жртава итд. види у: Lopić, 1999, 104-108; Krivokapić, 2000d, 5-33.

Акте посредне агресије извршиле су државе које су НАТО снагама ставиле на располагање своју територију за напад на Југославију (тачка „f”).³⁵ То подразумева дозволу да се, ради тог циља, преко територије односне земље превозе трупе, техника и опрема; да се она користи за смештај авиона, технике и људства који учествују у нападу; да се са ње врши осматрање и прислушкивање Југославије (посебно, њеног руководства, оружаних снага, полиције) итд.

Конечно, посредну агресију извршиле су и земље које су опремале, обучавале и слале на територију Југославије припаднике ОВК,³⁶ муцахедине, плаћенике и друге наоружане борце који нису део регуларних оружаних снага ниједне државе (тачка „g”).³⁷

Заправо, премда се то најчешће испушта из вида, агресија на Југославију по овом основу, почела је много пре самог бомбардовања. Најкасније почетком 1998, на Косову је било присутно око 2.000 добро наоружаних бораца ОВК, који су прошли војну обуку на полигонима у Албанији, где су их обучавали албански, британски, амерички и турски војни инструктори. Овај вид посредне агресије почео је, дакле, око годину дана пре самог бомбардовања. Трајао је и касније, све до краја сукоба.

Да би се ово могло квалификовати као посредна агресија, потребно је да се утврди испуњење два услова, тј. да постоји: 1) упућивање од стране, односно у име неке државе оружаних банди, група, нерегуларних војника или плаћеника или значајно учешће те државе у томе; и 2) да поменута лица против друге државе врше акте оружане силе толико озбиљно да се изједначају са актима агресије.

Први услов је несумњиво испуњен, јер су Албанија и њени ментори са Запада обучавали, наоружавали, опремали и

35) Уз неке од чланица НАТО које нису непосредно учествовале у извођењу аката агресије, то су још и Босна и Херцеговина, Бугарска, Македонија, Румунија, Словачка, Словенија и Хрватска, које тада нису биле у чланству Алијансе.

36) Fulton, 2010, 130-141.

37) У случају Војне и паравојне активности у и против Никарагве (1986) Међународни суд правде је нашао да се ова одредба (чл. 3/g Резолуције 3314) „може сматрати међународним обичајним правом”. *Case Concerning Military and Paramilitary Activities in and Against Nicaragua*, par. 195, p. 93.

на друге начине помагали и слали на територију Југославије припаднике ОВК и друге нерегуларне борце. То не би смело бити спорно.

Када је реч о другом услову, довољно је подсетити на неке бројке. У току 1998, припадници ОВК извели су 1.017 напада и убили 329 лица (117 полицајаца, 37 војника и 175 грађана), ранили преко 600 лица (око 400 полицајаца, 106 војника и 162 грађана) и отели 230 лица. Жртве су биле разних националности.³⁸ Од почетка 1999, до средине марта те године (дакле, и даље пре почетка НАТО бомбардовања) терористи ОВК извршили су 559 напада, од чега 322 на припаднике полиције и 237 на цивиле. Убили су 124 (од тога 104 цивила), ранили 253 (од тога 156 цивила) и отели 57 људи.³⁹

Када је почело бомбардовање, борци ОВК постали су пешадија НАТО-а на терену, која је вршила нападе на војску, полицију и цивиле; осматрала и јављала НАТО снагама битне информације (о потенцијалним метама, нанесеној штети, положајима и кретању војске Југославије и слично).

Према изложеном, сем оног из тачке „f”, НАТО и његови савезници су у већој или мањој мери извршили све акте агресије, поменуле у Резолуцији и Римском статуту.

Претпоставка да је на делу агресија

Чак и независно од свега изнетог, па и без улажења у прецизно чињенично стање у смислу када су и где извршени одређени акти, свака објективна анализа напада на Југославију 1999, мора поћи од претпоставке да је у питању била агресија. То одмах значи, да не треба доказивати агресију, већ, напротив, терет доказивања лежи на ономе ко из неког разлога тврди супротно.

1. Резолуција. – Резолуција (чл. 2) прецизира да „првоотпочињање употребе оружане силе противно Повељи представља *prima facie* доказ извршења акта агресије”. Она, истина, дозвољава да Савет безбедности може у складу с Повељом закључити да проглашење да је извршен неки акт

38) Izveštaj VJ o zločinima..., 2001.

39) Podaci MUP Srbije, 1999, 9.

агресије не би било оправдано у светлу других релевантних околности, укључујући и чињеницу да односни акти или њихове последице нису довољно опасни.

Из тога следи да је за претпоставку (доказ) о томе да се у конкретном случају ради о агресији, потребно испуњење ових услова: 1) да се ради о првоотпочињању употребе оружане силе, 2) да је оно извршено противно Повељи УН, 3) да су односни акти и њихове последице довољно опасни и 4) да Савет безбедности није закључио да проглашење да је извршен акт агресије не би било оправдано у светлу других релевантних околности.⁴⁰

2. Римски статут. – Статут не предвиђа да првоотпочињање употребе силе од једне државе противно Повељи УН представља *prima facie* доказ извршењу агресије.

То је и разумљиво, када се зна да Међународни кривични суд, као и сваки други кривични суд, одлучује на основу поднетих му доказа, а не претпоставки. Напротив, постоји претпоставка невиности окривљеног, а све чињенице које му иду на терет морају се доказати.

3. Оцена. – Остављајући по страни решење Римског статута, које овде није релевантно из разлога који су поменути, остаје чињеница да се у случају напада НАТО савеза на Југославију одмах морало закључити да је у питању агресија.

Ово зато што су на делу била сва четири услова поменута у чл. 2 Резолуције:

1) Нема никакве сумње да је НАТО био тај који је први отпочео примену оружане силе;

2) Није се радило ни о једном од два Повељом УН дозвољена изузетка од забране силе у међународним односима: 1) ниједна НАТО чланица није била нападнута ни угрожена од стране Југославије, да би се могло говорити о самоодбрани; и

40) Право Савета безбедности, да након упознавања са свим релевантним чињеницама, одлучи да се не ради о агресији, последица је свести о томе да су могући и случајеви у којима је до употребе силе дошло услед неких извињавајући околности (самоопаљење пројектила, акција неурачунљивог или лица које се отело команди, итд.) или је у питању употреба силе недовољног (сувише ниског) интензитета и трајања и, без озбиљнијих последица (нпр. спорадично пушкарање граничара, обарање страног авиона на самој граници у недовољно јасним околностима итд.) и слично.

2) Савет безбедности није одредио колективне принудне мере против Југославије, нити је дао такав мандат НАТО пакту. Уосталом, није ни било места за такву одлуку Савета, јер Југославија није повредила или угрозила светски мир;

3) Односни акти и њихове последице били су веома опасни и штетни. Радило се о правом рату, уз употребу огромних снага (НАТО је користио више од 1.100 авиона, велики број хеликоптера, ратних бродова, ракета итд.). Напад је представљао свакодневно масовно бомбардовање читаве земље уз знатне жртве и огромна разарања. Гледајући шире, нападом на Југославију поремећени су односи између држава, укључујући и велике силе (нарасло је узајамно неповерење); уздрман је светски мир (јавила се опасност да се сукоб прошири на територије других земаља);⁴¹ нанета је огромна штета међународном праву (дат је пример његовог некажњеног гажења) итд.;

4) Савет безбедности није донео никакву одлуку којом би утврдио да се у датом случају из неког разлога не ради о агресији.

Другим речима, чим је извршен напад на Југославију (а то је неспорна чињеница) то је био доказ у прилог томе да је на делу агресија. И никакви други докази нису потребни.

Борба за национално ослобођење као могући изузетак

1. Резолуција. - Резолуција предвиђа важан изузетак, тако што утврђује да се легитимна борба за национално ослобођење, независност и самоопредељење народа под страном колонијалном и сличном доминацијом, не сматра агресијом.⁴² Напротив, ти народи имају право на подршку.

41) Да су околности биле мало другачије, Југославија је могла и да добије помоћ од неких сила, што би сукоб одвело у сасвим неизвесном правцу. Уосталом, премда се то обично превиди, Југославија је имала сво право, не само да одбија нападе, већ и да узврати по територијама држава агресора, што би такође водило ескалацији, са непредвидивим последицама.

42) То решење формулисано је у чл. 7. који гласи: „Ништа у овој дефиницији, а посебно у члану 3. не може ни на који начин да нанесе штету Повељом предвиђеном праву на самоопредељење, слободу и независност оних народа који су тога права силом лишени, а о којима је реч у Декларацији о начелима међународног права која се тичу пријатељских односа и сарадње међу државама у складу с Повељом Уједињених нација, а посебно народа под колонијалним и расистичким режимима или другим облицима страног господства, нити праву тих народа да се у том циљу боре, да траже и примају подршку у складу с начелима Повеље и горе поменуте декларације”.

Ово решење је логично и оправдано, зато што се ту, суштински ради о посебном облику самоодбране од стране агресије и окупације. Јер страна, силом наметнута доминација се у бити на то и своди.

2. Римски статут. – Такве одредбе у Статуту нема. То је сасвим разумљиво када се зна да је служи поступку за утврђивање индивидуалне кривичне одговорности и у фокусу има конкретне акте и конкретне појединце.

3. Оцена. – У случају напада на Југославију није било места да се примени овај изузетак.

Пре свега, он се односи на легитимну борбу за самоопредељење, слободу и независност народа који су тога били силом лишени. Међутим, нити је НАТО народ, нити га Југославија било чега силом лишила, нити би се то могло рећи за народе држава чланица Алијансе. Дакле, у односу на НАТО и његове чланице, као и земље које су посредно помагале напад на Југославију, овај изузетак отпада.

Са друге стране, ни албанско становништво није имало право да се насилно бори за сецесију од Југославије, јер право на самоопредељење припада народима, а не националним мањинама.⁴³ У сваком случају не припада у свој својој ширини која отвара простор за отцепљење, стварање нове државе и слично.⁴⁴ Другачији приступ био би у супротности са основним принципима међународног права, посебно онима који јамче суверенитет и територијални интегритет држава, како је то учињено већ самом Повешом УН, али и свим другим релевантним међународним документима.⁴⁵

Уосталом, нико на Косову није био лишен тог права силом, већ је то подручје од вајкада колевка српског народа и његове културе. Напротив, Срби и други неалбанци су

43) Кривокапић, 2017, 505-516,

44) И у чувеној Капотортијевој студији посвећеној правима припадника етничких, верских и језичких мањина, а урађеној за потребе УН, јасно је констатовано да је право на самоопредељење „потпуно друга тема од права припадника мањина”. Capotorti, par. 208, p. 35.

45) Чак и Декларација УН о давању независности колонијалним земљама и народима (1960) као што прокламује право свих народа на самоопредељење, тако исто врло јасно утврђује да „сваки покушај да се делимично или у потпуности разбије национално јединство и територијални интегритет земље неспојив је са циљевима и начелима Повеље Уједињених нација”.

годинама протеривани одатле од стране албанских сепаратиста. Такође, власт у Београду се никако не би могла означити као колонијални или расистички режим.

Најзад, овде се није радило о борби етничких Албанаца, тачније радило се и о њој, али је она сама по себи представљала унутрашњи сукоб, вид побуне или грађанског рата. Да није било напада НАТО снага, све би на томе и остало. А он се, као што је већ поменуто, никако не може уклопити у Резолуцијом предвиђени изузетак о којем је овде реч.

Могуће оправдање

1. Резолуција. - Резолуција наглашава (чл. 5/1) да никакви обзире било које природе, политички, економски, војни или други, не могу служити као оправдање за агресију.

2. Римски статут. – Статут се овим питањем не бави, што је разумљиво.

3. Оцена. – Формулација из Резолуције је врло прецизна и нема јој се шта додати. Никакви разлози било које природе, па ни политичке, војне итд. не могу послужити као оправдање за агресију. Све је дакле јасно.

Ипак, овде ћемо подсетити да су се у то време са разних страна чули свакакви аргументи зашто треба бомбардовати Југославију – ради обезбеђења њене демократизације, слабљења њене војне моћи, очувања кредибилитета НАТО и др.⁴⁶ У светлу Резолуције, али и читавог савременог међународног права, јасно је да ови разлози никада нису могли бити прихватљиви, па не могу то бити ни данас.

Као посебан и заправо главни аргумент оних који су захтевали, а затим и оправдавали НАТО акцију, истицана је наводна потреба „спречавања српског геноцида над албанским становништвом” одн. у блажој форми, „спречавања етничког чишћења Албанаца од стране Срба”. Међутим, одмах се знало, а касније и показало да није било никаквог геноцида, никаквог етничког чишћења, па ни никаквог систематског насиља над етничким Албанцима. Чак и у критичном периоду, који је

46) Krivokapić 1999a, 22-45; Fenrick, 2001, 490.

непосредно претходио НАТО бомбардовању, на делу су биле само операције полиције и војске против албанских терориста. То исто раде органи реда у свим државама.⁴⁷

Овде ћемо само приметити да оружана акција НАТО против Југославије није била никакво „последње”, „изнуђено” решење, које је наводно наметнула драматична ситуација на терену.⁴⁸ Она је била много раније планирана, о чему, поред осталог, сведочи чињеница да су НАТО снаге још почетком 1998. утврдиле неколико стотина примарних, секундарних и терцијалних циљева за бомбардовање и то не само на Косову, већ на читавој територији Југославије.

Посебно треба истаћи да је рат против Југославије правдан некаквим наводним правом хуманитарне интервенције, као што је, с друге стране, требало да послужи као подлога за увођење у међународно право некаквог новог правила о допуштености силе у случају интервенције из хуманитарних разлога. Међутим, савремено међународно право не дозвољава такве интервенције, посебно онда када иза њих стоје поједине државе или групе држава (тзв. унилатералне интервенције). Док би се у неким сасвим изузетним ситуацијама могла прихватити интервенција коју би са позивом на Главу VII Повеље наложио Савет безбедности, сви други случајеви не могу да представљају ништа друго него неки од видова агресије. Уосталом, и пракса је показала да ниједна таква акција никада није била „хуманитарна” већ је служила само као параван за остваривање других, скривених интереса.⁴⁹

Агресија као злочин

1. Резолуција. - Резолуција изричито утврђује да је агресорски рат злочин против мира, те да агресија повлачи међународну одговорност (чл. 5/2). Она говори о међународној одговорности (што отвара простор и за могућу примену међународних санкција против односне државе)⁵⁰ а не о

47) Детаљно, са обиљем података и других доказа, Кривокапић, 2019.

48) Zunes, 2011.

49) Кривокапић, 2011, 571-619.

50) Кривокапић, 2017, 70-92.

индивидуалној кривичној одговорности одговорних лица. То је разумљиво када се има у виду која је сврха тог документа.

2. Римски статут. – Сасвим супротно, Римски статут посматра агресију као међународног кривично дело из надлежности Међународног кривичног суда. Дакле, у фокусу је појединачна кривична одговорност за акт агресије „лица које је у позицији да спроведе ефективну контролу и нареди политичку или војну акцију државе”.

3. Оцена. – Ако је напад на Југославију представљао агресију, то значи да су све државе које су у њему учествовале – агресори, као што су сва лица која су га планирала, припремала, наредила и извршила – злочинци. И у принципу би због тога требало да буду кажњени.

У пракси ствари изгледају другачије.

НАТО напад на Југославију није могао 1999. да буде означен од стране Савета безбедности као агресија из простог разлога што су његови главни покретачи, планери и извршиоци била три стална члана Савета са тзв. правом вета (САД, Уједињено Краљевство, Француска). Пошто ниједна влада (па ни она која касније дође на власт) неће своју државу жигосати као агресора, није реално очекивати драматичне обрте ни у будућности, у смислу доношења некаквог документа на светском нивоу (нпр. резолуције Савета безбедности) који би напад на Југославију означио као агресију, а земље које су учествовале у томе прогласио агресорима.

Са друге стране, 1999. Међународни кривични суд још није почео са радом (Римски статут је ступио на снагу 2002) а и дефиниција агресије је дата тек много касније (2010). Суд, дакле, и да је хтео није могао да покрене поступке против лица која су планирала, припремила, наредила и реализовала рат против Југославије. Чак и да не улазимо овде у проблем тога које су државе ратификовале Римски статут и измене и допуне из Кампале, а које нису, Суд неће моћи да води поступке против поменутих лица ни у будућности, већ због тога не може да заснује своју надлежност ретроактивно.

То су објективне околности које ометају спровођење правде. Такве ствари се, повремено догађају, па и у унутрашњим

правним порецима. Међутим, једно је да ли је неко осуђен, а друго да ли је крив. Неко може бити осуђен за убиство премда није крив (намештени процес, судска грешка итд.) као што може избећи осуду, премда је свима јасно да је крив. Ова друга ситуација је, нажалост, доста честа у међународним односима, када велике силе повремено врше оружане нападе на мање државе и за то не одговарају, јер би покушај да им се наметне та одговорност довео до великог сукоба, а врло вероватно и светског рата. То није у складу са међународним правом, али то су оне ситуације када се политика ставља изнад права.

Међутим, овде нас тај проблем заправо и не занима превише. Основно питање којим се бавимо је да ли се у случају напада НАТО савеза на Југославију радило о агресији. Стога једино на шта овде треба да укажемо је чињеница да одсуство званичне међународне осуде за тај напад (од стране Савета безбедности) или кривичне осуде одговорних лица (од стране Међународног кривичног суда) нису и не могу бити никакав доказ о томе да се није радило о агресији.

ЗАКЉУЧАК

Да бисмо у неком конкретном случају утврдили да се ради о агресији, а не нечему другом, потребно је да са сигурношћу констатујемо да се околности случаја подударају са начином на који је агресија дефинисана у међународном праву. Видели смо да је таква дефиниција дата у Резолуцији 3314 (1974) и новом члану 8bis Римског статута (изм. и доп. 2010) и да је у оба случаја скоро истоветна. Сама чињеница да се након 36 година дошло до практично исте формулације говори да је она од стране држава прихваћена као валидна. Државе, дакле, и сада, као и средином 70-их година прошлог века, имају исти став око тога шта је агресија и када она постоји. Ближе гледајући, о агресији се ради ако се конкретни догађај поклапа са оним што је дато у општој (апстрактној) дефиницији коју садрже поменути документи или ако се поклапа са макар једним од примера аката агресије који су такође наведени у тим документима. У конкретном случају, нема сумње да се напад НАТО савеза на Југославију по свему подудара са условима које садржи општа дефиниција из Резолуције и

Римског статута. Већ то је довољно да се тај напад квалификује као агресија. Међутим, он се поклапа и са свим актима агресије који су дати као конкретни примери, изузев оног из тачке „е”. Другим речима, са актима из тачака „а-d” и „f-g”. А за постојање агресије довољно је доказати присуство само једног од тих аката. Поред тога, видели смо да чак и да се не ослањамо на општу дефиницију нити на примере аката агресије, на основу Резолуције постојала би претпоставка да је на делу агресија и онај ко тврди да се не ради о агресији морао би то и да докаже. У конкретном случају нема никаквих разлога који би довели у питање наведену претпоставку. Из свега изложеног следи недвосмислени закључак: напад НАТО алијансе на Југославију 1999. био је класичан случај агресије. Стога га треба увек и у свакој прилици тако и називати. Никакво релативизовање, тражење блажих термина и слично нису прихватљиви. Бар толико дугујемо жртвама тог безумног чина.

ЛИТЕРАТУРА

- Akande Dapo, Tzanakopoulos Antonios, "The Crime of Aggression in the ICC and State Responsibility", *Harvard International Law Journal Online Journal*, vol. 58, Spring 2017, 33-36, 2017.
- Case Concerning Military and Paramilitary Activities in and Against Nicaragua*, ICJ, Judgment of 27 June 1986, par. 195, p. 93, www.icj-cij.org/files/case-related/70/070-19860627-JUD-01-00-EN.pdf, 26.1.2019
- Capotorti Francesco, *Study on the Rights of Persons Belonging to Ethnic, Religious and Linguistic Minorities*, United Nations, New York, 1979.
- Fenrick W. J. „Targeting and Proportionality during the NATO Bombing Campaign against Yugoslavia”, *European Journal of International Law*, No. 3, 489-502, 2001.
- Fulton John R. „NATO and the KLA: How the West Encouraged Terrorism”, *Global Security Studies* No. 3, 130-141, 2010.

- Glennon Michael J. „The Blank-Prose Crime of Aggression”, *Yale Journal of International Law*, No. 1, 71-114, 2010.
- Higgins Sean, „Madeline Albright on Kosovo: 'What we did there was not legal but it was right'”, *Washington Examiner*, September 26 2013, <http://washingtonexaminer.com/madeline-albright-on-kosovo-what-we-did-there-was-not-legal-but-it-was-right/article/2536446>, 26.1.2019
- Historical Review of Developments Relating to Aggression, 2003, United Nations, New York, <http://legal.un.org/cod/books/HistoricalReview-Aggression.pdf>, 26.1.2019
- Izveštaj VJ o zločinima tzv. OVK na Kosovu u periodu od 1998. do kraja NATO agresije (2) (2001, June 12), *Glas javnosti*, <http://arhiva.glas-javnosti.rs/arhiva/2001/06/13/srpski/R01061202.shtml>, 26.1.2019
- Kreß Claus, „On the Activation of ICC Jurisdiction over the Crime of Aggression”, *Journal of International Criminal Justice* No. 1, 1-17, 2018.
- Krivokapić Boris, *NATO agresija na Jugoslaviju – sila iznad prava*, Beograd, Čigoja štampa, 1999.
- Krivokapić Boris, „NATO Aggression Against Yugoslavia – Gross Violation of the National Law of Aggressor States”, *Yugoslav Review of International Law* No. 1-3, 93-115, 1999.
- Krivokapić Boris, „NATO Aggression Against Yugoslavia as an Assault of International Law”, in: *International Law and the Interventionism in the 'New World Order': From Iraq to Yugoslavia*, Madrid, 207-240, 2000.
- Krivokapić Boris, „NATO Aggression Against Yugoslavia – Violation of the Foundations of International Law”, *Yugoslav Law* No. 1-3, 113-126, 2000.
- Krivokapić Boris, „NATO Aggression Against Yugoslavia – A Harsh Violation of All Relevant International Documents”, *Yugoslav Law* No. 1-3, 85-112, 2000.
- Krivokapić Борис, „Ratni zločini izvršeni od strane NATO tokom agresije na Jugoslaviju”, *Strani pravni život* br. 1-3, 5-33, 2000.

- Кривокапић Борис, *Актуелни проблеми међународног права*, Београд, 2011.
- Кривокапић Борис, „Обичајна правна правила у међународном праву”, *Мегатренд ревија* бр. 3 35-81, 2012.
- Krivokapić Boris. „Razlozi i posledice NATO agresije na Jugoslaviju – 15 godina posle (1999-2014)”, in: *Novi „hladni rat”*, Beograd, pp. 353-371, 2014.
- Кривокапић Борис, „Агресија НАТО против Југославије (1999 г.) в свете међународног права”, С. Бабурин, З. Станкевич (Eds.), *Европско измерење 2016*, Москва, Асоцијација јуридических вузова et. al., 232-255, 2016.
- Кривокапић Борис, *Међународно јавно право*, Београд, 2017.
- Krivokapić Boris, „NATO Bombing of Yugoslavia (1999) 20 Years Later – The Problems of Legality, Legitimacy and Consequences”, in: Nebojša Vuković (ed.) *The 1999 NATO Bombing Campaign: 20 Years Later*, у штампи 2019.
- Lopičić Đorđe, „Ratni zločini protiv civilnog stanovništva izvršeni od strane država članica NATO u agresiji na SRJ”, *Jugoslovenska revija za međunarodno pravo* br. 1-3, 159-175, 1999.
- Podaci MUP Srbije, „Blic”, 24.3.1999, 9
- RTS, „Šesnaesta godišnjica NATO bombardovanja”, 24 mart 2015, www.rts.rs/page/stories/sr/story/125/Dru%C5%A1tvo/1867756/%C5%A0esnaesta+godi%C5%A1njica+NATO+bombardovanja.html, 26.1.2019
- RTS, TANJUG, „Devetnaesta godišnjica NATO bombardovanja”, 24. mart 2018, www.rts.rs/page/stories/sr/story/125/drustvo/3082740/devetnaesta-godisnjica-nato-bombardovanja.html, 26.1.2019
- Simma Bruno, „NATO, the UN and the Use of Force: Legal Aspects”, *European Journal of International Law* No. 1, 1-22, 1999.
- Tanjug, „Novi alibi NATO-a za bombardovanje SR Jugoslavije”, 9.5.2014, www.politika.rs/sr/clanak/292365/Politika/Novi-alibi-NATO-a-za-bombardovanje-SR-Jugoslavije, 26.1.2019.

Trahan Jennifer, "A Meaningful of the Crime of Aggression: A Response to Michael Glennon", *University of Pennsylvania Journal of International Law* No. 4, 907-969, 2012.

Zunes, Stephen, „The US War on Yugoslavia: Ten Years After”, *Huffpost*, May 25, 2011, www.huffingtonpost.com/stephen-zunes/the-us-war-on-yugoslavia_b_211172.html, 26.1.2019

Boris Krivokapic

NATO BOMBING OF YUGOSLAVIA AS A CLASSIC CASE OF AGGRESSION

Resume

After the introduction, the author recalls three known definitions of aggression in international law. The first is from the Statute of the International Military Tribunal, which sued Nazi war criminals in Nuremberg. For various reasons (it referred to crimes against peace and not aggression as such, it was not precise enough, etc.) it is not quite suitable for modern conditions. The second is contained in UN General Assembly Resolution 3314 (1974). Although strictly speaking is not legally binding, its solutions have grown into a universal customary international law, which means that they are binding on everyone. The third is given in the new Article 8bis which is incorporated in the Rome Statute by its amendments from Kampala (2010). Although based on it there cannot be exercised retroactive jurisdiction of the International Criminal Court, it can be useful in assessing it when there is aggression. The author points to some other characteristics of the definition of aggression from the Resolution and the Rome Statute. In the central part of the work, starting from these definitions, the analysis of the war that led NATO in 1999 against Yugoslavia was given. Specific issues such as: the general definition of aggression, the way in which acts of aggression are defined, the assumption of aggression in certain cases, the issue of the struggle for national liberation as a possible exception, a solution according to which no reasons can serve as justification for aggression. Each of them has been analyzed in a separate section, with the first provisions of the Resolution, then the Rome Statute, and then a comparison with the facts and on that basis making an assessment. The author concludes that NATO's attack on Yugoslavia was a classic case of aggression and raises the question of what is changing it in practice. He notes that it is not realistic to expect the adoption of a universal document that would signify the attack as an aggression and label the countries that participated in it as aggressors. On the other hand, already because the fact that the International Criminal

Court has no retroactive jurisdiction, there is no way that those who planned and realized the war against Yugoslavia, will face the Court. Nevertheless, the author emphasizes that what happened in 1999 should always be called the right name - aggression. This is important because it sometimes strives to alleviate the qualification of that event, whereby it is a name other than a name - bombing, intervention, campaign, action, engagement, incident, and the like.

Keywords: *Aggression, NATO, Yugoslavia, definition, international law*

* Овај рад је примљен 22. марта 2019. године, а прихваћен за штампу на састанку Редакције, 19. априла 2019. године.

Неђо С. Даниловић*

Пословни и правни факултет Универзитета Унион - Београд

Александра Н. Благојевић Даниловић**

Адвокатска канцеларија „Александра Благојевић Даниловић“, Београд

АГРЕСИЈА НАТО НА САВЕЗНУ РЕПУБЛИКУ ЈУГОСЛАВИЈУ - 20 ГОДИНА ПОСЛЕ: ПОЛИТИКОЛОШКО ПРАВНИ АСПЕКТИ

Сажетак

Предмет истраживања у овом раду су политичкоправни аспекти агресије НАТО на Савезну Републику Југославију, сагледавани 20 година после њеног извршења. Сумарни закључни став проведеног истраживања јесте да је агресија НАТО-а из 1999. године била последња фаза у деценијској дезинтеграцији бивше Социјалистичке Федеративне Републике Југославије, која је једнострано предузета, без одобрења Савета безбедности УН. Њена основна сврха није била да одбрани начела хуманости косовских Албанаца, већ да оправда опстанак Северноатланског војно-политичког савеза у измењеним међународним околностима и да насилно присили Савезну Републику Југославију да се интегрише у институционални оквир западних земаља и прихвати неолиберални концепт свог развоја, уз истовремено истискивање интереса Русије са геополитичког простора Балкана. Према начелима међународног права агресија НАТО-а на Савезну Републику Југославију представља злочин против мира и човечности који је учињен употребом најбруталније

* Контакт: danilovic.nedjo@gmail.com

** Контакт: aleksandra.danilovic@yahoo.com

војне силе од стране 19 земаља чланица НАТО савеза против суверенитета, територијалне целовитости и политичке независности једне мале и суверене земље. Последице НАТО агресије по животе људи, материјална добра и животну средину су несагледиве и оне ће сваке године бити све веће и веће. На будућим истраживачима је велика одговорност да на објективан, непристрасан, систематичан и проверљив начин, применом научних метода, техника, инструмената и поступака, поштујући методолошку апаратуру и академску процедуру истраже све аспекте овог сложеног проблема који је оставио огроман ожиљак у науци о међународним односима и науци о међународном праву што се мора што је пре могуће санирати.

Кључне речи: *Агресија, НАТО, међународно право, хуманитарна криза, еколошка катастрофа*

Агресија НАТО-а на Савезну Републику Југославију била је продужетак одавно планираног распада бивше Социјалистичке Федеративне Републике Југославије (у даљем тексту СФРЈ). Одлучујући утицај у распаду бивше СФРЈ имале су водеће чланице Северноатлантског пакта на челу са Сједињеним Америчким Државама. Њихов основни интерес био је потчињавање и окупација Балкана зарад даљег наступа на исток према Русији и њеним природним богатствима. Главна препрека на том освајачком походу била им је бивша СФРЈ, коју је требало, под изговором заштите хуманистичких вредности, раздробити на делове и уклонити са мапе света не бирајући методе и средства.

Најпогоднији ослонац за политички и војни обрачун са СФРЈ послужили су Словенци, Хрвати, Муслимани и Албанци са Косова и Метохије, чијом инструментализацијом и злоупотребом се хтело показати свету да су њихова права наводно угрожена у бившој СФРЈ и да их у томе треба заштитити. Та стратешка улога заштите људских права додељена је НАТО савезу који је од распада биполарног света изгубио смисао свог постојања.

Главни циљ Сједињених Америчких Држава и њених западних савезника деведесетих година 20. века био је да се оправда постојање НАТО савеза, коме је додељена стратешка улога да штити, иначе, вредносно неспорне циљеве – мир, људска права и демократију свим расположивим средствима, укључујући и примену оружја, политичке и економске санкције, као и пружање других врста помоћи.

Тиме су на мала врата наметнута нова правила у међународним односима, да са удаљавањем од запада тенденцијски опада стварна, а расте инструментална вредност људских права и демократије, којима нема ко да пружи међународну заштиту осим НАТО алијансе. Отуда је североатланској алијанси требало ослободити геополитички простор бивше СФРЈ и на тај начин једну социјалистичку државу механички увући у НАТО. То је био опасан преседан у међународним односима у којем је моћним евроатланским интервенционистичким земљама било дозвољено, да без одлуке савета безбедности и одлука националних парламената својих земаља могу, спрам својих стратешких интереса, да избегавају, одлажу, селективно примењују и злоупотребљавају међународну заштиту људских права.

На тај начин је у међународним односима, уместо принципа владавине права, примат дат праву јачега, а права народа су одвојена од повеље Уједињених нација. НАТО савез је из дефанзивног прешао у офанзивни механизам колективне (заједничке) одбране с аутономним правом које је сам себи доделио да може да интервенише без одобрења Савета безбедности Уједињених нација. Интервенције су постале највећи могући бизнис који је икада постојао, а у њима је профит био основ свега. Сви погледи западних стратега били су усмерени ка остваривању миленијумских циљева да будућност припада само онима који завладају с четири највећа тока: (1) миграцијама; (2) ресурсима; (3) кредитирањем још не задужених земаља; (4) инструментима за наводно осигурање светског мира¹.

У остваривању тих стратешких циљева западних центра моћи треба тражити мотиве ангажовања Сједињених

1) Овај закључак је производ обимног пројекта којег је проф. др *Thomas Embante* урадио по налогу војне индустрије.

Америчких Држава и њихових западних савезника у решавање кризе на Балкану, почетком деведесетих година прошлог века. Сукоби на Балкану представљали су претњу интересима богатих и моћних земаља, пре свега, опасност по Европу и отуд за Сједињене Државе, које су у великој мери укључене у европске инвестиције.² Отуда, свака врста нестабилности на Балкану проглашавана је „хуманитарном кризом” која је по правилу у свим случајевима на простору бивше СФРЈ угрожавала интересе богатих и моћних западних земаља. Насупрот томе такве исте и још много теже хуманитарне кризе које су се дешавале у Сијера Леонеу, југоисточној Турској, Колумбији или некој другој земљи нису биле хуманитарне кризе, само зато што нису угрожавале интересе богатих и моћних западних земаља, иако су Сједињене Америчке Државе и њени одани европски савезници често били умешани у настанак и ескалацију тих хуманитарних криза.³ У том смислу неопходно је проматрати и непромишљена међународна признања самопроглашених независних држава Словеније, Хрватске, Босне и Херцеговине и Македоније, које је на простору некадашње СФРЈ изазвало крвави грађански рат са несагледивим последицама.

Као последица сецесије Словеније, Хрватске, Босне и Херцеговине и Македоније, формирана је Савезна Република Југославија коју су сачињавале Србија и Црна Гора;⁴ Република Српска у Босни и Херцеговини и Република Српска Крајина у Хрватској, која је 1995. реинтегрисана у уставно правни систем Републике Хрватске.

ХРОНОЛОГИЈА ДОГАЂАЈА КОЈИ СУ ПРЕТХОДИЛИ АГРЕСИЈИ НАТО НА САВЕЗНУ РЕПУБЛИКУ ЈУГОСЛАВИЈУ

Предмет овог рада нису грађански ратови на простору Западног Балкана, чија је последица била дезинтеграција

2) Интервју Ноам Чомског дат Ерику Шилку и А-Инфосрадио-пројекту, 19. априла 1999. Видети шире: <https://www.radio4all.net/Index.php/program/1226>.

3) *Ибидем*

4) Савезна Република Југославија је 2003. године преименована у Државну заједницу Србија и Црна Гора, која је престала да постоји 2006. године, после референдума и раздружења Црне Горе од Србије.

некадашње Социјалистичке Федеративне Републике Југославије, већ завршни чин демонтаже ове бивше заједничке државе Јужних Словена, односно насилно, оружаном отимању Аутономне покрајине Косова и Метохије из уставноправног система Републике Србије. Епистемиолошки разлози нас обавезују да у објективној научној анализи, у најкраћим цртама, понудимо хронологију догађаја на Косову и поводом Косова који су претходили агресији НАТО на Савезну Републику Југославију.

Домаћој и међународној научној и широкој јавности је познато да је за све време грађанског рата на простору бивше СФРЈ, стање на Косову и Метохији било релативно мирно. Није било озбиљнијих безбедносних претњи које би угрозиле стабилност Савезне Републике Југославије (у даљем тексту СРЈ), све до пролећа 1998. После првих озбиљнијих угрожавања безбедности Српског и осталог неалбанског живља и терористичких напада на институције Републике Србије на Косову и Метохији, државно руководство Србије, у пролеће 1998, позвало је лидера косметских Албанаца Ибрахима Ругову на разговоре и могућем договору и изналажењу политичког решења статуса Аутономне Покрајине Косова и Метохије и унапређењу положаја албанске националне мањине у Србији, уз гарантовање националних права Албанаца по највишим европским и светским стандардима. Уместо да у то време подрже политичке напоре Савезне Републике Југославије и Србије за мирно решавање проблема на Косову и Метохији, западни центри моћи су прећутно одобравали и подстицали одбијање представника албанског народа да учествују у преговорима.

У сврху утврђивања епистемиолошке истине, неопходно је научну и ширу јавност подсетити на неке важне историјске догађаје, настале пре 20 година, и то онако како су се догодили и како су пренети у званичним сведочанствима и документима тога времена. Сазнања из ових догађаја су неопходна како бисмо били у стању да схватимо шта се тачно данас дешава у вези с решавањем проблема статуса Косова и Метохије.

Објективности ради, неопходно је на самом почетку ове анализе нагласити да је насиље на Косову и Метохији 1998.

почело масовним терористичким нападима Ослободилачке Војске Косова (у дељем тексту ОВК) на српску полицију и војску које су мирнодопски биле распоређене на територији Косова. Егзактно је утврђено и документима поткрепљено да су ти терористички напади финансирани из иностранства. У таквим сложеним политичким и безбедносним условима масовног екстремистичког деловања Ослободилачке Војске Косова, Полиција Републике Србије и Војска Југославије нису могле пасивно да посматрају ширење тероризма на једном делу своје суверене националне територије, већ су у складу са Уставом заједничке државе, по одлици легитимно изабраних органа власти, предузели законите превентивне и репресивне мере ради успостављања јавног реда и мира у Покрајини, штитећи животе и имовину српског и албанског народа и других етничких заједница које су живеле на Косову и Метохији.

Предузимање легалних и легитимних уставних и законитих превентивних и репресивних мера ради заштите безбедности свих грађана и очувања јавног реда и мира у Покрајини, утицајни центри моћи су циљно оквалификовали као политички терор над Албанцима, при чему намерно нису хтели да раздвоје узроке који су довели до законито предузетих мера од последица. Узрок сложеног политичког стања на Косову и Метохији крајем 20. века јесте енормно нарастање и јачање албанског тероризма, а уставна и законита интервенција полиције и војске је само нужна последица сузбијања терористичких активности Ослободилачке Војске Косова, које у то време и у таквим условима не би толерисала ниједна суверена и демократска држави на свету.

Због одбијања лидера Албанаца да учествују у политичком решавању статуса Косова и Метохије, јачања терористичких активности Ослободилачке Војске Косова и законитог одговора легитимних државних органа Србије и Савезне Републике Југославије на сузбијању тероризма, те опасности даљег погоршавања политичко-безбедносне ситуације на Косову и Метохији, у решавању кризе ангажовале су се Уједињене Нације. Најпре је 31. марта 1998. усвојена Резолуција Савета Безбедности број 1160, неколико месеци касније, 23. септембра 1998, друга Резолуција број 1199 и,

најзад, трећа Резолуција број 1203 од 24. октобра 1998, у којој је поздрављено потписивање Споразума између СРЈ и ОЕБС-а од 16. октобра 1998, о прихватању верификационе мисије која ће надгледати спровођење захтева међународне заједнице о мирном решавању косовског питања. У истој резолуцији подржан је и споразум који су потписали начелник Генералштаба ВЈ и главнокомандујући снага НАТО-а у Европи о успостављању ваздушне верификационе мисије над Косметом.

За то време највиши органи власти Србије и СРЈ испољили су значајну конструктивну политичку активност да се ситуација на Косову и Метохији реши на миран начин у директним преговорима између Владе Републике Србије и представника националних мањина које живе на Косову и Метохији. Такво опредељење, Влада републике Србије је 13. октобра 1998. конкретно манифестовала у документу од десет тачака који је презентован лидерима Косовских Албанаца и представницима међународне заједнице инволвираних у решавање политичке кризе на Косову. У документу од десет тачака Влада је понудила представницима албанског народа споразум који би Косову осигурао највиши степен аутономије. Међутим, албански представници тај споразум нису прихватили, а изостала је озбиљна политичка реакција утицајних Западних земаља да Албанци прихвате понуђени споразум, чиме би се избегла сва даља догађања.

У трагању за мировним решењем кризе важан корак представљао је и Споразум између председника Савезне Републике Југославије и специјалног изасланика САД амбасадора Ричарда Холбрука од 16. октобра 1998. Тим споразумом на Косово и Метохију је упућено 2.000 ненаоружаних чланова верификационе мисије ОЕБС-а са стриктно прецизираним задацима и овлашћењима, да помогну у успостављању јавног реда и мира, односно у стварању позитивне климе за отпочињање преговора о будућем статусу Косова.⁵

5) Дана 16. октобра 1998. у Београду, потписан је споразум под именом „Споразум о Косовској верификационој комисији Организације за европску безбедност и сарадњу” између Савезне Републике Југославије и Организације за европску безбедност и сарадњу. У тексту тог споразума, ова међународна организација изјављује своје поштовање суверенитету и територијалној целовитости свих држава у региону, као и Повељи Уједињених Нација,

Упоређо са потписивањем споразума о упућивању 2.000 ненаоружаних чланова верификационе мисије ОЕБС-а на Косово и Метохију, Влада Републике Србије упутила је на Косово и Метохију мултинационалну делегацију на челу са потпредседником Владе проф. др Ратком Марковићем с мандатом да разговора о успостављању високог степена аутономије Косова и Метохије у оквиру Републике Србије. Међутим, представници водећих албанских странака, уз политичку подршку западних ментора, одбили су да учествују у преговорима јер, како су сами признали, нису били заинтересовани за било какву аутономију, већ само за отцепљење Косова. Због научне објективности значајно је нагласити да утицајни представници Међународне заједнице нису ни тада осудили албанску страну због одбијања да учествују у мировним политичким преговорима које су сама иницирали.

У исто време, док су албански представници одбијали да учествују у преговорима о статусу Косова и Метохије, амерички амбасадор у Македонији Кристофер Хил отпочео је одвојени рад на изради предлога за решење будућег статуса Косова и на тај начин девалвирао све напоре Европске уније и међународноправне документе који су се односили на мирно и политичко решење статуса Косова и Метохије.

Управо та околност, у којој водећа светска сила припрема свој предлог решења статуса Косова без сагласности Републике Србије, наговештавала је да ће уместо дијалога непосредно заинтересованих страна решење косовског питања бити наметнуто са стране, применом различитих видова притиска и уцена. У том циљу били су планирани

начелима Хелсиншког завршног акта и Париској повељи. Путем овог споразума, ОЕБС је преузео на себе обавезу да *помогне* Савезну Републику Југославију у спровођењу Резолуција 1160 и 1199 Савета Безбедности УН. У том споразуму се изричито каже следеће: „*Привржени поштовању Начела Повеље УН и Начела Хелсиншког завршног акта о миру, стабилности и сарадњи у Европи, као и Париској повељи, Имајући посебно у виду важност постизања мирног, демократског и трајног решења свих постојећих проблема у Покрајини Косово и Метохија, заснованог на једнакости свих грађана и националних и етничких заједница,*

Привржени поштовању суверенитета и територијалне целовитости свих држава у региону, Пристајући да се придржавамо резолуција 1160 и 1199 Савета безбедности УН и да допринесемо њиховом спровођењу од стране СРЈ,

Влада СР Југославије, с једне стране и ОЕБС с друге, постигли су следећи Споразум” (http://starisajt.nspm.rs/Debate/2007_haritos1#21).

мировни преговори у Рамбујеу за које је међународна Контакт-група утврдила полазне принципе по којима су требали да буду вођени разговори између српске и албанске стране уз активно посредовање чланова Контакт групе⁶. Због политичке коректности и научне објективности значајно је нагласити да у процесу преговора нису поштовани принципи које је утврдила међународна Контакт-група, за шта су одговорни представници управо Контакт групе. У својој основи принципи међународне Контакт групе су значили јамчење Космету широке аутономије, уз истовремену потврду територијалног суверенитета Савезне Републике Југославије и Републике Србије над тим делом своје територије.

Имајући у виду временску дистанцу - 20 година од агресије НАТО на Савезну Републику Југославију неопходно је истаћи да је делегација Владе Републике Србија без обзира што није била у свему задовољна свим решењима, ипак прихватила десет принципа међународне Контакт-групе и изразила спремност да прихвати и споразум који би проистекао из тих принципа. Насупрот томе, делегација Албанаца, у којој су преовладавали представници Ослободилачке Војске Косова, након додатних убеђивања, једва је пристала да дође на преговоре. Албанску делегацију, уз подршку водећих западних држава, предводио је Хашим Тачи, за којим су југословенске власти раније расписале међународну потерницу због више терористичких дела које је починио.

Посебан куриозитет ових преговара налази се у чињеници, да се за све време преговора две делегације нису ниједном среле да би директно разговарале лицем у лице, већ су сви разговори текли уз медијацију међународних посредника. Тако су се разговори претворили у преговоре између Савезне Републике Југославије и САД, а косметски Албанци су послужили као алиби за то.

Након двадесетодневних преговора, када је изгледало да ће они пропасти, због одбијања албанске стране да прихвати споразум заснован на принципима међународне Контакт-групе, у Рамбујеу је 21. фебруара 1999. године допутовала Мадлен Олбрајт, државни секретар САД, која је без осталих

6) Састављена од министара спољних послова Француске, Немачке, Италије, Русије, В. Британије и САД

чланова међународне Контакт-групе самоиницијативно преузела улогу главног медијатора у преговорима. После тродневних преговора, америчка дипломатија је ултимативно предложила нови оквир споразума, који је у односу на претходни био дијаметрално супротан и није се заснивао на општим принципима које је усвојила међународна Контакт-група. Споразум је био суштински измењен на штету Србије и Савезне Републике Југославије, а измене су се огледале у убацивању нових одредаба и поглавља који уопште нису били разматрани у Контакт групи и са којима се нису сагласиле све чланице Контакт-групе, пре свега Русија. Текст првобитног нацрта споразума је самовољно допуњен са преко 50 страница новог текста а допуне су се суштински односиле на давање Косову квази државног статуса, уз обезбеђење масовног војног присуства НАТО-а на том подручју и постепено разоружање ОВК. Управо због постепеног разоружања ОВК Албанска делегација је дуго одбијала да потпише тај споразум. Међутим, после додатних притисака САД и Велике Британије коначно је пристала да стави свој потпис, нарочито после упозорења британског министра иностраних послова Робина Кука да „Албанци треба да потпишу споразум јер без тога НАТО не може да бомбардује Србе”!⁷ То дрско и недипломатско упозорење Робина Кука је демаскирало мотиве и циљеве земаља унутар НАТО савеза да изврше агресију на Савезну Републику Југославију.⁸

Такав нацрт ултимативног споразума државна делегација Савезне Републике Југославије и Србије није могла да прихвати, па су 23. фебруара 1999. године прекинути преговори а њихов наставак с јасно назначеном поруком „узми или остави“ је заказан за 15. март 1999, у авенији Клебер у Паризу. По општој оцени објективних политичких аналитичара и научних истраживача, време које је преостало до наставка преговора није искоришћено за побољшање предложених решења, већ су уследиле нове претње, притисци и уцене, као и повлачење

7) Ову крајње недипломатску изјаву пренела су сва средства информисања у Србији и другим земљама.

8) Да је све било унапред припремљено, не у циљу обезбеђења правичног решења, већ ради задовољења апетита албанских сепаратиста говори и чињеница да је у листу „*Koha Ditore*” објављен текст америчке верзије споразума пре него што га је амерички Државни секретар званично презентовао у Рамбујеу.

посматрача ОЕБС-а са Косова, два дан пре агресије, што је била велика грешка међународне заједнице с несагледивим последицама.

ПОКУШАЈ НАСИЛНОГ НАМЕТАЊА ПОЛИТИЧКИХ РЕШЕЊА СТАТУСА КОСОВА И МЕТОХИЈЕ

Ноторна је истина да су Сједињене Америчке Државе понудиле Влади СРЈ ултиматум у Рамбујеу, који се дуго држао у тајности и о коме шира јавност није била упозната. Такође, истина је да је Народна Скупштина, као највише политичко и представничко тело Републике Србије је одбацила ултиматум као средство у решавању спорних политичких питања, али је изнела веома конструктиван противпредлог који Сједињене Америчке Државе нису прихватиле.⁹ Шта више, Скупштина Србије је осудила повлачење међународних посматрача и захтевала да се они врате уз конструктиван предлог да се донесе посебна Резолуција у Савету безбедности УН чија суштина би била да „пошто етничке заједнице кроз преговоре постигну договор о аутономији, Србија ће размотрити питање међународног присуства које би гарантовало безбедност”. Према једном од најобјективнијих и најугледнијих америчких интелектуалаца тога времена – Ноаму Чомском, „то је била фер понуда Србије која би спречила хуманитарну кризу изазвану бомбардовањем и рушењем привредних ресурса Србије”.¹⁰ Према овом и многим другим објективним истраживачима, нису ни изблиза биле исцрпљене све дипломатске опције а „можда је било могуће (у марту 1999, подвукао Н.Д) иницирати стварне преговоре – а не катастрофални амерички ултиматум предочен председнику СРЈ на конференцији у Рамбујеу и увести велики контингент страних посматрача који би били у стању да заштите и албанске и српске цивиле”.¹¹

Са становишта принципа и начела међународног права и науке о међународним односима, за једну малу суверену и

9) На питање које је представнику Стејт Департамента постављено у вези са против предлогом Народне Скупштине Републике Србије, на прес конференцији одржаној 24. марта 1999, Џејмс Рубин је дрско одговорио: „Нисмо у њему видели ништа позитивно, стога смо одлучили да бомбардујемо,„

10) Ноам Чомски, *Југославија – мир, рат и распад*, „Самиздат Б92”, Београд, 2018, стр. 115 и 116.

11) *Ибид*, стр. 169.

независну државу каква је била Савезна Република Југославија, споразум из Рамбујеа је био неприхватљив због тога што је наметан уз претњу примене најгрубље силе; што није у складу са националним и међународним правом уредио питање аутономије Косова и Метохије у саставу Републике Србије; што је аутономној покраини Косово и Метохија понудио квазидржавни статус државе у држави, и због одредаба војног дела Споразума, посебно оних којима је уређена примена овог за Србију и СРЈ значајног дела Споразума.

Анализом садржаја појединачних делова Споразума може се са високим степеном поуздања закључити да је креаторима споразума унапред било јасно да он за Србију и Савезну Републику Југославију неће бити прихватљив, што је и била намера САД и утицајних земаља Европске уније која је формално реализована кроз међународну Контакт групу.

Због накнадног епистемиолошког утврђивања истине, неопходно је рећи да су се у Рамбујеу и у Паризу, Влада Савезне Републике Југославије и Влада Републике Србије сложиле са међународним посредницима да Косово и Метохија треба да добије аутономију у оквиру југословенског и српског правног система, у складу с одлуком Контакт групе од 29. јануара 1999. године. Две владе се нису сложиле с предлогом који би водио ка одвајању Косова и Метохије од Савезне Републике Југославије и Републике Србије, а који би био у супротности с начелима и условима које је усвојила Контакт група за преговоре у Рамбујеу.

С тим у вези, 18. марта 1999, за време друге рунде дипломатских контаката у Рамбујеу-Паризу, потписан је „Споразум о самоуправи на Космету”, састављен на основу начела Повеље Уједињених Нација, Хелсиншког завршног акта и Париске повеље за нову Европу, на основу јемстава Уједињених Нација за суверенитет и територијалну целовитост Југославије, и на одлуци Контакт групе од 29. јануара 1999. Споразум је потписан од стране представника седам етничких заједница које живе на Косову и Метохији (Срба, Црногораца, Албанаца, муслимана, Турака, Рома и Египћана), као и од стране представника Владе Србије и Владе Савезне Републике Југославије.¹²

12) Видети шире: *Нова српска политичка мисао*, http://starisajt.nspm.rs/Debate/2007_hari

Међутим, због неслагања представника Ослободилачке Војске Косова који су позвани на преговоре, двојица копредседавајућих конференције у Рамбујеу, министри спољних послова Француске и Велике Британије, Ибер Ведрин и Робин Кук, упутили су ултиматум Влади Савезне Републике Југославије у којем су захтевали да она потпише текст којег су они формално назвали „Споразумом”, а суштински се радило о „Привременом договору о миру и самоуправи на Косову”.¹³

Ултимативним захтевом да се потпише документ „Привремени договор о миру и самоуправи на Косову”, који није био предмет преговора, хтело се створити збрка у којој би се у јавности формирао утисак да Срби наводно крше потписани споразум. Уствари, егзактне чињенице су стојале сасвим другачије. Влада Савезне Републике Југославије и Влада Републике Србије су се сложиле с начелима скупа у Рамбујеу, у складу са саопштењем Контакт групе од 29. јануара 1999. и придржавале су се тих начела. Међутим, текст „Привременог договора о миру и самоуправи на Косову” био је у супротности с начелима скупа у Рамбујеу и није представљао текст никаквог споразума у којем је учествовала југословенска Влада.

Отуда је Споразум назван „Привремени договор о миру и самоуправи на Косову” из Рамбујеа за Србију и Савезну Републику Југославију био неприхватљив из више разлога:

Прво, Споразум је представљао ултиматум којим је повређен основни принцип међународног права о забрани претње силом у међународним односима (чл. 2/4 Повеље УН) и посебно начело о забрани претње силом код закључења међународних уговора).¹⁴

Друго, текст Споразума је био у супротности с начелима и условима скупа у Рамбујеу, онако како су постављени одлуком Контакт групе од 29. јануара 1999. у Лондону.

Треће, одредбама споразума од Савезне Републике Југославије је ултимативно захтевано да прихвати будући Устав

tos1#27.

13) Видети шире: *Нова српска политичка мисао*, http://starisajt.nspm.rs/Debate/2007_hari-tos1#28.

14) То је начело, потврђено и Бечком конвенцијом о уговорном праву (1969), којом је кодификована материја међународног уговорног права.

и законе Косова у чијој изради Србија не би учествовала и на које не би имала право да утиче у будућности¹⁵. Такође, споразумом је било предвиђено да он има већу правну снагу од других правних прописа у Србији и Савезној Републици Југославији, укључујући и Уставе, па чак, шта више, да су Србија и СРЈ дужне да своје уставе и законе прилагоде Уставу Косова¹⁶. Осим тога, Споразумом је било предвиђено да шеф имплементационе мисије има право да о свим важним питањима доноси сам одлуке које су обавезујуће за уговорне стране, без права вета од стране Србије и Савезне Републике Југославије. То право је подразумевало да шеф имплементационе мисије може да поставља и смењује локалне функционере, повећава и смањује број полицајаца у саставу локалне полиције и број пограничне полиције и цариника, да надзире и по потреби усмерава рад тужилаштва и да предузима друге мере, као нпр. да поништава резултате избора, тумачи политички део Споразума, итд¹⁷. То би у основи значило да би овај новоуспостављени орган *де факто* био гувернер Косова¹⁸. Додају ли се томе одредбе да је за тумачење војног дела Споразума била предвиђена надлежност команданта НАТО снага, те орочен рок важења споразуме од три године, после чега би се на међународном скупу донела одлука о коначном статусу Косова, „на основу воље народа,”¹⁹ онда се може претпоставити како би у таквим условима функционисао правни поредак Србије, прокламована тзв. самоуправа на Косову и шта би уопште остало од суверенитета Србије и Савезне Републике Југославије?

Четврто, одредбама Споразума Косово би добило потпуну аутономију која превазилази све до тада познате облике самоуправе у свету. Односно, споразумом је било предвиђено да аутономна покрајина Косово има скупштину,

15) Споразум је постао доступан јавности 12. априла 1999. године, односно 18 дана од извршене агресије НАТО на СРЈ, када више није било времена за озбиљнију стручну и научну анализу политичко-правних решења садржаних у њему. Прва га је објавила немачка новинска агенција ДПА а тајни војни анекс „Б“ Споразума пренели су немачки, француски, енглески и др. медији. Видети шире: *Interim Agreement for Peace and Self-Government in Kosovo* (web adresa: <http://www.balkanaction.org/archives/kia299.html>).

16) *Interim Agreement for Peace and Self-Government in Kosovo*, Framework, Article 1/6.

17) *Ibid*, Chapter 2, Articles II/2, VI/2/c, VIII/2/b; Chapter 5, Articles I-II, IV/5.

18) *Ibid*, Chapter 5, Article 1/3.

19) *Ibid*, Chapter 8, Article 1/3.

владу и управне органе, сопствени устав и законе (на које СРЈ и Србија не би могле да утичу), те председника, уставни и врховни суд Косова (чије би одлуке биле непосредно извршне на целој територији Србије и Савезне Републике Југославије), судство (окружне и општинске судове), тужилаштво, па чак и сопствену полицију. Имајући у виду да је Споразум предвиђао да Косово има право да одржава међународне односе²⁰, оснива сопствена представништва у другим државама, учлањује се у међународне организације и да закључује међународне споразуме, тиме би Косово суштински добило статус „државе у држави”, а Република Србија и Савезна Република Југославија би имале само формални суверенитет над Косовом и Метохијом, без икаквог утицаја на ову своју јужну Покрајину²¹.

С епистемиолошке тачке гледишта и с временске дистанце од 20 година, поуздано се може закључити да су одредбама споразума из Ранбујеа Косову била дата обележја класичне државе, а не обележја највишег облика територијалне аутономије, због чега овај споразум није био прихватљив.

Пето, у тексту Споразума који је представљао садржај ултиматума, Савезна Република Југославија, Србија и „Косово” (тј. Косово и Метохија), као посебан ентитет, појављују се као равноправне стране-потписнице. Представници албанских сепаратиста су требали да потпишу текст као „представници Косова” и као страна равноправна законитим владама СРЈ и Србије. Ова чињеница би по аутоматизму значила да се Косово и Метохија налази изван уставноправног оквира Србије.

Шесто, посебно је био неприхватљив војни део споразума који је предвиђао:

20) *Ibid*, Chapter 1, Articles I/6/c, II/5/a/ix, III/2/iv.

21) У делу Споразума који се односи на међународну сарадњу Косова било је предвиђено: „Косово ће имати право да развија међународне односе унутар својих области одговорности које су једнаке овлашћењима република према члану 7 Устава Савезне Републике Југославије”. Претпоставља се да би ова „држава” имала право да се одвоји од Савезне Републике Југославије на основу неке врсте референдума који би био одржан након три године. Међутим, учешће на референдуму не би било омогућено свим грађанима Србије, већ само становништву ове српске покрајине, у којој је албанско становништво имало већину. Посебно, у поглављу 8 овог текста, под насловом „Амандман, Свеобухватна процена и Завршне одредбе”, члан 2, став 3, каже се следеће:

„Три године након ступања на снагу овог Споразума, одржаће се међународни скуп ради установљивања механизма за коначно решење Косова, на основу воље народа, мишљења одговарајућих власти...” итд.

1) да се војне и полицијске снаге и комплетна војна техника²² Савезне Републике Југославије и Србије повуку са Косова, изузев 1.500 југословенских војника и 75 полицајаца²³ који би обезбеђивали државну границу према другим земљама, а да гарант спровођења Споразума буду трупе НАТО-а²⁴ чији максималан број није био ограничен;

2) да међународне војне снаге на Косову могу да чине и друге државе (нечланице НАТО-а) о чему одлучује НАТО, који са сваком земљом појединачно склапа споразум²⁵, без обавезе консултовања Савезне Републике Југославије;

3) да снаге НАТО-а контролишу и регулишу копнени саобраћај на Косову и ваздушни простор изнад покрајине, укључујући и 25 километара ваздушног простора изван административне границе Косова и Метохије у дубину територије Савезне Републике Југославије, а да при томе ваздухоплови Југославије не могу да улазе у тај ваздушни простор без посебне дозволе надлежног команданта НАТО-а;²⁶

4) да снаге НАТО-а могу да предузму све акције, укључујући и примену оружане силе,²⁷ а да при томе не одговарају за штету коју својим активностима проузрокују јавној или приватној имовини,²⁸ и да уживају посебан статус који је предвиђао.²⁹

а) потпуни имунитет од грађанске, управне, кривичне и прекршајне јурисдикције Србије и Савезне Републике Југославије, односно да раде шта хоће и да се понашају као окупациона војска;

б) пуну слободу неометаног и неограниченог кретања возилима, бродовима и авионима на целој територији Савезне Републике Југославије, укључујући и право на постављање логора, одржавање маневара и право на употребу читавих

22) *Interim Agreement for Peace and Self-Government in Kosovo*, Chapter 7, Articles IV, VI.

23) *Ibid*, Chapter 2, Article VI/2/a/i.; Chapter 7, Articles IV/2/a, VI/1/c/4.

24) *Ibid*, Chapter 7, Articles I/1/a, VIII.

25) *Ibid*, Chapter 7, Article I/1/b-c.

26) *Ibid*, Chapter 7, Articles VIII/5/c, X.

27) *Ibid*, Chapter 7, Article VIII/1, VIII/6.

28) *Ibid*, Chapter 7, Article VIII/5/d.

29) *Ibid*, Appendix B, посебно таčke 6-12.

региона или инсталација за потребе снабдевања, вежби или извођења НАТО операција, уз обавезу Савезне Републике Југославија да на својој територији обезбеди приоритет кретању особља, возила, бродова и авиона НАТО-а и да за то не захтева од Алијансе никакву одштету у виду царина, такси и др. дажбина утврђених домаћим и међународним правним актима.

Седмо, ради стварања утиска „легитимитета” војне контроле територије Савезне Републике Југославије од стране НАТО, у тексту ултиматума се захтева да обадве стране (косовска и српска) „позивају НАТО да састави и предводи војну силу како би се обезбедило придржавање одредбама овог дела Споразума....”.

Пажљивом политичко-правном и научном анализом садржаја наведених и других решења Споразума из Рамбујеа, поуздано се може закључити да се од Савезне Републике Југославије тражило да се дефакто и дејуре одрекне суверенитета на делу сопствене територије и омогући стварање на том подручју нове државе, и да истовремено прихвати страну војну окупацију тј. призна потпуну војну капитулацију на крају 20. века, уз ултимативни захтев да ће бити бомбардована, уколико „добровољно“ не прихвати Споразум. Тиме је на најгрубљи начин прекршен основни принцип међународног права о забрани претње силом у међународним односима (чл. 2/4 Повеље УН) и посебно начело о забрани претње силом код закључења међународних уговора. Посматрано с ове временске дистанце, неопходно је констатовати да такве услове у преговорима не би прихватила ниједна суверена и независна земља на свету која држи до свог суверенитета и територијалног интегритета, посебно не народ који је толико пропатио у својој вековној борби за слободу и независност, изгубивши само у Првом и Другом светском рату око 2.700.000 својих грађана у борби за бољи и хуманији свет.

КОСОВО И МЕТОХИЈА УНУТРАШЊЕ ИЛИ МЕЂУНАРОДНО ПИТАЊЕ

У реалној друштвеној стварности је потврђено и епистемиолошки доказано да се у периоду пре фебруара 1999. у Аутономној покрајини Косово и Метохија развио снажан и организован оружани покрет албанских сепаратиста, чији је циљ био отцепљење целе Покрајине од Републике Србије и њено претварање у независну државу. У званичним изјавама готово свих влада западних земаља, као и у Савету безбедности УН у том периоду, таква насилна дела албанских сепаратиста оцењена су као „терористичке акције”, односно као „тероризам”, а актери терористичких активности проглашени су терористима³⁰. Ови догађаји, који су почели као унутрашњи проблем Републике Србије и Савезне Републике Југославије, интернационализовани су у другој половини 1998. и у 1999. и постали прворазредно међународно питање због интересног мешања трећих држава, претежно западних, које су нудиле посредништво у циљу налажења политичког решења које је одговарало њиховим геостратешким и економским интересима.

Отуда је због утврђивања објективне, научне истине неопходно прво размотрити питање да ли је Косово и Метохија у то време, према имплицитним одредбама међународног права, било унутрашње питање Републике Србије или није.

У одговору на ово питање неопходно је, с епистемиолошке тачке гледања, нагласити да је Аутономна покрајина Косово и Метохија, према међународним правним актима, као што су Букурештански споразум из 1913, Резолуције Савета безбедности УН број 757 и 777, из 1992, Париски споразум из 1995, резолуције Савета безбедности УН број 1160, 1199 и 1203, из 1998, „Споразум из Рамбујеа” и Резолуција Савета безбедности 1244 из 1999, суверени део територије Републике Србије и по дефиницији представља аутономију у оквиру правног поретка Србије. Отуда је овај део територије Србије правно гледано под искључивим државним суверенитетом Републике Србије.

30) Какве су размере терористичких активности у том периоду биле на Косову и Метохији, говоре потврђене емпиријске чињенице да је само у периоду од 1. јануара 1998. до 10. јуна 1999, Ослободилачка војска косова извршила 2.896 терористичких напада, и то: 1.071 терористички напад на грађане; 1.642 терористичка напада на припаднике и објекте Министарства унутрашњих послова Републике Србије и 573 терористичка напада на припаднике Војске Југославије.

Полазећи од епистемиолошких политичко правних чињеница, ова научна истина се не може оспорити јер је она одраз начела суверенитета држава, на којем почива међународни правни поредак. На овом начелу је заснована цела међународна заједница, која је организована у оквиру Уједињених Нација. У самој Повељи Уједињених Нација, у члану 2, став 1 записано је: „Организација УН заснована је на начелу суверене једнакости свих њених чланова.” Због тога су не схватљиви разлози неких утицајних земаља запада које руше темељна начела постојања и функционисања међународних односа. Такво не поштовање темељних начела води међународну заједницу у суноврат из којег није могуће изаћи без планетарног сукоба цивилизација, којег надамо се нико нормалан не жели.

Суштина овога начела јесте да суверена држава сама одређује своје унутрашње односе према свом аутономном законодавству, у складу с међународним правом. То је уједно и најважније начело које је записано и у Завршном акту Конференције о европској безбедности и сарадњи, потписаном у Хелсинкију 1. августа 1975. у којем се на најдиректнији начин дефинише начело *суверене једнакости и поштовање права заснованих на суверенитету*.

Према овом елементарном начелу у међународном праву, од свих држава се захтева да међусобно поштују своју суверену једнакост и индивидуалност као и сва права која чине и обухватају сувереност, укључујући право сваке државе на правну равноправност, територијалну целовитост, слободу и политичку независност. Државе су такође обавезне да међусобно поштују право друге државе да слободно бира и развија свој политички, друштвени, привредни и културни систем, као и право да доноси сопствене законе и прописе.

То у стварној примени овог начела значи да се аутономија одређеног региона унутар територије једне суверене државе по дефиницији третира као аутономија која се регулише у оквиру законодавства те државе³¹. Отуда се аутономија Косова и Метохије унутар Србије није могла тумачити на другачији начин осим као аутономија у складу са законодавством Србије,

31) *Нова српска политичка мисао*, http://starisajt.nspm.rs/debate/2007_haristos.htm#16.

па је стога „питање статуса Косова” вештачки наметнуто и оно према одредбама међународног права не постоји као такво.

Аутономија Косова и Метохије као унутрашње питање Републике Србије издигнуто је на ниво међународног „статуса Косова” на основу бесправно убаченог термина „будући статус Косова” у Резолуцију 1244 Савета безбедности Уједињених Нација од 10. јуна 1999. Против правним и не легитимним убацивањем овог термина у резолуцију 1244 се практично хтело оспорити право Србије за регулисање статуса аутономије покраине Косова и Метохије унутар правног поретка републике Србије.

Међутим, стварне и епистемиолошки потврђене политичкопрвне чињенице говоре сасвим другачије. Резолуција 1244 се изворно позива на раније резолуције Савета безбедности број 1160³², 1199³³ и 1203³⁴, из 1998. Све ове резолуције

32) У резолуцији 1160, донетој 31. марта 1998, шест дана након Бонске изјаве Контакт групе, између осталог, се изричито каже да: „Савет безбедности...

Са захвалношћу уважавајући изјаве министара спољних послова Француске, Немачке, Италије, Руске Федерације, Уједињеног Краљевства Велике Британије и Северне Ирске и Сједињених Америчких Држава (Контакт групе) од 9. и 25. марта 1998. (С/1998/223 и С/1998/272), укључујући и предлог о свеобухватној забрани увоза оружја у Савезну Републику Југославију, укључујући и Косово,... *Потврђујући приврженост* свих држава-чланица суверенитету и територијалног целовитости Савезне Републике Југославије... *Подвлачи* да је начин да се на Косову поразе насиље и тероризам тај што ће власти у Београду понудити заједници косовских Албанаца један истински политички процес. *Позива* власти у Београду и вођство заједнице косовских Албанаца да хитно приступе, без претходних условљавања, садржајном дијалогу о питањима политичког статуса, и уважава спремност Контакт групе да такав дијалог поспешу ... *Слаже се*, без прејудуцирања исхода поменутог дијалога, с предлогом садржаним у изјавама Контакт групе од 9. и 25. марта 1998. да начела за решење косовског проблема треба да буду заснована на територијалној целовитости Савезне Републике Југославије и да буду у складу са стандардима ОЕБС, укључујући оним садржаним у Хелсиншком завршном акту Конференције о европској безбедности и сарадњи из 1975. као и Повељи Уједињених Нација, и да такво решење такође мора да узме у обзир права косовских Албанаца и свих који живе на Косову, и изражава своју подршку једном унапређеном статусу за Косово, који би укључивао суштински већи степен аутономије и значајне самоуправе”. У резолуцијама 1160, израз „унапређени статус” употребљен је да поближе одреди значење „аутономије” Косова унутар Србије, као унутрашње аутономне јединице Србије, у складу с њеним законодавством. (http://starisajt.nspm.rs/Debate/2007_haritos1#19).

33) Дана 23. септембра 1998. Савет Безбедности УН усвојио је Резолуцију 1199 у којој се, између осталог, каже следеће: „Савет Безбедности,

Позивајући се на сопствену Резолуцију 1160 (1998) од 31. марта 1998... *Изнова потврђује* циљеве Резолуције 1160 (1998.), у којој Савет изражава подршку мирном решењу косовског питања, који би подразумевао унапређен статус Косова, суштински већи степен аутономије и значајну самоуправу, *Такође изнова потврђује приврженост свих држава-чланица суверенитету и територијалној целовитости Југославије...*” (http://starisajt.nspm.rs/Debate/2007_haritos1#20).

34) Дана 24. октобра 1998. осам дана након потписивања „Споразума о Косовској верификационој комисији Организације за европску безбедност и сарадњу” између Савезне

садржавале су у својој основи и егзактно потврђивале изјаву о признању јемства суверенитета и територијалног интегритета Савезне Републике Југославије, односно републике Србије од стране свих држава чланица Уједињених Нација. Отуда, с становишта објективног међународно-правног тумачења одредби наведених резолуција Савета безбедности УН то значи да од тренутка када је признат суверенитет и територијална целовитост Савезне Републике Југославије, односно Србије и Црне Горе, статус Косова и Метохије као дела територије Републике Србије ни у чему није био споран. Споран је био само насилнички однос Ослободилачке војске Косова и земаља које су је подржале, па касније и признале као још једну независну албанску државу на Балкану, што истински представља насиље у политици међународних односа којима се руше сами темељи на којима почивају односи између држава и односи унутар самих суверених држава.

Уношењем у Резолуцији 1244 из 1999. године израза „*будући статус Косова*”, након агресије на Савезну Републику Југославију, без пратећег објашњења шта тај израз

Републике Југославије (Србије и Црне Горе) и „Организације за европску безбедност и сарадњу”, Савет безбедности Уједињених Нација усвојио је Резолуцију 1203 у којој се, између осталог, каже: „Савет безбедности,

Позивајући се на своје резолуције 1160 (1998.) и 1199 (1998.) од 23. септембра 1998. и на важност мирног решења проблема Косова, Савезна Република Југославија... Поздрављајући споразум потписан између Београда 16. октобра 1998. од стране министра спољних послова Савезне Републике Југославије и председавајућег Организације за европску безбедност и сарадњу (ОЕБС), који предвиђа да ОЕБС установи верификациону мисију на Косову (S/1998/978), укључујући и поступање од стране Савезне Републике Југославије у складу с резолуцијама 1160 (1998.) и 1199 (1998.)... Позивајући се на циљеве резолуције 1160 (1998), у којој Савет изражава своју подршку мирном решењу косовског проблема које би укључило унапређен статус за Косово, суштински већи степен аутономије и значајне самоуправе... Изнова потврђује приврженост свих држава-чланица суверенитету и територијалној целовитости Савезне Републике Југославије... Захтева да вођство косовских Албанаца и сви други елементи заједнице косовских Албанаца у потпуности сарађују с Верификационом мисијом ОЕБС на Косову... Инсистира да вођство косовских Албанаца осуди све терористичке акције, захтева да се такве акције сместа обуставе и наглашава да сви елементи заједнице косовских Албанаца треба своје циљеве да постижу искључиво мирним средствима...” (http://starisajt.nspm.rs/Debate/2007_haritos1#22).

Дакле, у резолуцијама број 1160, 1199 и 1203 из 1998, 1244 из 1999. и у Споразуму о Косовској верификационој комисији Организације за европску безбедност и сарадњу од 24. октобра 1998. се изричито наводи да Савет безбедности УН и ОЕБС потврђују приврженост свих држава чланица суверенитету и територијалној целовитости Савезне Републике Југославије и других држава у региону, у складу са Хелсиншким завршним актом и анексом 2.

Израз „*унапређени статус*” који се наводи у резолуцијама 1199 и 1203, а у Резолуцији 1244 из 1999, без пратећег контекста, употребљен је да би се јасно показало да се израз „унапређени статус” односи на унапређење аутономије и самоуправе на Косову.

у својој основи значи, показује да се израз „статус” односи на „аутономију и самоуправу”, али је он у овој резолуцији са становишта центара моћи који су подржавали Косово и Метохију префињено употребљен у нешто другачијем контексту од оног којег је имао у три претходне резолуције из 1998, наговештавајући да ће „статус Косова” бити предмет будућих преговора. Као последицу противправне употребе овог израза имамо чињеницу да су се масовни медији и многе западне дипломате бавиле „питањем статуса Косова”, што је наговештавало могућност присилног издвајања те покрајине из уставноправног поретка Републике Србије. То се практично и догодило нелегалном и противправном одлуком Косовске скупштине о проглашењу независности Косова, 17. фебруара 2008. године и признањима те нелегалне творевине од стране једног броја земаља у свету.

Научно је непобитно доказано да је Косово и Метохија било историјско седиште средњовековне српске државе и да чини колевку српске цивилизације. Сведочанство за ову неоспорну чињеницу налазимо у великом броју историјских споменика културе расутих по читавој територији Косова и Метохије, попут српских православних цркава и српских православних манастира, које данас својатају као своје неки угледни представници Албанског народа на Косову и у Албанији³⁵. Из новије историје је познато да је Српска војска ослободила Косово и Метохију од отоманско-турске окупације 1912. године. Крајем Балканских ратова Косово није било више под управом Отоманског царства, већ је постало саставни део модерне српске државе. Само један мањи део Косова је потпао под суверенитет Црне Горе, што је утврђено Балканско-турским уговором из Лондона, од 30. маја 1913. Потписивањем Лондонског уговора практично је завршен Први балкански рат. Букурештанским уговором од 10. августа 1913. и Српско-турским споразумом од 14. марта 1914, постављене су нове међународне границе на Балкану³⁶. Крајем 1918. године у својству међународно признате државе са сопственом територијом која је укључивала највећи део Косова и Метохије, Србија учествује у стварању „Краљевине Срба, Хрвата и Словенаца”. Ова краљевина је 1929. преименована у

35) *Нова српска политичка мисао*, http://starisajt.nspm.rs/Debate/2007_haritos1.htm#7

36) *Нова српска политичка мисао*, http://starisajt.nspm.rs/Debate/2007_haritos1.htm#8

„Краљевину Југославију”, а завршетком Другог светског рата - 1945. године, Србија у свом саставу обједињава целокупну територију Косова и Метохије и равноправно учествује новој југословенској држави под именом - „Федеративна Народна Република Југославија”, касније „Социјалистичка Федеративна Република Југославија”. Распадом бивше заједничке државе – СФРЈ, Црна Гора и Србија с аутономним покрајинама Војводином и Косовом и Метохијом као њеним саставним деловима формирају нову међународно признату државу „Савезну Републику Југославију” 1992. године, која је 2003. преименована у „Државну заједницу Србија и Црна Гора”. Од 3. јуна 2006. године када је парламент Црне Горе прогласио независност, Република Србија с обадве своје аутономне покрајине (Војводином и Косовом и Метохијом) је постала суверена и независна европска земља која је наставила државни континуитет са Савезном Републиком Југославијом³⁷.

Са становишта епистемиолошке анализе циљева агресије НАТО на Савезну Републику Југославију, 20 година касније, може се поуздано закључити да су полазне премисе за НАТО агресију на Савезну Републику Југославију и Србију биле у целини не основане и погрешне.

Прва полазна премиса НАТО-а за предузимање агресије на Савезну Републику Југославију била је да се вредносно неоспорни циљеви као што су мир, људска права и демократија, који су били угрожени на Косову и Метохији, могу штитити и без одлуке Савета безбедности УН и неприкладним средствима, што значи, свим расположивим средствима, укључујући и забрањујућу оружану силу. Дакле, НАТО је сам себи дао слободу у избору поступака за њихову заштиту, а у недостатку политичких механизма контроле, себе је ослободио обавезе да делује правовремено, примерено, циљно, правично и доследно. Ова премиса пласирана од западних стратега почетком деведесетих година прошлог века подразумевала је да НАТО сам, арбитарно, одлучује где су и колико угрожене универзалне цивилизацијске вредности, односно да ли њихова заштита заслужује примену оружја, политичке и економске санкције или пружање других веста обухватне и безусловне помоћи³⁸.

37) *Нова српска политичка мисао*, http://starisajt.nspm.rs/Debate/2007_haritos1.htm#9

38) Видети шире: Мирослав Хаџић, *Хронични мањак безбедности, случај Југославије*, Центар

Оваква „наменска” интвенционистичка орјентација НАТО-а произашла је из спољнополитичке концепције САД о вођењу такозваних праведних ратова у оквиру глобалних америчких националних интереса у којима централно место заузимају универзалне и неспорне вредности, као што су наводна заштита људских права, спречавање хуманитарних катастрофа и етничког чишћења. То су уједно и главне премисе новог међународног поретка у коме је само Сједињеним Америчким државама и њеним коалиционим западним партнерима дато право да процењују када су и где те премисе угрожене³⁹.

Чак шта више, ова премиса је и операционализована у одбрамбеном плану Пентагона за период од 1994-1999, у коме се истиче да су основни стратешки циљеви САД да се не сме дозволити појава ни једне ривалске силе у западној Европи, нити реинтеграција СССР, као ни било каква могућност употребе војне силе када су угрожени интереси САД.⁴⁰ Корак даље отишао је Амерички председник Бил Клинтон у својој инаугурационој беседи 20.01.1993. године истакавши да је прворазредни интерес САД да обезбеди континуирано снабдевање нафтом, које мора бити осигурано и употребом силе ако је потребно. Шта више, он је тада јавно обзнанио раније формулисану премису да све државе које имају историјске корене и традицију, морају бити поцепане, како би неспорне цивилизацијске вредности цениле и вредновале не према свом схватању и традицији већ према показатељима који им буду сервирани⁴¹.

Из овакве стратешке спољнополитичке орјентације САД и њених западних коалиционих партнера произашла је премиса да је дозвољена употребу силе у сврху међународне заштите неспорних цивилизацијских вредности, те да у таквим случајевима за употребу војне силе није неопходна одлука Савета Безбедности УН, поготово није, ако се ради о хитној акцији. Тиме је отворен пут успостави двојних стандарда у међународним односима, кршењу основних начела Повеље

за цивилно-војне односе и Институт друштвених наука, Београд, 2001, стр. 79.

39) *Ибидем*.

40) Pentagon, *Draft Defence Planning Guidance for Fiscal Years 1994-1999*.

41) Бил Клинтон, инаугурациона беседа, 20.01.1993.

УН, кршењу принципа на којима се развијају међународни односи и кршењу важећих норми међународног права, а систем колективне безбедности оличен у Уједињеним нацијама је стављен ван функције.

Ово стратешко опредељење западних стратега, иако је противно начелима међународног права, можда би се, на климавим ногама, у појединим тешким случајевима и могло правдати да у његовој примени у протеклих 30 година није било „двоструких стандарда”. Главни послодавци НАТО алијансе су у бројним случајевима тежих и сложенијих криза него што је била наводна хуманитарна криза на Косову и Метохији „окретали главу” или „недовољно чинили” да их спрече. Клинтонска администрација није идентично поступала у зверствима у Источном Тимору, Колумбији или југоисточној Турској или многим другим хуманитарним кризама у разним деловима света, па чак и унутар граница НАТО-а. Напротив, Сједињене Америчке државе, заједно са својим верним западним савезницима су директно учествовале у ескалирању злочина у Турској, Хрватској, Босни и херцеговини, Косову, Ираку, Сирији и ескалацији најновије хуманитарне кризе у Венецуели. Дакле, НАТО чак није интервенисао ни у случају масовног и бруталног етничког чишћења и других најтежих злочина у југоисточној Турској која је чланица НАТО-а⁴². Новије расправе о „хуманитарној интервенцији” избегавају да се осврћу на кључну улогу Сједињених Америчких Држава у турским злочинима или игноришу ту тему, иако су се тамо догодили много већи злочини него они на Косову и Метохији, а у њима је масовним дотурањем војне помоћи активно учествовала Клинтонска администрација⁴³.

Управо у контексту глобалне стратегије да се оправда постојање НАТО алијансе, да се наметне нови концепт одбране начела хуманости, нови концепт вредности традиционалним земљама и да се контролише Русија и извори енергије треба посматрати и агресију НАТО-а на Савезну Републику Југославију. На примерима две бивше Југославије (СФРЈ и СРЈ) поуздано се може закључити да није била у питању одбрана начела хуманости, већ стратешки и економски интереси САД и покушај да се пронађе нова улога НАТО-а.

42) Видети шире: Ноам Чомски, оп. цит., стр. 161 и 162.

43) *Ибидем*.

ЗАКЉУЧАК

На основу резултата анализе садржаја свих доступних докумената може се закључити да је агресија НАТО-а на Савезну Републику Југославију 1999. године била последњи чин у процесу демонтаже и дезинтеграције Социјалистичке Федеративне Републике Југославије, који је трајао читаву једну деценију.⁴⁴ Она је поделила међународну заједницу у погледу легитимности војне интервенције и њених стварних циљева⁴⁵.

Стварна сврха агресије НАТО-а на Савезну Републику Југославију није била одбрана начела хуманости косовских Албанаца. Она је била раније испланирана и до ње је дошло из разлога што се Савезна Република Југославија као наследница некадашње СФРЈ није интегрисала у западни институционални оквир и није прихватила неолиберални концепт свога развоја, те што није спроводила друштвене и економске реформе у складу са тим концептом⁴⁶.

Агресија НАТО-а на Савезну Републику Југославију је била једнострана акција, изведена без одобрења Савета безбедности УН-а. Ваздушном агресијом на Савезну Републику Југославије, НАТО и државе које су у томе учествовале, прекршиле су сва основна *правила* међународног права⁴⁷ и Повељу УН која дозвољава употребу силе само у случају законите самоодбране и на основу дозволе Савета безбедности УН⁴⁸. Будући да НАТО није имао одобрење Савета безбедности УН за агресију на СРЈ, из епистемиолошког и међународно правног угла она је била притив правна, њени налогодавци и извршиоци мораће кад-тад да одговарају, макар и постхумно, пред међународним кривичним и домаћим судовима. Чак шта више, извођењем агресије из ваздуха, НАТО је прекршио и свој сопствени статут, који га одређује као одбрамбену организацију.⁴⁹

44) Ноам Чомски, оп. цит., стр. 89.

45) *Ибидем*.

46) *Ибид*, стр. 93.

47) *Нова српска политичка мисао*, http://starisajt.nspm.rs/Debate/2007_haritos1.htm#33

48) *Нова српска политичка мисао*, http://starisajt.nspm.rs/Debate/2007_haritos1.htm#34

49) *Нова српска политичка мисао*, http://starisajt.nspm.rs/Debate/2007_haritos1.htm#36

Према начелима међународног права признатих у Повељи Нирнбершког трибунала и пресудама тога Трибунала, усвојеним од стране Генералне Скупштине Уједињених Нација, у Резолуције 95 (1) од 11. децембра 1946. године, агресија НАТО на Савезну Републику Југославију представља *злочин против мира и злочин против човечности*.⁵⁰ Ови злочини су учињени употребом оружане силе од стране једне групе држава против суверенитета, територијалне целовитости или политичке независности Савезне Републике Југославије и другим облицима који нису у складу с Повељом Уједињених Нација (санкције, притисци, блокаде, преваре итд).

Агресија НАТО-а на Савезну Републику Југославију представља претњу самој суштини међународног система безбедности заснованог на Повељи УН.⁵¹ У крајњим циљевима агресија НАТО-а није имала никакве везе са косовским Албанцима. Њоме се суштински није ништа постигло. Напротив она је увећала хуманитарну кризу на Косову и Метохији и показала немоћ примене војне силе у међународним односима. На крају, етнички сукоб на Косову и Метохији је заустављен политичким и дипломатским средствима.

Последице агресије НАТО на Савезну Републику Југославију су огромне. Оне су производ 36129 летова НАТО авијације изнад Србије, од чега 18170 летова борбене авијације реализованих кроз 2300 напада, сукцесивно распоређених у 78 дана из којих је лансирано 415 000 различитих смртоносних борбених пројектила укупне масе од 22 000 тона, по здравље људи и животну околину, штетног експлозивног материјала. Само у централном делу Србије и на Косову и Метохији, на 112 урбаних локација, бачено је 10-15 тона најсмртоноснијег осиромашеног уранијума, што је довољно како тврде неки научници у овој области за конструкцију близу 170 реплика нуклеарне бомбе која је бачена на Хирошиму⁵².

Егзактно измерене последице тога варварског и у својој основи свесног геноцидног чина су око 3500 погинулих цивила,

50) *Нова српска политичка мисао*, http://starisajt.nspm.rs/Debate/2007_haritos1.htm#37

51) Ноам Чомски, оп. цит., стр. 173. (Видети и Годишњи извештај генералног секретара Организације УН Кофи Анана из септембра 2000. Године).

52) Жунић Светлана, „Последице НАТО агресије на Савезну Републику Југославију,, *Политика*, 22.03.2018.

1002 погинула војника и полицајца, 12 500 рањених цивила, 25 000 уништених стамбених објеката, 460 км уништених путева, око 600 км уништених железничких пруга, у највећем делу порушена хемијска и нафтна постројења, изузетно опасна по здравље људи и по комплетан екосистем. На свим званичним документима та постројења се налазе на светским мапама ХАЗАРД-а и представљају објекте који се у рату, по међународном хуманитарном праву, не смију бомбардовати, јер изазивају регионалну еколошку катастрофу огромних размера.

Само над Србијом је изгорело 16 500 тона керозина, за чије сагоревање је потребна количина кисеоника коју сва жива бића на овим просторима нису могла да потроше за 50 година, што је довело до ослобађања енормно великих количина угљен диоксида и посебне групе високо канцерогених једињења који представљају полицикличне ароматичне угљеводонике, изразито штетне по здравље људи и еко систем. Због бомбардовања петрохемије у Панчеву, у атмосферу изнад Србије и суседних земаља испуштено је 20 тона хлора, а због бесомучног уништавања постројења у Баричу, Панчеву и Новом Саду у реку Саву је испуштено 165 тона флуороводичне киселине, а у реку Дунав - 3 тона живе. Око 3,5 милијарди килограма земље је измештено услед експлозија бомби.

Након сваког бомбардовања цивилних и војних циљева у Србији, радијација је била повишена у Хрватској, Румунији, Бугарској, Грчкој и Македонији, а распршивање алфа честице се разносило путем ветра ка Чешкој, Словачкој, Пољској, Белорусији, Румунији, Мађарској, Хрватској и другим земљама. Од 1999. до 2014. године регистровано је скоро 40.000 новооболелих од малигнитета. Смртност од леукемије у том периоду повећала се за 139%. Светски просек оболелих од малигних обољења износи 2.000 на милион становника, у Србији тј број оболелих је 5.500 хиљада на милион становника, што је чак 2,7 пута изнад светског просека. Стопа новооболелих у Србији у протеклих 20 година расла је за 2% сваке године, док је у свету стопа новооболелих од малигних обољења расла само за 0,6%⁵³.

53) Даница Грујичић, „Истина о последицама НАТО бомбардовања,, *Восток*, 04 април 2018. http://www.vostok.rs/index.php?option=btg_novosti&catnovosti=4&idnovost=94435&Dr-Danica-Grujicic:-Istina-o-posledicama-NATO-bombardovanja.

Поред ових егзактно утврђених последица у Србији, Постоји велики број објављених научних

Укупна до сада процењена материјална штета коју је причино НАТО износи око 100 милијарди евра, без израчунатих нематеријалних трошкова због изгубљених живота и здравља људи. Томе треба додати вредност природних добара у власништву Србије на Косову и Метохији од око 75 милијарди евра и узурпирану имовину Срба која се процењује на око 2,8 милијарди евра.

Сваки коментар на ове егзактне чињенице о последицама НАТО бомбардовања Савезне Републике Југославије је излишан, осим генералног ставе да починиоци учињених злочина против мира и човечности на Косову и Метохији морају кад-тад одговорати за недела, а да материјална штета нанешена Србији и српском народу мора да се надокнади у реалном износу.

Узимајући у обзир резултате бројних научних истраживања актуелног унутрашњег и међународноправног проблема Косова и Метохије, као и настало стање након агресије НАТО на СРЈ - проглашење независности Косова и његово међународно признање од значајног броја земаља у свету, општи епистемиолошки закључак може да гласи: Косово и Метохија је још увек саставни део државе Србије и тај статус не може бити промењен без добровољног пристанка Србије, у складу с њеним уставним поретком. Према опште прихваћеним одредбама међународног права, отцепљење Косова и Метохије од Србије и његово пуноважно учлачење у Уједињене Нације није могуће без пристанка Српске државе, под условом да је такав пристанак дозвољен Уставом Републике Србије и да је у складу с његовим одредбама. Отуда сва политичка и дипломатска решења статуса Косова и Метохије морају бити тражена у директним преговорима легитимних представника Републике Србије и Аутономне покрајине Косова и Метохије, уз

истраживања које су се бавила балканским синдромом утицаја осиромашеног уранијума на здравље војника који су били на Балкану у време ратних дејстава НАТО-а, као и на здравље цивилног становништва у Србији. За потребе овог рада издвајамо само неке од научних резултата, пре свега, студију Института за физиологију Универзитета Небраска у Америци, из 2006; студију Универзитета Бремен у Немачкој, затим студију Института за социјалну медицину, епидемиологију и превенцију Бремен; студију Центра за осиромашени уранијум у Берлину, из новембра 2002, као и студију Лабораторије за изотопе, Одељења за агрокултуру Универзитета у Норвешкој; студију Одељења за хемију Универзитета у Антверпену у Белгији; студију Интернационалне агенције за атомску енергију у Бечу, из 2001. и студију Одељења за гинекологију и акушерство „Аристотел“, са Универзитета Грчка у Солуну, из 2005. године.

добронамерну помоћ објективних представника међународних организација и пуну спремност актер тих преговора на постизање конструктивног и компромисног решења, са којим ће бити задовољне обе стране.⁵⁴

Суштинска поента из агресије НАТО-а на Савезну Републику Југославију могла би да гласи да се у погледу употребе силе и насиља у међународним односима, савремени свет суочава с два избора: једним, у којем је нужно, како-тако поштовати елементарна начела очувања светског поретка, која су прописана у Повељи Организације УН, и другим, да је нужно свим демократским, политичким и правним средствима спречити „хуманитарни интервенционизам” богатих и моћних држава и асоцијација, које вођене интересима и профитом, присвајају право да употребљавају силу и „изопачено спроводе правду”.⁵⁵

ЛИТЕРАТУРА

Бакрач Т. Саша, Клем Емилија, Милановић Мишко, „Еколошке последице НАТО бомбардовања Републике Србије 1999. године,, *Војно дело*, број 7/2018.

Годишњи извештај генералног секретара Организације УН Кофи Анана из септембра 2000. године.

Грујичић Даница, „Истина о последицама НАТО бомбардовања,, *Восток*, 04 април 2018. (http://www.vostok.rs/index.php?option=btg_novosti&catnovosti=4&idnovost=94435&Dr-Danica-Grujicic:-Istina-o-posledicama-NA-TO-bombardovanja)

Жунић Светлана, „Последице НАТО агресије на СРЈ,, *Политика*, 22.03.2018.

Interim Agreement for Peace and Self-Government in Kosovo, S/1999/648, 07. June 1999.

54) *Нова српска политичка мисао*, http://starisajt.nspm.rs/Debate/2007_haritos1.htm#61

55) Ноам Чомски, оп. цит, стр. 206.

Нова српска политичка мисао: <http://starisajt.nspm.rs/indexs.htm>

Резолуција 1160, од 31. марта 1998. - ембарго на оружје СРЈ због стања на Косову.

Резолуција СБ УН 1199, од 23. септембра 1998., S/RES/1199 (1998).

Резолуција 1203, од 24. Октобра 1998. - о придржавању Резолуције 1199.

Резолуција 1239, од 14. маја 1999. - позива на приступ УН-а и хуманитарног особља са Косова у остале делове СРЈ.

Резолуција СБ УН 1244, од 10. јуна 1999, „S/RES/1244(1999) - Е”

Хацић Мирослав, *Хронични мањак безбедности, случај Југославије*, Центар за цивилно-војне односе и Институт друштвених наука, Београд, 2001.

Charter of the United Nations and Statue of the International Court of Justice, San Francisko, 26. June 1945.

Чомски Ноам, *Југославија – мир, рат и распад*, „Самиздат Б92,, Београд, 2018.

Чомски Ноам, *Интервју Ерику Шилку и А-Инфосрадио-пројекту*, 19. априла 1999. <https://www.radio4all.net/Index.php/program/1226>

Nedjo S. Danilovic

Aleksandra N. Blagojevic Danilovic

**NATO AGGRESSION ON THE FEDERAL REPUBLIC OF
YUGOSLAVIA - 20 YEARS AFTER: POLITICAL
AND LEGAL ASPECTS**

Resume

The subject of this paper is the political aspects of NATO aggression against the Federal Republic of Yugoslavia, observed 20 years after its execution. The summary conclusion of the conducted research is that NATO's 1999 aggression was the last stage in the decade-long disintegration of the former Socialist Federal Republic of Yugoslavia, which was unilaterally undertaken, without the approval of the UN Security Council. Its basic purpose was not to defend the principles of the humanity of the Kosovo Albanians, but to justify the survival of the North Atlantic Military and Political Alliance in changing international circumstances and forcefully force the Federal Republic of Yugoslavia to integrate into the institutional framework of Western countries and accept the neoliberal concept of its development, Russia's interest in the geopolitical space of the Balkans. According to the principles of international law, NATO's aggression against the Federal Republic of Yugoslavia is a crime against peace and humanity, which was made using the most brutal military force by the 19 NATO member states against the sovereignty, territorial integrity and political independence of a small and sovereign country. The consequences of the NATO aggression on the lives of people, material goods and the humiliating environment are unimaginable and they will each year be bigger and bigger. It is a great responsibility for future researchers to investigate, in an objective, impartial, systematic and verifiable way, using scientific methods, techniques, instruments and procedures, respecting the methodological apparatus and academic procedure, all aspects of this complex problem that left an enormous scar in science on international relations and the science of international law that must be remedied as soon as possible.

Keywords: *aggression, NATO, international law, humanitarian crisis, ecological disaster*

* Овај рад је примљен 5. априла 2019. године, а прихваћен за штампу на састанку Редакције, 19. априла 2019. године.

Зоран Јевтовић*

Универзитет у Нишу, Филозофски факултет

Зоран Арацки**

Универзитет у Нишу, Филозофски факултет

ПРОПАГАНДНА МАТРИЦА ГЛОБАЛНИХ МЕДИЈА У ХИБРИДНИМ РАТОВИМА

Сажетак

Кроз квалитативну анализу садржаја карактеристичних прилога и наслова светских медија који су извештавали о НАТО агресији на Југославију, аутори указују на примену сложеног концепта хибридног ратовања у којем се дејством пропаганде утицало на психолошку дестабилизацију становништва, ширење моралне панике и лојалност држави. Стигматизацијом Срба кривица за разбијање државе приписивана је само једној страни. Циљ је био смањење могућности за отпор становништва. Деловањем на емоције подстицала се унутрашња нестабилност. Бомбардовањем националне телевизије, али и система релеја и предајника тежило се уништењу комуникационог суверенитета, чиме би медијски рат наметнут од стране 18 држава био политички оправдан. Уз лукаво пласирано мишљење да је Југославија историјски савезник Русије и земља комунистичког карактера, изграђиван је мит о српској непокорности и фатализму с којим се што пре ваљало обрачунати. Суверенитет државе прво је рушен у медијима, а тек, касније бомбардовањем и оружаном агресијом. Укривањем војних, безбедоносних, економских, дипломатских и информативних метода и техника креирана

* Контакт: zoran.jevtovic@filfak.ni.ac.rs

** Контакт: zoran.aracki@filfak.ni.ac.rs

је стратешка подлога за ратове пете генерације, у којима глобално конструисана манипулација постаје легитимни део конвенционалног ратовања. Циљ агресора је сломити дух нападнутог народа, стварност заменити дехуманизујућим фалсификованим сликама, а последице реалности преточити у узроке ангажовања.

Кључне речи: медији, пропаганда, стереотипи, хибридни ратови, промена свести, јавно мњење

Медији су кроз токове цивилизације увек представљали значајну сферу друштвеног утицања, али тек са процесима дигиталног интегрисања и настанком глобалних корпоративних монопола постају снажне пропагандне алатке којима се намећу западне вредности, економска потчињеност, идеологија и послушност. Отуда у овом раду као предмет проучавања медијацентризам, под којим подразумевамо нови облик продуженог идеолошког, обавештајног и психолошког деловања у којем се коришћењем симболичких ресурса посредованих медијским сликама моделује широка јавност. Циљ читавог процеса је промена свести таргетираног мњења тако што ће након деловања усмерених пропагандних наратива и информација, током одређеног времена и унутар одређеног простора, аудиторијум усвојити трансферисане обрасце као слике реалне стварности, мењајући им фактички смисао.¹ Комбиновањем претњи и акција конвенционалне војне силе са ширењем дезинформација, гласина, лажних вести... жели се дестабилизација становништва, што је метод често коришћен у светској пракси.

Новост су несагледиве техничке могућности нових медија, који користећи софистициране пропагандне технике намећу информативне завесе којима прикривају тајне акције, економске уцене, дипломатске двоструке игре, медијске манипулације... У савременој геополитичкој пракси у сличном значењу користе се и појмови *мека сила (soft power)*,² *млаки*

1) Теоретичари медијацентризам виде као „специфичан начин емитовања специфичних (динамичних) слика, који у појединим моментима постаје доминантан, водећи ка квалитативној промени како емитованих слика, тако и смисла које те слике рађају (Чернов, 2007: 82).

2) У академски вокабулар појам је увео амерички политиколог Џозеф Нај млађи (*Joseph Nye, Jr.*), подразумевајући под силом – „способност да се мења понашање других да бисте добили

рат,³ наметна моћ итд. Западна војна елита софистицираношћу појмова скрива њихово право значење, референтно у америчкој доктрини *сукоба ниског интензитета* која се заснива на комбиновању психолошко-пропагандних операција усмерених ка цивилним и војним циљевима, уз евентуалну оружану подршку оперативног или тактичког нивоа.⁴ Другим речима, у ратовима пете генерације, глобално конструисана манипулација постаје легитимни део конвенционалног сукоба, при чему се наметањем медијских значења управља перцепцијом и оријентацијом маса.⁵ Мења се физиономија конфликта, јер моћне државе користећи технолошку супериорност у цивилној заједници своје позиције оснажују оснивањем и наметањем конструисаних медијских слика који нудећи конвертиране идеолошке погледе, вредности и обрасце заправо мењају свест публике која их прихвата.

Како се глобална јавност припрема за оружане акције које ће уследити могло се видети на примеру разбијања Југославије, а касније и низа других држава које су имале несрећу да се нађу на путу стратешких интереса САД и чланица НАТО пакта. Отуда аутори *десуверенизацију* не виде само као облик физичког запоседања територија; већ више као процес симболичког освајања свести грађана посредством садржаја глобалне медијске индустрије.⁶ Суверенитет југословенске државе прво је срушен у светским медијима, а тек касније бомбардовањем и комадањем државе, што ће овај рад и доказати.

оно што желите. За то постоје три основна начина: принуда (штап), плаћање (шаргарепа) и привлачност (мека сила)". (Nye J., Jr. Think Again: *Soft Power*, Foreign Policy, 2006, February 23).

3) Чувени совјетски дисидент Александар Зиновјев, у књизи: *Слом руског комунизма*, средства јавног информисања види као технички апарат за изградњу менталитета, тако што „утичу на емоције људи, имајући за циљ да их подстакну на одређено понашање које је пожељно онима који производе и шире такве информације“. Западни стратези су пропагандну из *хладног рата* вођеног скоро пола века само трансферисали у рухо *млаког рата*.

4) Платформу за израду ове стратегије формулисала је група експерата, познатија као Комитет из Санта Феа, у првој половини 1980, а даље разрадио моћан тим од 2.600 стручњака свих профила Пентагона и водећих обавештајних служби. Уместо бацања пара на бесомучну трку у наоружању циљ је постао контрола људских умова, сламање противничког морала и жеље за отпором. Више у: Јевтовић, З. (2000) *Тоталитаризам и масмедији*, Београд: Крајински књижевни круг и БИГЗ, стр. 53-57.

5) *Рат нете генерације* је у војну терминологију Запада званично уведен 2009. године као оперативни стратешки концепт у интервенцијама САД и НАТО-а.

6) Јевтовић, З. и Арацки, З. (2014) „Глобални медији и формирање јавног мњења“, међународни тематски зборник: *Глобализација и десуверенизација*, Београд: Српско социолошко друштво и Институт за упоредно право, Косовска Митровица: Филозофски факултет Универзитета у Приштини, стр. 383-402.

СТИГМАТИЗАЦИЈА СРПСКОГ НАРОДА У ФУНКЦИЈИ ПРАВДАЊА БОМБАРДОВАЊА

Концепт новог освајања на територији некадашње Југославије примењен је како би се спречила конфузија настала међу неким чланицама НАТО савеза о његовој сврси након окончања хладног рата, а у тренутку обележавања пола века постојања.⁷ Са данашње дистанце јасна је тактика тада утицајних држава (САД, Велике Британије, Немачке, Ватикана...) да се југословенска заједница разбије по свим шавовима (идеолошким, економским, етничким, војним, психолошким, дипломатским, религијским...), али да би пред својим грађанима оправдале оружану интервенцију западне владе су морале учврстити слику о кривци стране коју ће напасти. Декларативна брига за заштиту људских права послужила је као повод за мешање у унутрашње проблеме суверене земље, уз непропорционалну употребу силе од стране чак, 19 других држава.

Западна пропаганда је на почетку једнодимензионалним извештавањем усмеравана на благе наративе о некадашњим друштвима Истока, превредновању њихове историје и културе, као и односом према Југославији у блоковском и неблоковском свету. У пракси је демонстрирана моћ стварања дискурзивне слике у којој „конструкција и измишљотина подржана владајућим дискурсом има важење свеобавезујуће реалности“.⁸ Прича о мултиетничкој, мултирелигијској и мултикултурној Југославији је била сувише компликована за детаљније појашњење, док су антисрпски наративи били национално једноставни и јасни.

Да би се географски лакше лоцирао предмет друштвене пажње у јавност је на велика врата прогуран појам *балканизације*, под којим се подразумевао скуп „менталних образаца

7) Без одлуке Савета безбедности Уједињених нација, кршењем Повеље УН и темељних начела међународног права, снаге 19 земаља започеле су ваздушну кампању уништавања циљева у Србији и на Косову и Метохији. У складу са планом за почетак априла очекивано је да НАТО славодобитно прогласи победу и тако обележи пола века постојања, али се због неочекиваног отпора југословенских снага обележавање померило за 23. априла у Вашингтону, иако је рат је увелико трајао.

8) М. Брдар (2007): *Српска транзициона илијада: априје демократског преображаја Србије у геополитичком контексту*. Нови Сад: Stylos, стр. 66-67.

посредством којих се пласирају информације о Балкану и то нарочито у новинарству, политици и књижевности...⁹ Сажето речено појам балканизам односио се на „сва она тумачења којима се феномени из југоисточне Европе, тј. Балкана, смештају у оквир дискурса или стабилног система стереотипа који Балкан стављају у когнитивне менгеле“.¹⁰

За разлику од источно-европских држава које су се брзо и лако одрекле комунистичког и социјалистичког наслеђа прихватајући позив истакнутијих држава запада, у југословенској заједници су се дуго водиле јалове идеолошко-политичке расправе у којима се преламала судбина заједничког идентитета, али и питања будућности земље. И док су се Словенија и Хрватска одмах оградиле од било каквих веза са балканским идентитетом и културом, Србија је подржавајући византијско и османско наслеђе пристала да дели и њихову културу.

Питање које је лукаво убачено у јавни простор садржало је и дилему: да ли је Балкан део Европе, односно да ли култура настала на овом полуострву припада корпусу европских култура или је балканска „другост“ толика (поготово оних народа и држава који су дужи историјски период били и под византијским и османским културним утицајем), да се не може сматрати европском? Из другог плана наметнут је појам о заосталом, примитивном, деструктивном и изолованом простору, у којем већински народ води политику угњетавања свих који не мисле исто. Из сфере културе дилема је потом трансферисана и у остала друштвена поља, при чему су „на симболичком плану Словенци и Хрвати поистовећени са пожељним (позитивним) вредностима, које су широко прихваћене на Западу, као што су: демократија, цивилизација, рационалност, европејство, мирољубивост, толерантност (мека линија), радиност (вредноћа), финоћа, припадност западном хришћанству, окренутост (напредном) Западу, тржишна економија, слободни избори, демократска власт, тврдња да Словенци и Хрвати спадају у западну цивилизацију и слично... Насупрот овоме, Србима се као јавно прокламованом непријатељу, зарад њихове стигматизације и

9) Бакић – Хајден (2006). *Варијације на тему „Балкан“*. Београд: Филип Вишњић, стр. 36.

10) Исто.

демонизације, на симболичком плану приписују на Западу широко прихваћене непожељне (негативне) вредности као што су: комунизам, бољшевизам, варварство, мистицизам, национализам, шовинизам, примитивизам, милитантност, нетолерантност (тврда линија), недостојност, византијско или источно православље, оријентализам, окренутост (мрачном) Истоку (који асоцира на Азију), диригована економија, лењост, ирационализам, хегемонизам“.¹¹

Да би се представа о српској кривици учврстила у глобалној јавности требало је конструисати неколико конкретних догађаја којима ће кривци бити означени. Међу првима је био штрајк глађу рудара Старог трга (20. фебруара 1989), рудника који је припадао Рударско-металуршком комбинату Трепча. За потребе светског аудиторијума смишљена је пропагандна парола - „Трепча ради – Београд се гради“ – која је циљала на економске разлоге незадовољстава, док се у сенци скривао протест против смене актуелног комунистичког руководства покрајине и најављених измена устава којима би ове територије изгубиле део републичких принадлежности. Након седмодневних преговора склопљен је споразум, али су уместо информација о договору светске медије по невидљивом договору преправиле спиноване слике штрајкача? У првом плану били су снимци рудара које придржавају болничарке - како се „не би срушили од исцрпљености“ или им држе повезе преко очију да „не би ослепили“ после дугог боравка под земљом. У српским медијима емитовани су снимци неколицине рудара са тек обријаним лицима, али их ниједан светски медиј није преузео? У локалној јавности постојала су сазнања да се рудари смењују, излазећи на алтернативни излаз којим су им у јаму кришом достављани храна и вода.

Тако је у агенду којом се прослеђују информације глобалној јавности неосетно почела да се инфилтрира представа о балканском примитивизму ојачаним комунистичким наслеђем једне етничке групе која се сурово обрачунава са грађанима других националности.

Стигматизација Срба се од тог тренутка убрзава, па са пролећем наредне године креће серија фингираних представа о

11) Вуковић, С. (2009): *Етика западних медија*, Сремски Карловци-Нови Сад: Издавачка књижарница Зорана Стојановића, стр. 33-34.

„масовном тровању албанских ђака“ широм Косова и Метохије. Светски извештачи користе само албанске изворе, јављајући о хиљадама студената, ученика, па чак, и беба, „жртва српских безбедносних служби“ и „доктрине истребљења“ која се припрема албанском становништву. *Frankfurter Rundschau* 7. маја 1990. тврдио је како су отровани „читава школски разреди из Подујева“. И док су се југословенске власти браниле објашњавајући да је реч о „инсценирању организованом од стране албанских сепаратиста“, сецесионисти су организовали научни скуп: „Косово – испит лекарске савести“, закључујући како је „до сада непознатим и неидентифицираним плином отровано преко 3.000 албанских ученика“, којима су „српски лијечници ускраћивали помоћ“. Антагонизми се шире само ка једној страни, па *Frankfurter Allgemeine Zeitung* (17. јула) тврди како се „плански отпушта велики број запослених Албанаца“, док бечки *Die Presse* (10. децембра) отворено оптужује српску државу што је око 100.000 Албанаца оставила без посла, не помињући ниједном речју да су сами дали отказе.

Симплификацијом јавног дискурса једној од страна у сукобу се утискују пежоративна својства, али медијски лаковерни Срби не уочавају како постају мете жестоке светске пропаганде. Само неколико месеци касније бечки *Volksstimme* (15. август) предвиђа да су „Југославији одбројани дани“, немачки *Die Tageszeitung* критикује државе које „покушавају да наметну фантазију о некој јединственој Југославији“ (29. новембар), док *Neue Kronen Zeitung* 13. априла 1991. визионарски предвиђа како ће „данашња Југославија постојати још само једанаест недеља и онда се дефинитивно распасти – било милом или применом силе“.

Комбинујући пропаганду, дезинформације, прљаве трикове, гласине, лажи и манипулације светски канали информисања почели су никада објављени медијски рат, како би обезбедили легитимитет бомбардовању које ће уследити. Уз лукаво пласирано мишљење да је Југославија историјски савезник Русије и комунистичког карактера, изграђен је мит о српској непокорности и фатализму с којим се што пре ваљало обрачунати.

Психолошка припрема за разбијање независне државе је убрзана, али сада са другог краја њене територије. Брутални обрачун навијача фудбалских клубова „Динама“ и „Црвене Звезде“, на Максимиру 13. маја 1990. добио је глобалну медијску пажњу, служећи за демонизацију само једне стране. У, до тада, мирној и безбедносно сигурној држави дошло је до невиђених сцена физичког обрачунавања две етнички и религијски конфронтиране групе хулигана, са великим бројем повређених и избодених учесника, при чему је фудбалер домаћег тима чак, напао полицајца на службеној дужности? Невиђена туча настављена је на улицама Загреба, при чему се на мети нашла „комунистичка милиција“, а нападнут је и један вод војне полиције. Амерички *Си-Ен-Ен (CNN)* овај догађај је ставио на четврто место од пет утакмица које су промениле ток светске историје, што је можда прецизније, али се са сигурношћу у њеном неодиигравању могу назирати симболичке најаве краха дотадашње државе¹².

И док се део међународне заједнице још увек колебао тражећи начин да се сачува неки од федералних облика организовања, у комуникацијски простор бучно стижу изјаве немачких и аустријских политичара који подстичу сецесионизам. Алфред Дрегер, председник посланичке групе ЦДУ-ЦСУ захтевао је хитно признавање независности Словеније и Хрватске, док министар одбране Рупер Шолц објашњава како „Југославија представља вештачку творевину која никада није била спојива са правом на самоопредељење“. Градоначелник Беча, социјалдемократа Дагоберт Линдлау, на првом програму немачке телевизије *ARD* (16. јула 1991.) захтева да се на Београд поведе „казнена експедиција“, подсећајући на реторику и походе које су ове државе водиле у прошлости баш на овим просторима.

Након медијске припреме дошао је тренутак и за конвенционално сукобљавање. Стварни рат почео је на граничном прелазу Вич-Холмец у Словенији 28. јуна 1991, када су убијена три војника југословенске армије, иако су у

12) Владимир Фабер, један од оснивача јединице специјалне полиције „Алфа“ у Загребу и њен ратни заповедник, као актер обезбеђења утакмице изјавио је касније како га „особно“ вређају интерпретације како је тад почео „Домовински рат“. Полиција је била у распаду и желела је да се додвори будућим властима, па није адекватно реаговала, констатујући пропагандно извештавање медија: „Чак се и дивљање наших навијача замотавало у целофан“.

рукама држали видно истакнуте беле заставе. Међутим, снимак аустријске телевизије *ORF* који доказује шта се дешавало нико од светских медија није желео да емитује, укључујући и писање *Slovenskih Novica*. Насупрот глобрадим регрутима нашло се око 36.000 добро организованих словеначких „територијалаца“ који су преко ноћи запосели граничне прелазе и објавили независност. Са становишта Устава Југославије, али и Повеље Уједињених нација у питању је типичан пример оружане побуне, због које држава има обавезу предузимања свих расположивих мера у циљу успостављања реда.

Ваљало је креирати манихејску слику о „добрим“ и „лошим момцима“, па су уместо на терен како би се упознали са реалном ситуацијом, новинари светских медија одлазили у салоне хотела и импровизованих прес центара где су им словеначки пропагандисти доводили „до зуба“ наоружане војнике сугеришући „драматичност ситуације“. Дизајниране, пропагандно обликоване и спиноване „чињенице“ стизале су само од једне стране (словеначких функционера или припремљених сведока), тако да је медијска сценографија била у функцији отцепљења једног дела државе. Лажна слика стварности представља темељ на основу којег ће Европски парламент 10. јула 1991. године усвојити резолуцију којом је осудио ЈНА, а не сецесионисте? Тиме је извршена инверзија одговорности злочинца и жртве, што ће светски медији организованом халабуком даље подржати.

Да би се припремио терен за сецесију Хрватске пропагандни тонови се појачавају, а предњаче аустријски и немачки новинари. Форсирају се изјаве словеначких и хрватских функционера по којима је Србија „последња бољшевичка земља у Европи“ (*Die Furche*, 1.XI 1990), „фантомска држава“ (*Die Welt*, 30.I 1992), при чему се формирањем мита о хегемонизму и „Великој Србији“ као идеји реинтерпретирања „великог српског царства“ (*Die Welt*, 26.IX 1990) скреће пажња са акта оружане сецесије. Католичка црква разбијање југословенске федерације види као нову прилику за ширење своје доктрине, па тако интернационални *Christian Science Monitor* објашњава да „римокатоличке републике желе лабаву федерацију, док доминантна (православна) Република Србија хоће чврсту

марксистичку централизацију¹³. Без устезања, критикује се Европа, посебно Немачка „што с неколико дивизија брзо не уразуми Србе“. Као посебан аргумент истиче се да је Хрватска „једина западна република која је припадала Хабсбуршком царству и била вековима линија одбране хришћанске Европе“, због чега Запад мора помоћи „ослобођење од стаљинизма“. Једностраност у тумачењу ситуације циља да се светско мњење учврсти у ставу да је само Србија одговорна за све недаће, па *New York Times* (13. јула 1991.) у уводном чланку пише да је очекивао од Стјепана Месића (тадашњег председника Председништва СФРЈ), „да ослободи Косово, Војводину и Санџак српске окупације“; док се *The Times* (10. октобра 1991) залаже за „превентивно распоређивање јединица за очување мира“ не само у Хрватској и БиХ, већ и „у Војводини и на Косову“.

У ратовима нове генерације пожељно је перманентно етикетирање таргетиране стране, при чему се кривици једнако излажу сви грађани. Тако су у књизи Ерика Стовера и Жила Переса: „Грбови: Сребреница и Вуковар“ наводе тврдње: „Срби су силоватељи муслиманки“ (стр. 115); „Срби нису жртве етничког чишћења“ (стр. 137); „Срби су прљаве убице“, „животињске убице“ (стр. 103, 105, 108, 144, 156), „Срби су обично пијани од ракије“ (стр. 106); „Срби имају чудне животињске навике“ (стр. 87, 122); „Срби су једини починиоци масовних убистава“ (стр. 136) итд.¹⁴ Упорним примењивањем технике етикетирања читав народ постаје оличење зла, центар демонизације у којој му лавином дисквалификација потирете сваку вредност и поштовање. Право да га вређају узимају сви: лондонски Тајмс пише да су „Срби пуштени с ланца“ (9.11.1992), алудирајући да је реч о крвожедним животињама; сарајевски недељник *Љилан* иде корак даље тврдњом да „Србин наликује човеку само онда када је мртав или затворен“ (23.2.1994.); пољски дневник *Zycie Warszawy* у фебруару исте године објављује да „Срби једино разумеју језик силе“, док часопис Сајентолошке цркве

13) Кардинал Содано је 26. новембра 1991. позвао у Ватикан амбасадоре САД, Немачке, Велике Британије, Белгије, Аустрије и Француске како би их упознао са меморандумом Свете столице, у којем се тражи хитно признавање самосталности Словеније и Хрватске.

14) Stover, E., Peress, G.(1998) *The Graves, Srebrenica and Vukovar*, Scalo Verlag Ac; First Edition, edition (August 1).

из Америке открива како се “*гнусна неман великосрпског експанзионизма, као и пангерманских амбиција Трећег Рајха, храни истим еугенистичким теоријама*”. Хибридизација јавног дискурса је потпуна, па политичари губећи дипломатску опрезност откривају жеље, попут немачког Канцелара Хелмута Кола: „*Нека се Срби подаве у сопственом смраду*” (јануар, 1998), Ричард Холбрук у интервјуу Теду Копелу тврди да су “*Срби тек злочиначки дупеглавици*” (према новинама *The New Yorker*, 6.11.1995), генерал Жан Кот, као и Јосеф Бајден, сенатор из Делавера мисли да су “*Срби неписмени, дегенерици, силоватељи, убице беба, касапини и агресори*” (*Си-Ен-Ен*, 1.8.1993). Некадашњи командант УНПРОФОР-а у Босни изјављује како је то „*један болестан народ, већ одавно затрован, запао у опасну колективну параноју*“ (*Defense nationale*, јун 1997. Париз), док у рубрици „*писма читалаца*“ *Juripiana* од 5.10.1998. Тамара Хонар констатује како су „*Срби раса парија - труле јабуке у бурету Европе, па морају бити неутралисани*“.

Примера би могло бити на хиљаде, али битно је уочити матрицу којом се хоризонталом и вертикалом глобалне масмедијске мреже обрасци и стереотипи шире ка свим областима живљења, урезајући у свест светске публике представе о „лошим момцима“. Због ограничености текста немогуће је навести све примере медијске хајке која се повела против једног народа.¹⁵

Како се југословенска криза захуктавала званични тон западних медија постајао је све оштрији и директнији, при чему се непристајање Србије да прихвати авнојевске границе за мапе отцепљених република тумачило као њена ароганција. Мржња према Србима се скоро није ни прикривала, тако да се кажњавање читавог народа, а посебно политичких вођа промовисало као једино праведно решење.

Са том намером поведена је тзв. „лидер кампања“ која је имала као циљ да сатанизацијом, вређањем, ружењем, мимикријом, пежоративношћу и сличним представама јавности широм планете понуди слику о Слободану Милошевићу, председнику СР Југославије, а потом и Србије. Због доследности

15) Више у: Јевтовић, З. (2017): „Медијски рат против Срба и Југославије”, зборник радова: *Срби и пропаст Југославије*, Баоград: Завод за уџбенике.

у приступу решавања државног и националног питања у западним медијима он је окарактерисан као „балкански касарин“, „балкански Хитлер“, „савршени макијавелистички лажљивац“, „европски Садам Хусеин“,¹⁶ „црвена опасност“, „великосрпски шовиниста“ (*Frankfurter Allgemeine Zeitung*, 16.11.1994) и низом сличних метафора. У жигосању једне стране није важна истина, већ количина оптужби, па се тако без провере тачности објављују лажне информације како је „Милошевић послао армију у освајање хрватских територија на којима живе Срби“ (*El Pais*, 10.1.1992.).

Међутим, када исти човек постане кооперативан у сарадњи са светским центрима моћи, медији дијаметрално мењају рухо, кујући га у звезде и лице нове будућности. Када је у новембру 1995. са америчким представником Ричардом Холбруком и осталим лидерима сукобљених страна у Босни и Херцеговини потписао Дејтонски мировни споразум исти лидер је постао „моћник са Балкана“ и „једини компетентан за разговоре“.

Жестина лидера кампање је у директној релацији са политичким имиџом актера извештавања, тако да не чуди што часопис „*Newsweek*“ 19.4.1999. на насловној страни описује Милошевића као „лице зла“, док неколико дана раније Ленс Мороу у „*Times*“-у од 12. 4. пажњу обраћа на детаље физиономије: „црвене, алаве очи, усађене у велику главу“. Асоцијација је очигледна – црвене очи треба да сугеришу човека који је жељан туђе крви, „природном злочинцу којег треба казнити“.

Да би се домаћа јавност придобила за сарадњу пласира се теза како „народ није крив“, при чему портпароли добијају задатак да агенду спина усмере у другом правцу. На пример, Џејми Шеј, портпарол НАТО-а на почетку бомбардовања истиче како су ваздушни напади усмерени само против Милошевића и актуелног режима: „Ми нисмо у рату са сваким, а посебно не с народом Југославије!“ Међутим, народ је крив што је такву особу изабрао за свог лидера, па Антони Луис („*New York Times*“, 29.4.1999) поручује: „Ваздушним нападима НАТО-а побијени су многи цивили и ми то жалимо, али то је

16) Кесић, О. (1995): *Амерички медији и рат на Балкану, Медијски рат против Срба*, Београд: Танјуг, стр. 92.

цена која се мора платити када један народ стане уз лидера који је злочинац“.

Криза се најефектније контролише тако што се утиче на свест маса и покушава добити њихова сагласност кроз поделу становништва. Део српских опозиционих медија, уз апсолутну подршку њихових колега из отцепљених република упорно је оптуживао Слободана Милошевића и актуелну власт као најодговорније за ескалацију сукоба, што је у глобалној кампањи даље коришћено као доказ да је конфликт последица етничког чишћења које предузима само једна страна. Лидер кампања се заснива на карикатуралном представљању челника тако да јавност уместо реалности види медијску пројекцију, конструисану да индоктринише, придобије пажњу и убеди у веродостојност наметнутих слика. Аутентичност и истинитост нису важни, треба бити први и уверљив. Прљави трикови, технике шокирања публике, методе понављања садржаја, пропаганда обећањима и претњама, пропаганда акцијом и друге, имају за циљ да утичу на промену сложене структуре ставова маса.

Агенда се вештим трансфером симбола са персоналног пренела на колективни ниво, па су захтеви типа „бомбардујте Милошевића“ прерасли у „бомбардујте Србе“.¹⁷ Техником етикетирања они су постали „нациоболшевици“, „византијци“, „мрачни православци“, „штитоноше комунизма“, „последњи стаљинисти“, „угњетачка нација“, „балкански кољачи“, „банде смрти“ и „сарајевске убице“. *Wasgubgtib –Tunes* (14. априла 1992) говорећи о српској кривици подсећа на тровање албанских ђака, саопштавајући како су „према *неким* информацијама, *неки* и присилно стерилисани“. Када пажљиво анализирате информацију видите да су извори потпунио непоуздани, али то никога не забрињава, јер су Срби изложени ружењу и сатанизацији без граница.

Манихејска представа фаворизује само најекстремније ставове, гушећи и саму помисао да је мирно решење могуће. Чак, и за очигледне грешке у извештавању кривицу носе Срби. На пример, магазин *Aktuel* у децембру 1993. објављује фотографију са следећим текстом: „Стратешки мост који су

17) Вуковић, С. (2009): *Етика западних медија*, Сремски Карловци-Нови Сад: Издавачка књижарница Зорана Стојановића.

срушили Срби, мост у Вуковару бејаше прекрасан примерак архитектонске и историјске баштине овог хрватског града. Од почетка рата српска артиљерија срушила је око 500 цркава, утврђења, музеја и других историјских споменика или их је оставила у јадном стању“. Проблем је што слика показује стари мост у Мостару којег су гранатирани Хрвати, али накнадно извињење редакције нема ефеката. О ретким признањима да су још тада учињене круцијалне грешке, западни медији ће касније говорити, и тада чинећи све да умање сопствену улогу: „Запад сноси део кривице због глупог признавања ривалских држава зачетих у расколу“ (лорд Дејвид Овен, *The Times*, 4. април 1993).

Стигматизација српског народа није служила само као средство ради реализације интереса који су водили ка разбијању Југославије, већ да се у међународном јавном мњењу унапред обезбеди алиби о праведном кажњавању „криваца“. Нови концепт пропагандног тоталитаризма подразумева гушење алтернативних извора информација, укључујући и њихово физичко уништење, што ће у нападу на нашу земљу први пут бити реализовано. Генерал Весли Кларк објашњавајући разлоге бомбардовања зграде Радио-телевизије Србије у Београду у којој је на радном месту погинуло 16 људи, каже: „Гађали смо његову (мисли се на Слободана Милошевића, прим. аут.) телевизијску станицу и трансмитере зато што су они исто толико део његове војне машинерије и продужавају и потпомажу овај конфликт“.

Прави разлог никада није саопштен: док су на конференцијама за штампу и брифинзима за новинаре у Бриселу и Пентагону НАТО официри тријумфално најављивали правце ваздушних дејстава и лицитирали бројем могућих жртава, новинари српске медијске куће су брзим извештајима репортера са терена фактографски прецизно показивали снимке разорних дејстава на којима су се видела раскомадана људска тела, међу којима је било пуно жена и деце, уништених цивилних објеката, болница, породилишта, па чак и гробаља, што ниједан портпарол није могао правдати. Зато је прво онемогућена сателитска размена и емитовање српских програма, како би се одбранио ефекат пропагандних (дез)

информација западних медија, а када то није дало резултате прешло се на фазу физичког уништења.

У пропагандном штабу НАТО-а процењено је да у ратним условима носиоци медијских наратива ка Србији треба да постану радио *Слободна Европа* и *Глас Америке*, док су радио *Дојче Веле* и *Би-Би-Си* добили улогу логистичких помагача. Уништавањем радио-телевизијских релеја широм државе требало је угасити алтернативне изворе информација, па је плански уништено преко 300 телекомуникационих трансмитера за емитовање електронских сигнала.

Истовремено, око Србије је формиран ланац импровизованих комуникацијских центара који су имали задатак да у медијском мраку наметну нове садржаје, при чему истина није уопште важна. Тако је могуће користити технику „прве лажи“ која је битна у изузетним ситуацијама када пропагандна кампања не даје очекиване резултате или кад наручилац посла тражи резултате одмах. На пример, у саопштењу за штампу од 19.4.1999. амерички Стејт департмент тврди да се „број мушкараца, косовских Албанаца, који су убили Срби креће од најмање 100.000, ако се посматрају само нестали мушкарци из избегличких породица у Албанији, до чак близу 500.000 ако су тачни извештаји о општем издвајању мушкараца међу интерно расељеним лицима на Косову“.¹⁸ Лаж је невероватна, али када нападнутој земљи нарушите комуникацијски суверенитет одговора нема. Кроз спрегу обавештајних организација и комерцијалних станица изграђен је информацијски прстен, којим се под чврстом контролом нашао проток свих најважнијих података, док су специјализоване пропагандне агенције на западу добиле задатак креирања емоционално важних прича којима је и најтврдокорније противнике бомбардовања требало убедити да такав народ ту казну и заслужује. Са безбедносног аспекта није нимало случајно што је фокус деловања усмерен ка овој територији, јер „са геополитичког и геостратегијског аспекта Косово и Метохија представља српску безбедносну макро тврђаву.“¹⁹

18) Види на: http://www.state.gov/www/regions/eur/rpt_990416_ksvo_ethnic.html.

19) Радослав Гаџиновић овај простор види као *меки трбух* Србије. “Упоређујући стратешку дубину државе с просторном дубином Косова и Метохије, како по крајој, тако и по дужој

ЛАЖНЕ ИНФОРМАЦИЈЕ КАО ОКИДАЧИ ПРОПАГАНДНОГ ХАОСА

Меморандум о политици бр. 30 Здруженог генералштаба Пентагона од 6.5.1993. године отворено објашњава потребу манипулисања протоком обавештајних података и информација при командовању, задавањем „нокаут“ удараца пре отпочињања конвенционалних дејстава. Како се истиче „дозвољена је употреба свих средстава у операцијама обманљивања, психолошким операцијама до електронског ратовања и физичких разарања“. За овај део рада издвојили смо карактеристичне примере из Босне и Херцеговине, када су многе политичке и војне одлуке следиле након вешто осмишљених и организованих пропагандних акција које су имале задатак хомогенизације светског мњења.

Међу најпознатијим је случај „масовног силовања муслиманки“, који је током грађанског рата у овој републици креиран са циљем демонизације српског народа, иако је он био само једна од три стране у сукобу. Оптужујући податак је у јавност пласиран посредством немачке обавештајне службе (БНД) у хамбургшком њуз магазину *Stern* (Штерн), кроз опширан чланак о злостављањима и сексуалном иживљавању српских војника. У првом тренутку спекулисало се цифром од 60.000 силованих муслиманки, да би кроз неколико дана број био повећан на 80.000, а на крају на невероватних 120.000 жена. Колико акција има организован међународни карактер илуструје податак како се у наредној фази демонизацији прикључује белгијски лист *La Libre Belgique*, који 22. јануара 1993. објављује текст „Силовање жена у арсеналу српског терора“, док француски недељник *Le Nouvel Observateur* у броју 1471 пише: „Нема више никакве сумње у систематски карактер такве праксе у оквиру плана етничког чишћења“. Са друге стране океана у пропагандно опкољавање укључује се Рој Гатман, сервирајући америчкој јавности причу о силовањима заробљеница од стране српских полицајаца у логору Омарска. Оптужница се форсира и посредством немачких медија у којима

оси,” аутор истиче да он обухвата око 100 километара стратешке дубине Србије и по једној и по другој оси, чиме добија “велики стратешки значај.” Више у: Гаџиновић, „Утицај сецесије Косова и Метохије на националну безбедност Србије“, *Политика националне безбедности* 2/2017, стр. 72.-73.

су у року од месец дана објављена четири чланка Александре Шпиглмајер, готово истог садржаја: *Deutsches Allgemeines Sonntagsblatt*, Берлин (30.10.1992), *Die Weltwoche*, Zürich (5.11.1992), *Stern*, Хамбург (26.11.1992) и *Basler Zeitung*, Базел (27.11.1992). Највећег одјека је имао чланак у *Штерн*-у: *Vergewaltigung als Waffe* (Силовање као оружје) – прича са насловне стране (у тиражу од милион примерака), у којем је дописница из Загреба објавила сензационалну вест по којој је објективни и неустрашиви официр међународних снага канадски генерал Мекензи крив јер је сексуално злоупотребљавао муслиманске девојчице „које су му Срби подводили у једној кући у Добоју”!²⁰

Истина као појам је претпоставка за лаж, манипулацију, а што је дрскија и већа ефекти су поразнији. Тоталитаризам медија је заглашујући, стидљиви гласови који изражавају сумњу у аутентичност навода немају ни минимум шанси да пробију светску цензуру, па командант УНПРОФОР-а са функције одлази осрамоћен. Проверавајући тачност објављених података у Добој одлази Мартин Летмајер, новинар „*Zoler Film Production*”. Његово изненађење је било бескрајно у тренутку када је сазнао да на назначеној адреси никада нису живеле муслиманске породице, нити је генерал Мекензи икада боравио у том граду. Новинар истражује и остале наводе *Штерна* и запањено констатује да ни на другим адресама које су цитиране нема жртва силовања, а да муслимани које је пронашао и са којима је разговарао одбацују такве тврдње као најгнуснију лаж. Резултате своје посете снимио је камером, али филмско сведочење које генерала ослобађа сваке одговорности, као и српске кривице, ниједна масмедијска кућа у свету није желела да објави, док се текст појавио у циришким новинама, али га нико даље није пренео.²⁰

Оптужба о масовном силовању муслиманки у медијима није била случајна. Темпирана је у време одржавања Европског самита у Единбургу. Под утиском контраверзних гласина политичари формирају комисију са циљем проверавања новинарских података. *Дејли Мирор* 4.1.1993. подиже температуру јавности изјавом члана немачког парламента Штефана Шварца, којем је у Босанском Броду

20) Martin Lettmayer: „Da wurde einfach geglaubt, ohne wirklich nachzufragen“. (Једноставно се веровало, без стварног распитивања). *Die Weltwoche*, Zürich, 10.03.1994.

од стране хрватских лекара сугерисано како српски лекари муслиманкама-трудницама ваде фетусе и замењују их псећим, експериментишући да рађају псе. Иако је прича на граници научне фантастике, тиражни лондонски таблоид *Daily Mirror* објављује сензационалну вест како је „једна Босанка умрла након покушаја да породу пса“ (*Daily Mirror*, London, 4.1.1993: Horror of ‘mad doc’ ops.). Алузија је више него јасна: Срби над муслиманкама врше опите по узору на нацистичког доктора Јосефа Менгелеа, чиме се индиректно циља и на потврду о постојању концентрационих логора. План је да се увећањем оваквих наратива широм света активира бројан и значајан покрет феминисткиња, тако да објављивање извештаја о „силовању око 20.000 муслиманских и хрватских жена“ готово истог тренутка иде у јавност. Бројне владине и невладине организације, политичари, покрети и медији слажу коцкице у мозаику пропагандних оптужби, након којих се Срби и њихова војска проглашавају „варварима, кољачима и силоватељима“. Према таквим тврдњама „силоване муслиманке у посебним логорима чекају да постане касно за абортус, па је због тога већ рођено 40.000 шејтана (ђавоље деце)“. Иако је истрага која је уследила већину тврдњи одбацила као неосноване, демонизација глобалном мрежом се наставља под маском одбране женских права. Грејс Халсел развија до тог тренутка непознату стратегију геноцида којим Срби нападају жене и децу: „Прво, тиме што врше криминалне нападе, они сексуално осакаћују девојчице, чак и сасвим малу децу. Светска организација „Лекари за мир“ документовала је случајеве Срба који су силовали трогодишње девојчице... Други метод је коришћење жена као геноцидног оружја. У заточеништву жене учестано силују присиљавајући их да роде „мале четнике“ или српске ратнике... Трећи начин је да жене користе као бојно поље. Силовање је тако део шеме злостављања, са свесном намером деморализирања и терорисања људи“ (*Washington Report on Middle East Affaires*, мај 1993. Vol XI, no 9). Бруталне лажи се потурају за истину, па светским медијима кружи писмо Луције Ветрусе, босанске калуђерице, коју су са још две часне сестре наводно силовали српски војници. У обраћању надређеној калуђерици она моли „да прихвати њено материнство“, позивајући католички свет да се ангажује у одбрани од варвара. Није случајно што се

спинована прича први пут појављује у магазину *Notizie dei gesudi d'Italia*, као ни што текст на насловну стрну, без икакве провере, стављају белгијски листови *La Libre Belgique* и *La Croix*. Три године касније они су признали „на несрећу, са закашњењем - да је писмо фалсификат“ и да га је написао један свештеник из Босне да би узбунио међународну јавност. У пропаганди је позната метода коришћења мрачних операција којима профилишете стереотип демонизованог противника. Јавно мњење се плански доводи у заблуду, патолошки фрустрирана лаж о карактеру једног народа усађује се у свест масовне публике, па Извештај северноамеричке новинске групе за анализу (Калифорнија, 14.VI 1993.) који сугерише цифру од 2.400 силованих жена за све стране у босанском сукобу, нико не жели да објави. Слично је са документом УН С/24991 који доказује силовање српских жена и девојака, са чињеницама и адресама учесника. Организованој медијској пропаганди не требају истраживања и провере података који се саопштавају јавном мњењу, већ наративи који распламсавају емоције и осуђују оне на које се односе, без икакве помисли да друга страна има право да се брани. „Злочини по својој свирепости и бруталности морају да шокирају јавно мњење Запада, и произведу осећање згражавања и реваншизма према починиоцима таквих злодела,“ закључује професор Љубиша Деспотовић, који јасна издваја геополитичку и геоекономску мотивацију великих сила за контролом овог простора.²¹

„Слика је природни врт дезинформатора, а ТВ је његов рај, али рај ограђен зидом тако да из њега нема начина да се истера“, уочава Владимир Волков.²² Немачка телевизија је два пута емитовала причу о три муслиманке које су Срби групно силовали. Међутим, генералу Манфреду Опелу се учинило чудно да све говоре течним немачким језиком, па се упустио у приватно истраживање. Установио је да су све три у Немачку дошле као деца, да имају немачке пасоше и да никада после доласка нису ни биле у Босни. Сензационализам се тако

21) Деспотовић, Љ. и Јевтовић, З.: *Геополитика медија*, 2019, стр. 168.

22) „Гржиште слика је посао и погодност која постаје катастрофа. (...) Купују се само сензационалистичке, чак манихејске, које се такорећи тренутно емитују сателитски. Екипа, која се пошаље на лице места и прави репортажу која је у складу са стварношћу, нема никаквих изгледа да прикаже оно што је стварно видела и што се стварно догађа“, тврди руски стручњак за дезинформисање Волков, 2001:177–179.

проглашава за истину која служи као подлога за политичке акције против једне стране, а бројке громогласно истицане у медијима полако се повлаче. Током телевизијске емисије „Специјални извештач“ Жером Бони (4. II 1993.) објашњавао је како настају ратне репортаже: *„Када сам се налазио на 50 километара од Тузле, рекоше ми: идите у тузланску гимназију, где се налази 4.000 силованих жена. На 20 километара од тог места, број је пао на 400. На 10 километара, био је подељен на десет. Када сам најзад стигао у Тузлу, нашао сам само 4 жене које су хтеле да сведоче“*. Стварање стереотипа о Србима-силоватељима има за циљ јачање интензитета непријатељских ставова и прикривање правих криваца.²³ Технички квалитетно обрађене, визуелно осмишљене, психолошки креиране лажне вести имале су задатак емоционалног буђења светске јавности, а даље манипулисање посао је специјализованих екипа врхунских стручњака који тајним операцијама делају на пласирању дезинформација. Оваква пропаганда, нарочито ако се спроводи у дужем временском периоду и са намером да се постигне одређена друштвена или политичка промена, обично је део већег пројекта који се зове хибридни рат - и готово је сигурно да ће га пратити дипломатски притисак на лидера нације која је мета, економске акције (нпр. страна економска или војна помоћ – супротно томе - санкције), бомбардовање, психолошко-симболичке операције промене образаца вредности и коначно пристопа, односно праћење и прислушкивање.

Тајна доброг дезинформисања крије се у његовој једноставности. Противнику треба подметнути да је рекао оно што није, или да се из контекста извуче само онај сегмент који нам одговара, делимично измени, скрати, *„улепша“*, добијајући смисао утицаја који желимо. *Њујорк тајмс* (24.1.1993) „открива“ да у Босни постоји 135 концентрационих логора које држе Срби, у којима *„у прљавштину и мемли живи 70.000 заробљеника“*. Светска пропагандна мрежа одмах преузима (дез)информацију *„коју су подметнуле америчке обавештајне службе“* (Пикар, 1994:125), непрестано их понављајући како би се измишљени подаци усадили у свест публике. Добро

23) Према теорији стереотипи су облик категоријалног мишљења *„које бескрајно сложени свет чини толико једноставним да је могуће у њему се оријентисати и практично деловати“*. (Стојковић, 2002:171).

дезинформисање производи симулирану стварност, па се ради веће уверљивости покреће хуманитарна акција, али се њени резултати објављују са знатно мање помпе: Црвени крст је открио укупно 18 логора (на све три сукобљене стране), са свега 2.557 затвореника, од којих су 1.333 Срби. То више није важно, јер је прави циљ жестоке дезинформације био прикривање хрватске агресије на подручје Задра, која је у међувремену извршена без иједне речи међународне осуде. Да би сачували мит о професионалној непристрасности уредници неколико дана касније објављују исправку „*грубе штампарске грешке*“, јер је требала да стоји цифра о „7.000 заробљених“!?

Мартин Бел сукобе на просторима бивше Југославије види као „ТВ рат не само у медијски уобичајеном смислу због тога што су се његове борбе и крвопролића више од три године вртели широм света на ноћним вестима, већ у ширем смислу, јер се још једна кампања - за светско мњење и наклоност влада - такође водила на ТВ“.²⁴ Подсетимо, Резолуција 770 Савета безбедности Уједињених нација која је дозвољавала „све неопходне мере“, укључујући и оружане акције против Срба, донета је као последица лажних репортажа из Трнопоља и Омарске; Резолуција 819 о „успостављању заштићених зона“ након телевизијских слика о хуманитарној катастрофи у Сребрници, прича о трагедији на сарајевској пијаци узроковала је ултиматумом о престанку гранатирања, а слике непрегледних колона избеглица са Косова утицале су на амерички Конгрес да донесе одлуку о оружаној интервенцији.

Требало је оправдати тезу о постојању бескрвног конфликта, па амерички пуковник Џон Кристофер, на Симпозијуму о ефектима специјалних операција НАТО-а, одржаном у фебруару 2000. године, у америчком градићу Арлингтону, упозорава да се убудуће „терет манипулисања не сме препустити портпаролима“, већ усавршеним технологијама масмедијског завођења.

Како то изгледа у пракси анализираћемо на конкретном примеру, случају бомбардовања путничког воза у Грделичкој клисури (12.IV 1999), када је на најстрашнији начин погинуло 56 путника, док је 16 тешко рањено. Оружје смрти је извршило

24) Bel, M.(1995) *In Harms Way. Reflections of a War Zone Thung*, London: Hamish Hamilton, pp.140.

постављени задатак, а „колатералну штету“, како је цинично објашњено убијање цивила, пропагандна НАТО машина је оправдавала фалсификованим снимцима и симулацијом самог догађаја. Технологија је свемоћна, па је тако на видео-запису вештом монтажом брзина кретања композиције увећана чак три пута, па је уместо стварних 40 на снимку воз јурио брзином од 105 километара. Пошто је фалсификат откривен званични представник НАТО-а је прихватио могућност „техничке грешке“ на софтверу компјутерског система који је коришћен у обавештајним анализама, док је портпарол Мајкл Филипс, притиснут доказима изјавио како је „пилот деловао у доброј намери и није био у стању да ракету скрене са путање, када се воз појавио на екрану“. Опсенама и лажима нема краја, па треба поверовати да је воз бржи од авиона који га с безбедне висине бомбардује?

Медијска игра је све злокобнија, криза морала је евидентна, а лаж и манипулација, укомповани са најпрљавијим триковима чине део смртоносног арсенала. Када је требало Срби су громогласно осуђивани и кажњавани, док је у случајевима америчког прихватања одговорности за страдање цивила истина заташкавана. Командант НАТО снага, амерички генерал Весли Кларк, један од главних актера у афери са убрзавањем снимка, изненадно је три месеца пре рока смењен са функције, не откривши имена лица од којих је добио сагласност за реализацију мрачних циљева. Џејми Шеј, који је одликован за свој рад, новинарима је на конференцији за штампу објашњавао да се „успут догађао и понеки несрећни случај“. Мрачним, магловитим и широј јавности непознатим појмом прикрива се убијање невиних цивила, уништавање болница са бебама, убијање избеглица, међу којима су већина били Албанци, рушење стамбених зграда и кућа, манастира и цркава, културних споменика и школа. На брифингу НАТО-а 20.4. 1999. Џејми Шеј је саопштио једну од највећих дезинформација прошлог века: „Српске снаге безбедности су на Косову заробиле 300 етничких албанских дечака које користе као „банку крви“ за своје повређене војнике“.

Самом почетку НАТО бомбардовања Југославије претходила је вешто изведена манипулација у селу Рачак. Обрачун полиције са албанском терористичком групом

послужио је као оправдање за тас на ваги који је наводно одлучио да 18 европских сила изручи товаре бомби, од којих су многе биле са уранијумом, на Србију. Сцене које су затим виђене: колоне Албанаца које напуштају Космет, захваљујући ТВ камерама СНН, ББС и других медијских гиганта, биле су додатни аргумент у сатанизацији Срба. Тако се српска косовска драма развијала све више да би кулминирала фебруара 2008. године када је дошло до проглашења такозване државе Косово.

Тиме је на Косову и Метохији потврђено да „у политици често нису важне чињенице, већ њихова интерпретација. Чињенице су биле и остале на српској страни, али су превагнули интереси моћних и њихове интерпретације. Медији су, производећи истину каква је одговарала светским моћницима, у томе одиграли готово пресудну улогу. Посезање за истинама и чињеницама у свету немилосрдних интереса и различитих интерпретација, постаје све више донкихотски посао“²⁵.

Нови светски поредак модификује постојећи репертоар пропагандних техника, али су оне због постојања глобалних, контролисаних дифузних канала опасније но икада. Објављивање лажи и пропагирање нетолеранције, према било ком народу или етничкој или верској групи, има дугорочне последице и тешко их је отклонити из масовног сећања аудиторijума. Џејми Шеј, признајући постојање двоструких стандарда изјављује: „Тако је то у демократским друштвима. Да бисмо избегли двоструке стандарде, штампа треба да указује на такве неправде“ (интервју „НИН-у“, 16.12.1999). Мржња која се усађује речима или сликом, наћи ће се на нишану друге пропаганде, из чега не може проистећи ништа добро! Антагонизмима не можемо владати ситуацијом, тако да пребацивањем борбе у сферу симболичког дискурса изазивамо реверзибилну реакцију, која се обично завршава нечијим поразом или уништењем. Етикетирањем појединаца, институција и народа у целини остварују се међудејства која превазилазе жељене границе и стварају пропагандни оквири који ће дуго карактерисати особине демонизованих субјеката.

25) Арацки, З. (2010) *Транзиција медија у ери глобализације*, Београд: Институт за политичке студије, стр. 109.

ЗАКЉУЧНА РАЗМАТРАЊА

Разматрајући геостратешке последице догађаја на просторима Југославије током деведесетих година прошлог века можемо закључити како је стратегија разбијања независне државе била испланирана и подстицана споља, док су политичке елите тадашњих сепаратистичких република и покрајине Косово и Метохија интензивирале унутрашње цепање. Вешто осмишљена, медијски унисона и емоционално подгрејана пропаганда рециклирањем етничке, религијске и идеолошке мржње припремала је терен за војну интервенцију, желећи да разбијање Југославије прикаже као међуетничке и међуверске конфликте, прикривајући тако деструктивну улогу водећих западних држава и НАТО алијансе.

У креирању демонизоване слике о Србима као кривцима за ратове на овим просторима значајну улогу имале су редакције *Си-Ен-Ена* и других великих америчких медија у којима су поред новинара током бомбардовања Југославије седели и оперативци Четврте психолошко-оперативне групе из војне базе Форт Браг у Новој Калифорнији, али се о томе у јавности нерадо говори. Они су током бомбардовања Србије имали задатак да контролишу и шире селектоване информације и еуфемизме којима се уклањао мирис насиља и крви невиних жртава. За разлику од претходних ратова, овде није била могућа класична цензура због новинара из 19 држава, од којих су неке задржале пријатељски став према старим ратним савезницима, па је стратегија битно промењена. Амстердамски дневник *Тгов*, 20. II 2000. говорећи о таквом, једностраном извештавању пише: „Прве две недеље рата на Косову амерички *Си-Ен-Ен* је пласирао тридесетак текстова на Интернету. При томе су, у просеку, по седам пута у сваком тексту цитирани НАТО политичари, попут Била Клинтона или Тонија Блера, затим портпароли и други званичници НАТО-а. Истовремено, ОВК је помињана тек у сваком петом, а југословенске цивилне жртве бомбардовања у сваком трећем тексту. Концентрисаност на само једну централну тврдњу је омиљена техника аудио-визуелних медија и војних службеника за психолошку припрему, који помажу да се у рату однесе победа“.

На просторима Југославије пробане су све методе и технике ратова пете генерације, у којима је конструисана дез(информација) постала легитимно средство конвенционалног ратовања. Основни закључак је да у овој врсти сукоба побеђује онај ко влада медијском сфером – ко доминира информацијама – а не ко говори истину!.

На бројним примерима доказали смо како су наративи глобалних медија обликовани, надзирани, усмеравани и координисани из међународно блиских комуникационих центара, али уз пуну сагласност и контролу обавештајних, војно-безбедносних и политичких контролора. Ирационална мржња према Србима била је последица кажњавања државе која је одбила да се идеолошко-економски трансформише у складу са пројекцијом новог светског поретка, па је као опасан пример морала бити уништена.

ЛИТЕРАТУРА

- Арачки, З. *Транзиција медија у ери глобализације*, Београд: Институт за политичке студије, 2010.
- Бакић – Хајден, М. *Варијације на тему „Балкан“*, Београд: Филип Вишњић, 2006.
- Bel, M. *In Harms Way. Reflections of a War Zone Thung*, London: Hamish Hamilton, 1995.
- Брдар, М. *Српска транзициона илијада: апорије демократског преображаја Србије у геополитичком контексту*. Нови Сад: Stylos, 2007.
- Волков, В. *Дезинформација*, Београд: Наш дом, 2002.
- Вуковић, С. *Етика западних медија*, Сремски Карловци-Нови Сад: Издавачка књижарница Зорана Стојановића, 2009.
- Гађиновић, Р. „Утицај сецесије Косова и Метохије на националну безбедност Србије“, *Политика националне безбедности*, год. VIII, бр. 2/2017, Институт за политичке студије, Београд, 2017.

- Деспотовић, Љ. и Јевтовић, З. *Геополитика медија*, Култура полиса, Нови Сад, КАИРОС. д.о.о., Сремски Карловци, 2019.
- Зиновјев, А. *Слом руског комунизма*, Београд: БИГЗ, 2003.
- Јевтовић, З. *Тоталитаризам и масмедији*, Београд: Крајински књижевни круг и БИГЗ, 2000.
- Јевтовић, З. и Арацки, З. „Глобални медији и форматирање јавног мњења“, међународни тематски зборник: *Глобализација и десуверенизација*, Београд: Српско социолошко друштво и Институт за упоредно право, Косовска Митровица: Филозофски факултет Универзитета у Приштини, 2014.
- Јевтовић, З. „Медијски рат против Срба и Југославије“, зборник радова: *Срби и пропаст Југославије*, Београд: Завод за уџбенике, 2017.
- Кесић, О. *Амерички медији и рат на Балкану. Медијски рат против Срба*, Београд: Танјуг, 1995.
- Naj, Dž. J. *Budućnost moći*, Beograd: Arhipelag, 2012.
- Pikar, P. „*Ex - Yougoslavie: verites et mensonges audessus d'un champ de mines*“, L' Evenement du Jeudi, 4-10.3, 1993.
- Stover, E. Peress G. *The Graves, Srebrenica and Vukovar*, Scalo Verlag Ac; First Edition, 1998.
- Stojković, B. *Identitet i komunikacija*, Čigoja, Beograd, 2002.
- Чернов, А. *Трагање за културним идентитом – фактор медија*, Београд: Прометеј, 2007.

*Zoran Jevtovic**Zoran Aracki*

PROPAGANDA MATRIX OF GLOBAL MEDIA IN HYBRID WARS

Resume

Through a qualitative analysis of the content of the characteristic news and titles of international media reporting on NATO aggression against Yugoslavia, the authors point to the use of the complex concept of hybrid warfare in which propaganda influenced the psychological destabilization of the population, loyalty to the state and the spread of moral panic. Cross-cutting of military, security, economic, diplomatic and informative methods and techniques created a strategic base for wars of the fifth generation, in which globally constructed manipulation becomes a legitimate part of conventional warfare. The aim of the aggressor is to break the spirit of the attacked people, to replace the reality with dehumanized/falsified images, and to bring the consequences of reality into the causes of engagement. The aim of the stigmatization of the Serbs was to attribute the blame for breaking the state to only one side, which would reduce the possibility of resistance of the population, while the internal instability would be stimulated by acting on emotions. The bombing of national television, as well as the relay and transmitter system, tended to destroy communication sovereignty, which would politically justify the media war imposed by 18 countries. With the cunningly expressed opinion that Yugoslavia is a historical ally of Russia and a communist-character country, a myth of Serbian incompetence and fatalism was built, and it should have been confronted. The sovereignty of the state was first demolished in the media, and only later by bombing and armed aggression.

Keywords: *media, propaganda, stereotypes, hybrid wars, change of consciousness, public opinion*

* Овај рад је примљен 25. марта 2019. године, а прихваћен за штампу на састанку Редакције, 19. априла 2019. године.

Миша Стојадиновић*

Институт за политичке студије, Београд

КРИТИЧКА АНАЛИЗА НАТО АГРЕСИЈЕ НАД СРБИМА У ДЕЛИМА ВОДЕЋИХ СВЕТСКИХ ИНТЕЛЕКТУАЛАЦА**

Сажетак

У време када се навршава двадесет година од НАТО агресије над Србима потребно је поново позабавити се овом темом како овако стравичан злочин никада не би био заборављен. Имајући у виду све јачу тенденцију ревидирања и прекрајања светске историје, потреба за овим постаје још јача. Потребно је посветити посебну пажњу критичкој анализи „интервенција“ које су извршене у СРЈ под окриљем борбе за заштиту људских права и демократије. У овом раду се преиспитују општеважећи разлози за НАТО напад на СРЈ при чему се истовремено указује на сву апсурдност постојања међународног права која је том приликом манифестована. Овај рад у свој фокус ставља анализу дела водећих светских интелектуалаца, попут Ноама Чомског и Алена Бадјуа, који су свој глас дигли против НАТО бомбардовања 1999. године, а у циљу потраге за правом истином.

Кључне речи: *Ноам Чомски, Ален Бадју, НАТО агресија, демократија, неолиберализам, неоимперијална пракса*

* Контакт: icemishast@yahoo.com

** Овај рад је настао као резултата рада на пројекту бр. 179009 који је финансиран од стране Министарства просвете, науке и технолошког развоја Републике Србије

НАТО снаге су 24. марта 1999. године отпочеле напад на Савезну Републику Југославију. Ове „интервенције“ под окриљем борбе за људска права су окончане после 78 дана. Склапањем војно-техничког споразума 10. јуна 1999. и повлачењем југословенске војно-безбедносне снаге са простора Косова и Метохије дошло је до завршетка овог стравичног догађаја. Разлози за напад на СРЈ су били, како кажу они који су били укључени у њих, очигледни. „Користећи сличне речи у различитим формулацијама Џорџ Робертсон [George Robertson] и Робин Кук [Robin Cook] су више пута објашњавали да је политички циљ да се избегне хуманитарна катастрофа на Косову и/или да се спречи криза да то постане катастрофа. То је требало постићи стратешким и прецизним бомбардовањем војних циљева (у почетку у Србији) како би се смањиле способности српских снага да наставе са својим насиљем, потисну косовске Албанце, а у циљу етничког чишћења.“¹ Клинтон [William Jefferson Bill Clinton] је овај напад оправдавао потребом да се заустави етничко чишћење и донесе стабилност Источној Европи: „Не можемо да одговоримо на такве трагедије свуда, али када етнички конфликт прерасте у етничко чишћење, што можемо да разликујемо, онда морамо да покушамо, што и јесте јасан случај са Косовом.“² Ово су речи које су попут мантре одјекивале у западним медијима.

Међутим, као крајњи резултат овај „Милосрдни анђео“ (званични назив *Operation Allied Force*) који се надвио над СРЈ је, уместо људских права, иза себе оставио велики број мртвих, рањених, избеглих, и огромну материјалну штету. Приликом бомбардовања СРЈ процењује се да је изручено негде између 10 и 15 тона осиромашеног уранијума, који има штетан утицај на живот и здравље становништва и данас.³ Кључно питање које се поставља у овом раду је зашто је бомбардовање СРЈ од стране НАТО-а извршено? У потрази за одговором на ово питање у овом раду су анализирана дела Ноама Чомског [Noam Chomsky] и Алена Бадјуа [Alain Badiou], водећих светских

1) Michael McGwire, „Why did we bomb Belgrade?“, *International Affairs*, Royal Institute of International Affairs, 1/2000, p. 1.

2) Ноам Чомски, *Нови милитаристички хуманизам – лекције Косова*, Филип Вишњић, Београд, 2000, стр. 9.

3) Слободан Петковић, *Злочин у рату, геноцид у миру*, Службени гласник и Друштва Србије за борбу против рака, 2012.

интелектуалаца који су у својим делима критички анализирали овај догађај.

АЛЕН БАДЈУ – ШТА РЕЋИ О ЉУДИМА ИЗ НАТО-А?

Ален Бадју постављајући ово питање у свом чувеном делу *Polemics* (Полемике) долази до веома интересантних одговора. Овде на самом почетку текста који носи наслов *On the War against Serbia: Who Strikes Whom in the World Today?* („О рату против Србије: ко је напао кога у данашњем свету“) испитујући имена која су се користила за представљање ситуације у бившој Југославији, указује да су се она углавном оријентисала око трилогије појмова криминала, жртве и хуманитарних интервенција. Оваква трилогија је довела до очекиваног резултата који је био поздрављен као долазак великих ослободилаца са хуманитарног Запада. „Ова имена се користе како би се људи, који немају чак ни најудаљенији интерес у овим регионима, уверили да је процес декомпозиције Савезне Републике Југославије створио ову моралну трилогију. У смислу ове номиналне структуре, свако мора да разуме ситуацију, и да истовремено позове на интервенцију.“⁴ Разлог овоме је уједно и то што је либерализам ослобођен свих стега у савременом друштву и наметнут као вид идеологије „због које долази до стратешког слабљења држава, при чему се оне свODE на пуке администраторе капиталистички оријентисане светске структуре. При чему на крају имамо нову империјалну праксу која толерише, чак и подстиче уништавање одређених држава.“⁵ Самим тим напад на СРЈ је био очекиван.

Нарочито је интересантан начин на који су ове тзв. хуманитарне интервенције биле представљене у медијима. Бадју издваја три главне групе изјава званичника НАТО-а усмерене у смеру оправдања бомбардовања: 1. демократске земље нападају тоталитарно диктаторство; 2. у знак сећања на *Shoah* (француски документарни филм о Холокаусту из 1985. у коме су представљени интервјуи Клауда Ланцмана [Claude Lanzmann] које је урадио са преживелим, сведоцима и

4) Alain Badiou, *Polemics*, Verso, 2006, p. 62.

5) Ален Бадју, *Наша невоља долази издалека – наше зло допире надалеко*, Академска књига, 2016, стр. 33.

злочинцима који су имали било какве везе са овим стравичним догађајем) свако етничко чишћење мора бити одмах нападнуто; 3. трупе истине нападају пропагандне лажи.

Оваква мистификација стварности захтева критичку анализу. Бадју аргументовано оспорава сваку од ових тврдњи, са друге стране, наводећи три за њега неспорне чињенице. На првом месту, наглашава да је одлука о бомбардовању Србије била све само не демократска. „О бомбардовању је одлучивала тајна конклава, иако се Милошевић генерално сложио са споразумом из Рамбујеа, сем са једном клаузулом коју би свака нација сматрала неприхватљивом (да буде окупирана од стране НАТО-а), а која је била ту само да би гурнула ситуацију у правцу рата. Американци и Британци су хтели интервенцију по сваку цену (...) Треба признати да су они конзистентни империјалисти. Ко год се не покори потпуно биће кажњен, и то је то. Демократија нема никакве везе са тим.“⁶ На другом месту, ова експедиција није резултат жеље целог света, већ само једног његовог дела. „Израз међународна заједница је један од најупечатљивијих примера моћних дана који се представљају као инкарнација онога што постоји. Уосталом, иако УН не представљају много тога, чак ни напад на Србију није могао бити изведен путем њих! Ова међународна заједница заправо означава Американце и њихове разне слуге.“⁷ Највећи део грађана широм света, али и Европе је био против војних интервенција, али нашу жалост не и мањина оних који су били извршиоци овог чина. И на крају, као треће, међународни суд у Хагу представља само елеменат империјалних амбиција великих сила. „Сви смо видели да је за време бомбардовања, чија је једина грешка да је трајало дуже него што је најављено, овај суд је сматрао да је мудро (само да би убрзали ствари и да би испунили жеље моралиста) оптужити Милошевића. Ова одлука је у потпуности одређена пропагандним бригама војних лидера НАТО-а.“⁸

Уколико и поверујемо у све оно што се говорило приликом бомбардовања СРЈ, онда се, према Бадјуу, намеће проблем шта, дакле, рећи о људима из НАТО-а? Ту првенствено мисли на

6) Alain Badiou, *Polemics*, op.cit., p. 68.

7) Исто, p. 69.

8) Исто, p. 69.

термин прецизно бомбардовање који се тада толико олако користио. Прецизно бомбардовање подразумева гађање само војних циљева што за време читаве кампање то никако није био случај. „Британске ваздухопловне снаге нам данас кажу да уколико је 40% бомби које су пале на Косово и Србију погодило своју мету, онда то уопште није лоше.“⁹ Али истовремено одговор изостаје на једно друго питање: „Да ли нам неко може рећи где су и на кога пале остале бомбе и да ли је било геноцида косовских Албанаца?“¹⁰

До одговора на ово питање је могуће доћи тек анализом зашто је на првом месту бомбардовање и започело. „У условима настајања нових прилика у међународним односима садржаним у новој расподели моћи на глобалном нивоу, настајању мултиполарног међународног поретка и све веће повезаности и међузависности државних и недржавних актера, када политички, економски и безбедносни изазови постају транснационални у свом домету веома је важно и позиционирање држава, посебно оних „малих“ у односу на ове промене.“¹¹ Уколико се погледају званични извештаји онда долазимо до тога да се чак ни у њима не могу наћи разлози за ове тзв. хуманитарне интервенције. „Свуда се траже немогуће масовне гробнице, а извештај ОЕБС-а говори о цифри од неколико хиљада мртвих (...), али није пронађено ништа што иоле подсећа на етничко чишћење.“¹² Прави разлог онда лежи негде другде и Бадју га проналази у томе што је напад на СРЈ послужио као тест односа снага после Распада Совјетског Савеза и завршетка Хладног рата. „Американци су желели овај рат да би понизили Русе, без директног конфликта, као и да пошаљу озбиљно упозорење Кинезима.“¹³ Бадјуова анализа показује да се радило о конфигурисању светског поретка која се манифестовала јачањем империјалистичких тенденција у циљу спречавања успостављања регионалних сила. „Интервенције у Србији су показале да изузев у удаљеним деловима света

9) Alain Badiou, *Polemics*, op.cit., p. 67.

10) Исто, p. 67.

11) Драган Траиловић, „Политичко-економске и безбедносне алтернативе Србије у очима њених грађана“, *Политика националне безбедности*, Институт за политичке студије, Београд, бр. 2/2018, стр. 41.

12) Alain Badiou, *Polemics*, op.cit., p. 67.

13) Исто, p. 70.

где људи могу да се међусобно убијају без икаквог уплитања моралности, империјалне силе, које предводе САД и које организује НАТО, са УН које су само покриће, показују свој монопол рата у следећој форми: нећемо дозволити да нико победи у рату (...) САД су исковале своју планетарну моћ побеђујући у ратовима. Све што оне кажу јесте да је лекција научена: нећемо допустити да нико постане моћан.¹⁴

НОАМ ЧОМСКИ И НОВИ МИЛИТАРИСТИЧКИ ХУМАНИЗАМ

Када су НАТО и Србија склопили мировни споразум, Ноам Чомски указује да је Томас Фридман [Thomas Friedman] артикулисао широк консензус доктринарних схватања поводом овог догађаја који гласи: „Просвећене земље су отвориле нови миленијум пружајући одговор на ово критично питање савременог доба упражњавајући морални принцип да једном када протеривање избеглица почне, занемаривање Косова биће погрешно и зато је коришћење огромног ваздушног рата за ограничене циљеве било једино решење које је имало смисла.“¹⁵

Уколико, међутим, желимо да стварно разумемо шта се у тренутку НАТО бомбардовања дешавало у главама америчког естаблишмента за Ноама Чомског треба прочитати књигу Џона Норриса [John Norris], а за коју је предговор радио Талбот [Strobe Talbott]. Чињеница да је Талбот, иначе амерички аналитичар америчке спољне политике, био заменик државног секретара САД-а у периоду од 1994. до 2001. године додатно даје на значају ове књиге, а нарочито тврдњи која се налази унутар самог увода где се наводи следеће: „Гравитациона привлачност заједнице западних демократија наглашава да је Милошевићева Југославија постала прави анахронизам. Земље у региону су настојале да реформишу своју економију, ублаже етничке тензије и прошире цивилно друштво, док се Београд са великим задовољством кретао у сасвим супротном смеру. Мало је чудо да су се НАТО и Југославија нашли на курсу судара. Отпор Југославије тренду политичких и економских

14) Исто, р. 72.

15) Ноам Чомски, *Нови милитаристички хуманизам – лекције Косова*, Филип Вишњић, Београд, 2000, стр. 11.

реформи – а не невоље косовских Албанаца – је разлог који најбоље објашњава рат НАТО-а.¹⁶ То је књига коју Талбот својим предговором велича у циљу проналажења адекватног приказа дешавања 1999. године.

Да узрок НАТО бомбардовања није била брига за косовске Албанце могло се видети и на основу великог броја извештаја западних докумената. „Међутим, занимљиво је чути са највишег нивоа да је реални узрок бомбардовања то што је Југославија била једина препрека да се у Европи реализује политички и економски програм Клинтонове [William Jefferson „Bill“ Clinton] администрације и његових савезника. Сувишно је говорити о томе да је ово важно откриће такође било искључено из канонског описивања онога што се догађало.”¹⁷

Термин геноцид који се користи зарад оправдања бомбардовања СРЈ је за Ноама Чомског увреда за Холокауст. Овакво олако коришћење термина би онда значило да се геноциди дешавају широм света, а понајвише унутар граница онога што представља НАТО или од стране овог Савеза. Чомски истиче да је „према британској влади, која је била најокрутнији елемент Савеза, све до јануара 1999. године већина убистава је дошла од герилаца ОВК који су долазили да покушају да подстакну реакцију Срба, коју су добијали, да апелују на западне хуманитарце да бомбардују Србе.”¹⁸ Значајан догађај који треба поменути према Чомском јесте педесетогодишњица НАТО-а која се дешавала усред свега овога, јер је било потребно да се покажу као спасиоци и хуманитарци читавом свету. „Ни речи није било том приликом о много горим стварима које се дешавале унутар самих НАТО граница (...) захваљујући масовном протоку оружја.”¹⁹

Независна међународна комисија о Косову основана од стране Шведске владе августа 1999. године је донела интересантан закључак да је НАТО бомбардовање било нелегално али легитимно чин. Чомски истиче да је нарочито

16) John Norris, *Collision Course*, Praeger Publishers, Westport, SAD, 2005, p. xiii

17) Noam Chomsky, „Humanitarian Imperialism: The New Doctrine of Imperial Right”, *Monthly Review*, September, 2008.

18) Noam Chomsky, *Yugoslavia Peace, War, and Dissolution*, PM Press, Oakland, USA, 2018, p. 190.

19) Исто, p. 190

интересантан каснији заокрет од стране копредседавајућег ове комисије Ричарда Голдстона [Richard Goldstone] чија је каснија анализа утврдила нешто сасвим друго, што је и у једном свом каснијем предавању истакао. „Злочини су уследили тек након бомбардовања и они су очекивана последица (...) но ипак се можемо тешити чињеницом да је Србија то ионако планирала“²⁰ Када је НАТО започео бомбардовање британски министар одбране Џорџ Робертсон [George Robertson] (касније главни секретар Северноатлантског савеза) је у Доњем дому британског парламента изјавио „да је до средине маја 1999. Ослободилачка војска Косова одговорна за више жртава на Косову него српске власти.“²¹ Због тога је и очекиван изузетно антинатовски став који је присутан код грађана Србије „пре свега због злочина које је НАТО починио у Србији 1999, његове улоге у отимању Косова и Метохије, учешћа НАТО у војним операцијама против српског народа у Босни и Херцеговини и Хрватској, али и због вишедеценијске социјализације грађана у правцу несврставања Југославије у војне блокове.“²²

Једна од највећи критика од стране Ноама Чомског упућена је и на рачун медија и селективног извештавања. Највећи проблем, међутим, настаје у ситуацијама чак и када медији извештавају о злочинима које су учиниле велике силе, они то чине тако да их не само оправдавају, већ чине нормалним, нужним, чак пожељним. „Рекао бих да су злочини чак и пријављени, али су били поздрављени. Није да су сви били непознати, као што је бомбардовање српске телевизије. Да то је било пријављено, али се сматрало да је то у реду, јер је ТВ станица описана као пропагандна станица, тако да је било исправно бомбардовање. То се стално дешава.“²³ Чомски каже да уколико мало боље погледамо оно што се дешавало можемо видети да су се ствари одвијале мало другачијим током. „Велики ваздушни рат био је предузет пре него што је протеривање избеглица почело на новом нивоу, и водио

20) Исто, р. 195.

21) Ноам Чомски, *Хегемонија или опстанак*, Рубикон, Нови Сад, 2008, стр. 71.

22) Урош Шуваковић, „Србија и атлантске интеграције – програмско-политички ставови партија у Србији према НАТО“, *Политика националне безбедности*, Институт за политичке студије, Београд, бр. 2/2018, стр. 59.

23) Noam Chomsky, *Yugoslavia Peace, War, and Dissolution*, op.cit. p. 195.

је ка брзој и огромној ескалацији протеривања и других свирепости.²⁴

МЕЂУНАРОДНО ПРАВО ИЛИ ДЕМОНСТРАЦИЈА МОЋИ

Међународно право које је овом приликом остало немо је постало демонстрација моћи на глобалном нивоу. О томе сведочи и став Алена Бадјуа: „Али, ко је икада могао поверовати да је у једном оваквом свету могло постојати једно истинско „међународно право“? УН су бастион великих сила, и финансиране су углавном од стране америчке владе! (...) Поверавање таквог кривичног гоњења империјалним силама, сакривеним иза Организације уједињених нација или НАТО-а, а понекад чак и неприкривено, је запрепашћујуће.“²⁵ Подсетимо се да Чомски наглашава да се у дискусијама које се тичу међународних односа успоставио основни принцип који каже „*ми смо добри*, при чему се под *ми* подразумева влада која прихвата тоталитарни концепт да су држава и народ једно исто. *Ми* смо добронамерни, боримо се за мир и правду, мада се у пракси могу догодити и грешке.“²⁶

Повеља Уједињених нација веома јасно забрањује сваку претњу и употребу силе, осим у случају самоодбране, при чему једино уколико нека земља буде нападнута онда има право да се брани, док је у свим осталим случајевима сила забрањена, или уколико то Савет безбедности изричито не одобри.²⁷ Ни један од услова из *Повеље* није био испуњен приликом НАТО агресије. Када је међународни суд донео одлуку о тужби коју је поднела Југославија против НАТО-а огласивши се ненадлежним, овај суд је уједно истакао и да сматра да „све стране морају деловати у складу са својим обавезама према *Повељи Уједињених нација*, која јасно забрањује овакво бомбардовање.“²⁸ Оваква одлука

24) Ноам Чомски, *Нови милитаристички хуманизам – лекције Косова*, Филип Вишњић, Београд, 2000, стр. 11.

25) Алел Бадју, „Предговор“, у: Миша Стојадиновић, Живојин Ђурић, *Политички митови неолиберализма*, Институт за политичке студије, Београд, 2017, стр. 15-20.

26) Ноам Чомски, *Интервенције*, Рубикон, Нови Сад, Беокига, Београд, 2009, стр. 105.

27) *Повеља Уједињених нација*, 28.08.2014, доступно на: http://www.tuzilastvorz.org.rs/html_trz/PROPISI/povelja_un_cir.pdf

28) Ноам Чомски, *Нови милитаристички хуманизам – лекције Косова*, op.cit. стр. 178.

на најбољи могући начин демонстрира сву немоћ онога што се назива међународним правом.

Имајући ово у виду Александар Солжењцин [Александр Исаевич Солженицын] дефинишући *нови хуманизам*, пише: „Агресори су шутнули у страну Уједињене нације отварајући нову еру где је моћ оно што има право.“²⁹ Управо зато је за Ноама Чомског криза на Косову узбудила страсти и духове на начин који је ретко виђен до сада при чему су „догађаји приказани као међаши у међународним односима који отварају врата за дотад невиђену сцену светске историје, нову епоху моралне честитости под вођством идеалистичког Новог света решеног да оконча нехуманост.“³⁰

Ситуација се двадесет година касније није много променила. Чак штавише притисци на спољну политику војне и политичке неутралности Републике Србије су све јачи. „Због тога се будућност безбедности Србије мора градити врло смишљено, политички мудро и са аспекта безбедности професионално, са тежиштем ка сталној неутралности. Војна неутралност и јачање сопствених оружаних снага до нивоа потребног за успешно спровођење стратегије одвраћања и узвраћања будућност је Србије. Дакле, Србија би уласком НАТО или било који други савез погазила своју историјску традицију и дефинитивно изгубила своју неутралност, а постепено и национални идентитет.“³¹

И на крају потребно је позабавити се одговором на питање зашто је НАТО агресија над Србима на крају XX века уопште извршена. Поред геополитичког значаја на Балкану, постојала су још друга два, такође, веома битна разлога. На првом месту то је идеолошки, који се огледа у неоимперијалној пракси коју неолиберализам поприма кад год се неко супротстави његовом развоју као водеће друштвене и економске парадигме, док је други тест моћи. Овај последњи разлог је свакако однео превагу приликом доношења одлуке о покретању читаве кампање. Напунило се педесет година постојања НАТО-а, Русија је почела да заузима све значајније место на глобалној

29) Исто, стр. 16.

30) Исто, стр. 7.

31) Радослав Гађиновић, „Војна неутралност и будућност Србије“, *Политика националне безбедности*, Институт за политичке студије, Београд, бр. 1/2018, стр. 23.

сцени које је изгубила приликом распада Совјетског Савеза, при чему је уједно дошло и до позиционирања Кине као трећег најзначајнијег актера на међународном нивоу. Наравно треба нагласити и утицај других земаља БРИКС-а, као и Европске Уније. У свету убрзаних глобалних промена које су довеле до суштинске прерасподеле моћи дошло је до реструктурирања светског поретка од униполарности ка мултиполарности. Тест моћи и показивање снаге је за САД у таквим околностима било неопходно. Овај тест моћи је, међутим, у потпуности промашио своју мету и само учврстио значај изградње новог мултиполарног света.

Подсетимо се да је НАТО агресија на крају донела још један резултат који се не помиње толико у медијима, а то је „отварање базе *Боундстил*, што је крунски доказ наопаког америчког концепта уједињавања Европе.“³² Случај бомбардовања Србије Мајкл Паренти [Michael Parenti] јасно назива правим примером приватизације бомбардовања које је идеолошки вођено са циљем да се свет учини безбедним за капитализам слободног тржишта.³³ Правац у коме се крећу геополитички догађаји на почетку XXI века није нимало охрабрујући. У немогућности директног сукоба великих сила, због страха од међусобног самоуништења, жаришта широм света се распламсавају. У том смислу упозорење које даје Ален Бадју заслужује сваку пажњу: „Победа светског капитализма и његових слугу у оквиру држава је сасвим природно распламсала класичне империјалне ривалитете. Отимање сировина и пољопривредних ресурса у Африци, као и лудачка експлоатација огромних радничких слојева у Азији, све то увећава апетите супротстављених сила, слично финансијском надметању великих компанија. Немојмо имати ни трунку сумње: ако се ниједна алтернативна визија не супротстави на светском плану овој мулти-империјалној доминацији, ми корачамо право ка свеопштем рату који је у суштини можда и започео.“³⁴ Униполаран свет је на размеђу миленијума нестао,

32) Зоран Петровић Пироћанац, „Евро-интеграције и нова безбедносна архитектура Југоистока Европе Боундстил – нови Рамштајн и утеривач у Евро-интеграције”, *Национални интерес*, Институт за политичке студије, Београд, бр. 1/2013.

33) Michael Parenti, *The Face of Imperialism*, Paradigm Publishers, 2011.

34) Ален Бадју, „Предговор“, у: Миша Стојадиновић, Живојин Ђурић, *Политички митови неолиберализма*, op.cit. стр. 15-20.

и у околностима мултиполарности неопходно је заузети један другачији смер од садашњег.

ЛИТЕРАТУРА

Badiou Alain, *Polemics*, Verso, 2006.

Бадју Ален, *Наша невоља долази издалека – наше зло допре надалеко*, Академска књига, 2016.

Бадју Ален, „Предговор“, у: Миша Стојадиновић, Живојин Ђурић, *Политички митови неолиберализма*, Институт за политичке студије, Београд, 2017.

Гађиновић Радослав, „Војна неутралност и будућност Србије“, *Политика националне безбедности*, Институт за политичке студије, Београд, бр. 1/2018.

Parenti Michael, *The Face of Imperialism*, Paradigm Publishers, 2011.

Петковић Слободан, *Злочин у рату, геноцид у миру*, Службени гласник и Друштва Србије за борбу против рака, 2012.

Петровић Пироћанац Зоран, „Евро-интеграције и нова безбедносна архитектура Југоистока Европе Боундстил – нови Рамштајн и утеривач у Евро-интеграције“, *Национални интерес*, Институт за политичке студије, Београд, бр. 1/2013.

Траиловић Драган, „Политичко-економске и безбедносне алтернативе Србије у очима њених грађана“, *Политика националне безбедности*, Институт за политичке студије, Београд, бр. 2/2018.

Chomsky Noam, „Humanitarian Imperialism: The New Doctrine of Imperial Right“, *Monthly Review*, September, 2008.

Чомски Ноам, *Интервенције*, Рубикон, Нови Сад, Београд, 2009.

Чомски Ноам, *Нови милитаристички хуманизам – лекције Косова*, Филип Вишњић, Београд, 2000.

Чомски Ноам, *Светски поредак, стари и нови*, Студентски културни центар, Београд, 1996.

Чомски Ноам, *Хегемонија или опстанак*, Рубикон, Нови Сад, 2008.

Шуваковић Урош, „Србија и атлантске интеграције – програмско-политички ставови партија у Србији према НАТО“, *Политика националне безбедности*, Институт за политичке студије, Београд, бр. 2/2018.

Chomsky Noam, *Yugoslavia Peace, War, and Dissolution*, PM Press, Oakland, USA, 2018.

Walzer Michael, „The Triumph of Just War Theory (and the Dangers of Success)“ *Social Research*, International Justice, War Crimes, and Terrorism: TheU.S. Record, No. 4/ 2002.

Misa Stojadinovic

**CRITICAL ANALYSIS OF NATO AGGRESSION
AGAINST SERBS IN WORKS OF WORLD'S LEADING
INTELLECTUALS**

Resume

This year is twenty years anniversary of NATO aggression against Serbs, and because of this anniversary we need to critically analyse this event one more time. This become even more important having in mind the growing tendency of redefining world history which is not favourable to Serbia. The officials said that these interventions were carried out for the purpose of protection of human rights and democracy. But is this really the truth? This paper re-examines the generally valid reasons for the NATO attack on the FRY, while at the same time pointing out the absurdity of the international law which was manifested on that occasion. The main goal of this paper is the analysis of works of world's leading intellectuals, Alain Badiou and Noam Chomsky, who raise their voice against NATO bombing of Serbia. The international law become nothing much than the demonstration of power on the global level. Charter of the United Nations clearly prohibits any threat or use of force, except in the case of self-defence, while in other cases it is forbidden, unless the Security Council explicitly approves it. None of the requirements of the Charter were fulfilled during the NATO aggression. The situation did not change much during twenty years later. The pressure on foreign policy of political and military neutrality of the Republic of Serbia is getting stronger. The direction of geopolitical events in 21st century is not encouraging at all. In the inability of a direct conflict between great powers, because of the fear of mutual self-destruction, conflicts are moved on the territories of small states which cannot defence themselves. That is how NATO aggression against Serbs becomes nothing more than a demonstration of power.

Keywords: *Noam Chomsky, Alain Badiou, NATO aggression, democracy, neoliberalism, neo-imperial practice*

* Овај рад је примљен 2. априла 2019. године, а прихваћен за штампу на састанку Редакције, 19. априла 2019. године.

Јасмина Гачић*

Факултет безбедности, Универзитет у Београду

Марија Мишовић**

Криминалистичко-полицијски универзитет, Београд

БОМБАРДОВАЊЕ СРЈ – СУСПЕНДОВАЊЕ СУВЕРЕНИТЕТА ДРЖАВЕ И СТВАРАЊЕ СТАЊА ЕКОЛОШКЕ КАТАСТРОФЕ

Сажетак

Основни циљ рада јесте анализа појединих историјских, друштвених и политичких околности које су довеле до тачке преокрета у међународним односима и историјског преседана – први пут у новијој европској историји нападнута је једна европска земља без одобрења Савета безбедности. Свеукупни напори које су предузели ОЕБС и Контакт група великих сила у тражењу „конструктивног дијалога без условљавања“ као и предлози Србије у виду Споразума о политичким оквирима самоуправе на Косову и Метохији нису донели решење. Након мукоотрпних преговора у Рамбујеу који су завршени неуспехом напуштено је „једино мирно решење“ и почео је нови рат на Балкану. Иако не постоји ниједан документ УН или Контакт групе који би потврдио стварање „издвојеног идентитета“ Косова, НАТО и Мисија УН омогућиле су процесе који воде државном, економском и културном издвајању Косова из Србије. Поред цивилизацијског преуређења Косова и Метохије, ова територија и подручје Србије постали су својеврстан полигон за испитивање новог наоружања и изазивање стања еколошке катастрофе.

* Контакт: jgacic@sezampro.rs

** Контакт: marija.blagojevic@kpu.edu.rs

Кључне речи: *Србија, Косово и Метохија, агресија, идентитет, осиромашени уранијум, еколошка катастрофа*

ПРИПРЕМЕ ЗА АГРЕСИЈУ НАТО – ТАЧКА ПРЕОКРЕТА У МЕЂУНАРОДНИМ ОДНОСИМА

Већина аналитичара се слаже у оцени да је агресија НАТО снага на Савезну Републику Југославију представљала важну тачку преокрета у међународним односима. Том приликом направљен је „историјски преседан“ – по први пут у новијој европској историји нападнута је једна европска земља и то од највеће оружане силе света. Такође, бомбардована је суверена земља и то без одобрења Савета безбедности као јединог органа који је, према Повељи УН, овлашћен да одлучује о употреби оружане силе у међународним односима. Таквим чином задат је највећи ударац међународном правном поретку створеном после Другог светског рата. Амерички филозоф, писац и лингвиста Чомски¹ сматра да разлози бомбардовања Србије леже у политици Запада која се јавила крајем деведесетих година, али и у америчком приступу међународним односима који је посебно карактеристичан за другу половину двадесетог века па све до данас. Он истиче да се крајем деведесетих на Западу уврежило мишљење да, пошто се улази у нову историјску еру, „просвећене државе“ треба да намећу хуманитарне идеале остатку света.

Како би јасније осветлили све околности које су довеле до НАТО агресије морамо се сложити са констатацијом да решење сукоба на Косову и Метохији није могуће ако се не утврди суштина сукоба и њени узроци. По мишљењу неких аналитичара² њена суштина проистиче из јединственог феномена – на истом подручју Срби имају и чувају своју историјску баштину, а албанска заједница захтева да на њему оствари „независну републику“. Ове две претензије не могу се, очигледно у кратком временском року, реализовати на истој територији. Ситуацију је чинило драматичном то

1) Видети: <https://chomsky.info/20060425/>

2) Бранислав Крстић, *Косово пред судом историје*, Београд, Издање аутора, 2000, стр. 156.

што су њихови протагонисти настојали да своје аспирације обезбеде одржавањем, односно, успостављањем власти на укупној територији покрајине. Један од протагониста, последњи амбасадор Сједињених Држава у Југославији, Ворен Зимерман сажео је, касније, суштину сукоба у пет кратких реченица: “Антагонистички захтеви Срба и Албанаца на Косову су безнадежно заплетени у мрежу историје и мита. Основно питање је, међутим, у суштини једноставно. Српски захтев за хегемонијом заснован је пре свега на културно-историјском принципу – на јерусалимском аргументу. Албански захтев за независношћу заснован је углавном на демографском принципу - већинском аргументу. Будући да су се ови захтеви међусобно искључивали, мало је разлога да се каже како је Косово лако решити.³ Политичке формације Албанаца, међутим, решење српско – албанског сукоба виделе су искључиво у светлу „независне државе Косово“ и то је дуги низ година био заједнички став свих Албанаца актера политичког живота на Косову. За разлику од српских настојања овај циљ се сукцесивно остварује. Ова политика доводила је до инцидентних ситуација у новијој историји, попут демонстрација из марта 1981. године, да би коначно, албанска страна, имајући аутономну територију са битним обележјима републике, затим доминантно становништво на овој територији и апсолутну већину у законодавном телу, током 1990. године, у тајности у Качанику, без представника Срба и већине осталих националности прокламовала „Републику“ и донели „Устав Републике Косово“.⁴ У међувремену, одиграли су се познати догађаји у вези распада Југославије, а после завршетка рата у Босни и Херцеговини и мира у Дејтону (Дејтон 1995.) постало је јасно да ће велике силе, посебно САД, преузети иницијативу и у решавању сукоба на Косову. Сведоци смо међутим, да се ратови одавно не воде само оружјем, а велики број сукоба је најпре започињао као вид ”говора мржње”, који се шири злоупотребом медија, чиме постаје средство рата. Тајна дезинформисања крије се у његовој једноставности. Почетком јула 1992. Њујорк њуздеј објављује

3) *The National Interest*, преноси (у наставцима) *Наша Борба*, 27 – 29. 7. 1998.

4) Донели су и „Уставни закон о спровођењу Устава Републике Косово“ који, уз остале, утврђује: “Закони СР Србије који су регулисали све односе примењују се на територији Косова до доношења закона Републике Косова, најкасније до 31. марта 1991. године.“ (чл.10) Види: *The Truth on Kosovo*, Tirana, 1993, стр. 331–333.

чланак о „српским концентрационим логорима“, што директор ПР агенције „Ruder&Fin Global Public Affairs“ Џејмс Харф (James Harff), агенције која је радила за Републику Хрватску, Босну и Херцеговину и „Косово“, максимално користи. Када су успели да јеврејски лоби сврстају уз муслимане, Срби су истог тренутка етикетирани као нацисти.⁵

Ново раздобље у развоју сукоба представља 1998. година. У Дреници (крај у Метохији) јединице ОВК ступају у прве оружане сукобе са јединицама полиције и уследила је спирала обостраног насиља. Истовремено, Команда у Напуљу (тзв. Јужно крило Алијансе) била је носилац не само оружане агресије 1999. године на СРЈ, већ је учествовала у припреми „ОВК“ за оружану побуну против своје државе, почев од обуке, опремања, преко логистике до стварања услова за илегално убацивање преко државне границе на територији Србије уз помоћ НАТО авијације.⁶ Са друге стране, укључује се ОЕБС који захтева „конструктивни дијалог без условљавања“, активира се и Контакт група великих сила (Француска, Италија, Немачка, Русија, САД и Велика Британија) која од Србије захтева да прихвати цивилну мисију. Међутим, преговори, један за другим доживљавају неуспех. Крајем године председник Србије и влада припремили су предлог *Споразума о политичким оквирима самоуправе на Косову и Метохији*.⁷ Како се и очекивало овај споразум није донео никакво решење, први месеци наредне 1999. године протицали су у грозничавом тражењу решења и мукотрпних преговора у Рамбујеу који су завршени неуспехом. На дан 24. марта 1999. године напуштено је „једино мирно решење“ и почео је нови рат на Балкану.

Сједињене Државе, Британија и Француска, после неуспеле политичке акције у Рамбујеу у Паризу, праћене са још 16 држава, почеле су рат против Југославије. Први пут војна алијанса 19 богатих земаља напала је једну малу државу. Земље алијансе ће овај рат назвати интервенцијом, а Русија, Грчка, Кина, Индија, Бразил, Мексико, Алжир и Јужна

5) Дејан Дашић, „Гласине као вид симболичке моћи – медији између истине и манипулације“, *Национални интерес*, година XIV, vol. 32, број 2/2018, стр. 74.

6) Радослав Гафиновић, „Војна неутралност и будућност Србије“, *Политика националне безбедности*, година IX, vol. 14, број 1/2018, стр. 29.

7) Текст споразума објавила је *Политика*, 21. 11. 1998.

Африка, агресијом на државу која никога није напала. Док су два министра романских држава сматрали да бомбардовање није неопходно ако преговори у Рамбујеу не успеју, а премијер руске државе наглашавао да се „категорички противимо примени силе, уверени да још ни издалека нису исцрпљена политичка средства за решење ситуације“⁸, дотле су министри Сједињених Држава и Британије сматрали да је војна сила неизбежан наставак политике која није остварила циљеве. Тако је потврђена стара теза да је рат наставак политике оружаним средствима.⁹ НАТО се ослонио на познату двофазну технику примењену у Заливском рату¹⁰, која подразумева брзу неутрализацију војних објеката у првој, односно уништење других објеката у другој фази. Пре рата, Ремзи Кларк је приликом посете Србији поменуо и трећу фазу, која подразумева и напад и на цивилну инфраструктуру¹¹, уколико се не испуни политички циљ. Рат који је НАТО повео против СР Југославије 24. марта 1999. године завршио се 9. јуна, после 78 дана. Вођен је и завршен на начин који хронике ратова нису записале. Две војске се нису среле, југословенска војска није побеђена на бојном пољу, али је Југославија прихватила све мировне услове. Савет безбедности УН унео је услове у Резолуцију 1244. Велике силе нису записале „рат“ у Резолуцију, вероватно зато што, ако нема рата, нема основа за ратни злочин и ратну одштету. САД и ЕУ оствариле су све захтеве које су утврдиле у Рамбујеу да би могле да реше српско-албанске односе на Косову и Метохији, а ратном победом додали су и нове које су унели у Резолуцију. Након повлачења југословенске војске и српске полиције, на Косово и Метохију су ушле НАТО снаге које су имале сва овлашћења да обезбеде имплементацију Уговора из Рамбујеа. Као једна од директних последица ратних удара током 1999. године јесте стално присуство америчких војника. У оквиру НАТО снага САД су на неких петнаест километара

8) *Политика*, 23.3.1999.

9) Теза Карла фон Клаузевица, с почетка XIX века.

10) Бивши заменик команданта америчких ваздухопловних снага генерал Лестер Лајлс је једном приликом прецизирао да је у нападима на СРЈ коришћено пет пута више компјутера него у Заливском рату. Види: Павловић Слободан, „Дух ван боце“, *НИН*, бр. 2549, 4. 11. 1999, стр. 55.

11) Снаге НАТО у сукобу са СРЈ биле су шест стотина пута јаче. Упркос томе, оне су морале да се ограниче на ваздушне ударе из великих удаљености и да избегава директне конфронтиције са Југословенима у копненим операцијама. Види: Слава Тетекин, „НАТО уздрмао светски поредак“, *Политика*, 3. 11. 1999, стр. 6.

источно од Урошевца крајем јуна поставили једну од својих највећих војних база – Бондстил. На површини од шест хиљада квадратних километара инжењерци копнене војске САД подигли су на територији Косова и Метохије највећу америчку војну базу подигнуту у свету после Вијетнамског рата.¹² Војно – безбедоносно, структура на Балкану овим чином дефинитивно је добила другачији облик и садржај за један дужи временски период.

СУСПЕНДОВАНИ ИЛИ ОДУЗЕТИ СУВЕРЕНИТЕТ ДРЖАВЕ НА КОСОВУ И МЕТОХИЈИ ИЛИ ПОНИШТАВАЊЕ СВЕДОЧАНСТВА ЈЕДНЕ ЦИВИЛИЗАЦИЈЕ

Савет безбедности је, у Резолуцији 1244, утврдио „да ће све земље чланице поштовати суверенитет и територијални интегритет Савезне републике Југославије“ (тач. 1), али је појединим одредбама о успостављању Мисије УН посредно суспендовао суверенитет Србије и Југославије на Косову. Учинио је то тачком (11б и ц) Резолуције којом је Мисији стављено у задатак да „извршава основне цивилне управне функције где и колико је потребно“ и да „организује и надгледа привремене органе демократске и аутономне самоуправе до одржавања избора“. У стварности, међутим, иако не постоји ниједан документ УН или Контакт групе који би потврдио стварање „издвојеног идентитета“ Косова, НАТО и Мисија УН омогућиле су процесе који воде државном, економском и културном издвајању Косова из Србије-Југославије. Тиме је отворено и питање очувања цивилизацијског континуитета ове специфичне европске регије. Од рата 1999. године насупрот свакодневним изјавама о неопходности очувања културно-историјског идентитета Косова и Метохије, као и мултиетничког идентитета, ситуација у пракси изгледа сасвим другачије. НАТО снаге су отвориле процес цивилизацијског преуређења Косова и Метохије, који би, ако се овако настави, био пресуднији од свих кроз који су ове територије и њихово становништво пролазили у историји. Преуређење које остварује

12) Мароевић Раде, „Лекција број 1 – највећа америчка база после Вијетнама“, *НИИ*, 25. 11. 1999, стр. 14.

НАТО или дозвољава његово остваривање – што је историјски ирелевантно – супротно је свему што је досад било познато у Европи, чак и у доба турског освајања. Као територија, Косово престаје да буде мултиетичко и мултирелигиозно.¹³ Остаје и без мултиетничких градова које су и Турци брижно чували. Срба, Црногораца, уопште, словенских становника, у њима више нема. За два месеца, од уласка НАТО снага до 20. августа, минирани су или срушени један споменик културе I категорије, три II и девет III категорије, а седам од њих припадају XIV веку, не узимајући у обзир преко тридесет цркава из XIX и XX века које нису регистроване као споменици културе. Одмах по завршетку ратних дејстава приступило се процени ратне штете која је настала у области културне баштине, а полазна основа за то је био списак културно – историјских споменика које је Завод за културу споменика културе Косова, означио као историјске споменике.¹⁴ Српска православна архитектонска баштина на Косову и Метохији обухватала је цркве, манастире и гробља. У многим објављеним статистичким подацима о броју цркава на Косову није се прецизирала разлика између актуелних цркава и археолошких локација.¹⁵ У једној публикацији објављеној после 1999. године Завода за заштиту споменика културе Републике Србије, као споменици и објекти под заштитом државе помиње се 210 српских православних цркава, манастира и гробља на Косову. Према једном истраживању¹⁶ оштећено је или уништено близу 80 православних цркава и манастира, у периоду од јуна до октобра 1999. године, а већина у седмицама непосредно после обуставе ратних дејстава у

13) Манастири српске средњовековне државе обележавају врхунац византијске архитектуре и уметности свог доба и јединствени су у Европи по томе што су интегрисали архитектуру православне Византије и католичке романике. (Види: Архитектонски цртеж Дечана. Извор за упознавање: Суботић Г., *Света земља*, објављена на италијанском (*Terra Sacra*), енглеском (*The Sacred land*), на француском под насловом *L'art médiéval du Kosovo*).

14) Ова институција је основана 1952. године као Институт за заштиту и проучавање културних споменика у Аутономној Покрајини Косово и Метохија. За списак историјских споменика Косова, види: Милета Милић, ур., *Културна баштина Косова и Метохије*, Београд: Институт за заштиту споменика културе Републике Србије, 1999.

15) Списак српских православних споменика доступан је и у једном стандардном извору на енглеском језику: Гојко Суботић, *Kosovo, Art of the Sacred Land /Косово: Уметност свете земље*, New York: Monacelli Press, 1998, садржи многа данас већ уништена или непостојећа здања.

16) Главни истражитељи Andrew Herscher i András Riedlmayer, *Разарање културне баштине на Косову*, 2001 Kosovo Cultural Heritage Project, Cambridge, Massachusetts USA, извор: http://www.icty.org/x/cases/slobodan_milosevic/prosexp/bcs/kos-des-b.htm

јуну 1999. године. Око 40 тих грађевина биле су изложене вандализму и око 40 здања је претрпело тешка оштећења конструкције или су потпуно уништена. Та здања су већином била сеоске цркве, од којих су многе саграђене последњих двадесет година. Око 15 их је потицало из средњевековног периода. Главна средњевековна православна светилишта су била под сталном стражом КФОР-а и у периоду непосредно по закључењу примирја претрпела су одређене оштећења. У једном извештају из августа месеца 1999. године каже се да су „за протекла два месеца албанске терористичке банде на Косову и Метохији потпуно уништиле 59 храмова грађених од 10. до 16. века“.¹⁷ У наредним годинама такође је долазило до озбиљног уништавања културне баштине Срба на Косову и Метохији. Тако је, на пример, током „мартовских неред“ 2004. године у којима је страдало 19 особа, а протерано је више од 4.000 Срба и неалбанаца, порушено је и запаљено око 900 кућа и 35 манастира и цркава.¹⁸ Као што се види рушење се наставило и у наредној деценији.¹⁹ Убијање је настављено чак и после демилитаризације ОВК²⁰. Одсуство покушаја спречавања прогањања мањина и „неподобних“ Албанаца је политички оправдано. Говорило се да разлог лежи у томе што са одласком сваког Србина, право које Србија полаже на Косову, осим законских и историјских разлога, постаје све слабије.²¹ Данас, двадесет година након интервенције, међународна заједница је дубоко забила главу у песак, дајући Албанцима *de facto* независност, али не и *de jure*.²² Очигледно је да мултиетнички карактер друштва за који се залаже међународна заједница на Космету, очување људских и мањинских права, успостављање

17) Уништено 59 средњевековних цркава и манастира“, *Политика*, 24. 08. 1999, стр. 15.

18) Видети: <http://www.rts.rs/page/stories/sr/story/9/politika/1064600.html>

19) Бранислав Крстић, *Косово пред судом историје*, Издање аутора, Београд, 2000, стр. 297.

20) Непосредно после рата извршена је трансформација ове војне формације у „противелементарне јединице“, односно снаге Косовског заштитног корпуса. Том приликом ове снаге добиле су и своје заштитне ознаке. На црвено-црној позадини је мапа Косова око које пише: „Групат е mbrojtet se Kosoves“. Види: Раде Мароевић, „Ипак споразум“, *НИН*, 23. 9. 1999, стр. 15.

21) Америчка шефица дипломатије је једном приликом (девет месеци пре рата) амерички циљ представила речима: „Не ради се о томе да Косово изађе из Србије, већ да Србија оде са Косова“. Види: Љиљана Смајловић, „Протеривање Србије“, *НИН*, бр. 2549, 4. 11. 1999, стр. 12.

22) Хелена Здравковић, *Политика жртве на Косову, идентитет жртве као примарни дискурзивни циљ Срба и Албанаца у упорном сукобу на Косову*, Београд: Српски генеалошки центар, 2005, стр. 84.

стабилности у региону, обезбеђивање безбедности грађана и тако редом, барем у светлу садашњих дешавања, звуче и даље иронично и на најбољи начин илуструју колико су изневерени неки кључни принципи међународне политике.²³ Узрок томе свакако је непоштовање Резолуције 1244 Савета безбедности ОУН²⁴, на шта су власти Републике Србије у свим јавним обраћањима после агресије 1999. године скретале пажњу. Међутим, утопљеност светске организације у постојећи однос политичких снага и овде показује своје најружније лице. Зато се и данас, рецимо, и дешава да многобројни гласноговорници широм планете понављају став о неповредивости граница, а она практично између Космета и Републике Србије стоји, што је својеврстан преседан за Европу и погубан разлог многих дешавања на Косову и Метохији. Зона копнене безбедности и данас је угрожена бројним нападима са смртним исходима.²⁵ У послератном периоду, током 1999. године, свакодневно су стизале вести о тешким злочинима, било је нејасно чак и по којој процедури би требало да се обављају хапшења, ко ухапшенике држи и где се они налазе.²⁶

ЈУГОСЛАВИЈА КАО ПОЛИГОН ЗА ИСПИТИВАЊЕ НОВОГ НАОРУЖАЊА И ИЗАЗИВАЊЕ ЕКОЛОШКЕ КАТАСТРОФЕ

Још се ратна дејства НАТО алијансе по војним и цивилним циљевима СР Југославије није ни завршила, а већ су се огласили многи истакнути познаваоци оружја високе прецизности које је коришћено у рату 1999. године. Тако је у низу чланака лист „Независнаја газета“ дао основне карактеристике размера последица НАТО удара са становишта

23) Савет безбедности УН у саопштењима изданим поводом ситуације на Косову и Метохији углавном је осуђивао „насиље над мањинама на Косову“. Међутим, Савет није налазио за потребно да помене ко спроводи и ко су жртве насиља на Косову. Види: „Осуда насиља над мањинама на Космету“, *Политика*, 31. 08. 1999.

24) ОУН покушавала да очува оно што је остало од глобалног ауторитета, међутим, због недостатка могућности акционог деловања има све мање успеха у том настојању, јер зависи од Савета безбедности и вета сталних чланица. Неке актуелне силе свесно руше ауторитет ОУН како би реализовале своју надмоћ. Види: Ивица Ђорђевић, *Безбедносна архитектура у условима глобализације*, (Београд: Службени гласник, 2007), стр. 276.

25) Видети: <http://www.politika.rs/rubrike/Hronika/Zandarma-ubile-sumokradice-s-automatskim-puskama.sr.html>

26) Иконић Слободан, „Гротеска од правде“, *НИН*, бр. 2540, 2. 9. 1999.

захтева Међународне Конвенција о забрани војне или било које друге непријатељске употребе техника које мењају животну средину из 1976. године, а познатија је као ЕНМОД конвенција.²⁷ У текстовима који на аналитичан начин говоре о овој теми посебна пажња посвећена је дефинисању врсте Балканског рата са становишта међународног права и улоге високе прецизности у систему НАТО. Веома исцрпно о овој теми писао је Ј.П. Малишев професор Академије војних наука у тексту „Последице Балканског рата 1999. године.“²⁸ Овај аутор после краћег прегледа историјата војног надметања САД/НАТО и земаља Варшавског пакта предвођених СССР-ом закључује да се после распада Совјетског савеза приступило „економском и војном исцрпљивању Русије, а као први узрок појава оружја високе прецизности „може се сматрати потреба да се створи средство за вођење рата са предвидивим резултатима и по приступачној цени. Аутор наводи податак да су у стварању прецизног оружја још током шездесетих година у САД биле ангажоване водеће лабораторије и научно-истраживачки институти, а коначно је последњих деценија двадесетог века стварању савременог прецизног оружја допринео још један узрок који лежи у чињеници радикалне трансформације структуре економског и војног потенцијала развијених земаља која је изведена од 1950. до 1980. године као резултат четири револуције: две индустријске, транспортне и урбанизације. Прва од две индустријске револуције била је базирана на четвороструком порасту производње нафтне индустрије и петоструком порасту производње органске хемије. Капацитети рафинерија и петрохемијских фабрика у приобалним регионима САД порасли су до шест пута, Западне Европе 20 пута, СССР-а 15 пута, Јапана и Јужне Кореје 30 пута. Друге од две индустријске револуције ослањале су се на бурни пораст информатике и атомске енергетике. Током револуције урбанизације такође је дошло до значајних промена, тј. до

27) Поред ње, заштитом животне средине баве се и Конвенција о забрани или ограничавању употребе одређених врста класичних оружја из 1980. године и Протокол III, уз споменути Конвенцију о забранама и ограничењима употребе запaljивог оружја. Такође, део одговора на ово питање нуде и Женевске конвенције из 1949. године и Допунски протоколи из 1977. године, па тако члан 35, став 3. Допунског протокола I гласи: „Забрањено је примењивати методе или средства ратовања која су намењена или од којих се може очекивати да ће проузроковати опсежна, дуготрајна и озбиљна оштећења природне околине.

28) Видети: <http://emperor.vwh.net/serbo-croatian/articles/s-posledice2.htm>

радикализације приобалне зоне мора, језера и крупних река, што је све заједно чинило полазну идеју за творце прецизног оружја способног да изазове техногене катастрофе јер је формирана нова класа објеката – еколошки опасних. У њих спадају сви типови електричних централа, капацитети за производњу атомског горива и атомске муниције, хемијска, петрохемијска, металуршка и биотехнолошка предузећа, рафинерије, складишта за њихове сировине и производе, цевоводи за транспорт нафте, гаса и амонијака, као и војни објекти који садрже радиоактивне и отровне материје, њихова складишта и депоније отпада. Такви објекти су углавном смештени у лучко – индустријским зонама градова – саобраћајних чворова. Зато су лучко – индустријске зоне постале најбитнији елементи који дефинишу стабилност функционисања система објеката било које државе у мирнодопско време и током рата. Управо су оне постале рањиви елементи структуре објеката сваке државе у случају оружаног сукоба или утицаја секундарних фактора онеспособљавања у виду елементарних и техногених катастрофа.²⁹ Током рата 1999. године снаге НАТО алијансе управо су искористиле рањиве елементе структуре објеката СР Југославије и током бомбардовања погодили су преко 30 рафинерија³⁰ и хемијских објеката. Према неким проценама сваки петрохемијски објекат у својој зони складишти до 500.000 тона угљоводоничког горива који садрже енергију еквивалентну 3 – 5 мегатона тротила.³¹ Најзначајнији војни удари изведени су коришћењем крилатих ракета „Томахаvk“ и пројектила од 30 mm који улазе у комплет наоружања америчких јуришних авиона типа „А-10“. У главама крилатих ракета „Томахаvk“ се користи око 3 kg осиромашеног уранијума. Посебно је значајно то што су противоклопна језгра ракета „Томахаvk“ израђена од отпада нуклеарног горива – легуре осиромашеног уранијума 238 (96 – 99%), уранијума 235 (3,5 – 0,71%), од чега се 80% материје када стрељиво погоди циљ претвара у облак „керамичког аеросола“ и прашине из уранијумовог оксида која се може ширити десетину километара. Млаз алфа – честица које зрачи уранијум – 238 озбиљно штети људском организму,

29) L. P. Malisev, „Vojno-ekološka analiza Evrope“, *GS VS RF Bezopasnost-92 OVS*“, 1992, стр. 73.

30) „Опет ће падати црне кише“, *Политика*, 9. 6. 1999, стр. 13.

31) Л. Г. Пахомов, В. Н. Спектор, „У Европи је већ почела еколошка катастрофа“, *Независимаја газета*, бр. 111, 23. 6. 1999, стр. 23.

а научне студије које су се бавиле овом темом утврдиле су да врло отровне паре аеросола и прашина уранијумовог оксида изазивају неповратна оштећења унутрашњих органа што потом доводи до масовне појаве свих облика канцера. У неколико случајева за време сукоба 1999. године витални делови индустријске инфраструктуре су намерно циљани и бомбардовани од снага НАТО пакта, а то је свакако имало и двоструки ефекат на цивилно становништво. Као прво, витална цивилна постројења су онеспособљена и, као друго, трајно загађење створено уништењем ових постројења може утицати на здравље цивила у периоду након извршених бомбардовања.³² Ниво радиоактивности језгра пројектила јуришног авиона „Ф-10“ износи око 3,4 миликирија. Његова површина зрачи око 1.000 алфа честица и 36.000 бета честица у секунди. Маса пројектила износи око 400 g, док маса радиоактивног језгра износи око 75 g. На терену изложеном ваздушним ударима авиона „А-10“ детектују се делови са нивоом радиоактивног зрачења реда величине 10 милирентгена на сат. Чак и незнатно премашивање радијационог фона изазива ефекте развоја оштећења по механизму утицаја супер-малих доза на специфично осетљиви део становништва.³³

Процена стручњака је да ће као директан резултат примене нове генерације бојевог оружја на Балкану у наредним годинама довести до изузетно крупних еколошких поремећаја на територији не само бивше Југославије него и околних земаља и многе земље још нису свесне тих последица. У овом контексту са правом се може рећи да је НАТО извршио „еколошки злочин“. Чињеница је да су авиони НАТО снага, са прелетима, којих је било око 30.000 са дејством борбене авијације, и са више од 50.000 ракета и авио-бомби (еквивалентни по снази девет атомских бомби које су бачене на Хиросиму и Нагасаки) извршили велики утицај на стратосферски озон, али ће последице такве акције осетити не само становници Југославије, већ напротив, и екосистеми и људи који живе

32) Sriram Gopal & Nicole Deller, *Прецизно бомбардовање*, широко распрострањена штета, Анализа два случаја бомбардовања индустријских постројења у Крагујевцу и Панчеву, за време операције Удружене снаге Југославија, Institute for Energy and Environmental Research, новембар 2002, <http://www.ieer.org>.

33) Л.Г. Пахомов, Н. Спектор, „У Европи је већ почела еколошка катастрофа“, нав. дело, стр. 23.

у Западној Европи, САД, Канади и Скандинавији. Колика је концентрација озона и какво је стање омотача зна се у земљама где се та испитивања и мерења рутински обављају и с тим би свакако требало да се упозна светска јавност, а не да се прећуткује истина о далекосежним последицама које је донела „ваздушна кампања“ над Југославијом.³⁴ Експлозије након НАТО бомбардовања, разарања са пожарима, уз обиље честица прашине и дима различитог хемијског састава које су доспеле до горњих слојева тропосфере (10 до 12 километара), па и доњих стабилних слојева стратосфере (изнад 12 km) су свакодневни ефекти у периоду март – јун 1999. године у Југославији. Према наводима Регионалног центра за животну средину: „Воде су загађене и трансформаторским уљима која се користе за хлађење трафостаница, које су на више места у Србији бомбардоване. Пирален у количини од само једног литра загађује милијарду кубних метара воде.“³⁵ У фабрикама оваква уља која на људе имају канцерогено дејство и која изазивају генетске мутације често нису била неутралисана или измештена, већ су само премештена другде у кругу фабрика. За време бомбардовања неколико веома тешко оштећених трафостаница ослободило је таква токсична уља за хлађење – у Бору и Крагујевцу. На пример, после бомбардовања велике трафостанице у Београду, 150 тона специјалног уља исцурело је у систем канала три километра од Београда. Забележено је да су југословенске власти седам дана покушавале да покупе уље са површине и спрече загађивање реке, али само са делимичним успехом.³⁶ Нису познати нити доступни јавности подаци колика је штета учињена испуштањем бомби у Јадранско море или Дунав, у који су се слиле запаљиве хемикалије из разорених петрохемијских постројења у Новом Саду³⁷ и Панчеву.³⁸

34) Закључци са округлог стола „Еколошке и здравствене последице НАТО бомбардовања“ одржаном током јула месеца 2014. године на Палићу.

35) Маријана Милосављевић, „Живот опасан по здравље“, *НИН*, бр. 2540, 2. 9. 1999, стр. 25.

36) Исто,

37) Рафинерија нафте у Новом Саду, будући да се налази на самој обали Дунава, у отвореној Панонској равници, представљала је посебну опасност по животну средину. Знатна загађења детектована су у ваздуху, води, земљишту и биљкама, а становници са оближњих локалитета су били евакуисани. Види: Miladin Ševarlić, „Consequences of NATO aggression on agriculture and food industry of FR Yugoslavia“, *Ekonomika poljoprivrede*, 2001, vol. 48, pp. 3-16.

38) У резервоарима Петрохемијског комплекса у Панчеву у тренутку бомбардовања било је: више од хиљаду тона винил-хлорид-мономера (VCM), остатака хлора, више од хиљаду тона етилен-дихлорида (EDC), више хиљада тона 40% натријум-хидроксида (NaOH) и више

Према подацима које је НАТО дао Уједињеним нацијама, на Космет, нарочито према граници са Албанијом, испалено је око 30 хиљада пројектила са осиромашеним уранијумом, 2500 у ужој Србији и око 300 пројектила у Црној Гори (Рт Арза). У Републици Српској је гађано 11 локација. Према неким анализама руских стручњака (а и неких наших) на Југославију је пало око 30 тона уранијума, што је исто као да је у СРЈ изгорео нуклеарни реактор. „Да би се стекла представа о томе шта је 30 тона уранијума, треба подсетити да највећи руски реактор ВВЕР-1000 садржи 60 тона уранијума“ – писао је својевремено руски лист „Новије известија“. Највише осиромашеног уранијума посуто је на Косову. Тога је био свестан и фински председник Марти Ахтисари. Он је због „опасне“ ситуације на Косову и званично саопштио да „ниједан фински војник неће бити ангажован у саставу Кфора.“³⁹ Свакако, ово је тек једна од „калкулација“ која се тиче количине баченог уранијума приликом бомбардовања 1999. године.⁴⁰ Неке рачунице изведене су на основу другачијих података па се каже да је ”пенетратор” дугачак око 30 mm и састоји се од око 300 g осиромашеног уранијума унутар алуминијумске „кошуљице“. Према овој рачуници то значи да је на Космет бачено око 9000 килограма осиромашеног уранијума, а на југ Србије око 1000 килограма. Тимови из Института Винча су пронашли и уклонили око 200 пенетратора са југа Србије, што представља само 10% од бачених пројектила. Они нису имали приступ бомбардованим областима на Космету, тако да највероватније нико није вршио уклањање тих 30 хиљада

стотина тона 33% хлороводоничне киселине (HCl). Земљиште око Петрохемијског комплекса је натопљено са етилен-дихлоридом. Све хемикалије, као и једињења која су том приликом настала, била су присутна у површинским водама.

39) Драган Јовановић, „Уранијумска жетва“, *НИН*, бр. 2571, 6. 4. 2000, стр. 26.

40) Уранијум је хемијски токсичан, и зависно од количине унете у организам (на пример, преко пијаће воде) може врло брзо да доведе до тровања. Осиромашени уранијум има исте хемијске особине као природни уранијум, али има знатно мање изотопа ²³⁵U (0.2%) и представља отпадни производ при обогаћивању уранијума тим истим изотопом. Уранијум обогаћен изотопом 235 обично до 5% се користи као гориво у нуклеарним електранама. Осиромашени уранијум се користи у пројектилима због изузетно велике густине, тако да се ови пројектили користе за пробијање оклопа текнова и других бојних кола, као и бункера. При удару, пројектил се распрскава и уколико температура пређе 600 С, прах уранијума се може запалити, што такође доприноси додатном уништавању и контаминацији. Сви, војници или цивили, који се у моменту распрскавања налазе у близини, могу да буду изложени овим ситним честицама уранијума. Уколико их удахну у већим количинама, уранијумска прашина им се наталожи у плућима где базично остаје у току целог живота.

пројектила. Већина бомбардованих индустријских постројења уцртана је у такозвану Мапу хазарда – црне тачке из извештаја УНЕП-а (UNEP, 2007). Под највећим еколошким ризиком су: Панчево, Барич, Нови Сад, Бор, Лучани, Крушевац и други (16 од укупно 80).

Коришћење касетних бомби може се подвести под забрањене начине ратовање у складу са словом Протокола I уз Женевске конвенције из 1949, где се у члану 35. тачке 3. каже: „Забрањено је употребљавати оружја, пројектиле и материјале и методе ратовања који проузрокују сувишне повреде или непотребне патње“. Процењује се да су само САД, Велика Британија и Холандија на простор СРЈ бациле преко 2.000 касетних бомби, које су садржале око 380.000 мањих бомби, на више од 200 различитих локација.⁴¹ Верује се да и данас, 14 година после бомбардовања, на територији Србије око 23.000.000 квадратних метара, на укупно шест локација, није у потпуности очишћено од касетних бомби.⁴²

Значајне су анализе и закључци Регионалног центра за животну средину за централну и источну Европу (РЕЦ) о последицама конфликта у Југославији на околину. У овој занимљивој анализи налази се и ова процена: „Због штета нанетих ратом и недостатка средстава, може се предвидети да владина структура неће бити способна да се носи са националним еколошким проблемима“.⁴³ Да би се још јасније разумела ова ситуација потребно је имати у виду аналитичку студију Института за заштиту здравља Србије под називом „Здравствено стање становништва Србије у периоду 1986. – 1996. године“. У поменутом периоду о квалитету хране, између осталог, пише: “Број узорака намирница који се годишње контролише у Србији толико је мали да се, по међународним критеријумима, сматра да контроле практично и нема... Иако је контрола намирница по обиму и садржају недовољна, на основу постојећих резултата може се закључити да здравствена ситуација не задовољава“. Осим званичних државних органа проценом еколошке и здравствене ситуације настале

41) Видети: <http://www.independent.co.uk/news/world/politics/nato-comes-clean-on-cluster-bombs-402552.html>

42) Мирко Јовановић, „Заштита животне средине током оружаних сукоба“, *Војно дело*, 5/2015, стр. 281.

43) Маријана Милосављевић, „Живот опасан по здравље“, *НИН*, бр. 2540, 2. 9. 1999, 27.

бомбардовањем бавили су се и неке невладине организације, а једна међу њима, „Фокус“ оформила је и експертски тим који је обавио процену еколошке штете. Њихови експерти, заједно са стручњацима из Русије, Аустрије и Грчке упозорили су да је еколошка ситуација у нашој земљи „веома тешка“ и да ће, ако се хитно не реагује она врло брзо прећи у „еколошку катастрофу“.⁴⁴

ЗАКЉУЧНА РАЗМАТРАЊА

По свему судећи НАТО се у минулом периоду трансформисао у инструмент примене глобализације у корист одређеног броја западних земаља. Британски премијер Тони Блер у говору одржаном 22. априла 1999. године у Чикагу инсистирао је на томе да се глобализација не односи само на економију, већ и на политику и безбедност, да „нема оправдања за изолационизам.“ Из тог разлога интервенисање у унутрашње ствари било које земље постаје легитимно, а изговоре за интервенцију у савременом свету прилично је лако наћи. „Економски национализам“ минералима богатих земаља (као што су на пример Русија и Јужна Африка) ускоро би могао да послужи као изговор за политички и војни притисак. НАТО интервенција 1999. године, међутим отвара и једну другу дилему везану за успостављање глобалног „система вредности“ о чему је на пример сведочио и бивши главни економски саветник госпође Тачер, лорд Роберт Скиделски у свом предавању одржаном 14. јуна 1999. године у којем је нагласио да се „нова доктрина добробити за свет бесрамно доводи у везу са англосаксонским вредностима.“

Очигледно је међутим, да су земље НАТО-а преузеле на себе право да говоре у име „међународне заједнице“, а упоредо са овим процесом као да се оживљава концепт „етничког империјализма“, јер је Запад на себе преузео и монополисао интерпретацију концепата „демократије“ и „људских права“ што омогућава да се изнесе оптужба на рачун било које владе. Агресивна кампања демонизације у светским медијима које строго контролишу земље НАТО-а обезбеђује подршку јавности за било какву акцију, укључујући војну.

44) Исто.

Грађанска права и слободе су највише прокламоване вредности савремене цивилизације, а у условима избацивања етичких норми из политике и економије Република Србија налази се и даље у великим искушењима. На примеру НАТО бомбардовања 1999. године видели смо на делу различиту процену вредности људских живота и ресурса важних за одржавање заједнице, зависно од тога колико они значе у остваривању нечијих планова. У савременим друштвеним процесима такође је од значаја уочити чињеницу да интензивна глобална комуникација доводи до разградње колективних идентитета на нивоу државе и људи све више себе доживљавају као припаднике локалних заједница, па тек онда као чланове ширег ентитета. У таквој ситуацији тешко је инсистирати на изградњи вредности, поготову безбедносних мерила, која би била прихватљива за све. НАТО бомбардовањем 1999. године вишеструко је прекршено међународно еколошко право, прекршене су готово све декларације и конвенције из области заштите животне средине. На територији Републике Србије и шире водио се рат који по својим ефектима спада у хемијске и радиолошке ратове и чије последице ће дуго оптерећивати шири простор Балкана.

Двадесет година после НАТО интервенције над Југославијом познатом под операцијом „Милосрдни анђеос“, још увек нису познате нити научно објашњене све историјске, политичке и друштвене околности које су довеле до ове војне акције против једне самосталне и суверене земље. Светска јавност и даље, мада са знатно мање интересовања него пре, поставља питања и тражи одговоре који би донекле осветлили једну од намрачнијих епизода новије историје Европе.

ЛИТЕРАТУРА

Гаџиновић Радослав, „Војна неутралност и будућност Србије“, *Политика националне безбедности*, година IX, vol. 14, број 1/2018.

Дашић Дејан, „Гласине као вид симболичке моћи – медији између истине и манипулације“, *Национални интерес*, година XIV, vol. 32, број 2/2018.

- Ђорђевић Ивица, *Безбедносна архитектура у условима глобализације*, Службени гласник, Београд, 2007.
- Здравковић Хелена, *Политика жртве на Косову, идентитет жртве као примарни дискурзивни циљ Срба и Албанаца у упорном сукобу на Косову*, Српски генеалошки центар, Београд, 2005.
- Иконић Слободан, „Гротеска од правде“, *НИН*, бр. 2540, 2. 9. 1999.
- Јовановић Драган, „Уранијумска жетва“, *НИН*, бр. 2571, 6. 4. 2000.
- Јовановић Мирко, „Заштита животне средине током оружаног сукоба“, *Војно дело*, 5/2015.
- Крстић Бранислав, *Косово пред судом историје*, Издање аутора, Београд, 2000.
- Малисеv, Ј. П., „Војно-еколошка анализа Европе“, ГС ВС РФ, *Безопасност-92 ОВС*, 1992.
- Мароевић Раде, „Лекција број 1 – највећа америчка база после Вијетнама“, *НИН*, 25.11. 1999.
- Мароевић Раде, „Ипак споразум“, *НИН*, 23. 9. 1999.
- Милосављевић Маријана, „Живот опасан по здравље“, *НИН*, бр. 2540, 2. 9. 1999.
- Павловић Слободан, „Дух ван боце“, *НИН*, бр. 2549, 4. 11. 1999.
- Пахомов Л.Г., Спектор В. Н. „У Европи је већ почела еколошка катастрофа“, *Независимаја газета*, бр. 111, 23. 6. 1999.
- Смајловић Љиљана, „Протеривање Србије“, *НИН*, бр. 2549, 4. 11. 1999.
- Тетекин Слава, „НАТО уздрмао светски поредак“, *Политика*, 3. 11. 1999.
- UNEP, *Technical report on capacity-building for the assessment of depleted uranium in Iraq*, Switzerland: United Nations Environmental Program, 2007.
- Ševarlić Miladin, “Consequences of NATO aggression on agriculture and food industry of FR Yugoslavia”, *Ekonomika poljoprivrede*, 2001.

Jasmina Gacic

Marija Micovic

**BOMBING OF FEDERAL REPUBLIC OF YUGOSLAVIA
– SUSPENDING THE STATE SOVEREIGNTY AND
EVOCATION OF THE ECOLOGICAL DISASTER**

Resume

After the NATO bombing and war in 1999, the Security Council Resolution No. 1244 stated that “all member states will respect the sovereignty and territorial integrity of the Federal Republic of Yugoslavia”, but in some aspects suspended sovereignty of Serbia and Yugoslavia in Kosovo by specific lines regarding the establishing of the UN Mission. Contrary to the daily statements about the necessity of preserving the cultural and historical identity of Kosovo and Metohija, NATO and the UN Mission have enabled processes that lead to the state, economic and cultural separation of Kosovo. Thus, the process of “civilized transformation” of Kosovo and Metohija was enabled, and if continued will be the most crucial in its history. It is obvious that the multiethnic character of a society advocated by the international community in Kosmet, the preservation of human and minority rights, establishing stability in the region, ensuring citizens’ security, at least in the light of current events, still sounds irrational and in the best way illustrate how some crucial principles of international politics were denied. NATO bombing in 1999 has done damage to international environmental law, and also almost all declarations and conventions in the area of environmental protection have been violated. On the territory of the Republic of Serbia, the war and its effects have the characteristic of chemical and radiological wars. By spotting the targets, the NATO alliance indirectly caused effects, consequences very close to the effects of chemical warfare, and the use of depleted uranium ammunition contributed to the emergence of the effects of a radiological incident. Twenty years after the NATO intervention known as the “Mercy Angel” operation, there is still no known scientific knowledge of all historical, political and social circumstances that led to military action against a stable and sovereign

country. The global public is still asking questions and searching for answers that would at least set light to one of the epic episodes of the new history of Europe.

Keywords: *Serbia, Kosovo and Metohija, aggression, identity, depleted uranium, ecological disaster*

* Овај рад је примљен 1. априла 2019. године, а прихваћен за штампу на састанку Редакције, 19. априла 2019. године.

*Душан Пророковић**

Институт за међународну политику и привреду, Београд

ПРОЦЕС У РАМБУЈЕУ – ПОЛИТИЧКА ПРИПРЕМА АГРЕСИЈЕ НАТО НА СР ЈУГОСЛАВИЈУ

Сажетак

Агресија НАТО на СР Југославију уследила је после неуспеха преговора у Рамбујеу. Југословенско руководство је окривљено од стране САД, НАТО и ЕУ као одговорно за ескалацију кризе и тако да је конструисан аргумент да се косовска криза може решити искључиво отпочињањем опсежне војне акције. Међутим, сам преговарачки процес у Рамбујеу, а затим и понуђени документ, показују да руководство СР Југославије и није имало другачијег избора осим да понуђено одбије. Прихватањем таквих предлога у доброј мери био би суспендован уставни поредак на целокупној територији земље, НАТО снаге би имале неограничена овлашћења у СР Југославији, а заузврат би на Косову и Метохији после три године био организован референдум о „коначном решењу“. Циљ процеса у Рамбујеу био је да се створе предуслови за отпочињање војне интервенције. Овај рад састоји се из четири дела. У уводном делу објашњава се како су преговори у Рамбујеу послужили да се војна интервенција НАТО против СР Југославије легитимизује. Други део је посвећен опису дешавања на Косову и Метохији током 1998 – 1999. године и догађајима који су претходили преговорима у Рамбујеу. У трећем делу је анализиран текст споразума, док четврти део чине закључна разматрања.

Кључне речи: *Агресија НАТО, СР Југославија, Рамбује, Косово*

* Контакт: dusan@diplomacy.bg.ac.rs

Волфганг Петрич (Wolfgang Petritsch), Специјални представник Европске уније за Косово (*European Union Special Representative for Kosovo*) и уз Кристофера Хила (Christopher Hill) и Бориса Мајорског (Борис Григорьевич Майорский) један од три међународна преговарача на конференцији у Рамбујеу (*Rambouillet*), у сведочењу пред Хашким трибуналом током вођења поступка против Милана Милутиновића (Петрич је позван у Хаг као сведок оптужбе), истакао је: „Било је јасно да су, не само Русија, већ и Европа и НАТО, ишли на мирни споразум у Рамбујеу, а југословенска страна није схватала да је то у интересу суверенитета и територијалног интегритета Југославије.“¹ Из оваквог тумачења произилази да су, фактички, сви желели мир на Косову и Метохији, укључујући и међународне факторе и Албанце, само се југословенско руководство, предвођено Слободаном Милошевићем, понашало ирационално, настојећи да настави рат. То се у потпуности уклапа у већ разрађене стереотипе западне пропагандне машинерије да је „режим Слободана Милошевића“ тежио стварању етнички чисте државе српског народа, што се спроводило прекомерном употребом силе, ратним злочинима, геноцидом и суровим репресалијама. Преговарачи из Београда су, према Петричевом ставу, до те мере били неразумни, да нису схватили ни како им је у Рамбујеу понуђен споразум у „интересу суверенитета и територијалног интегритета“. Зато су и одбили понуђени документ и призвали војну интервенцију НАТО.

Свакако, занимљивост представља чињеница да је Борис Јельцин (Борис Николаевич Ельцин) одликовао амбасадора Мајорског, представника Русије у преговарачкој „тројци“, орденом „Заслуге за отаџбину“ четвртог степена (*Орден „За заслуги перед Отечеством“*), уз образложење да је руски дипломата „дао велики лични допринос политичком решењу кризе на Косову и активно учествовао у спровођењу политике Руске Федерације на Балкану.“² Тиме се показује да ни Русија није подржала крајњи исход процеса у Рамбујеу, односно да је своје политичке циљеве остварила тек усвајањем Резолуције

1) „Petrič: Rambuje bio u interesu SRJ“, *B92*, 01.03.2007, https://www.b92.net/info/vesti/index.php?yyyy=2007&mm=03&dd=01&nav_id=234580&nav_category=64

2) „Указ Президента Российской Федерации № 1560 - О награждении государственными наградами Российской Федерации сотрудников Министерства иностранных дел Российской Федерации“, Президент Российской Федерации, 22.11.1999, Москва.

1244 Савета безбедности УН. Да је другачије, амбасадор Мајорски не би био одликован! Као ни СР Југославији, ни Русији није одговарало да се нападом НАТО криза на постјугословенском простору уведе у нову фазу. Из тога проистиче да је Русија, заједно са југословенским руководством покушавала да сачува мир, а да су тежње западних актера (према Петричевој класификацији – Европа и НАТО) ишле на другу страну – ка ескалацији. Преговори у Рамбујеу послужили су да се војна интервенција НАТО против СР Југославије легитимизује и у том контексту представљали су политичку припрему за агресију Северноатлантског савеза. Двадесет година после дешавања у Рамбујеу и потоњег напада НАТО, то је јасније него раније, и потпуно извртање чињеница уз заглашујућу пропагандну буку појединих западних политичара и теоретичара, као што то чини Волфганг Петрич, ово не могу сакрити.

ТРАСИРАЊЕ ПУТА ЗА РАМБУЈЕ

Од фебруара 1998. године интензивирају се активности такозване „Ослободилачке војске Косова“ (ОВК), напади на припаднике полицијских снага, углавном из заседа, све су учесталији, а у етнички чистим албанским срединама, поготово у руралним подручјима, паравојне формације успостављају сопствене паралелне органе власти. Такође, успостављају се и путеви за дотурање наоружања и муниције из суседне Албаније, па је само током 1998. године забележено чак 176 граничних инцидената. До марта 1998. године забележено је 27 напада албанских паравојних формација, после којих МУП Србије организује две антитерористичке операције – у Ликошану 28. фебруара (погинула четири припадника МУП и шеснаест терориста) и Доњем Преказу 5. марта. У другој акцији опкољена је кућа у којој се налази вођа тзв. ОВК – Адем Јашари (Adem Jashari), заједно са још 37 наоружаних сабораца и 28 цивила.³ У бројним анализама и приказима рата на Косову и Метохији, овај догађај се означава као један од кључних за даљу хомогенизацију Албанаца око тзв. ОВК

3) Tim Judah, *Kosovo What Everyone Needs to Know*, Oxford University Press, Oxford, 2008, стр. 81.

и мобилизацију која ће уследити⁴. Наиме, опкољена група одбија да се преда, те долази то оружаног сукоба у којем гину и терористи и цивили, што је представљено како у албанским, тако и у западним медијима као доказ прекомерне употребе силе и коришћено као аргумент да се власти у Београду изложе новим притисцима и претњама, а СР Југославији проширују санкције. Масовнији одзив Албанаца у паравојне формације и политичка подршка западних држава такозваној ОВК, која се убудуће више неће третирати као „терористичка организација“ већ ће за међународну заједницу убрзо постати легитимна страна у сукобу (на пример, британски шеф дипломатије Робин Кук [Robin F. Cook] дан после антитерористичке акције МУП-а у Ликошану захтева сазивање Контакт групе и предлаже „осуду употребе прекомерне силе“ уз суштинско изједначавање сукобљених страна, чиме потпуно дерогира изјаву специјалног изасланика председника САД Роберта Гелбарда [Robert S. Gelbard] од 23. фебруара како је „ОВК без икакве сумње терористичка организација“), утичу на распламсавање борби⁵. Процене су да је у „пролећној офанзиви“, која траје од априла до маја, албанска паравојска успела да овлада трећином територије Косова и Метохије.⁶ Од средине јула и неуспеха тзв. ОВК у покушају заузимања Ораховца, уз ангажовање око 20.000 припадника Војске Југославије и МУП - а Србије, југословенске снаге покрећу контраофанзиву која се завршава 28. септембра тоталним поразом албанских јединица.

Све време трајања сукоба бележе се значајне дипломатске активности. Савет безбедности УН доноси резолуције број 1160 31. марта и 1199 23. септембра, којима се позива на смиривање ситуације, оштру осуду тероризма, почетак дијалога о тражењу „политичког решења за Косово“ и поштовање обавезујућих правних оквира УН. Посредничку улогу у тражењу решења за кризу на Косову и Метохији све више игра ОЕБС, а у низ активности непосредно се укључује и НАТО⁷. Као нови специјални изасланик председника САД

4) Paulin Kola, *Search for Greater Albania*, C. Hurst & Company, London, 2003, стр. 340 – 343.

5) R. Craig Nation, *War in the Balkans, 1991 – 2000*, University Press of the Pacific, Honolulu, 2004, стр. 225 – 270.

6) О структури и начинама деловања тзв. ОВК више се може пронаћи у: БИА, *Бела књига: Албански тероризам и организовани криминал на Косову и Метохији - први део*, Безбедносно – информативна агенција, Београд, 2003, стр. 21 – 29.

7) Више у: Jiří Dienstbier, *Daň z krve*, Lidové noviny, Praha, 2002.

појављује се Ричард Холбрук (Richard Holbrooke), који након вишедневних разговора са председником СР Југославије Слободаном Милошевићем постиже споразум 13. октобра. У том тренутку, претња од НАТО напада на СР Југославију већ је била извесна. На самиту Европског савета (European Council) у Кардифу јуна 1998. године проширене су санкције против СР Југославије, док је НАТО организовао вежбу „Одлучни орао“ у ваздушном простору Албаније, а током лета се настављају активности на обезбеђивању широке међународне подршке за војну интервенцију⁸. Недоумице се јављају и унутар НАТО, пошто део чланица инсистира да се војна акција мора темељити на новој резолуцији Савета безбедности УН. Југословенске власти су биле упознате са оваквим развојем ситуације, те је и преговарачка позиција Слободана Милошевића била слабија. Милошевић потписује споразум са Холбруком како би избегао бомбардовање и пристаје на низ неповољних уступака, који су, време ће показати, злоупотребљени не за осигуравање мира, већ управо супротно – за нову офанзиву тзв. ОВК на терену.

Иза овог документа уследиће нова резолуција Савета безбедности УН број 1203 (1998) од 24. октобра, којом ће договорено бити и формализовано. Споразумом Холбрук – Милошевић, између осталог, утврђено је: да се мора тежити мирном решавању сукоба на Косову даљим политичким преговорима; да насиље и тероризам „моментално морају престати“; да свако политичко решење „мора поштовати територијални интегритет, суверенитет и међународно признате границе Савезне Републике Југославије“, у складу са основним начелима ОЕБС; да се будућност мора тражити у „миру, једнакости, интеграцији, економском просперитету и слободном заједничком животу“; да је у том смислу „потребно ускладити правна решења којима се успоставља „косовска самоуправа са правним оквирима Републике Србије и СРЈ“, а у складу са „међународним нормама“; да се у року од девет месеци организују „слободни и праведни избори за косовске власти“, укључујући и месне заједнице, уз надзор међународне заједнице“; да се националним заједницама на Косову и Метохији гарантују права ради „очувања и испољавања њиховог националног, културног, верског и

8) European Council, Annex II – Presidency Conclusions, 15 and 16 June 1998, Cardiff, 1998, http://www.europarl.europa.eu/summits/car1_en.htm

језичког идентитета“, поштујући међународне стандарде; да се гарантује „успостављање полиције под месном управом“, ради поштовања безбедности свих грађана и националних заједница; као и да ће бити амнестирани учесници у сукобу, односно да неће бити „кривично гоњени“ пред државним судовима за кривична дела у вези са сукобом на Косову и Метохији. Споразумом је такође договорено делимично повлачење снага Војске Југославије и МУП-а Србије са територије Косова и Метохије или њихово враћање у матичне гарнизоне на територији Косова и Метохије, разоружавање припадника тзв. ОВК, као и успостављање Косовске верификационе мисије ОЕБС – а (*OSCE Kosovo Verification Mission*), која ће бројати 2.000 припадника, са овлашћењем да надзире спровођење договореног. Мисија ОЕБС – а је имала и подршку НАТО, чији су ваздухоплови имали право да надзиру активности Војске Југославије на територији Косова и Метохије. Због тога су власти СР Југославије потписале два додатна споразума, са НАТО 15. октобра и ОЕБС – ом дан касније. „Споразумом о мисији НАТО-а предвиђено је да извиђачки авиони НАТО-а добију право надлетања територије Косова и Метохије и у том циљу: 1) Успоставља се безбедносна зона дуж граница Косова и Метохије у дубини од 25 километара на којој ваздухопловство и противваздушна одбрана Војске Југославије неће имати активности током извиђачких летова авиона НАТО; 2) мисије изнад Косова и Метохије изводиће летилице с пилотима и без пилота при чему се за нисколетеће авиона са пилотима уводи безбедносна маргина од 30 минута пре и после лета током које неће бити активности југословенског РВ и ПВО; 3) НАТО ће југословенској контроли лета достављати недељне планове својих летова над Косовом и Метохијом; 4) летови цивилних авиона биће омогућени без икаквих ограничења током мисија НАТО-а у читавом ваздушном простору СРЈ; 4) југословенски ратни авиони могу летети изнад Косова и Метохије и безбедносне зоне осим током извиђачких мисија летилица НАТО-а; 5) летелице НАТО-а и југословенског РВ неће се узајамно ометати током својих мисија; 6) уколико се другачије не утврди летилице НАТО-а улазиће и излазиће с Косова и Метохије преко ваздушног простора Албаније и БЈР Македоније.”⁹⁾

9) „Кључне тачке споразума између НАТО-а и Југославије постигнутог 13. октобра 1998.

Испоставило се, међутим, као и у низу других ситуација, да је југословенска власт експресно испунила своју најважнију обавезу – повлачећи више од 6.000 војника и уклањајући контролне пунктове са важних саобраћајних чворишта (26. октобра), официра и полицајаца са Косова и Метохије, док се тзв. ОВК само прегруписала и отпочевши нови круг мобилизације међу Албанцима, враћала на позиције са којих је до 28. септембра потиснута.¹⁰ Већ 6. новембра терористи киднапују двојицу припадника МУП –а који су превозили храну на путу Дубрава – Ораховац, а два дана након тога ручним бацачима и аутоматским оружјем нападају полицијску станицу у Малишеву. Оружани напади Албанаца се настављају, што узрокује периодичне одговоре српске полиције, те и поред потписаног Споразума, присуства Косовске верификационе мисије и великог ангажмана међународне заједнице, мира на Косову и Метохији – нема. Због тога се започињу припреме за организовање мировне конференције, на којој ће две стране постићи свеобухватан споразум.

Као повод за додатни притисак на Слободана Милошевића искоришћен је контроверзни „Случај Рачак“ или како се у западној литератури наводи „Масакр у Рачку“ (*Ra*

ak massacre), оружани сукоб између српске полиције и албанских терориста 15. јануара 1999. године¹¹. Медлин Олбрајт (Madeleine Albright), државни секретар САД и кључна фигура процеса у Рамбујеу оштро је поручила: „председник Милошевић мора разумети да је ово тренутак да се реши питање Косова и омогући висок степен аутономије за албанску мањину или ће увести земљу у хаотични ситуацију.“¹² Суочена са новим претњама, југословенска страна пристаје да преговара, иако су у делегацији косовско – метохијских Албанаца били и припадници тзв. ОВК: Хашим Тачи (Hashim Thaçi), члан Главног штаба, Јакуп Краснићи (Jakup Kras-

године у Београду“, у: *Међународна заједница и Косово – збирка релевантних докумената*, Хелсиншки комитет за људска права у Србији, Београд, стр. 38-41, преузето из: Предраг Симић, *Пут у Рамбује: Косовска криза 1995-2000*, НЕА, Београд, 2000.

10) Спасоје Смиљанић, *Агресија НАТО - Ратно ваздухопловство и противваздушна одбрана у одбрани отаџбине*, ауторско издање, Београд, 2009.

11) Tim Judah, *Kosovo: War and Revenge*, Yale University Press, New Haven (Co), 2002, стр. 193.

12) „Рамбује – две деценије касније“, *Радио телевизија Србије*, 13.02.2019, <http://www.rts.rs/page/tv/ci/story/17/rts-1/3420061/rambuje-dve-decenije-kasnije.html>

niqi), портпарол, Азем Суља (Azem Sylja), у том тренутку највероватније „врховни командант“, Џавит Халити (Xhavit Haliti), члан Главног штаба и Рама Буја (Ramë Vuja), члан Политичког директора.¹³

ПРЕДЛОГ ИЗ РАМБУЈЕА

Да ли је уопште било преговора у Рамбујеу? Ратко Марковић, један од чланова југословенске делегације наводи: „Била је то само представа за спољни свет, изведена с трећеразредним глумцима. Једина права истина о Рамбујеу је само географска чињеница – представа је заиста одржана у градићу Рамбујеу, крај Париза, у Француској. /.../ Мада је скуп у Рамбујеу назван *преговорима*, тамо никаквих преговора, све време боравка две делегације, није било. Преговори постоје кад су њихови учесници у истој просторији, седе за једним столом и гледају се „лицем у лице” и кад пред собом имају ’бео лист’ који ће испунити текстом усаглашене садржине. У Рамбујеу ничег од овог није било. /.../ Учесници су се могли срести само пуком случајношћу у ходницима, пролазећи један поред другог без речи, а текст од којег је склепан ’споразум’ дељен је учесницима у ’комадима’, при чему су она два најважнија, која чине његово садржинско језгро, уручена четири сата пре окончања конференције у Рамбујеу. Од сведока (’тројке’) руски представник, Б. Мајорски, није потписао те делове, с образложењем да нису били предмет заједничких претходних разматрања. Та збрка од споразума била је само привид споразума. По свој прилици, тако се и хтело, јер је ’споразум’ послужио као добра камуфлажа за одлуку донесену пре и ван Рамбујеа.“¹⁴ Анализирајући све што се дешавало у чувеном замку недалеко од Париза, са временске дистанце од двадесет година и уз низ нових података и сведочења, може се закључити како је све везано за процес у Рамбујеу било проблематично. Иако су преговори формално трајали од 6. фебруара до 19. марта, испоставило се да су две стране – југословенска и

13) „Ko su pregovarači“, *Vreme*, br. 434, 13. februar 1999, https://www.vreme.com/arhiva_html/434/3.html

14) Ратко Марковић, „Три крупне лажи о наводним преговорима у Рамбујеу“, *Политика*, 10. фебруар 2019. године, <http://www.politika.rs/scc/clanak/422419/Tri-kрупne-lazi-o-navodnim-pregovorima-u-Rambujeu>

албанска, имале прилику да се сретну у истој просторији само једанпут. Волфганг Петрич, иако пост фестум даје своја тумачења дешавања, према тврдњама Николе Шаиновића, такође учесника преговора – уопште није био упознат са свим детаљима делова споразума који су у појединим фазама процеса нуђени југословенској делегацији¹⁵. Монопол на представљање „решења“ и тумачење понуђеног имао је искључиво амерички представник у „тројци“ – Кристофер Хил, или Медлин Олбрајт када је тим разговорима присуствовала. Због тога, када Петрич у наведеном сведочењу додаје: „било је предвиђено да се споразум из Рамбујеа преиспита и ревидира после три године на основу воље народа, али је та формулација у одлучивање укључивала и српску и албанску страну и није неминовно предвиђала референдум, будући да је међународна заједница научила лекцију референдума у Босни и Херцеговини“, остаје отворено не само питање тумачења суштине спорне одредбе, већ и његовог легитимитета.

Углавном, поред најблаже речено „чудног“ процеса вођења преговора, сам документ који је у финалној верзији на енглеском језику са припадајућим анексима садржао чак 87 страна, такође се може окарактерисати као споран. Према тврдњама Ијана Банкрофта (Ian Bancroft) за понуђени текст из Рамбујеа Хенри Кисинџер (Henry Kissinger) је рекао: „То је била провокација, изговор за почетак бомбардовања. То је био страشان дипломатски документ који никада није требало да буде представљен на овакав начин.“¹⁶

Шта је то било тако „страшно“? Документ је, очигледно, био раније припремљен, неколико месеци пре разговора у Рамбујеу. Преговори су требали да послуже како би се само утаначили детаљи. Овај „Привремени споразум о миру и самоуправи на Косову“ (*Interim Agreement for Peace and Self-Government in Kosovo*) састојао се од увода (говори се о једнакости свих грађана Косова и Метохије, људским правима и слободама, самоуправи, мерама за јачање поверења итд.) и још осам поглавља. Прво поглавље се тицало будућег „Устава

15) О овим стварима више у сведочењу Николе Шаиновића: „Рамбује – две деценије касније“, *Радио телевизија Србије*, 13.02.2019, <http://www.rts.rs/page/tv/ci/story/17/rtss-1/3420061/rambujе-dve-decenije-kasnije.html>

16) Ian Bancroft, “Serbia’s anniversary is a timely reminder“, *The Guardian*, 24 March 1999, <https://www.theguardian.com/commentisfree/2009/mar/24/serbia-kosovo>.

Косова“, политичког устројства покрајине, мешовитог изборног система (укупно 120 посланика, од којих се 80 бира директно, а 40 бирају националне заједнице), установљавања функције „председника Косова“ (бирала би га Скупштина на мандат од три године) са овлашћењима да представља покрајину пред републичким и савезним органима, формирања Уставног суда, Врховног суда и других правосудних органа по вертикали итд. Подударност највећег дела овог предлога са каснијим „Ахтисаријевим планом“ лако је уочљива. У другом поглављу је разрађена тема јавне безбедности, предлаже се успостављање „локалне полиције“, али и истовремено подвлачи да би безбедност „екстерних граница“ СР Југославије према БЈР Македонији и Албанији осигуравали „савезни органи“. Наводи се и незаобилазна улога ОЕБС – а у процесима који се односе на јавну безбедност, као и у трећем поглављу, у ком се говори о организацији изборног процеса за покрајинске институције и органе локалне самоуправе. Четврти део споразума посвећен хуманитарној помоћи, обнови инфраструктуре и привредном развоју такође није изазивао готово никаква спорења. Као ни шесто којим се дефинишу улога и надлежности омбудсмана¹⁷. На крају, средином друге недеље преговора преговарачке стране су усагласиле већину ставова по ових пет поглавља, као и о начелима споразума изнетим у уводном делу.

Кључна спорења настала су поводом петог и седмог поглавља. У петом поглављу се говорило о спровођењу споразума, коју би вршила посебна Имплементациона мисија, формирана у координацији ЕУ и ОЕБС – а. „Сва овлашћења која је према споразуму Милошевић – Холбрук од 13. октобра 1998. године имала Верификациона мисија за Косово и Метохију и њен шеф преносе се на Имплементациону мисију и њеног шефа. У циљу спровођења споразума било је предвиђено да се формира Заједничка комисија коју би чинили шеф имплементационе мисије, по један представник СРЈ и Србије, један представник сваке националне заједнице на Косову и Метохији, председник Скупштине и представник председника Косова и Метохије. /.../ Шеф Имплементационе мисије замишљен је као водећа личност за спровођење читавог споразума, укључујући односе са националним заједницама

17) „Interim Agreement for Peace and Self-Government in Kosovo (Rambouillet Accords)“, 23 February 1999, United Nations, New York, 1999, стр. 8 – 49, 55 – 57.

у покрајини, републичким и савезним властима али и са међународном заједницом. Имплементациона мисија би деловала у складу с законима Косова и Метохије, Србије и Савезне Републике Југославије али би уживала и дипломатски статус у складу с Бечком конвенцијом о дипломатским односима.¹⁸ Седмо поглавље даље разрађује имплементациони процес, те се у њему предлаже, за југословенску страну још неколико проблематичних решења. „Тако се већ у параграфу а. прве тачке овог поглавља каже: ’Позива се Савет безбедности Уједињених нација да на основу Главе VII Повеље Уједињених нација усвоји резолуцију која ће прихватити и применити решења садржана у овом поглављу, укључујући успостављање мултинационалних војних снага на Косову. Стране позивају НАТО да оснује и води међународне снаге у складу с одредбама овог поглавља. Оне такође потврђују суверенитет и територијални интегритет Савезне Републике Југославије’. У параграфу б. се у том смислу каже: ’Стране су сагласне да НАТО оснује и распореди снаге (у даљем тексту: КФОР) које могу бити сачињене од копнених, ваздухопловних и поморских јединица из земаља чланица и нечланица НАТО-а које ће деловати под овлашћењима, руковођењем и политичком контролом Северноатлантског савета посредством линија команде НАТО-а. Стране су сагласне да олакшају распоред и операције ових снага и прихватају у потпуности одредбе овог Поглавља’. Као очигледан уступак Русији у последњем параграфу се каже: ’Постигнута је сагласност да друге земље могу помоћи у спровођењу овог поглавља. Стране су сагласне да модалитети учешћа ових земаља буду предмет споразума између тих земаља и НАТО-а.’ У остатку овог поглавља дати су исцрпни војни детаљи о прекиду непријатељстава на Косову и Метохији, демилитаризацији и повлачењу снага, укључујући одредбе о распореду јединица Војске Југославије (1500 + 1000 војника за подршку) и српске полиције (2500 полицајаца) које ће остати на међународним границама СРЈ.”¹⁹

Саставни део документа чине и два анекса седмог поглавља. У Анексу Б (тачка 8) нуде се појашњења о статусу

18) Предраг Симић, *Пут у Рамбује: Косовска криза 1995-2000*, НЕА, Београд, 2000, Глава VIII: „Последњи дан да се каже да“, у електронској верзији доступно на адреси: https://www.rastko.rs/kosovo/delo/12517#_Точ196809843

19) Исто

припадника НАТО на Косову и Метохији: „Особље НАТО-а, са возилима, бродовима, авионима и опремом, имаће право слободног и безусловног кретања по читавој територији СР Југославије, њеним ваздушним простором и територијалним водама, имаће право на постављање кампова и касарни, право на коришћење свих подручја или услуга потребних за подршку, обучавање или операције. Особље НАТО-а ће уживати имунитет од сваког облика хапшења, истраге и притварања коме би приступили органи СР Југославије, а грешком ухапшени или притворени припадници НАТО-а морају одмах бити предати надлежним телима НАТО-а“²⁰ у тачки 9. експлицитно је наведено и да припадници НАТО на такође читавој територији СР Југославије неће подлегати било каквој царинској или другој контроли, те да неће плаћати царине, порезе или било какве друге дажбине.²¹ Даље, у тачки 15. се прецизира да ће СР Југославија омогућити НАТО бесплатно и слободно коришћење телекомуникационе мреже, укључујући и права емитовања садржаја (*broadcast*)²². И ту није крај, пошто у тачки 21. стоји: „НАТО има овлашћење да хапси и у најхитнијем року предаје ухапшене одговарајућим службеницима (*appropriate officials*)“²³. Чак се и не наводи да ли би ухапшени били предати правосудним или истражним органима СР Југославије, већ само „одговарајућим службеницима“, а што је подложно свакојаким тумачењима. У тачки 22. је наведено да су НАТО снаге, а зарад извођења операција, власне да врше преправку инфраструктурне мреже (путеве, тунеле, мостове, зграде и енергетску мрежу) а да се уопште не спомиње захтевање икакве сагласности од надлежних савезних, републичких или локалних власти.²⁴

У осмо поглавље, по обиму најкраћем, које садржи пет тачака разврстаних у два члана и замишљено као део за прелазне и завршне одредбе, накнадно се убацује и још једна спорна формулација (тачка 3. члана I): „Три године након ступања на снагу Споразума биће сазвана међународна

20) „Interim Agreement for Peace and Self-Government in Kosovo (Rambouillet Accords)“, 23 February 1999, S/1999/648, United Nations, New York, 1999, стр. 81.

21) Исто

22) Исто, стр. 83.

23) Исто, стр. 84.

24) Исто

конференција како би се одредио механизам кончаног решења Косова на основу воље народа, мишљења надлежних власти, залагања обе стране на примени овог споразума и Завршног акта из Хелсинкија.²⁵ Албанци показују да је ово и за њих неприхватљиво, инсистирајући на појму „референдум“. Међутим, „током тронедељне паузе између првог и другог дела конференције шеф албанске делегације и лидер ОВК, Хашим Тачи, позван је у Сједињене Државе на консултације после којих је објавио да је албанска страна спремна да потпише споразум.“²⁶ „Медлин Олбрајт убеђује делегацију Албанаца да потпишу Споразум и отворе пут бомбардовању Југославије. Њеним саветима се јавно придружује њен британски колега Робин Кук који саветује Албанцима - ако потпишете моћи ћемо да бомбардујемо Србе. Али за Албанце у том часу спорна је, како се може разумети, само одредба о референдуму. Они траже да се у текст Споразума унесе термин референдум. Западни пријатељи их убеђују да ће добити референдум чак и ако се тај термин не употреби. Биће довољан и неки еуфемизам који ће англо-америчким тумачењем бити проглашен као референдум. Албанци такво тумачење траже написмено и унапред. И добијају га, са потписом Медлин Олбрајт“²⁷. Испоставило се, један потпис Медлин Олбрајт на крају је значао више од Повеље УН и Завршног акта из Хелсинкија. Албанци нису имали разлога за незадовољство. СР Југославији су понуђени „страшни услови“, понижавајућа решења којима би у доброј мери био суспендован уставни поредак на целокупној територији земље, а заузврат би на Косову и Метохији после три године био организован референдум о „коначном решењу“.

ЗАКЉУЧАК

САД, предводећи НАТО и тесно сарађујући са ЕУ нису организовале преговарачки процес у Рамбујеу ради постизања мировног споразума. Целокупна активност тадашње једине суперсиле у светском политичком систему и две међународне организације у периоду од 1998-1999. године била је усмерена ка легитимизацији агресије на СР

25) Исто, стр. 85.

26) Предраг Симић, наведено дело, Глава VIII.

27) Miodrag Mitić, *Kako nam se dogodio Rambuje*, Filip Višnjić, Beograd 2003, стр. 160.

Југославију. Најпре успостављање и злоупотреба Косовске верификационе мисије, затим начин на који су вођени преговори, а напослетку и понуђени споразум потврђују ову тезу. СР Југославији су понуђени услови које ниједна држава на свету не би могла прихватити. Анализирајући документ из Рамбујеа, долази се до закључка да је у интересу југословенских власти више било да одмах прихвате одредбу из осмог поглавља о „механизму кончаног решења за Косово на основу воље народа“ него да потписују целокупан споразум. У том случају, барем би се остатак СР Југославије сачувао од окупације НАТО. Циљ процеса у Рамбујеу био је да се створе предуслови за отпочињање војне интервенције. Зато су унапред и формулисана апсолутно неприхватљива решења. Одбијање потписивања документа из Рамбујеа приказано је као последња ирационалност Слободана Милошевића, и немогућност да се косовска криза реши другачије, осим војним путем.

ЛИТЕРАТУРА

Bancroft Ian, “Serbia’s anniversary is a timely reminder“, *The Guardian*, 24 March 1999, <https://www.theguardian.com/commentisfree/2009/mar/24/serbia-kosovo>. (приступљено 12.02.2019).

БИА, *Бела књига: Албански тероризам и организовани криминал на Косову и Метохији - први део*, Безбедносно – информативна агенција, Београд, 2003.

Б92, „Petrić: Rambuje bio u interesu SRJ“, 01.03.2007, https://www.b92.net/info/vesti/index.php?yyyy=2007&mm=03&d-d=01&nav_id=234580&nav_category=64 (приступљено 19.02.2019).

Vreme, *Ko su pregovarači*, br. 434, 13. februar 1999, https://www.vreme.com/arhiva_html/434/3.html (приступљено 17.02.2019).

Dienstbier Jiři, “Daň z krve“, *Lidové noviny*, Praha, 2002.

- European Council, *Annex II – Presidency Conclusions*, 15 and 16 June 1998, Cardiff, 1998, http://www.europarl.europa.eu/summits/car1_en.htm
- Interim Agreement for Peace and Self-Government in Kosovo (Rambouillet Accords)*, 23 February 1999, United Nations, New York, 1999.
- Judah Tim, *Kosovo: What Everyone Needs to Know*, Oxford University Press, Oxford, 2008.
- Judah Tim, *Kosovo: War and Revenge*, Yale University Press, New Haven (Co), 2002.
- Kola Paulin, *Search for Greater Albania*, C. Hurst & Company, London, 2003.
- Марковић Ратко, „Три крупне лажи о наводним преговорима у Рамбујеу“, *Политика*, 10. фебруар 2019. године, <http://www.politika.rs/scc/clanak/422419/Tri-kрупne-lazi-o-navodnim-pregovorima-u-Rambujeu> (приступљено 15.02.2019).
- Mitić Miodrag, *Kako nam se dogodio Rambuje*, Filip Višnjić, Beograd, 2003.
- Nation R. Craig, *War in the Balkans, 1991 – 2000*, University Press of the Pacific, Honolulu, 2004.
- Радио телевизија Србије, *Рамбује – две деценије касније*, 13.02.2019, <http://www.rts.rs/page/tv/ci/story/17/rts-1/3420061/rambuje-dve-decenije-kasnije.html> (приступљено 16.02.2019)
- Симић Предраг, *Пут у Рамбује: Косовска криза 1995-2000*, НЕА, Београд, 2000.
- Смиљанић Спасоје, *Агресија НАТО - Ратно ваздухопловство и противваздушна одбрана у одбрани отаџбине*, ауторско издање, Београд, 2009.
- Указ Президента Российской Федерации № 1560 - О награждении государственными наградами Российской Федерации сотрудников Министерства иностранных дел Российской Федерации“, Президент Российской Федерации, 22.11.1999, Москва.

Dusan Prorokovic

**THE PROCESS IN RAMBOUILLET - POLITICAL
PRETEXT FOR THE NATO AGGRESSION ON THE
FEDERAL REPUBLIC OF YUGOSLAVIA**

Resume

NATO aggression on the Federal Republic of Yugoslavia followed the unsuccessful negotiations in Rambouillet. The Yugoslav leadership has been accused by the US, NATO and the EU of responding to the escalation of the crisis. So it was the way to impose an argument that the Kosovo crisis can be resolved only through extensive military action. However, the negotiation process in Rambouillet, and then the proposed document show that the leadership of the Federal Republic of Yugoslavia had no choice but to refuse proposed agreement. By adopting such proposals, constitutional order throughout the country will be suspended, NATO forces will have unlimited powers in the Yugoslavia, and a referendum on a "final solution" will be organized in Kosovo and Metohija after three years. The objective of the Rambouillet process was to create the conditions for the beginning of military intervention. This work consists of four parts. The introduction part explain how the Rambouillet negotiations were used to legitimize NATO's military intervention against the SR of Yugoslavia. The second part describes the events in Kosovo and Metohija in 1998-1999 years and events leading up to the Rambouillet negotiations. The third part analyzes the text of the agreement, while the fourth part consists of final considerations.

Keywords: *NATO aggression, FR Yugoslavia, Rambouillet, Kosovo*

* Овај рад је примљен 14. априла 2019. године, а прихваћен за штампу на састанку Редакције, 19. априла 2019. године.

Зоран Б. Радоњић*

Народна скупштина Републике Србије, Београд

ТРЕЋА АРМИЈА 78 ДАНА У ЗАГРЉАЈУ „МИЛОСРДНОГ АНЂЕЛА“

Небојша Павковић, *Трећа армија седамдесет осам дана у загрљају „Милосрдног анђела“: Ратни дневник команданта Треће армије Војске Југославије, Медија центар „Одбрана“, Београд 2018.*

* Контакт: zoran.radonjic@outlook.com

У великој продукцији текстова који се односе на НАТО агресију на СР Југославију 1999. године и на њене најразличитије аспекте, упада у очи чињеница да се релативно мали број њих односи на сама ратна догађања, односно на активности домаћих оружаних снага у рату, а поготову оних који се односе на копнене борбе вођене на територији Косова и Метохије. Разлози за такав зачуђујући однос према историјском наслеђу последњег рата су бројни и могу се тражити у одсуству могућности приступа непосредним документима који су представљали војну тајну, (не)скривеним спољним и унутрашњим политичким притисцима, као и у својеврсној „завери ћутања“, насталој услед једностраног односа Хашког трибунала према интерпретацији ратних збивања и осуђивања искључиво српске стране.

Издањем едиције „Ратник“ од стране Медија центра „Одбрана“ 2018. године, та празнина је значајним делом попуњена. У њој централно место заузима монументално дело генерала Небојше Павковића под називом *Трећа армија седамдесет осам дана у загрљају „Милосрдног анђела“*. У четири тома (према четири месеца агресије – март, април, мај и јун), на преко 2.200 страна, оно представља ратни дневник команданта најјаче стратегијске групације унутар Војске Југославије 1999. године, и по свом хронолошком начину излагања природно се надовезује на претходну ауторову сличну књигу (*Мирис барута и смрти на Косову и Метохији 1998. године*). Но, то је само у мањој мери дневничко-мемоарска литература у ужем смислу бележења непосредних догађања и личних утисака. Највећи део ње заправо чине бројни изворни документи – претежно борбени извештаји бригада и корпуса о догађајима на терену. Све то је добром књижевном стилистиком укомпоновано на прави начин, са поделом на дане, па чак и на сате, тако да се уз обиље информација добија прави узбудљиви роман, непосредно виђење рата из очију једног од његових главних актера. Мноштвом фотографија читаоцу се додатно визуелно дочаравају ратна збивања, а као прилог књиге на ДВД диску налази се и документарни филм Војног филмског центра „Застава филм“.

Први том започиње Павковићевим описима Треће армије, над којом је у првим јануарским данима 1999. године

и формално требао да преузме команду: „Зона Треће армије била је једна од највећих и обухватала је више од трећине Савезне Републике Југославије. Карактерише је издуженост правцем север – југ у дужини од 280 км и мала дубина правцем исток – запад, посебно у северном делу која је износила 82 км. По мирнодопској формацији, Трећа армија је 1. јануара 1999. године бројала 28.150 људи. Трећа армија имала је 24 здружене тактичке јединице типа бригада – пукова. У војну евиденцију уписано је 400.013 војних обвезника.“ (март, стр. 22-24)

Ионако већ веома сложена и напета ситуација на простору Космета се сваким даном додатно усложњавала бројним инцидентима. Показало се да „Верификациона мисија ОЕБС“ није била у стању да испуни један од својих главних задатака, смиривање деловања „ОВК“, већ се отворено стављала на њену страну, што ће врхунац достићи у њеној нечасној улози у тзв. „случају Рачак“ и лажима шефа мисије Вокера (март, стр. 60-61). Од тог момента сви даљи записи постају све злокобније обојени најавом рата. Већ 20. јануара Генералштаб ВЈ доставља Директиву „Гром 3“ за случај сукоба са НАТО пактом (март, стр. 73). Када је одласком посматрача ОЕБС 20. марта агресија постала већ потпуно извесна, у наредним данима уследила је грозничава трка са временом, у којој је сваки сат био од значаја да се изврше радње везане за што бољу почетну позицију у предстојећем сукобу – мобилизација, стратешка концентрација јединица, запоседање положаја, расељавање материјалних резерви. Међу њима, Павковић као најважнију издваја одлуку о евакуацији уређеног подземног командног места Треће армије у Куршумлији, чије је хитно напуштање интуитивно наредио пред поноћ 24. марта. (март, стр. 236-238)

Сам почетак НАТО бомбардовања Павковић осликава на следећи начин: „Приштина је била у потпуном мраку и сабласно пуста. Ништа се није кретало. Одједном, тачно у 20.07 часова, почеле су да експлодирају крстареће ракете, разни пројектили и бомбе... НАТО авиони подсећали су на осице које у групама нападају изабране циљеве. Наша ПВО отварала је ватру на авионе и пројектиле. Рафали разних боја парали су небо и нестајали у мраку... Од детонација и фијука шрапнела ништа се није могло чути. Земља је подрхтавала, а зграда се тресла... У једном тренутку угледали смо ватрену

лопту која се кретала из правца Обилића ка југу и уз снажну експлозију ударила у планину Чичавицу. Био сам сигуран да је погођен авион НАТО-а.“ (март, стр. 253-254)

Наредних 78 дана рата приказани су у до сада најобимнијој и најдетаљнијој студији о НАТО агресији. Писана из руке високог војног команданта, који је готово стално био у покрету по терену, ревносно обилазећи све потчињене јединице широм своје борбене зоне, трајно су остала сачувана сведочанства о бројним борбама које су јединице Треће армије водиле како на разбијању остатака „ОВК“ у дубини територије Космета, тако и о одбрани од праве копнене фронталне офанзиве са територије Републике Албаније. Посебно су драматични делови који се односе на периоде од 9. априла, када је кренуо непријатељски удар у рејону Кошара на Проклетијама (април, стр. 197), и од 26. маја, са отпочињањем операције „Стрела“ из правца Паштрика према Призрену (мај, стр. 424). И поред огромне војне надмоћи агресора, оба напада успешно су заустављена фактички на самој државној граници, уз велико пожртвовање целокупног војничког састава, од највиших официра до обичних војника, где се детаљно нижу појединачни подвизи и херојство нових ратних јунака, до тада непознатих широј јавности. Пијетет према својим палим саборцима Павковић исказује и навођењем њихових имена и презимена, јединице, места и околности под којима су настрадали у запису којим се завршава сваки појединачни дан.

Ширу слику ратне свакодневице дају описи разноврсних ситуација везаних за војничке дужности – од процеса доношења најважнијих одлука, попут Одлуке за одбрану (април, стр. 113-121), преко смене команданата потчињених јединица чији рад није задовољавао строге захтеве (мај, стр. 39-41), до очинског разговора са младим војницима затеченим на одслужењу војног рока на борбеним положајима у срцу злогласне Дренице (март, стр. 389). Емотивна сцена виђења са болесном мајком у бомбама разореном завичајном Алексинцу пластично осликава драму и тежину рата за сваког појединца: „Све што од овог тренутка живим, за мене је добитак, кажем. Било је то непромишљено са моје стране, јер су је моје речи поново расплакале. Покушавам да јој појасним шта сам мислио када сам то рекао. Мајко, ја сам војник. Учио сам и припремао

се да браним своју земљу и народ. Сада је, нажалост, дошао и тај тренутак и то је моја дужност. Ове моје речи имале су утицаја. Разумела је и престала да плаче. Ипак је рекла: 'А зашто баш ти?' (април, стр. 154)

Пуна вредност и објективност Павковићеве књиге долази до изражаја у осветљавању и „наличја рата“, односно неких догађања која су бацила извесну сенку на часну одбрамбену операцију Треће армије. Свакако да ту на прво место долази питање ратних злочина, управо оно због кога је аутор неправедном политичком осудом изгубио своју личну слободу на дужи временски период. Почев од првих ратних дана, па до самог краја, на најмање двадесетак места наведена су бројна наређења и записи из којих се види да су и он лично и Команда Треће армије предузимали све могуће мере да се такве ситуације избегну, а да се против евентуалних починилаца предузму све законом предвиђене мере. Павковић не жели да крије да је ратних злочина на терену у спорадичним случајевима ипак било, као најдрастичнији пример наводи случај тројице припадника 252. оклопне бригаде који су ухапшени под оптужбом да су половином априла лишили живота осам лица албанске националности, а затим покушали да прикрију злочин тако што су их бацили у бунар и запалили (април, стр. 531), али се из књиге јасно види да су таква недела наилазила на неподељену осуду свих у његовој околини и да ни у ком случају нису могла бити систематски подстицана путем ланца командовања.

Наспрам исказане колективне и појединачне храбрости и јунаштва, Павковић описује и случајеве колективног дезертерства, који су у време рата били брижљиво скривани од шире јавности у држави, а о којима ни касније није било пуно речи. Најдрастичнији такав случај збио се у 7. пешадијској бригади, где је 18. маја дошло до отказивања послушности око 500 војних обвезника, који су се са личним наоружањем са борбених положаја у Метохији упутили својим кућама у Расину и Жупу, узбуђени услед различитих вести које су добили о стању у свом крају (мај, стр. 293). Показало се да на ратни морал војника далеко већег утицаја имају информације о неправедном поступању приликом мобилизације (склањању синова истакнутих руководиоца), интервенцији полиције на

протесту њихових жена и мајки и егзистенцијални проблеми породица, од константног психофизичког стреса и опасности од НАТО бомби. Хитном реакцијом, састанком у касној ноћи са великом групом недисциплинованих дезертера код Крушевца, Павковић је личним ауторитетом успео да изглади напету ситуацију предлогом да се раздужи оружје, а да се окупљени сматрају да су на кратком одсуству ако пристану да се у одређено време окупе и дисциплиновано врате у своју јединицу (мај, стр 299-301). Иако је и сам аутор приликом тог састанка и каснијег са функционерима и женама у Крушевцу морао да призна да је било извесних неправилности у раду позадинских органа, у наредним записима се чини да је без чврстих доказа покушавао да за протесте и дезертирање окриви пре свега наводни организовани субверзивни рад тадашњих опозиционих партија и њихових локалних челника. Пар дана касније Павковић је одлучио да се даља масовна дезертерства спрече и по цену жртава (мај, стр. 320), али када се 23. маја то поновило на потпуно другом месту и другој јединици (неколико стотина припадника 354. пешадијске бригаде напустило је положаје на Малом Косову), он је ипак похвалио команданта Приштинског корпуса генерала Лазаревића који је одлучио да се на дезертере не отвара ватра од стране војне полиције (мај, стр. 366) и потврдио сву сложеност проблема делимичног опадања борбеног морала и дисциплине, који се није могао лако разрешити искључиво репресивним мерама.

Непосредни сусрет са „специјалцима МУП“ невојничког изгледа и понашања у дубокој позадини на подручју централне Србије (април, стр. 351-354) открива значајан проблем са којим се Павковић суочавао цело време трајања рата - неимање надлежности и команде над полицијским јединицама које су се налазиле на Космету. Иако је то потчињавање прописивао Закон о одбрани, иако је о томе донето и наређење из Штаба врховне команде из Београда (април, стр. 399), генерал полиције у свом штабу у Приштини наредног дана гужва телеграм са том наредбом и баца га у корпу за отпатке, уз упућену погрду претпостављенима (април, стр. 432). Упорна инсистирања на састанцима у Београду да се ово питање реши остала су без ефекта, а готово невероватно звучи Павковићева тврдња да је он тек половином маја сазнао за формацију и имена

команданата две полицијске бригаде и осам одреда Посебних јединица полиције који су такође изводили ратне операције на простору Космета (мај, стр. 187). Поред оваквог односа са полицијом, кроз Павковићеву књигу провејава доза критике и према надређеној војној команди у Београду, којој је на више места пребацивао да је слала нејасне и нелогичне наредбе и решења, у нескладу са стварном ситуацијом на терену.

О коначном исходу политичких процеса за окончање косовске кризе који су вођени крајем маја и почетком јуна - повлачењу комплетних оружаних снага са простора Косова и Метохије, Павковић је обавештен телеграмом из Штаба Врховне команде тек 3. јуна око поднева на командном месту Треће армије у Приштини. Из генерала су као први утисци избили огромна изненађеност и резигнираност: „Све што је до сада било није важно. Војска, а вероватно и Полиција, повлаче се са Космета. Сви погинули, рањени и нестали припадници Армије постају колатерална штета, узгредне жртве. Љут сам и нерасположен. Нисам у стању да проценим шта се дешава. Мировни план и прекид бомбардовања су неопходни и пожељни, али шта значи повлачење јединица са Косова и Метохије. У глави су ми бројна питања. Како то да смо одбранили суверенитет државе и очували међународно признате границе, а сада се повлачимо са дела наше земље? Ко долази после нас? Према досадашњим информацијама, на Косово и Метохију треба да дође контингент мировних снага ОУН из земаља чланица НАТО-а, које нас управо бомбардују. Шта ће бити са српским и неалбанским народом? Ко ће их заштитити од разуларене ОВК?“ (јун, стр. 75)

Дефинитивна потврда одлуке о повлачењу дошла је сутрадан у вили „Бокелка“ на Дедињу. На састанку војног и политичког врха, председник Милошевић предложио је да генерал Павковић буде на челу делегације за преговоре о Војнотехничком споразуму. Он је то одбио са образложењем „да је командовао одбраном Косова и Метохије и југа Србије и да зато није у стању да разговара о уступању дела наше територије.“ Све дилеме око споразума сублимиране су у краћем дијалогу и малом сукобу са Милошевићем: „Када је завршио, кажем: Господине председниче, војници и старешине Треће армије, а посебно Приштинског корпуса, могу да издрже

још оволико дана, а до тада ће НАТО одустати од бомбардовања. Погледао ме је и каже: Верујем Вам, генерале, да ви можете, али више не може Србија и грађани Србије. Реагујем емотивно и одговарам: Па што смо онда почињали? Прострелио ме је погледом. Не одговара. Први пут га видим љутог.“ (јун, стр. 92)

Вест о потписивању Војнотехничког споразума Павковића је затекла 9. јуна увече у Грачаници, у друштву са командантом Приштинског корпуса генералом Лазаревићем. „Док се припремамо за вечеру у новој кући, изненада почиње еуфорична пучњава... Мир. Шта сада? Шта чека наше војнике и старешине? Шта чека српски народ? Шта је уопште потписано у Куманову? Генерал Лазаревић ћути. Не коментарише. Ћутим и ја. Размишљам. Уместо да се радујемо завршетку бомбардовања, нас хвата апатија.“ (јун, стр. 218) Сутрадан је отпочела операција повлачења снага Приштинског корпуса, а 11. јуна суморно кишно вече и дуге колоне избеглица прате генерала на његовом последњем путу на Косову, од Приштине ка резервном командном месту Треће армије у Пролом Бањи. Уместо ратовања и командовања, наредни дани све више су били испуњени протоколарним обавезама. Генерал Павковић 15. јуна одликован је једним од највиших државних одликовања, Орденом слободе, а сутрадан је као изасланик председника СРЈ доделио Орден народног хероја трима бригаама (37, 125. и 549.) које су биле изложене најжешћим ваздушним и копненим нападима НАТО и „ОВК“ и највише се истакле у одбрани. Аплауз који је трајао четири минута и 43 секунде на свечаности поводом Дана Војске Југославије у „Сава центру“ 16. јуна увече, којим су присутни изразили велико поштовање њему лично и Трећој армији, по први пут након пола године је оставио генерала збуњеног и без адекватне одлуке да ли да мимо протокола устане и поздрави присутне (јун, стр. 341) и макар на кратко време га одвојио од мучне реалности. Операција измештања завршена је дан пре рока, а ни она није прошла без жртава, јер је увече 19. јуна Павковић могао да констатује да је током ње нестало 30 припадника Треће армије (јун, стр. 357). Дневник се завршава записом у минут после поноћи 26. јуна, када је на снагу ступила одлука Савезне скупштине о укидању ратног стања.

У посебном Закључку, Павковић је сумирао резултате двоипомесечног ратовања: „Регистровано је да је на зону Армије у 935 напада лансирано 140 крстарећих ракета и 4.662 разорна пројектила... У јединицама Треће армије за време 78 дана агресије погинуло је 522 припадника, или шест сваког дана. Од дејства НАТО живот је изгубило 183 припадника, а од дејства „ОВК“ 339. У јединицама Армије киднаповано је, отето или нестало 32 припадника, чија се судбина још увек не зна. У току агресије рањено је 1.090 припадника Армије... Губици Треће армије у материјалним и борбеним средствима су: 13 тенкова, 12 оклопних транспортера, 12 артиљеријских оруђа, 22 ПВО оруђа, један радар, два минобацача, шест инжињеријских машина и 76 возила.“ (јун, стр. 412) Иако је у својеврсном постскриптуму под насловом „Шест месеци касније – Истина избија на видело“ покушао да на основу писања стране штампе докаже после рата од стране власти широко пласирану тезу о победи у рату, односно „да је Трећа армија ВЈ у одбрани земље добила копнено-ваздушну битку у зони своје одговорности на Косову и Метохији“ (јун, стр. 429), чини се да су далеко суровији и реалнији били други закључци: „Победник и епилог херојске одбране припадника Армије одлучен је потписом за зеленим столом. На Космет је дошла нека друга војска и полиција.“ (јун, стр. 415) Такве супротности наводе потенцијалног читаоца ове вредне студије да се и сам запита да ли су сви изгубљени људски животи и материјална разарања били вредни таквог епилога косовске кризе и рата 1999. године, односно да ли је коначан исход рата могао бити повољнији по Србију и српске националне интересе?

Књига генерала Павковића ће постати незаобилазан извор за свакога ко жели да се озбиљно и аргументовано бави НАТО агресијом. Иако ће од ње највеће користи имати војна наука и војна историја, својом ширином и обимношћу, сликовитим описима детаља, она може корисно послужити и посленицима у другим друштвеним наукама, пре свега политиколозима и психолозима. И поред мањих замерки које се могу упутити издавачу (сви прилози на које се аутор позива стављени су на крај четвртог тома, што отежава праћење излагања, а поједине прегледне топографске карте војних

операција дате су у врло ниској резолуцији, што их чини готово бескорисним за читаоца), треба похвалити настојање да оваква дела буду доступна широј читалачкој публици, уз наду да ће их у будућности бити објављено још више. Од аутора се након две велика дела у којима је обрадио сукоб на Космету 1998. и 1999. године с правом очекује да пред јавност изнесе и своја сећања на неке касније, можда не тако драматичне, али такође важне догађаје по државу и друштво који су се одвијали крајем 20. и почетком 21. века, у ком периоду је он, поред улоге високог војног старешине, временом постао и један од непосредних актера „високе“ политике.

* Овај рад је примљен 18. априла 2019. године, а прихваћен за штампу на састанку Редакције, 19. априла 2019. године.

УПУТСТВО ЗА АУТОРЕ

За писање рада користити **ћирилично писмо**.

Текст писати у фонту Times New Roman, величина фонта **12**, са увученим пасусима и проредом **1,5** и маргинама **Normal 2,5 cm**.

Обим рада не сме бити већи од 36.000 карактера са размаком (приликом провере броја карактера користити: Review/Word Count/Character (with spaces) - активирати опцију *Include textboxes, footnotes and endnotes*).

Име и презиме аутора се пише на средини, малим словима – **Bold** и *Italic* (фонт 12).

Афилијација се пише испод имена аутора на средини, малим словима – *Italic* (фонт 12). Уколико је аутор запослен на факултету, након навођења факултета, наводи се и универзитет (нпр. *Факултет политичких наука, Универзитет у Београду*). Уколико је аутор запослен на институту, наводи се и град у коме се институт налази (нпр. *Институт за политичке студије, Београд*).

Наслов се пише на средини, великим словима – **Bold** (фонт 14). Фуснота поред наслова служи за навођење назива и броја пројекта у оквиру кога је чланак написан.

Сажетак се пише испод наслова на средини малим словима величина фонта 12. Испод тога пише се текст сажетка у обиму од 100 до 250 речи - фонт 12, *Justify*. Сажетак садржи предмет анализе, циљ рада, коришћене теоријско-методолошке приступе, резултате и закључке рада.

Кључне речи се пишу испод текста сажетка малим словима (фонт 12), и одвајају зарезом. Наводи се од 5 до 10 кључних речи.

Поднаслови се пишу на средини, великим словима - **Bold** (фонт 12) и нумеришу се арапским бројевима. Уколико поднаслов садржи више целина, оне се такође означавају арапским бројевима, и то: 1.1. – малим обичним словима **Bold** (фонт 12).

Начин цитирања:

Фусноте у форми напомена се дају на дну стране у којој се налази коментарисани део текста или навођене литературе. Фусноте уносити командом *Insert – Reference – Footnote*. Фусноте се пишу у фонту **Times New Roman**, величина слова **10**. Фусноте треба поравнати по левој и десној маргини, односно изабрати опцију *Justify*.

Приликом навођења фуснота руководити се следећим упутствима:

• приликом навођења *монографије/књиге* фуснота мора садржати:

- Име и презиме аутора, наслов рада курсивом (*Italic*), назив издавача, место, годину издања и број стране.

- **Пример:** Кристофер Кокер, *Сумрак запада*, Досије, Београд, 2006, стр. 54.

● **приликом навођења чланака из часописа:**

- Име и презиме аутора, назив чланка под наводницима, назив часописа курсивом (*Italic*), назив издавача, место издавања, број, година излажења и број стране.

- **Пример:** Миша Стојадиновић, „Од теорије социјалних конфликта до њихових решења“, *Политичка ревија*, Институт за политичке студије, Београд, бр. 04/2009, стр. 67.

● **приликом навођења зборника радова/поглавља из књиге:**

- Име и презиме аутора, назив рада под наводницима, назив зборника/поглавља курсивом (*Italic*), имена и презимена приређивача зборника у загради, назив издавача, место издања, година издања, број стране.

- **Пример:** Дејана Вукчевић, „Србија и придруживање Европској унији“, у зборнику: *Србија – политички и институционални изазови* (приредили: Момчило Суботић, Живојин Ђурић), Институт за политичке студије, Београд, 2008, стр. 239.

● **приликом навођења извора са Интернета** (не смеју прећи више од 10% коришћене литературе):

- Име и презиме аутора, наслов чланка курсивом(*Italic*), пуну интернет адресу и датум приступа.

- **Пример:** Karen Devine, *Stretching the IR theoretical spectrum of debate on Irish neutrality: arguments and evidence in favor of a critical social constructivist framework of understanding*, Internet, http://doras.dcu.ie/609/1/int_pol_sci_29_4_2008.pdf, 05/03/2013

● **приликом навођења архивске грађе:**

- мора да садржи назив институције у којој се грађа чува, фонд, фасциклу (уколико има), назив документа (ако нема назива документа одређује се тако да одговори на питања: ко? коме? шта?), место, датум.

- **Пример:** Архив Србије, МИД, К-Т, ф 2, р93/1894, Извештај Министарства иностраних дела о постављењу конзула, Београд, 19. април 1888.

● **приликом навођења прописа/закона:**

- Пуним називом прописа/закона, курсивом гласило у коме је пропис објављен, број и година објављивања.

- **Пример:** Закон о извршном поступку – ЗИП, *Службени гласник РС*, бр. 125/04.

• **приликом навођења публикација у новинама:**

- Име и презиме аутора, назив чланка под наводницима, назив новине курзивом, датум објављивања

- **Пример:** Слободан Кљакић, „Черчилов рат звезда против Хитлера“, *Политика*, 21. 12. 2004.

• **Код поновљеног цитирања истог извора узастопно на истој страни користити:**

- Исто, број стране

- **Пример:** Кристофер Кокер, *Сумрак запада*, Досије, Београд, 2006, стр. 54. Исто, стр. 55

• **Код поновљеног цитирања истог извора уколико није узастопно и на истој страни користити:**

- Име, презиме аутора, назив извора, нав.дело, број стране.

- **Пример:** Кристофер Кокер, *Сумрак запада*, Досије, Београд, 2006, стр. 54.

Кристофер Кокер, *Сумрак запада*, нав. дело, стр. 54.

Код уноса табела и графикана користити:

Изнад табеле/графикана центрирано пише се Табела/Графикон, редни број, назив табеле, величина фонта 10.

Испод табеле/графикана пише се Извор: навести извор по правилима цитирања за фусноте, величина фонта 10.

Литература се наводи на исти начин као и у фуснотама, с тим што се прво наводи презиме, па име аутора. Литература је поређана по азбучном реду за изворе на ћириличном писму, који се први наводе, а затим по абecedном реду за изворе на латиници.

За чланке из часописа, зборника као и за поглавља у књигама потребно је навести од које до које стране је чланак или поглавље у зборнику/књизи.

Литература садржи само изворе који су наведени у фуснотама.

Након литературе, латиничним писмом навести **име и презиме аутора** на средини - ***Bold*** (фонт 12), испод тога наслов рада на енглеском великим словима - ***Bold*** (фонт 14).

Резиме (Resume) се пише на средини, малим словима – ***Bold*** (фонт 12). Испод тога пише се текст резимеа на енглеском језику у обиму до **1/10**

дужине чланка. Резиме садржи резултате и закључке истраживања до којих је аутор дошао у свом раду и то знатно шире него у сажетку.

Кључне речи (Keywords) се пишу малим словима (фонт 12) и одвајају зарезом.

Радови који се предају за објављивање морају да се заснивају на новијој литератури, посебно на изворима, тј. радовима који су објављени у научним часописима политиколошке тематике.

Рокови за достављање радова су: **1. април, 1. октобар.**

Аутори су у обавези да приликом слања радова доставе и изјаву да тај рад није раније објављиван, тј да рад није аутоплагијат или плагијат. Изјава може да се преузме на интернет презентацији часописа, www.pnbips.edu.rs/.

Текстове слати у електронском облику на адресу pnb@ips.ac.rs.

УПУТСТВО РЕЦЕНЗЕНТИМА

Улога рецензента је да допринесе очувању високог квалитета нашег часописа. Рецензије су анонимне у оба смера. Рок за рецензирање је седам дана од пријема рада. Садржај рецензије је поверљив, те се не сме откривати особама које нису у уредништву часописа. Уколико рецензент у било ком тренутку схвати да постоји било који вид конфликта интереса у вези са радом који треба да рецензира потребно је да о томе што пре обавести редакцију. **Приликом рецензије рукописа, рецензент треба да попуни рецензентски лист у прилогу.**

Име, презиме и звање аутора текста:

Назив рада:

Актуелност, друштвени и научни значај разматране теме:

У којој мери је аутор јасно назначио теоријски, методолошки приступ у раду:

Да ли је рад заснован на савременој и релевантној литератури, посебно у којој мери је аутор користио најновије резултате објављене у научним часописима и зборницима (посебно часописи и зборници из политикологије).

Научни и друштвени допринос рада. Општи коментар о квалитету рада:

Ваша сугестија аутору за побољшање квалитета рада, ако је потребно:

Молимо Вас да одаберете једну од препорука за категоризацију рада:

1. Оригинални научни рад
2. Прегледни рад
3. Научна критика, полемика и осврти

Молимо Вас да одаберете једну од препорука о публикавању овог рада:

1. Објавити без измена
2. Објавити уз мале измене
3. Након корекције, рад послати на нови круг рецензије
4. Одбити

Додатни коментари за уредника који се тичу етичких (плагијаризам, превара, итд.) или неких других аспеката рада, а који ће уреднику помоћи у доношењу коначне одлуке о даљем статусу рада.

Датум оцене рада

Име, презиме и научно звање рецензента:

СПИСАК РЕЦЕНЗЕНАТА РАДОВА ЗА ЧАСОПИСЕ

1. **Ала Кривец**, доцент, Белгородски државни национални истраживачки универзитет, Белгород, Руска Федерација;
2. **Aurel Gabriel Serban**, редовни професор, Lucian Blaga Universitet of Sibiu, Румунија;
3. **Божидар Раичевић**, редовни професор Универзитета у Београду у пензији;
4. **Бојан Милисављевић**, ванредни професор, Универзитет у Београду, Правни факултет;
5. **Владан Петров**, редовни професор, Правни факултет, Универзитет у Београду;
6. **Владимир Вулетић**, редовни професор, Филозофски факултет, Универзитет у Београду;
7. **Владислав Сотировић**, Professor, Mykolas Romeris University, Faculty of Politics and Management, Institute of Political Sciences, Литванија;
8. **Giordano Merlino**, Sapienza Universita di Roma, Италија;
9. **Данијела Гавриловић**, редовни професор, Филозофски факултет, Универзитет у Нишу;
10. **Дарко Маринковић**, редовни професор, Висока струковна школа за предузетништво, Београд
11. **Дејана Вукасовић**, виши научни сарадник, Институт за политичке студије, Београд;
12. **Дејан Ђурђевић**, редовни професор, Правни факултет, Универзитет у Београду;
13. **Добросав Миловановић**, редовни професор, Универзитет у Београду, Правни факултет;
14. **Драган Марковић**, научни саветник, Институт за политичке студије;
15. **Драгана Коларић**, судија, Уставни суд Републике Србије;
16. **Драгана Митровић**, редовни професор, Факултет политичких наука, Универзитет у Београду;
17. **Драгор Хибер**, редовни професор, Правни факултет, Универзитет у Београду;
18. **Ђорђе Стојановић**, научни сарадник, Институт за политичке студије;
19. **Eugen Stratiu**, редовни професор, Lucian Blaga Universitet of Sibiu, Румунија;
20. **Ewa Bujwid-Kurek**, professor, Institute of Political Science and Interna-

- tional Relations of the Jagiellonian University, Краков, Пољска;
21. **Жељко Иваниш**, редовни професор, Факултет безбедности, Универзитет у Београду;
 22. **Зоран Драгишић**, редовни професор, Универзитет у Београду, Факултет безбедности;
 23. **Зоран Јевтовић**, редовни професор, Универзитет у Нишу, Филозофски факултет;
 24. **Јасна Милошевић Ђорђевић**, Факултет за медије и комуникације, Београд;
 25. **Јован Базић**, редовни професор, Учитељски факултет Универзитета у Приштини - Косовска Митровица;
 26. **Јован Ћирић**, судија, Уставни суд Републике Србије
 27. **Љубиша Деспотовић**, научни саветник, Институт за политичке студије;
 28. **Mamoru Sadakata**, Professor, Graduate School of Law, Nagoya University, Јапан;
 29. **Марија Дракуловска Чукалевка**, ванредни професор, Скопље, Македонија;
 30. **Марија Ђорић**, научни сарадник, Институт за политичке студије;
 31. **Марија Караникић Мирић**, ванредни професор, Правни факултет, Универзитет у Београду;
 32. **Марко Ђурђевић**, ванредни професор, Правни факултет, Универзитет у Београду;
 33. **Мијодраг Радојевић**, научни сарадник, Институт за политичке студије;
 34. **Милан Јовановић**, редовни професор, Факултет политичких наука, Универзитет у Београду;
 35. **Миломир Степић**, научни саветник, Институт за политичке студије;
 36. **Милош Живковић**, ванредни професор, Правни факултет, Универзитет у Београду;
 37. **Миријана Стамова**, главни асистент, Институт за балканистику са Центром тракологије, Бугарска академија наука, Софија, Бугарска;
 38. **Мирослав Младеновић**, ванредни професор, Факултет безбедности, Универзитет у Београду;
 39. **Миша Стојадиновић**, научни сарадник, Институт за политичке студије;
 40. **Момчило Суботић**, научни саветник, Институт за политичке студије;

41. **Нада Радушки**, виши научни сарадник, Институт за политичке студије;
42. **Обрад Стевановић**, редовни професор, Криминалистичко полицијска академија;
43. **Петар Матић**, научни сарадник, Институт за политичке студије;
44. **Предраг Терзић**, научни сарадник, Институт за политичке студије;
45. **Радослав Гаћиновић**, научни саветник, Институт за политичке студије;
46. **Ратко Љубојевић**, доцент, Факултет за право, јавну управу и безбедност, Универзитет „Дон Незбит”;
47. **Слободан Антонић**, редовни професор, Филозофски факултет, Универзитет у Београду;
48. **Сретен Југовић**, редовни професор, Криминалистичко полицијска академија;

И ДРУГИ...

CIP - Каталогизација у публикацији
Народна библиотека Србије, Београд

351.862/.863(497.11)

ПОЛИТИКА националне безбедности = The Policy of National Security / главни и одговорни уредник Радослав Гаћиновић. - Год. 5, бр. 5 (2013)- . - Београд : Институт за политичке студије, 2013- (Житиште: Ситопринт). - 24 cm

Полугодишње. - Преузима нумерацију зборника “Србија”.

ISSN 2334-959X = Политика националне безбедности
COBISS.SR-ID 203583500